STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 01197

VERK

David Bergelson

Permanent preservation of this book was made possible
by Paul Palevsky, Sharon Roseman & Family
in honor of
Estelle & Gerald Palevsky's birthdays

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

דוד בערגעלסאָן

ווערק

נייע פארבעסערטע אויסגאבע

WOSTOK

פארלאג »וואָסטאָק«, בערלין C 2
An der Spandauer Brücke 2
1922

דוד בערגעלסאָן

באנד V

נאָך אַלעמען

*

פארלאג »וואָסטאָק«, בערלין C 2
An der Spandauer Brücke 2
1922

Copyright by Wostok (Der Osten)
Verlag und Büchervertriebsgesellschaft m. b. H. Berlin
1922

Druck von B. G. Teubner in Leipzig

נאָך אַלעמען

I

I.

גאַנצע פיר יאָר האָט זיך צווישן זיי געצויגן דער היימישער קליינשטעטלדיגער שידוך, און געענדיגט האָט ער זיך אָט וויאַזוי:

זי, ר׳ גדליה הורוויצעס בת־יחידה, מירעלע, האָט אים סוף־כּל־סוף די תּנאים אָפּגעשיקט און אַליין ווידער אָנגעהייבן אַרומשפּאַצירן מיטן קרומען סטודענט ליפּקיס.

זיין פאָטער, אַן אויפגעקומענער גביר, אַ שוואַרצער און הויכער, אויסגעאיידלטער עם־הארץ, וואָס האָט ביי אַכטאונפערציג יאָר אָנגעהייבן גיין אין נאָהענטן בית־המדרש וואָכעדיגע מנחה און מעריבֿס דאַוונען, איז שוין דענסטמאָל שטאַרק רייך און שוויגעדיג לייטיש געווען. ער האָט זיך תּמיד ביי זיך אין חדר מיט אַ פּאַפּיראָס אין מויל אַרומגעדרייט, געטראַכט וועגן זיינע גרויסע דריי פּאָסעסיעס און וועגן דעם, וואָס עס פּאַסט אפשר ניט פאַר אים, ער זאָל דערמאָנען די אָפּגעשיקטע תּנאים מיטן נאָמען פון זיין געוועזענעם מחותּן.

און זיין מוטער, אַ נידעריגע און שטאַרק גראָבֿע ייִדענע, וואָס האָט איבער איר אַסטמאַפּעלער געעטעמט הייזעריג און שווער, ווי אַ געשטאָפּטע גאַנז, איז וועגן די אָפּגעשיקטע תּנאים געוואָר געוואָרן ערשט העט־שפּעטער, ווען זי האָט זיך מיט אַן אָפּגעבּרענטן פּנים און מיט אַ שטאַרק געפאַלענעם געמיט אָהן אַ שום רפואה פון אויסלאַנד אומגעקערט. מרה־שחורהדיג און שטיל האָט זי געשאָלטן די געוועזענע כּלה צוזאַמען מיטן וויסטן מאַריענ־

באַדי, וואָס האָט איר אומזיסט כּוח און מוח אויסגעבראַכט. זי האָט זיך דערביי געהאַלטן אין איין שאָקלען און אין איין רייבן איינעם אַ רעוומאַטיזפוס און זיך שטיל און פאַרקלערט געקלאָגט:

»גאָט ווייס, צי זי וועט שוין איר זונס חופּה דערלעבן.«

און איינמאָל פאַרנאַכט, ווען אין שטוב זיינען פיל פרעמדע מענשן געזעסן, האָט זי מירעלען מיטן קרומען סטודענט דערזעהן נאָהענט, פאַרביי דעם אָפענעם פענסטער. זי האָט זיך שוין מער ניט געקאָנט איינהאַלטן, אַרויס־געררוקט דעם קאָפּ אינדרויסן און האָט איר נאָכגעשריען אויפן הייזעריגן און קורצאָטעמדיגן קול:

»ער איז דאָך שוין אַ קבצן, ביי אים בלייב עס, דער טאַטע אירער, וואָס זשע הוליעט זי נאָך, ווי אַ הונט אויפן שטריק אָט־אָט־ די־אָ!?«

און ער, דער זיבנאונצוואַנציגיאָריגער וואוקסיגער און שיינער בחור, האָט עס פאַרליידן נישט געקאָנט. ער האָט דאָ אויפן אָרט אויף זיין מוטער אָנגעשריען:

»שאַ! שאַ! קוק זי נאָר אָן!«

ער איז בטבע געווען אַ סבלן און אַ שטילער, געהאַלטן פונם אויפגעקומענעם און גביריש שווייגנדיגן טאַטן און האט געוואָלט, אַז ביי זיי אין שטוב זאָל אַלץ צוגיין אַזוי שטיל און לייטיש, ווי ביי די פּריצים, וואָס מיט זיי האָט ער דורכן פאָטער פון זעכצן יאָר אָן עסקים געהאַט. אָנ־געגעם איז אים נאָר נישט געווען צו בלייבן דאָ אין שטעטל און זעהן, ווי מירעלע שפּאַצירט דאָ אַלע פאַר־נאַכט מיטן קרומען סטודענט, האָט אים דער פאָטער אין נאָהענטן דאָרף דעם ביצניוער פולווערק אָפּגעדונגען, און באַזעצט האָט ער זיך טאַקע דאָרטן ניט ווייט, אינם אָפּגעקאַלכטן פריצישן שטיבל, וואָס איז אין איין הויף מיטן דאָרפגלחס הויז געשטאַנען.

דאָ, אינם פוסטן און שטילן דאָרף, האָבן אים די גויים גערופן "פּאַניטש" און די היטלען פאַר אים אַראָפּגענומען. אוןביידע קלענערע שוועסטער מיט דער צו פעטער הייזעריגליכער מוטער זיינען צו אים אָפּט צוגעסט גע־קומען און אים מתנות — היימיש געבעקס געבראַכט. צו די שוועסטער האָט ער דאָ אַלעמאָל געשמייכלט, דערפאַר, וואָס זיי האָבן ביי אַ סטודענט געלערנט, און דערפאַר וואָס זיי האָבן זיך נאָך עד היום באַגעגנט מיט יענער, וועלכע האָט אים די תנאים אָפּגעשיקט. ער האָט זיי די הענט געדריקט און ביי זיי געפרעגט:

»וואָס מאַכט איר? ווי לעבט זיך?«

און דער מוטער האָט ער דאָ געוואָלט אָפּגעבן פונקט דעמזעלבן כבוד, וואָס מ׳גיט מוטערס אָפּ ביי יענע פריצים, וואָס האָבן אַרום זיין פולווריק אייגענע און געדונגענע גיטער געהאַט. ער איז געשטאַנען פאַר איר די גאַנצע צייט אויף די פיס, איר נישט געקאָנט זאָגן ניט "דו" און ניט "איר", און דערפאַר גערעדט צו איר בלשון נסתר:

»אפשר וועט די מאַמע טיי טרינקען? אפשר וועט זיך די מאַמע אויפן בעט צולייגן?«

און נאָר דעמאָלט, ווען קלאָגנדיג זיך אויף איר שלאָפ־קייט און אויף דעם, וואָס ער האָט נישט חתונה, האָט זי דאָ גענומען שילטן יענע, וועלכע האָט אים די תנאים אָפּגעשיקט, האָט ער אַן אומצופרידענעם און עטוואָס פאַרקרימטן פנים באַקומען און אויף איר אָנגעשריען בייז און לייטיש, ווי בייז און לייטיש ער פלעגט אויף איר אָנ־שרייען דאָרטן ביים פאָטער אין שטוב:

»שאַ! שאַ! קוק זי נאָר אָן!«

אַהיים איז ער געפאָרן זעלטן ווען, און נאָר דעמאָלט, ווען ס׳איז געווען נויטיג צוליב געשעפט. ער האָט זיך דאָרטן געפירט לייטיש און שטיל, ווי אַ פרעמדער, שטאַרק

אָנגעלייגטער גאַסט, געשטאַנען מיט אַ בנעימות שמייכל־דיגן פּנים אַנטקעגן די שוועסטער, אָדער פאַמעליך אויפ־געהייבן אינדערהייך אַ קליין דורכלויפנדיג קינד, עס אַוועקגעשטעלט אויפן טיש, געגלעט אים די פאַרשמירטע בעקעלאַך און דערצו געשמייכלט:

»וואָס טוסטו, אַ? לויפסט אַרום?«

די צייט האָט ער דאָ כמעט אינגאַנצן פאַרבראַכט מיטן פאָטער אין קליינעם, תמיד אָנגערויכערטן קאַבינעטל; גערעדט מיט אים וועגן די פאַרשיידענע מסחרים, געטראַכט וועגן נדן־געלט, זיינע זעקסטויזנט און מירעלעס דריי־טויזנט רובל, וואָס זיינען נאָך אַלץ ביים אַלטן קאַש־פעריוקער גראַף געלעגן, און מורא געהאַט, אַז דער פאָטער זיינער וועט באַלד אָנהייבן:

»יאָ, די זעקסטויזנט רובל, וואָס ליגן דאָרטן ביים גראַף... וואָס וועט זיין מיט די זעקסטויזנט רובל, וואָס ליגן ביים קאַשפעריוקער אַלטן גראַף?«

דער געוועזענער מחותן זיינער, ר׳ גדליה הורוויץ, אָטדער צעטראָגענער יחסן, דער בן־תורה, וואָס דער קאָפּ איז ביי אים תמיד אין דער מסחרלופט אַרומגעפלויגן, איז דאָך שוין דעמאָלט אין זיינע געשעפטן שטאַרק פאַר־דרייט געווען, און זיינע אָרטיגע בעלי־חובות זיינען שוין אַלע בייטאָג אין מאַרק געשטאַנען און אים אונטער די אויגן זיין קאַפּיטאַל צונויפגערעכנט:

»ליגט ביי אים, הייסט עס, אין קאַשפעריוקער וועלדל פינפטויזנט רובל... אין זשאָרזשאָווקער מאָן — דריי־טויזנט, און אין דער טחינה?... וויפיל האָט ער נאָך שבועות אין דער אומגליקליכער טערנאָווער טחינה אַריינ־געבראָקט?«

אוממעגליך איז געווען צו טרעפן, פאַרוואָס ער נעמט די דרייטויזנט רובל ביים גראַף נישט אָפּ, און געוואָלט האָט

זיך, זיצנדיג אין קליינעם קאַבינעטל, אַז דער פאָטער זאָל שווייגנדיג זיינע פּאַפּיראָסן רויכערן, אַז אַרומדרייען זאָל ער זיך נאָך לאַנג־לאַנג אַהין און צוריק, און זאָל צוזאַמען מיט אים וועגן דעם געוועזענעם מחותּן טראַכטן:

„ער קען, אַפנים, גאַנץ גוט די בת־יחידה זיינע... ער האָט זיך, אַפנים, נאָך עד היום פונם שידוך ניט מיָאֵש געווען."

איינמאָל אין אַ שפּעטן זונטאָגדיגן פאַרנאַכט, ווען די גאַנצע שטוב האָט פוסטערהייט אויף די אַוועקגעגאַנגענע בני־בית געוואַרט, איז ער זיך איבעריג לאַנג מיטן פאָטער אין אָטדעם פינסטערן קאַבינעטל פאַרזעסן. ער האָט ענד־ליך דערהערט, ווי די קלענערע שוועסטער, וועלכע איז נאָרוואָס פונם שפּאַציר געקומען, טוט אויס אינם צווייטן חדר דעם גאָרסעט און וואונדערט זיך דאָרטן פאַר עמיצן אויפן קול:

„ווי געפעלט זי דיר, מירעלע? ביזט אַ מבין?"

ס'איז געווען קלאָר, אַז מירעלע האָט זיך נאָרוואָס אויפן שפּאַצירפּלאַץ מיט אָטדער שוועסטער באַגעגנט, זי דאָרטן אָפּגעשטעלט און ביי איר עפּעס געפרעגט. און דערפאַר האָט ביי אים, דאָ, אינם האַלב פינסטערן חדר, מיטאַמאָל אַ קלאַפּ געטאָן די האַרץ, און פאַרגעסן האָט ער מיטאַמאָל, וועגן וואָס פאַר אַ געשעפט ער האָט נאָרוואָס מיטן פאָטער גערעדט. אפשר דריי מאָל האָט ער דערנאָך אַ פּאָר איינע און דיזעלבע איבעריגע ווערטער איבערגעחזרט, געוואָלט שטאַרק צו דער שוועסטער אין חדר אַריינגיין און זיך ביי איר וועגן דער באַגעגעניש דערפרעגן, נאָר זיך געמענשט, געבליבן דאָ אין קאַבינעטל זיצן און ביי דער שוועסטער טאַקע גאָרניט ניט געפרעגט. זי, די שוועסטער, האָט אים נאָכדעם, צוזאַמען מיט די איבעריגע

שטובמענשן, אַפילו אינדרויסן אַרויסבאַגלייט, זי האָט גע־קוקט, ווי ער זעצט זיך דאָרטן אַרויף אויף זיין פור און פאַרט אַוועק אויף נאַכט צו זיך אויפן פּאָלוועריק, און ער האָט צו איר, אָפּפאָרנדיק פון שטוב, נאָר געשמייכלט און צופיל מיטן קאָפּ געשאָקלט. ער האָט געוואוסט, אַז מירעלע האָט אויפן שפּאַצירפּלאַץ געקאָנט צוזאַמען מיטן קרומען סטודענט צו זיין שוועסטער צוגיין און זיך דאָרטן ניט שעמען ביי איר וועגן אים, דעם געוועזענעם חתן, אַ פרעג טאָן:

»וואָס זשע מאַכט ער עפּעס, וועלוול?«

»פאַרוואָס זעהט מען אים עפּעס ניט אין שטאָט, וועלוולען?«

אויף איר, מירעלען, איז אַלץ געווען צו גלויבן. אָט, למשל, ווען איז דאָס אָקאָרשט געווען? צוזאמען מיטן קרומען סטודענט האט זי זיך איינמאָל געלאָזט גיין אינם גרויסן געוועלב, וואָס אינמיטן מאַרק, און איז אַהין אריינ־געגאנגען, נישט קוקנדיג דערויף, וואָס זי האָט דאָרט אינ־דרויסן זיין וואַרטנדיגע פור דערזעהן און האָט געוואוסט, אז ער געפינט זיך אינווייניג. ער איז דענסטמאָל אזוי צעטראָגן געוואָרן, געוואָלט וואָס גיכער פון געוועלב אוועקגיין און שוין העכער, ווי אלעמאָל, צום קרעמער געזאָגט:

»זאָל מען, הייסט עס, זונטאָג א חשבון אָנגרייטן... לפּחות ניט שפּעטער, ווי זונטאָג.«

און זי האָט אים נאָך דענסטמאָל באַדאַרפט אָפּשטעלן און ביי אים פרעגן:

»ער מיינט טאקע, אז ס׳פּאסט אים, אָטדי ליכטיגע און ווייכע בערדל, וואָס ער האָט זיך די לעצטע צייט פארלאָזט?«

דאָרטן, ביי דער טיר פון קלייט, איז דער קרומער סטו־דענט מיט עמיצן געשטאנען, געוואָלט דערווייזן, אז

ס׳הייבט אים נישט אָן צו אַרן דאָס, וואָס מירעלע רעדט איצט מיט איר געוועזענעם חתן, און שוין דערפאַר צו הויך אויפן קול געשריגן:

»וואו שטייט עס געשריבן, אז א צוגלופט קאָן שאָדן?... אין דער "מעדיצינע" שטייט עס געשריבן?«

און ביי אים, דעם געזונטן בחור, האָט צופיל געקלאַפט די האַרץ, און געדוכט האט זיך אים, אז ער טוט גוט דער־מיט, וואָס ער שמייכלט און ענטפערט איר מיט א שטאָך:

»ווען ס׳געפעלט א באָרד, און ווען — נישט.«

יעדנפאלס, האָט ער זיך דענסטמאָל געלאָזט הערן, אז ער איז נאָך געגוג שטאָלץ און קאָן נאָך אליין זיין שטעטל באַשטיין, און דער עיקר... דער עיקר האָט ער גוט געטאָן, וואָס ער האָט דאָרטן אויפן קול ביים קרעמער איבער־געפרעגט:

»קאָן ער זיין זיכער, אז אויף זונטאג וועט זיין צו־געגרייט זיין חשבון?«

מיט דעם האָט ער איר, לפחות, צו וויסן געגעבן, אז ער איז א באַשעפטיגטער מענש, האָט אינזינען דעם פּולווועריק און קלערט גאנץ ווינציג וועגן די פוסטע שמועסן, וואָס זי פירט אלעטאָג מיטן קרומען סטודענט.

פאָרנדיג אהיים, איז ער שוין נאָכדעם דעם גאנצן וועג שטאַרק אויפגערעגט געוועזן און האָט געטראַכט:

»אָט זיינען שוין אויף זיינע פעלדער כמעט אינגאַנצן די תּבואות אויסגעוואַקסן און הייבן שוין אָן גרין צו ווערן.«

גאָר ניט שלעכט זעהען אָטדי תּבואות אויס, און פאַר־דינען וועט ער אָן זיי היינטיגס יאָר נישקשהדיג. ווינטער, ווען שנייען איינגעטרעטענע וועלן אויף דער ערד ליגן, און שטיל און זאַט וועט זיין אַרבעטסלויזער פּולווועריק א פארלאָזענער שטיין, וועט ער זיך קויפן אַן אָפּגעפּאלירטן שליטן און א פּוטער מיט א הענגקאָלנער און וועט, אַרייג־

פארנדיג אין שטאָט׳ אַלעמאָל באַגעגענען מירעלען מיטן סטודענט ערגעצוואוהין צו א באַקאַנטן גיין·

II.

געקומען זיינען אינגיכן די טעג פון שניט און פון צו־נויפקלויבן די תבואות; די אַרבעט אויפן פּלוועריק האָט אָנגעהייבן זידן׳ און וועגן פאָרן אין שטאָט האָט ער אַפילו קיין צייט ניט געהאט צו קלערן·

אויף זיינע פעלדער זיינען דורכויס גויים מיט גויעס׳ מיט שניידמעסערס אין די הענט צעשטעלט געווען׳ און פורן׳ אייגענע און פרעמדע׳ האָבן די צוגעטריקנטע סנאָ־פּעס געפירט אהין צום שייער צו׳ וואו אויף א בערגל׳ וואָס צווישן גרויסע סטערטעס שטרוי׳ האָט שוין א דאַמפּ־מאשין פון גאנצפריה אָן געהרויכערט׳ געפייפט יעדעס מאל׳ בשעת אין קעסל איז איר וואסער אויסגעגאנגען און פריילין געדראָשן די פולע און טרוקענע זאַנגען·

גאנצע טעג איז ער רייטנדיג אויף זיין פערד ארומגע־לאָפן׳ געווען פול דורכויס׳ אַכטונג געגעבן אויף די תבואהשניידער און אויף די אַרבעטער׳ וואָס האָבן דעם ווייץ אין די נידעריגע האַלבפינסטערע שאָפן געריייניגט און געוואויגן׳ זיך אויף אַראָפּגעכאפּט אהין צו דער דאמפּ־מאַשין און דאָרטן אויף די שמייכלדיג פולע שיקסעס אָנ־געשריען·

אויפגעשטאַנען איז ער אין יענע טעג כמעט אַלעמאָל מיטן טאָגליכט׳ און איינגעשלאָפן איז ער תחילת נאַכט׳ אנידערגעפאלן אויפן בעט א מידער און שטויביגער׳ א צו־פרידענער דערמיט׳ וואָס די וואַרעמע נאַכט זאָגט צו א שיינעם און לויטערן קינפטיגן טאָג·

געשלאָפן איז ער דעמאָלט ס׳רוב אין די קליידער׳ און געחלומט האָט זיך אים כמעט א גאנצע נאכט זיין אייגענער

רווישיגער און מיט ארבעט פארפולטער שייער, זיין אייגענע אויסגעמעבלטע שטיבל, וואו ס׳דרייט זיך עפּעס ארום דווקא זי, מירעלע, שמייכלט צו יענע שטאָטאידן, וועלכע זיינען אַהער געקומען דעם ווייץ ביי אים קויפן און לייגט פאָר פונדאָרטן, פונם בענקל, וואָס ביים זידיגן סאַמאָוואַר:

»וועלוול, אפשר וועלן די יידן מיט אונז א גלאָז טיי אויסטרינקען?«

די לופט, וואָס אַרום, די גרויסע שייערן שטרוי און די הויפנס אויסגעדראָשענע תּבואות האָבן שטומערהייט גע־טראכט וועגן דעם, וואָס די גאַנצע אַרבעט זיינע: דער אַרומלויפן, דער ניט דערשלאָפן מיטן געלט פאַרדינען האָט עפּעס א גרויסע שייכות צו מירעלען מיטן קרומען סטודענט, וועלכע שפּאַנען גאנצע טעג דאָרטן אין שטעטל אַרום; וועגן דעם, וואָס סוף־כל־סוף וועט דאָס אינגאנצן צו וויכטיגע נייס ברענגען, און ביי ר׳ גדליה הורוויצן אין שטוב וועט מען שטאַרק חרטה האָבן אויף די אָפּ־געשיקטע תּנאים, און איבערגעבן וועט מען דאָרטן איינער דעם צווייטן יעדעס מאָל, בשעת מ׳וועט דורכן פענסטער זיין פור דערזעהן:

»אָט איז ער דאָ נאָרוואָס אַדורכגעפאָרן, וועלוול; מיט א נייע פּאָר פערד האָט ער זיך דאָ נאָרוואָס אַדורכגעטראָגן.«

און ווען די ארבעט מיטן טומל האָבן זיך צולעצט גע־ענדיגט, און די גאנצע אויסגעדראָשענע תּבואה האָט שוין אלע נידעריגע שאַפנס פאַרפולט, האָט ער זיך אָקאָרשט, ווי פון א חלום, ארומקוקן גענומען און האָט דערזעהן:

סאַמע די הייסטע זומערדיגע דריטהאַלבן חדשים זיינען שוין אריבער, און די טעג זיינען שוין קענטיג קלענער און קילער געוואָרן; ער אליין איז מיד און שלאָפט צופיל אין די קליידער, שלאָפט אין זיי בייטאָג און ביינאכט, כאפּט זיך אויף מיט יעדן קליינעם רעגנדל, וואָס הייבט

אָן פון די פאַרוואָלקנטע הימלען אין זיין בלעכענעם דאַך צו קלאַפּן׳ ליגט מיט א פאַרשלאָפענעם מוח און מיט אפענע אויגן און טראכט:

»די „בוראַקעס״ זיינע··· זיי וואקסן··· זיי וואקסן···«

איינעם א חגא־טאָג איז ער אזוי איינגאנצן אין די קליי־דער אפגעשלאָפן׳ ווען ער האָט זיך אויפגעכאַפּט׳ איז שוין אינדרויסן דורכויס טונקל און קיל געווען׳ און אין די הייזער פון דאָרף זיינען שוין דאָ און דאָרטן מיט א ציטער די ערשטע נאכטפייערלאַך געבוירן׳ מיט שטילקייט איז די טונקעלע לופט פול געווען׳ און נאָר דער גרינגער ווינטל׳ וואָס אין דרויסן׳ האָט וועגן דעם געשטאָרבענעם טאָג אומעטיגע מעשהלאַך געוואוסט; האָט צו אים אינדער־פינסטער דורכן אָפענעם פענסטער אַריינגעבלאָזן און דאָרטן אינווייניג מרה־שחורהדיג גענאָגט:

»טאַקע ענדליך אויסגעגאַנגען דער טאָג··· אויסגע־גאנגען·«

אַן אויסגעשלאָפענער און רוהיגער׳ האָט ער זיך גע־נומען אַרומוואַשן׳ אָנגעטאָן אַ ווייסן קראַגן און ווייסע מאַנזשעטן׳ אָפּגעטרונקען פאַמעליך טיי און געהייסן די פור שפאַנען:

»שוין צייט׳ דוכט זיך׳ אין שטאָט אַ פאָר טאָן··· אַ? שוין געוויס צייט·«

ער איז שוין דאָרטן אַזוי לאַנג ניט געווען און האָט אַהין געבענקט·

זיצנדיג אויף דער פור׳ האָט ער פאַמעליך געטראַכט׳ אז ער וואָלט באַדאַרפט הייסן דעם «שמייסער» זיינעם די פערד אַ טרייב טאָן; אַז ווען ער טוט עס׳ וואָלט ער נאָך פאַרפריה אין שטעטל אָנגעקומען׳ און פון צווישן די שפאַצירנדיגע פאָרלאַך׳ וואָס אין אָנהייב גאס׳ וואָלטן

אים נאָך אפשר מירעלע מיטן קרומען סטודענט דער־
זעהן.

דאָך האָט ער דעם אָנטרייבער קיין וואָרט נישט געזאָגט און אים דעם גאַנצן וועג געלאָזט פאָרן «בעל־הבתיש» און שטיל. איינמאָל, ווען יענער איז אויפן רעכטן פערד אינכּעס געוואָרן און אים מיט רוגז אַן אומזיסטיגע רוט אַראָפּגעלאָזן, האָט ער נאָך אַפילו אויף אים אָנגעשריען מיט אַ קול פון אַ לייטישן בעל־הבית, אַ בעל־תּכלית:

»שטילער! שטילער! כאַפּן זיך איז ניטאָ צוליב וואָס.«

ער איז געווען רוהיג, אַביסל ברוגז און געלאַסן, גע־טראַכט וועגן מירעלען די גאַנצע צייט און דערביי אַלעמאָל מיט די אַקסלען געקנייטשט:

»עמיץ וואָלט אינאמתן געקאָנט מיינען, אַז ער נויטיגט זיך אין איר... אַז ער לויפט איר נאָך.«

האָט אָבער ביי אים ניט ווייט פון שטאָט, בענקענדיגער ווי תּמיד, די האַרץ אָנגעהייבן קלאַפּן, און אויפגערעגטע בליקן האָט ער צעמישטערהייט גענומען וואַרפן צו די שפּאַצירנדע פּאָרלאַך צו, ניט קוקנדיג דערויף, וואָס אינ־דרויסן איז שוין כּמעט אינגאַנצן פינסטער געווען, און אַ מענשנס פּנים איז שוין אַפילו פון דער נאָהענט שווער געווען צו דערקענען. ער איז געווען ברוגז אויף זיך דערפאַר, וואָס ער דרייט אַלעמאָל דעם קאָפּ צו אָטדי פּאָרלאַך צו, נישט געוואָלט אַהין קוקן און דאָך געקוקט און וועגן זיי געטראַכט:

»זי איז דאָרטן נישטאָ.... אַ נפקא־מינה איז אים אַ גרויסע.... זי איז דאָרטן געוויס נישטאָ.«

פּייערלאַך פון תּחילת נאַכט האָבן שוין פאַרטראַכטער־הייט פון פאַרשיידענע שטאָטווינקלען אַהער, צו זיין לויפנדיגער פור, געקוקט. זיי האָבן דערמאָנט אָן דער גאַנצער צייט, וואָס אין משך פון איר איז ער אַפילו

איינמאָל אַהער ניט געקומען, פארשטארקט די בענקשאפט נאָך איר, דער געוועזענער כלה, און ליבער געמאכט דעם אָנדענק פון איר לאנג נישט געזעהענעם אומעטיגן פנים.

ס'האָט זיך געטראַכט:

דאָרטן, אין איינעם פון אָטדי באלויכטענע שטאָטהייזער, זיצט זי איצט געוויס, אומעטיג און גלייכגילטיג צו די מענשן, וואָס רינגלען זי אַרום, קוקט מיט די בלויע אויגן אויפן לאָמפּ און שווייגט.

און אויב ס'ווערט דאָרטן אַ רייד וועגן אים, וועלוול בורנעס, אויב עמיץ זאָגט דאָרטן:

»אַ היפּש ביסל געלט וועט ער היינטיגס יאָר פארדינען... גאָר אַ היפּש ביסל.«

רייסט זי, אויף אַ רגע, אָפּ די אומעטיגע אויגן פונם לאָמפּ און פרעגט:

»ווער? וועלוול בורנעס?«

און נאָכדעם קוקט זי ווייטער אומעטיג אינם לאָמפּ אַריין, קוקט לאַנג און שטיל, און קיינער ווייס ניט, וועגן וואָס זי טראַכט, און קיינער ווייס ניט, צי זי האָט אויף די אָפּגעשיקטע תנאים חרטה, צי ניין.

פלוצים האָט עמיץ דאָ, ביי די ערשטע שטאָטהייזער, זיין פור אָפּגעשטעלט און גענומען צו אים שרייען אויפן קול:

»זיי זיינען נישטאָ אינדערהיים, דער טאַטע מיט דער מאַמען... זיי זיינען נאָך נעכטן גאַנצפריה אין קרייזשטאָט אוועקגעפאָרן.«

ער האָט זיך געשווינט אומגעקוקט און דערזעהן:

אַ בחור אַן עקאָנאָם איז דאָס געוועזן, אַ פשוטער בחור אַן עקאָנאָם, וואָס האָט אין איינעם פונם פאָטערס פאָסעסיעס געדינט און איז איצט צו זיך אויפן דאָרף געגאַנגען נעכטיגן.

און איבער עפּעס האָט זיך דערפילט אַן אומכּבוד דערין, וואָס אָטדער בחור אין די הויכע שטיוול האָט אים דאָ אין אָנהייב שטאָט צוליב אַ נאַרעשקייט אָפּגעשטעלט, דערין, וואָס פאָטער און מוטער זיינען, אָהן זיין וויסן, נאָך נעכטן גאַנץ פריה צוליב עפּעס אין קרייזשטאָט אַוועק־געפאָרן.

עמיץ האָט זיך, דוכט זיך, צווישן די שפּאַצירנדע פאָר־לאַך אפּגעשטעלט און פון זיין אומכּבוד געלאַכט. האָט ער שוין דערפאַר אַזוי אומצופרידן צום עקאָנאָם אַ געשריי געטאָן:

»נו, און אַז זיי זיינען אינדערהיים נישטאָ, איז וואָס?«

און באַלד האָט ער פאַרן «שמייסערס» פּלייצעס אַ שלעפּ געטאָן און אים געהייסן פאָרן גיך, גיך. ער איז געווען אויפגערעגט און צעטראָגן און האָט געטראַכט די גאַנצע צייט, וואָס ער האָט זיך מיט זיין פור צו דער מיט שטאָט גערוקט:

»אַ נאַרעשער עקאָנאָם.... אַ מין טִפּש אַן עקאָ־נאָם....«

נאָר צוקומענדיג צום פאָטערס שטוב, וואָס אַנטקעגן מאַרק, האָט ער דערזעהן, ווי די פענסטער פון זאַל זיינען שטאַרק באַלויכטן און קוקן יום־טובדיג צו דער נאַכט אַרויס. ער האָט מיטאַמאָל אָן דער אייגענער אויפגערעגטקייט פאַר־געסן און זיך פאַרוואונדערט:

»געסט זאָלן דאָרטן זיין?... וואָספאַר אַ געסט זאָלן איצט דאָרטן זיין?«

און באַלד האָט ער זיך דערמאָנט אָן מירעלען, געכאַפּט אַ קוק אַהין, צו איר פאָטערס שטוב, וועלכע האָט אַהער מיט פינסטערע פענסטער פון דער קעגנאיבערדיגער גאַס אַרויסגעקוקט. און דערפילט, ווי די האַרץ הייבט ביי אים אָן געשווינט צו קלאַפּן:

»אַ קשיה אויף מירעלען? זי האָט איצט געקאָנט צו זיינע שוועסטער צוגאסט קומען.«

פֿאַמעליך האָט ער פון זיך אינם שטאַרק באלויכטענעם פעדערשטיבל דאָס אויבערשט אַראָפּגעצויגן. ער האָט געהאַט צייט און האָט אַפילו בשעת מעשה אַ שמייכל געטאָן צו דער באַיאָרטער יידענע, דער קעכן, וואָס איז דא אין איילעניש ביים עסצימער אַדורכגעגאַנגען. ער איז אַליין פון אָטדעם שמייכל שטאַרק צופרידן גע־בליבן:

»יעדנפאַלס באַדאַרף ער איצט זיין רוהיג און פאָר־זיכטיג און דער עיקר.... דער עיקר — זיך ניט כאַפּן און נישט אַרויסווייזן, אַז ער איז מיט איר קומען צופרידן.«

פֿאַרשיידענע קולות האָבן זיך געטראָגן פון זאַל אין עסצימער אַריין, וואוהין ער איז צולעצט אַריינגעקומען. מ׳האָט דאָרטן געחקירהט און זיך געקריגט, און דער קרומער סטודענט איז דאָרטן אויך געווען און געוואָלט אַלע קולות איבערשרייען.

»וואַרט: פיל האָבן ביז היינטיגן טאָג געגעבן די מעטאַפיזיקער?«

אַ ברודערל זיינער, אַ קינד, איז צופעליג פון דער זאַל אַהער אין עסצימער אַרויסגעגאַנגען, אים דערזעהן, צוגע־לאָפן און אים מיטביידע הענטלאַך פאַר די קני אַרומ־געכאַפּט, האָט ער אים אין דער לופטן אויפגעהויבן, אויף אַ בענקל אַוועקגעשטעלט און גענומען דערצו שמייכלען:

»דו לויפסט אַרום, אַ? לויפסט אַרום?«

נאָר די טיר פון זאַל איז שוין נאָכן ברודערל אָפן געבלי־בן, און די אויגן זיינע האָבן זיך פון צייט צו צייט בגנבה געצויגן און געזעהן:

אַחוץ דעם קרומען ליפקיסן, איז דאָרטן אויף פאַרהאַן יענער גרויסשטאָטיגער סטודענט, וואס דער פאָטער זיינער

האָט אים נישטלאַנג פאַר די קינדער אַראָפּגעבראַכט, איינע פון זיינע קלענערע שוועסטער און עפּעס אַ היפּשע און אומבאַקאַנטע מיידל. די שוועסטער מיטן פרעמדן מיידל זיצן אויפן ווייכן דיוואַן, און זיי, די סטודענטן, שטייען ביידע איינער אַנטקעגן דעם צווייטן, האָבן פאַר־פלאַמטע פּנימער און זיינען שטאַרק פאַרטיפט אין זייער וויכוח.

ער איז אַהין ענדליך אַריינגעגאַנגען, געוואָר געוואָרן עפּעס ביי דער שוועסטער וועגן די אַוועקגעפאָרענע פאָטער און מוטער, צוגעגאַנגען אויך צום גרויסשטאָטיגן סטודענט, אים די האַנט געגעבן און ביי אים דערביי לייטיש אַ פרעג געטאָן:

»וואָס זשע מאַכט ער עפּעס? ווי לעבט זיך?«

איז אָבער יענער אַזוי געטראָגן פון דער חקירה געווען, אים גאָרנישט ניט געענטפערט און נאָך אַלץ געשריען צום קרומען ליפּקיסן:

»נו, און ליבע? ... נו, און יעדער געדאַנק, וואָס גייט איבער אין „אָשטשושטשעניע"?«

דאָ, ביי זיין טאָטן אין שטוב, האָבן אים אָטדי צוויי סטודענטן נישט באַמערקט, דעם גאַנצן אָוונט געחקירהט וועגן דעם, וואָס ער האָט ניט פאַרשטאַנען, און אַפילו פאַרגעסן, צי ער דרייט זיך דאָ אַרום זיי. און ער האָט נאָך דאָ באַדאַרפט בלייבן נעכטיגן און, אומקערנדיג זיך ניין אַ זייגער אינדערפריה צוריק אין פּאָלוועריק, דורכפאָרן דעם מערבדיגן עק פון שטעטל און זעהן:

מירעלע זיצט אַן אָנגעטאָנע אויף אַ קרייזשטאָטיגן בעל־עגלהס פאַעטאָן און וואַרט דאָרטן ביי איינער אַ זייטיגער שטוב אויפן קרומען סטודענט ליפּקיסן, וואַרט אויף אים אויפגעלייגטערהייט און שמייכלט. און ער, דער קרומער ליפּקיס....

— ער הינקט אַהער צום פּאַטעאָן אין גרויס אַיילעניש, האָט אַ שטאַרק צעטראָגענעם און נאָרוואָס אָפּגעזייפטן פּנים און הערט זיך ניט צו צו דעם, וואָס די מוטער זיינע, די אַלמנה, שרייט אים נאָך, פון דער אָפענער שטובטיר:

»ליפּאַ, כ׳בעט דיך: נעם מיט דעם גראָבן פּאַלטאָ....

וואָס אַרט דיך, ליפּא? ... נעם מיט דעם פּאַלטאָ.«

ער הינקט אַהער צום פּאַטעאָן אין גרויס אַיילעניש, האָט אַ ליידיגט די גאַנצע צייט, וואָס ער האָט זיך דענסטמאָל צו זיך אויפן פּולווערק אומגעקערט, געווען אויפגערעגט און האָט ביי זיך באַשלאָסן:

»פון היינט אָן הייבט ער אָן צו פאָרן אין שטאָט זעלטן... גאָר, גאָר זעלטן....«

III.

און ער האָט אָנגעהייבן פאָרן אַהין זעלטן, גאָר, גאָר זעלטן.

איינעם אַ מעקלער, וועלכער האָט אים קונים אויפן נשאר פון די פאַרבליבענע תּבואות פאָרגעגעבן, האָט ער אַפילו געזאָגט:

»ס׳מעג די סוחרים אָנשטיין אַהער, צו מיר אַראָפּ־פאָרן.... נישקשה, איך שטופּ קיין מענשן פון מיין שטוב ניט אַרויס.«

און איבערצייגט איז ער בשעת מעשה געווען, אַז דער מעקלער וועט אָטדי ווערטער זיינע ביי זיין געוועזענעם מחותּן אין שטוב איבערגעבן; אַז סוף־כּל־סוף וועלן צו אים אַהער אָנהייבן קומען סוחרים פון שטאָט, קומען לייטיש און בכבודיג, ווי לייטיש און בכבודיג זיי קומען אַהין, צו די אַרומיגע פּריצים.

אַ רוהיגער און שטילוואַרטנדער איז ער אַלעטאָג געגאַנגען צו זיינע נידעריגע תבואהשאָפּן און אַהין, וואו פיל גוים און גויעס האָבּן זיך איבּער זיינע עקסטע פעלדער פאַרשפּרייט און אים אין גרויס אַיילעניש זיינע בוראַקעס אויסגעגראָבּן; און אינאָוונט איז ער אין זיין באַלויכטענער שטיבּל איינעראַליין אויף דער קאַנאַפּע געלעגן, געטראַכט וועגן זיך, וועגן געלט, וואָס ער האָט פאַרדינט, און וועגן דעם, וואָס דאָרטן, אין שטעטל, דרייט זיך שוין מירעלע אין אַ וואַרעמען האַרבּסטקאַפּטל איבּער די קילע און טונקעלע געסלאַך; זיך דערמאָנט אָן זיינע זעקסטויזנט רובּל, וואָס ליגן נאָך צוזאַמען מיט מירעלעס דריי בּיים אַלטן קאַשפּעריוקער גראַף, און הנאה געהאַט פונם נייעם מעבּל, וואָס דערמיט האָט ער נישטלאַנג זיין פּריצישע שטיבּל אויסגעשטעלט:

»האָט ער, הייסט עס, גוט געטאָן, וואָס ער האָט אויף אָטדי מעבּל גאַנצע דרייהונדערט רובּל געפּטרט, אַ? געוויס גוט געטאָן.«

אינדרויסן, אַרום זיין באַלויכטענער שטיבּל, איז דענסטמאָל געווען אַזוי אויסגעשטאָרבּן און שטיל. אַן אויסגעשטערנטער, אומגעוואוינליך בּרייטער הימל האָט זיך אינדערהייך איבּערן פאַרטונקלטן און פריהשלאָפנדיגן דאָרף געצויגן, און נאָר אינם גלחס אָפּגעצאַמטן הויף האָבּן פון תחילת נאַכט אָן געבּילט די בּייזע הינט, געמאַכט געוואַלדן איבּער יעדן מינדסטן נאָהענטן און וייטן געררודער, אָדער גלאַטאַזוי פאַרריסן די פּיסקעס ערגעץ אַהין, צום שלאָפנדיגן דאָרף צו און פאַרפולט אָלולדיג די קילע נאַכטלופט מיט זייער אומעטיגער בּייזוואונדער־יללה.

אַרום אַכט אזייגער פלעגן אָקאָרשט די הינט מיטאַמאָל בּייזער און רציחהדיגער צו בּילן אָנהייבּן, און טריטשווערע און גוישע, האָבּן זיך נאָהענט בּיי דער קיכטיר

געלאָזט הערן. דעמאָלט פלעגט ער, ליגנדיג אויף דער קאַנאַפּע, דעם קאָפּ אויפהייבן, די אויערן אנשטרענגען און נעמען שרייען אַהין צו דער אָפענער טיר:

»אַלעקסיי, ס'איז עפּעס פאַרהאַן פון פּאָסט, אַלעקסיי?«

ער האָט געוואוסט, אַז מער, ווי א בלאַט »בירזשעוויאַ וועדאָמאָסטי« וועט אים פון פּאָסט נישט אָנקומען, און דאָך האָט ער אַלע אָוונט דיזעלבע ווערטער צום גוי זיינעם געשריען, זיי געשריען דערפאַר, וואָס זיי זיינען אים גע־פעלן, און דערפאַר, וואָס ס'האָבן זיי אָפטמאָל געשריען יענע אויסגעאיידלטע פריצים, וואָס מיט זיי האָט ער שכנישע עסקים געהאט.

לאַנג און בעל־הבתיש ברייט איז ער נאָכדעם א פאַר־מוחטער ביים לאָמפּ מיטן בלויען אַבאַזשור געזעסן און האָט אין אַלע זייטן פון אָטדער פונאַנדערגעשפּרייטער בלאַט אַריינגעקוקט. ער האָט דורכגעלייענט עטליכע מאָל אויפן קול יענע ערטער, וועלכע ער האָט ניט פאַרשטאַנען, און דער עיקר ניט דורכגעלאָזט דעם קורס פון רענטע, וואָס אין דער בערזעאָפּטיילונג. ער אַליין האָט שוין געהאַט אַ היפּש ביסל מזומן־געלט, געקאָנט אין יעדער צייט קויפן דערפאַר רענטע און זי, פונקט ווי די פריצים, האַלטן פאַר־שלאָסן ביי זיך אין קאָמאָד; און אַחוץ דעם, האָט זיך די רענטע שטענדיג געפונען ביים קליינוואוקסיגן, תּמיד פריי־ליכן און תּמיד באַשעפטיגטן נחום טאַראַבײ, ביי יענעם זעלבן נחום טאַראַבײ, וועלכער האָט מיט אַכטצן ווערסט ווייטער, ביי דער רייכער צוקערפאַבריק, געוואוינט, גע־פירט דאָרטן א פריציש־נגידישע שטוב און האָט זיינע קינדער ערגעץ אין א גרויסער און ווייטער שטאָט געלערנט. באַגעגענדיג זיך ערגעצוואו צווישן מענשן מיט אָטדעם נחום טאַראַבײ, האָט ער שוין אַפילו איינמאָל געהאַט די מעגליכקייט אים צו דערוויזן, אז ער, וועלוול בורנעס,

איז שוין גאָרניט אַזוי פאַרגרעבט, און געקאָנט ביי אים פריילין א פרעג טאָן אינדערהייך:

»פאַני טאַראַביי, ווי האַלט עפּעס היינטיגע וואָך מיט דער „פירפּראָצענטנדיגער“? יענע וואָך, שרייבט די בלאַט, איז די „פירפּראָצענטנדיגע“ געלעגן טיף אין דער אַדמה.«

טאַראַביי האָט דענסטמאָל אַפילו אין א ווערטל אויף אים זיינע היפשע רירעוודיגע אויגעלאַך אויסגעגלאַנצט און די מויל צופיל געעפנט:

»ע?... ער שמועסט שוין גאָר וועגן רענטע?...«

געבליבן א ווײלע שטיין מיט א כלומרשט ערשטוינטן פנים און מיט אַן אָפענער מויל און אים גאָרנישט גע־ענטפערט.

און אַזויפיל באַדייט האָט דאָס שוין, אָטדער ערשטויג־טער פנים זיינער. נישט אומזיסט האָט אים שוין אין א קליין שטיקל צייט אַרום דערציילט דער מעקלער, וואָס איז צו אים אָפט מיט זיין פערד און וועגל געקומען:

»זאָל ער אזוי לעבן, ווי נחום טאַראַביי האָט אים, ווערלוול בורנעסן, דאָ נישטלאַנג פאַר א גאַנצע מחנה סוחרים געלויבט.«

זאָל ער אזוי א גליקליך יאָר האָבן, ווי ער האָט דאָרטן געהערט פון נחום טאַראַביס מויל:

»געדענקט מיינע ווערטער: ביי אברהם־משה בורנעס וואַקסט א בחור אַן אַנטיקל, כ׳זאָג אייך: א פריצישער כאַראַקטער.«

איינמאָל האָט אים שוין אַפילו אָטדער נחום טאַראַביי מכבד געווען דערמיט, וואָס, דורכפאָרנדיג פאַרביי זיין פּאָלוועריק, איז ער צו אים מיט זיין נייעם פאַעטאָן אין הויף פאַרפאָרן און האָט דאָרטן ביים אָנטרייבער, אַלעקסייען, א פרעג געטאָן פריילין און אויף פוילישׁ:

»צי פאַן בורנעס דאָמאַ«?

אַרום פיר אזייגער בייטאָג איז דאָס געווען.

דורכן פענסטער האָט ער דענסטמאָל טאַראַבייען אַראָפּ־שפּרינגען פונם פאַעטאָן דערזעהן, געוואָרן שטאַרק מבולבל, אים געשווינט די טיר פונם פאָרנטיגן, תמיד געשלאָסענעם גאַניק געעפנט און אים מיט גרויס דרך־ארץ צו זיך אין שטוב אריינגעפירט.

ער האָט געהאַט אַזעלכע שאַרפע און לעבעדיגע אויגעלאַך, אָמדער קליינוואוקסיגער פריצישער נגיד, באַמערקט אַפילו דעם מעשענעם בלעטל, וואָס איז אינדרויסן צו דער טיר פון גאַניק געווען צוגעקלאַפּט און, אַריינגייענדיג אין שטוב, אים געגלויבט:

»אָט אַזוי!... אַזוי!... כ׳מיין, וואָס זשע דען? צוליב וואָס לעבט מען אויף דער וועלט?«

און א טבע האָט אָמדער נחום געהאַט אַסך צו פּלאַפּלען וועגן זיך, וועגן זיינע ברייטע מסחרים און ברייטער שטוב, צו טייטלען בשעת מעשה מיט איינעם א פינגער צו זיך אינם האַרטן קראַגן און אַרויסצורוקן אַלעמאָל די האַרטע מאַנזשעטלאַך פון אונטער די מיטלמעסיג קורצע אַרבל.

באַדאַרפט האָט ער סך־הכל קריגן ביי אים אין פּול־װעריק א צוויי־דריי הונדערט קלאַפּטער שטרוי צוליב זיינע אָקסנשטאַלן, וואָס אין צוקערפאַבריק, נאָר וועגן דעם איז דאָך געווען גענוג צו ריידן אַגב־אורחא, אויפזעצנדיג זיך אינדרויסן אויפן פאַעטאָן, לעת־עתה האָט טאַראַביי געקאָנט אַביסל פריילעך פּלאַפּלען, דערציילן וועגן זיין עלטערן זון, וואָס דינט ערגעץ אין א גרויסער באַנק, וועגן קלענערן, וואָס לערנט אין פּאָליטעכניקום און וועגן דער דרייאונצוואַנציגיאָריגער מיידל זיינער, וואָס האָט שטאַרק ליב דעם דאָרף מיט דער היים און האָט, זיצנדיג דאָרטן די גאַנצע צייט, דעם לערנען פאַרשפּעטיגט:

זאָגט זי צו אים גישטלאַנג, אָט די מיידל זיינע:
»זי וויל פאָרן קיין אָדעס.«
ענטפערט ער איר:
»פאָר קיין אדעס.«

קומט זי אין דריי וואָכן אַרום צוריק פון אָדעס, באַווייזט אים שוואַרץ אויף ווייס און זאָגט אים:

»דו זעהסט, טאַטע, כ׳האָב אויף זעקס קלאַסן אויסגע־האַלטן.«

און ביי אים, דעם זיבנאונצוואַנציגיאָריגן בחור, האָבן זיך שוין נאָכדעם א שטיק צייט געדרייט איבער טומפן קאָפּ אזעלכע מאָדנע געדאַנקען וועגן טאַראַבייס מיידל און וועגן זיין געוועזענער כלה. און געדוכט האָט זיך אים, אז דאָס, וואָס טאַראַבייס מיידל האָט אויף זעקס קלאַסן אויסגע־האַלטן, האָט עפּעס א שייכות צו אים, צו דעם, וואָס מירעלע האָט אים די תּנאים אָפּגעשיקט און גייט אַרום מיטן סטודענט ליפּקיס; אַז אָטדאָס אַלץ מאַכט אים קליין און צו גאָרנישט, אז סוף־כל־סוף טאָר ער עס אויף ווייטער ניט דערלאָזן און מוז זוכן דערצו אַן עצה.

און דעמאָלט האָט זיך מיט אים געטראָפן דאָס, וואָס האָט זיך אייגנטליך מיט אים טרעפן נישט באַדאַרפט.

ער האָט אָנגעהייבן צופיל וואַרפן אויגן אויפן »שייגעץ«, דעם דאָרפלערער, וואָס איז אַלעטאָג צום גלחס איבער־געוואַקסענע מיידלאַך געגאַנגען, אים צולעצט פאַרבעטן צו זיך און אָנגעהייבן מיט אים בשתיקה צו לערנען.

איינמאָל האָט ער אַפילו צו אָטדעם »שייגעץ« געזאָגט:

»א שכלדיגער למוד—תשבורת ... גאָר, א שכלדיגער למוד.«

און דער „שייגעץ” איז געגאַנגען און האָט מיט לצנות זיינע ווערטער צעפּויקט.

דעם גלחס מיידלאַך האָבן זיך שוין נאָכדעם געשמיקט פון געלעכטער יעדעס מאָל, ווען זיי האָבן אים נאָהענט

פאַרביי זייער גאַניק געזעהן דורכגיין. און דאָרטן אין שטאָט האָט מירעלע איינמאָל זיינע שוועסטער אָפּגע־שטעלט און מיט א שטאָך ביי זיי געפרעגט:

»ער קלערט, אַפּנים, אין אוניווערסיטעט אָנקומען, אייער וואָווע?«

IV.

ווידער האָט ער זיך מיט נחום טאַראַביי באַגעגנט.

דאָס איז געווען אין צוקערפאַבריק, וואו ער האָט פאר זיינע צוגעשטעלטע „בוראַקעס” געלט באַקומען.

ער איז דאָרטן געשטאַנען פאַר טאַראַבייען מיט דרך־ארץ פון א געטרייען און שעמעוודיגן תּלמיד און האָט געהערט, ווי ער פּלאַפּלט פריילין ווענן דעם, וואָס ער האָט זיך ניטלאַנג מיט זיין געוועזענער כלה אין שטאָט באַגעגנט און האָט מיט איר אַן איידעלן שמועס געפירט.

דאָרטן, ביי איר פאָטער אין שטוב האָט ער זי פאַרן וועקפאָרן, אויפן פריצישן שטייגער, אַרומגענומען, איר געזאָגט: „יאַסנאָוועלמאָזשנאַ פּאַננאַ” און האָט איר וועגן אים, וועלוולען, שטילערהייט א סוד איינגעראָמט:

»ער האָט פאַר איר א שידוך... אַן אַנטיקל א שידוך. האָט ער פאַר איר.«

און באַלד האָט ער צו וועלוולען מיט איינער א צוזאַמענ־געצויגענער אויג א שעלמישן ווינק געטאָן און האָט אים די האַנט אויף די פּלייצעס ארויפגעלייגט:

»זאָל ער קיין יסורים נישט האָבן און זיך פארלאָזן אויף אים, טאַראַבייען.«

און א שבועה האָט ער אים נאָך דערביי געגעבן:

»אזא יאָר אויף אים, ס׳אַר א טייער ווייבל מירעלע וועט פאר אים זיין.«

ער איז דעמאָלט אַזוי דאַנקבאַר געווען אָטדעם קלוגן און פריילעכן טאַראַבייען, געטראַכט וועגן אים, אַהיים

פֿאָרנדיג׳ מיט גרויס אַכטונג און געשמייכלט צו זיך אַליין.

»אָטדאָס הייסט א קלוגער מענש... אָט דאָס הייסט א וועלטליכער מענש.«

אפשר צוויי וואָכן נאָכאַנאַנד איז ער נאָכדעם אויפגערעגט און פריילֿיך געווען, צופיל מכבד געווען מיט טיי דעם מעקלער, וועלכער איז צו אים פון שטאָט געקומען, שוין אַפילו אַן איבעריגן מאָל געגאַנגען צום אָנטרייבער זיינעם אין שטאַל אַריין און פאַר אים פריילֿיכערהייט איבערגעחזרט:

»מ׳באַדאַרף דיר קויפן א נייע היטל, אַלעקסיי... זאָלסט מיך וועגן דעם דערמאָנען אין קרייזשטאָט...«

ס׳איז געווען גוט צו ליגן דאָ גאַנצע אָוונטן אויפן בעט, צו טראַכטן וועגן דעם, וואָס דאָ אין פאָדערשטיבל וועט ענדליך הענגען מירעלעס האַרבסטסאַק, און צו פאָרשטעלן זיך, וויאַזוי ער וועט אַמאָל, ליגנדיג דאָ אין דעמזעלבן בעט, ענטפערן מירעלען:

»וואָס זשע? ער „זשאַלעוועט“ איר די פור, „זשאַלעוועט“ ער איר? אויב זי וויל פאָרן אין שטאָט, טו זאָל זי הייסן די פור שפאַנען און פאָרן.«

אויף עפּעס האָט ער געוואַרט, נישט געהאַט קיין געדולד און האָט געוואָלט טרעפן, וויאַזוי טאַראַביי וועט זיין הבטחה מקיים זיין.

»וועט, הייסט עס, אינגיכן טאַראַביי צו זיי אין שטאָט אַראָפּקומען... געוויס וועט ער אינגיכן צוליב זיינע געשעפטן אַהין אַראָפּקומען און וועט צו זיין מחותּן פאַרפאָרן.«

נאָר טעג נאָך טעג האָבן זיך גערוקט, און טאַראַבייס פאַעטאָן האָט זיך נאָך אַלץ דאָרטן אין שטאָט ניט באַוויזן.

מירעלע האָט נאָך אלץ פאַרן קרומען סטודענט, ווי פאַר אן אייגענעם ברודער, געזאָרגט. זיך שוין אַפילו אין זיינע

אינטערעסן געמישט און אונטער זיינע אויגן פאַר אים געטענהט.

»וואָס זשע דען? ס׳איז א תכלית פאַר אים אָטדאָס, וואָס ער וועט דאָ ביי זיין מאַמעס פאַרטאַך זיצן און וועט די שטאָטמיידלאַך תורה לערנען?«

קיין נייס איז דאָרטן אין שטאָט ניט פאָרגעקומען, אחוץ דעם, וואָס שלעכטע קלאַנגען האָבן זיך אָנגעהייבן ארומטראָגן וועגן דעם אַלטן קאַשפעריוקער גראַף, וועלכער האָט שוין דעמאָלט אין אויסלאנד ביי זיין איידעם געוואוינט:

»דער גראַף זעצט אָן, ניט אַנדערש, און קאַשפעריוקע גייט איבער צו דער באַנק.«

די מאַמע זיינע האָט אים אַהער אָפטע בריוולאַך וועגן אָטדי קלאַנגען געשריבן, געשאָלטן אין זיי דעם געוועזענעם מחותן מיט דער געוועזענער כלה און זיך געהאַלטן אין איין קלאָגן:

»זעקסטויזנט רובל... א שפילכל? היינטיגע יאָרן זעקס טויזנט רובל.«

און וואָס נאָך:

»די וועקסלען זיינען דאָך נאָך עד היום אויף גדליה הורוויצעס נאָמען געשריבן, און דער גראַף קען קיינעם ניט, אַחוץ אים.«

אומבאַמערקט פאַר זיך אַליין האָט ער ווידער אָנגעהייבן אָפּצושלאָפן פיל פאַרקירצטע און קילע תשרידיגע טעג, פארפולט די לופט פון זיין שטילער אויסגעמעבלירטער שטיבל מיט אַ שווערן און אומעטיגן שנאָרכן, זיך אלעמאָל אויפגעכאַפּט און זיך דערמאָנט:

יסורים שווערע זיינען אויף אים געקומען.... און גאָרנישט וועט ניט זיין דערפון, וואָס ער האָט די גאַנצע צייט וועגן מירעלען געקלערט.... און דער עיקר.... דער

עיקר—איז ער אַ נאר געווען און האט צופיל געלט אויפן מעבל און אויף די נייע פערד געפּטרט.

נאָכדעם איז איינמאָל דאָ אין דאָרף אַ סוף פון אַ מאָדנע וואָרעמען זונטאָג געווען. די זייטהימלדיגע זון האָט אין רויטגאָלד שטרויענע דעכער מיט אָפּגעפאַלענע בוימער געפאַרבט, און גוים אין שוואַרצע סוויטקעס זיינען ביי דער קראָם פון דער איינזאַמער יידישער שטוב געשטאַנען, זיך איבער דער רויטער שיין געפילט צו קינדעריש און צו גוט, געטראַכט עפּעס וועגן דעם ברויט, וואָס דערמיט האָבן זיי זיך אויף אַ זאַטן ווינטער פאַרגרייט און געשמייכלט איינער צום צווייטן:

»צייט די ווענט פון די שטיבער מיט אויסגעדראָשענע סנאָפּעס אַרומשטעלען, אַ?«

צו אים איז דעמאָלט דעם טאַטנס אַ מענש מיטן גראַפס וועקסלען געקומען, אים פון שלאָף אויפגעוועקט און אים אַ מאָדנע אויפגערעגטע ידיעה איבערגעגעבן:

»דער אַלטער גראַף איז נאָך ביינאַכט קיין קאַשפּע־ריווקע געקומען, און דער מחותן זיינער... דער מחותן האָט נאָך, אַ סברה, גאַנץ פריה אַהין מיט זיין פור אַוועק־געשמיסן.«

פאַרשלאָפענערהייט איז ער מיט זיין פור קיין קאַשפּע־ריווקע אַוועקגעלאָפן, געטראָפן דעם אַלטן גראַף איינעם־אַליין, אינם פוסטן הויף, וואו די מעבל איז שוין אפילו פאַרפאַקט געווען, און ביי אים בשלמות באַקומען אויף אַלע זיינע וועקסלען, וועלכע זיינען אויף גדליה הורוויצעס נאָמען געווען. דער אַלטער גראַף האָט נאָך אפילו געמיינט, אַז ער, גדליה הורוויץ, האָט אים אהער מיט די וועקסלען צוגעשיקט און דערפאַר געבעטן, ער זאָל אטדעם גדליה הורוויצן איבערגעבן:

»זעקסטויזנט רובל צאָלט ער אים איין, און די איבע־

ריגע דרייטויזנט.... די איבעריגע האָט ער איצט ניט און וועט זיי אים פון אויסלאַנד צושיקן.

און ער האָט פאַרשטאַנען, אַז זיין געוועזענעם מחותנס דרייטויזנט רובל זיינען פאַרפאַלן, געפילט, אַז ער טוט איצט אַ נידעריגע זאַך, און דאָך צום גראַף מיטן קאָפּ געשאָקלט:

»גוט, גוט... ער וועט אים איבערגעבן.«

ערשט תּחלת נאַכט, ווען אומקערנדיג זיך אַהיים, האָט ער זיך מיט זיין פור אויפן ערשטן באַרג, וואָס נאָך קאַשפּע־ריווקע, אַרויפגעדראַפּעט, האָט ער פונוויטנס זיין געוועזע־נעם מחותּנס פור מיטן קליינעם שייגעץ, דעם אָנטרייבער, דערקענט, דערפילט אַ שטאַרקע האַרצקלאַפּונג און גע־שווינט געהייסן זיין אָנטרייבער פאַרקערעווען לינקס צום זייטיגן און שטאַרק שמאָלן וועג. ער איז געווען דער־שראָקן, זיך עפּעס ניט געגלויבט און האָט צום ערשטן מאָל וועגן דעם מחותּן זיינעם אַ טראַכט געטאָן:

»איז ער, אַפּנים, פון גאַנץ פריה אָן ביי זיך אין וועלדל געווען?... פאָרט ער אָקאָרשט איצט צום קאַש־פּעריווקער גראַף?«

און איבער עפּעס האָט ער נאָך אַלעמאָל פונם זייטיגן וועג צו זיין מחותּנס פור אויגן געוואָרפן און האָט גע־זעהן:

די לאַנגע אויסגעדאַרטע פערד זיינען, ווי אלעמאָל, שלעכט אין דער אָפּגעפּאָרענער בריטשקע געשפּאַנט,ביים רעכטן פערד זיינען די פּאָסטראָמקעס צו קורץ, און ער האַלט דערפאַר אין איין שפּרינגען; ביים לינקן, מיטן אויסגעגלאָצטן בלינדן אויג, זיינען די «שלייעס» צו גרויס, און ער שלעפּט דערפאַר ניט מיט דער ברוסט, נאָר מיטן אָנהייב רוקן. און אויבנאָן זיצט מיט פאַרלייגטע הענט ר׳ גדליה הורוויץ אַליין, דער צעטראָגענער קאָפּ מיט דער

שפּיציגער נאָז און מיט די גילדענע ברילן אַביסל פאַר־ריסן און די טונקעלע צווייזייטנדיגע באָרד פונאַנ־דערגעלאָזן אויף רעכטס און אויף לינקס·

ער איז געווען שטאַרק אומעטיג און דערשראָקן און האָט געטראַכט:

»איז שוין, הייסט עס, מיט די תּנאים אַן עק?··· לחלוטין אַן עק?···«

אויפן צווייטן טאָג איז ער אויפגעשטאַנען גאַנץ פריה און האָט געהייסן די פור שפּאַנען·

אינדרויסן איז געווען וואָלקנדיג און קיל, און אַ רעגנדל אַ סוף־תּשרידיגער, האָט זיך אַלעמאָל טריפן געלאָזט, אָנ־געהייבן, אויפגעהערט און זיך ווידער געלאָזט·

ער האָט דעם גאַנצען וועג אין שטאָט אַריין געהאַט אַ ברוגזן און שטאַרק אומעטיגן פּנים, געטראַכט וועגן נחום טאַראַבייס שטאָלצער און שלעכט שווייגנדיגער מיידל, וועלכע ער האָט איינמאָל אין קרייזשטאָט געזעהן, און איז צו אַ באַשלוס געקומען:

»זי וועט אים ניט וועלן, נחום טאַראַבייס מיידל, גע־וויס וועט זי אים נישט וועלן·«

נאָך בייגאַכט האָט ער, טראַכטנדיג וועגן מירעלען, באַ־שטימט:

»ער וועט אַהין, צום מחותּן זיינעם, צופאָרן און וועט אים זיין חלק געלט אָפּגעבן·«

אים אַליין איז שוין אָטדער באַשלוס אַזוי געפעלן גע־ווען, און געוואָלט האָט ער שוין אַפילו וויסן, וואָס וועלן דערויף זאָגן מענשן, און דער עיקר···· וואָס וועט דערויף זאָגן נחום טאַראַביי·

נאָר אַריינקומענדיג צום פאָטער אין שטוב, האָט ער דאָרטן נאָך אין קאָרידאָר דערהערט, ווי אין קליינעם

קאַבינעטל שרייט שוין מיט היץ ר׳ גדליה הורוויצעס צוגעשיקטער בורר׳ און ווי דער טאַטע זיינער שלאָגט אים דאָרטן אַלעמאָל איבער די רייד מיט זיין שטילער עם־הארצישער טענה:

»און ווי וואָלט געווען זיין׳ ווען ס׳וואָלט געווען טרעפן פאַרקערט?«

ער איז דאָ אַ ווײַלע געשטאַנען און זיך צו די טענות צוגעהערט.

אין מוח האָט זיך ביי אים נאָכאַמאָל די שאלה איבער־געחזרט:

»איז שוין׳ הייסט עס׳ אַן עק צו די תנאים?... איז שוין׳ הייסט עס׳ נאָך אַלעמען?«

און איבער עפעס האָט ער זיך געלאָזט גיין נישט אין קליינעם קאַבינעטל׳ נאָר גאָר אַהין אין עסצימער׳ וואו די מאַמע זיינע האָט פאַר פרעמדע מענשן די געוועזענע כלה זיינע געשאָלטן. ער האָט דאָרטן מיטאַמאָל באקומען אַ שטרענגן און אומצופרידענעם פנים און האָט אויף איר בייז און לייטיש אָנגעשריען:

»שאַ! קוק זי נאָר אָן?!«

נאָך אַלעמען

II

I.

געפלאָנטערט האָבן זיך אַלץ מער און מער ר׳ גדליה הורוויצעס געשעפטן, און אַ באהאַלטענע אומרוהיגקייט איז שוין געפאַלן אויף אים, דעם צעטראָגענעם בן־תורה, און אויף זיין גאַנצער יחוסדיג שטילער, נגידישער שטוב.

וועגען עפּעס האָבן זיי זיך שוין גאַנצע נעכט געסודעט, ר׳ גדליה מיטן וועלטליכן געשוועסטערקינד, דעם קאַסיר און גרויסן מקורב זיינעם. סודענדיג זיך, איז מען אַזויביידע אין אַ באַזונדער חדר די גאַנצע נאַכט אָפּגעזעסן און די דריטע אַשמורה נישט באַמערקט, געעפנט צולעצט אַ לאָדן מיט אַ פענסטער און דערזעהן:

פון צפון־מזרחדיגן הימלווינקל קומט שטיל און טרויעריג דער טונקעלער אָנהייב פונם אלולדיגן טאָג, רוקט זיך אַהער פּאַמעליך־פּאַמעליך און טרייבט פונדאנען, ווי אַ שטומער, די לעצטע רגעים פון דער בלאַסער, פארשפעטיגטער נאַכט. אַרום איז שוין אלץ גרוי; בהמות, וואָס געפינען זיך נאָך אין די פארשלאָפענע בעל־הבתישע הויפן, שרייען שוין מיט אַזאַ בענקשאַפט צו זייערע פּאַרשפּאַרטע קעלבלאַך און צו די נאַסע גראָז, וואָס אין פעלד, און העגער ערוואַכן שוין צום דריטן מאָל אין פאַרשיידענע ווינקלען, וואָס אין שטעטל, און אין אַרומיגן גויישן דאָרף. זיי שרייען פון נאָהענט און פון ווייט און כאַפּן אויס איינער ביים צווייטן די ערשטע אויסגעצויגענע טאָג־ברכה:

»קו־קו־רו־קו־או!«

דער באַטראַכטער און שטאַרק איבערגעגעבענער קאַסיר, דער קרוב, האָט זיך דענסטמאָל נאָך אַלץ פאַרקלערט און פאַמעליך מיט אַ פינגער אין נאָז געקלאַפּט, און דער תּמיד צעטראָגענער ר׳ גדליה האָט פאַר אים, ווי אַלעמאָל, מיט נייע, ברייטע פּלענער געשאָטן און זיך אַלעמאָל אַזוי נאָהענט צו אים, דעם פאַרקלערטן קאַסיר, צוגעבויגן, גלייכווי ער וואָלט אים פונדערווייט גאָלדענע ברילן ווענן אַריבערנעמען, און ביי אים געשווינט פרעגן:

»וואָס? נישט אַזוי?«

מער, ווי שטענדיג, האָט ער זיך שוין אין יענער צייט באַנוצט מיט זיין ווייכער גאַליציאַנישער אויסשפּראַך און, זיצנדיג, זיך מיט זיין גאַנצן אויבערשטן האַלבן גוף אַ וואָרף געטאָן פאָרויס, יעדעסמאָל, ווען אַ מענש איז צו אים אין שטוב אַריינגעקומען: גלייך ווי עמיצער וואָלט דענסטמאָל פּלוצים אַ דריק געטאָן עפּעס אַ פאַרהוילענעם עלעקטרישן קנעפּל, וואָס פונהינטן, אויף זיינע פּלייצעס, און וואָלט אים נויטן, ער זאָל זיך מיטאַמאָל צוליבן כּבוד פונם גאַסט אַ נויג טאָן און זאָל מיטאַמאָל פון זיך אויס־שיסן די פּאָר געוואוינליכע ווערטער:

»זיצט, ר׳ יוד!«

פאַר עפּעס אַ סכּנה האָט מען זיך דאָרטן אַלע צוזאַמען געשראָקן און מורא געהאַט זי זאָל אין יעדער רגע אין שטוב נישט אַריינקומען; מורא געהאַט האָט מען אַזוי ביז שפּעט צו ווינטער צו, ווען איבער אַ נאַרעשקייט האָבן זיך די געשעפטן נאָך מער פאַרדרייט, און צעטראָגענע מעשׂהלאַך האָבן זיך כּמעט איבער דער גאַנצער געגנט געלאָזט הערן:

אַ מעשׂה מיט ר׳ גדליה הורוויצעס אַ לאַנגאָנעדיגן שונא פון קרייזשטאָט, וואָס האָט דאָרטן אין באַנק דעם אמתן קנייטל פאַר אים געלייגט.

אַ מעשה מיטן אַלטן דירעקטאָר פון אַט דערזעלבער באַנק, הורוויצעס אַ שטענדיגן גוטן פריינט, וואָס האָט אַליין אָנגעזאָגט, מ'זאָל זיין זהיר ווזהיר און מ'זאָל אים מער קיין קאָפּיקע קרעדיט ניט געבן.

צו אָפּט איז שוין דענסטמאָל ר' גדליה מיט זיין אייגע־נער פור אין קרייזשטאָט געלאָפן.

פאָרן האָט ער זיך אַהין געלאָזט ס'רוב נאָך אום זונטאָג, אומגעקערט האָט ער זיך פונדאָרטן כמעט אַלעמאָל אָקאָרשט פרייטאָג פאַר ליכטבענשן, אַריינגעלאָפן מיט איילעניש אין שטוב און דערזעהן:

אינם שוואַרצן זיידענעם קאַפּטל, אינם שבתדיגן פאַריק מיט די ברילליאַנטענע אוירינגלאַך זיצט שוין גיטעלע, די ווייב זיינע, ביי די זילבערנע לייכטער, וואָס אויפן ווייס געשפּרייטן טיש מיט די צוגעדעקטע חלות; זי קוקט אויף די רויטע, נישטלאַנג אויסגעזייפטע נעגל און וואַרט, אַז אין דער קאַלכיגער שורה הייזער, וואָס קעגנאיבער דעם וועג, זאָל זיך ביים רב אין פענסטער דער ערשטער פרייטאָגצונאַכטיגער פייערל אָנצינדן.

ר' גדליה איז דענסטמאָל, ווי שטענדיג, געוועזן שטאַרק באַשעפטיגט און צעטראָגן, געטרונקען אויפגיך ביי אָטדעם טיש טיי פון דער שאָל און נישט באַמערקט, אַז דער דאַשעק פון זיין זיידענער היטל שטייט ביי אים אַביסל אָנאַזייט. צווישן איין שלונג און צווייטן האָט ער געשווינט אויף גיטעלעם אָנפראַגן געענטפערט:

»איז ער אַוועקגעלאָפן צו יענעם „טשליען", וואָס אויף אים האָט דער דירעקטאָר אים געזאָגט, אַז ער איז דער עיקר.«

»איז ער פון יענעם „טשליען" אַוועקגעלאָפן צוריק צום דירעקטאָר...«

»האָט ער שוין דווקא ביי זייביידן געפועלט... נאָר

דער דריטער „טשליען״, אַן אַלטער גענעראַל איז ער, און דער פירטער, אַ פּאָליאַק... אַ מאַגנאַט, צו זיי וועט ער, מיט גאָטס הילף, די קומענדיגע וואָך קריגן פּראָטעקציעס... געוויס וועט ער קריגן.«

ער איז בכלל נישט געווען ביי זיך געפאַלן און געהאַט גרויס בטחון; צעטראָגענערהייט האָט ער נאָך אינזינען געהאַט מתנות אַהיים צו ברענגען, און אַפילו איינמאָל אַ שפּיציג ווערטל געזאָגט וועגן דער נייער זיידענער היטל, וואָס ער האָט זיך אַליין פון קרייזשטאָט געבראַכט. גיטעלע איז דענסטמאָל מיט אָטדער היטל אַזוי נישט צופרידן געווען.

»ער קלייבט זיך אַליין צו אַ היטל, האָט זי געטענהט, און באַמערקט נישט, אַז ס׳פאַלט אים אַריבער ביז די אויערן?«

און ביי אים, דעם צעטראָגענעם קאָפּ, האָט דענסטמאָל אַ שמייכל געטאָן נישט מער, ווי די אָנגעשטרענגטע שפּיציגע נאָז:

»גיטעלע מיינט, אַז דער קאָפּ איז ביי אים דענסטמאָל געווען אין קרייזשטאָט? דער קאָפּ איז ביי אים דענסטמאָל געווען אינדערהיים.«

און באַלד האָט ער אויף זיך דאָס שבתדיגע אויבערשט געכאַפּט און איז אַוועקגעלאָפן מקבל־שבת־זיין אין יענער אַלטער סאַדעגערער קלויז, וואו אין ביידע זייטן פון זיין מזרחדיגער שטאָט זענען נאָכן דאַווענען אַ פּאָר ערליכע גבירים־יונגעלייט נאָך אַ ווײַלע אויף זייערע ערטער גע־זעסן, געקוקט אויף אים מיט בכבודיגע און קעצנדאַנקבאַרע אויגן און זיינען אין יעדער רגע גרייט געווען צו ווינטשן אים עולם־הבא דערפאַר, וואָס ער האָט זיך מיט זיי אָרנטליך צערעכנט און האָט זיי בייצייטנס זייערע חובות אָפּגעצאָלט.

זיי זיינען אים אַוודאַי געווען גוטע פריינט, אָדער פּאָר ערליכע גבירים־יונגעלייט, וואָס אין די ייִדענע קאַפּאָטעס נאָר זייער געלט איז געווען ביי זיי אַזוי טייער, און שולדיג האָבן זיי זיך אַזוי געפילט, פּאַרוואָס זיי האָבן דאָס אים, הורוויצן, מורא געהאַט צו געטרויען; זיינען זיי שוין, גייענדיג אַהיים, געווען אַזעלכע שווייגנדיג־טרויעריגע און אָפט פלוצים און נישט צו דער זאַך צו עמיצן אַ זאָג געטאָן:

»פאָרט אַ לייטישער מענש, ר׳ גדליה, אַ? גאָר, גאָר אַ לייטישער מענש.«

אין שטאָט איז מען דערווייל שטאַרק נייגעריג געווען און געוואָלט וויסן דעם סוף:

ער וועט זיך אַמאָל אויסדרייען, ר׳ גדליה, צי ניין?

אַזוי פיל האָט מען שוין דעגסטמאָל מיט דעם צו טאָן געהאַט און אַזוי אָפט האָט מען שוין וועגן דעם דעגסטמאָל גערעדט.

נישט געוואָלט האָט נאָר וועגן דעם ריידן מירעלע, די בת יחידה זיינע, אָדער ציטעריג ערצויגענע שלאַנק־וואוקסיגע באַשעפעניש, וועלכע פלעגט שוין דעגסטמאָל מחמת ליבע צום פאָטער, צי מחמת ליבע צו זיך אַליין, אויף אַ גאַנצן טאָג פון שטוב אַוועקגיין.

צופיל פאַרקלערט און קאַפּריזנע איז זי שוין דעגסטמאָל געווען, און צופיל שטרענג האָט זי זיך שוין דעגסטמאָל געפירט אפילו מיטן קרומען סטודענט ליפּקיסן, וועלכער איז צוליב איר דעם יאָר אין אוניווערסיטעט נישט געפאָרן און איז איר אומעטום היקענדיגערהייט נאָכגעגאַנגען. גאַנצע שעהן האָט זי, גייענדיג לעבן אים, געקענט פאַרגעסן, אַז ער לעבט נאָך אויף דער וועלט, זיך פלוצים אויף אים אומגעקוקט און באַקומען אַזאַ מאָדנע ערשטוינטן

פּנים, גלייכווי זי וואָלט זיך שטאַרק וואונדערן און וואָלט ניט פאַרשטאַנען:

»זעה נאָר?! ער גייט נאָך אַלץ לעבן איר, ליפּקיס!« און זי האָט געמיינט, אַז ער איז שוין לאַנג ביי זיך אינדערהיים.

און ווען זי האָט זיך שוין יאָ אַמאָל אויף אים אומגעקוקט, האָט זי אים געמוזט נישט אַנדערש, ווי מיט עפּעס אַ וואָרט אָנרירן:

»ליפּקיס, פאַרוואָס וואַקסן ביי אַייך אַזוי מאָדנע די וואָנצעס? ביי קיין שום מענשן וואַקסן זיי נישט אַזוי מאָדנע, ווי ביי אַייך.«

אָדער:

»אין אַלגעמיין זעהט איר נישקשהדיג אויס, ליפּקיס, נאָר ווען מ׳קוקט זיך גוט צו אַייך צו, זייט איר מוראדיג ענליך אויף אַ „יאַפּאָנעץ״.«

ער האָט זיך טאַקע אין יענער צייט געפילט לעבן איר מוראדיג שלעכט און קיין דבורים אין מויל נישט געהאַט; האָט געטראַכט לאַנג וועגן דעם, וואָס זי שווייגט, געקומען פּילמאָל צום באַשלוס, אַז ס׳איז נויטיג איר צו זאָגן עפּעס אַ גוט וואָרט וועגן איר פאָטערס לאַגע און וועגן דער קאָכעניש, וואָס קומט פאָר ביי זיי אין שטוב, און צולעצט איינמאָל צו שטאַמלען אָנגעהייבן:

»פאַרשטייט ער, הייסט עס, גאַנץ גוט, אַז „אומגליק״ העֶנגט אָן ראשית כל נישט אָן „געלט״. און דאָך... ער ווייס נישט, פאַרוואָס דאָס איז: יעדעס מאָל, וואָס ער קומט די לעצטע צייט אַריין צו זיי אין שטוב און דערזעהט דאָרטן דעם פאָטער אירן, ווייזט זיך אים אויס, אַז ס׳קומט פאָר אַרום אים אַ טראַגעדיע.«

נאָר מירעלע האָט זיך דענסטמאָל אַפילו צו אים מיטן פּנים נישט אומגעדרייט, געקוקט שווייגנדיג מיט די בלויע

אויגן אַהין, וואו ס'איז פאַרגאַנגען די זון, און געזאָגט אַזוי גלייכגילטיג און קאַלט:

»נו, אַנטלייט אים צוועלפטויזנט רובל, וועט ער זיך אויס־דרייען.«

און ווידער האָט זי מיטן טרויער, וואָס אין אירע בלויע אויגן, שווייגנדיג געקוקט אַהין, וואו ס'האָט זיך געזעצט די זון.

ס'איז געווען מאָדנע: אָטדי ציטעריג ערצויגענע באַ־שעפעניש האָט אפילו געוואוסט, וויפיל ס'גייט אָפּ דעם פאָטער אירן, אויף צו ראַטעווען זיך. מעגליך, זי האָט אויך געוואוסט, אַז ווען זי לאָזט דעם שידוך מיט וועלוול בורנעס נישט אָפּ, וואָלט אים זיין פאָטער אברהם־משה גריינג אָטדי סומע געגעבן. מעגליך, אַז זי האָט פיל וועגן דעם געטראַכט, און אַז דערפאַר האָט זי שוין אַזוי גרינג און פשוט די ווערטער אַרויסגעזאָגט:

»נו, אַנטלייט אים צוועלפטויזנט רובל, וועט ער זיך אויס־דרייען.«

און ער, דער קרומער סטודענט ליפּקיס, האָט זיך איבער אָטדי ווערטער פּלוצים דערמאָנט אָן דער מוטער זיינער, דער אַלמנה, וואָס ער מיטן עלטערן ברודער האָבן איר געגעבן אויף צו לעבן, און אָן דעם אַלטן פּאַלטאָ, וואָס זי האָט אים נאָכגעטראָגן דענסטמאָל, ווען, פאָרנדיג מיט מירעלען אין קרייזשטאָט, האָט ער אין אַיילעניש געהונקען צו דער פור, וואָס אויף איר האָט זי אויף אים געוואַרט.

מירל האָט, דוכט זיך, דענסטמאָל, זיצנדיג אויפן פאַע־טאָן, געשמייכלט און אין אַ צווייטער זייט געקוקט.

פאַרוואָס האָט זי דענסטמאָל אין א צווייטער זייט געקוקט? דערפאַר, וואָס פון דער שטאָט איז דענסטמאָל איר געוועזענער חתן אויף זיין פור אנגעפאָרן? צי גאָר

דערפאַר, וואָס מיט אָטדעם אַלטן פאַלטאָ האָט די מאמע זיינע אלע שבת אין אויוון דעם טשאָלנט איינגעדעקט?

נאָר אייגנטליך איז דאָך אָטדי געפּיִעסטעטע און אייגנ־זוכטיגע מיידל נישט געווען פייהיג צו פאַרטראַכטן זיך וועגן א וואָסער ס׳ניט־איז מענשן, וועלכער האָט אויסער איר אייגענער בת־יחידהשער נשמהלע געלעבט.

ליפּקיס האָט דאָס ערשט אין א צייט אַרום אָנגעהייבן אזוי גוט צו פאַרשטיין און האָט עס איר נאָכדעם אפילו פאָרגעהאַלטן אין זיינע פיל בריוו, וועלכע ער האָט איר ניט געשיקט.

»בכלל, האָט ער צו איר אין איינעם פון אָטדי ניט־אוועקגעשיקטע בריוו געטענהט, צי האָט זי שוין גע־קענט נעמען צום עגאָאיסטישן הערצעלע אירן אַפילו די די לאגע פון איר אייגענעם אומגליק צעטראָגענעם און שטאַרק געדריקטן טאַטן, וואָס זי, די דערוואַקסענע, האָט זיך נישט געשעמט פאַר א פולע שטוב מענשן אים צו נעמען קושן?«

אט איז מיט א טויבשטילקייט פאַרגליווערט געוואָרן די מיטלמעסיג קאַלטע לופט, און די ערשטע שנייען האָבן זיך אויסגעלייגט אויפן דערשלאָגענעם שטעטל און אויף דער ארומיגער ווינטערדיג פוסטער געגנט.

קיין מיגוט האָט זי זיך שוין ביים פאָטער אין שטוב נישט געקענט איינהאלטן, ארומגעבלאָנזשעט אין משך פון גאנצע קורצע טעג אויף די אַרומיגע פארבלאָזענע פעלדער און האָט דאָרטן אומעטום סמנים פון אירע מיט ליפּקיסעס טריט געלאָזט. מאָדנע האָבן זיי דענסטמאָל אויסגעזעהן, אין דער ווייטער פאַרקילטער לופט, וואָס צווישן קויטיגע הימלען מיט שנייוייסער ערד, צוויי מענשן, וואס בלאָנקען אזוי שוויגנדיג איבער אטדי הרחבהדיגע פעלדער

ארום און ריידן זעלטן איינער צום צווייטן. עס שווייגן ארום זיי מיט א שטילקייט פון אַבלות, פון אן איינ־זאמער פויערימשטיבל, וואָס אונטער א ווייסן פאַרשאַ־טענעם דאַך, ביז א פאַרפרוירענעם טייכל, וואָס ערגעץ אין א נאָהענטן טאָל; דרימלען ערגעץ אין פאַרשיידענע האָרי־זאָנטווינקלען יענע אָפּגעווייסטע וועלדלאַך, וועלכע האָבן זיך טיף־טיף אין שניי איינגעגראבן, זעהען אויס פונדאָרטן פרעמד און ניי און נאַרן די אויג פון א מענשן, וואָס טראָגט זיך דאָרטן זעלטן ווען אויף א לויפנדיגן שליטן אַדורך:

»זעה נאָר? ס'זאל שוין זיין די דעמבענע וועלדלאַך, זאל עס שוין זיין?«

קיינער האט נישט באַמערקט, ווי זי איז דענסטמאָל מיט ליפּקיסן אויף „דו“ געוואָרן און אים ביי זיין פשוטן נאָמען רופן אָנגעהייבן.

»זי, מירל, האָט זי אים איינמאָל, אַרומשנאָרנדיג אויף אָטדי פאַרבלאָזענע פעלדער, געזאָגט, זי הייבט אים, געוואוינליך, אַפילו נישט אָן צו ליב האָבן, נאָר צייטנ־ווייז פילט זי זיך גלאטאזוי גוט, וואָס ער געפינט זיך לעבן איר. ער, ליפּקיס, פארשטייט עס, צי ניין?«

און צובייסנדיג די אונטערשטע ליפּ, האָט זי אים באַלד געגומען שנעלן אין נאָז, כדי ער זאָל עס פאַרשטיין, און אים געבראכט דערצו, אז זיין פנים האָט אָנגעהייבן נאַריש צו שמייכלען.

ביי איר אליין האָט זיך שוין דענסטמאָל געהאט גע־שטארקט דער טרויער, וואָס אין די בלויע אויגן, און מיט א מעלאַנכאָלישן פייערל האָט ער שוין פון צייט צו צייט פונדאָרטן ארויסגעקוקט; פארקלערטערהייט האָט זי דענסט־מאָל לאַנג, לאַנג אין דער האלבנעפּלדיגער ווינטערווייט אריינגעקוקט און מאָדנע שאלות דערביי אויפגעגעבן:

»ליפקיס׳ איר הערט׳ ווי די וועלט שווייגט?«

ליפקיס האָט געפילט׳ אז ער באַדאַרף עפּעס וועגן אָט־דער שטילער וועלט זאָגן׳ געמאַכט לאַנגע הכנות מיטן האַלז און מיט די אַקסלען און צולעצט אָנגעהייבן:

»יאָ׳ נישט קרום וואָלט געווען זיך אזוי אינצווייען איבער אָטדי פעלדער אַוועקלאָזן און זיך שוין מער צוריק נישט אומקערן.«

און זי האָט צו זיינע ווערטער אַפילו נישט אָנגעהייבן זיך צוהערן׳ נאָך אַלץ געקוקט ערגעץ אַהין׳ אין דער האלבנעפּלדיגער ווייטקייט און זיך פאַרקלערטערהייט דאָס איריגע ווייטער גערעדט:

»ער שטעלט זיך פאָר׳ ווי איר איז איצט אַלץ פרעמד און אלצאיינס?«

און אין א ווײַלע אַרום ווידער וועגן דעמזועלבן:

»ווען מיט איר צוזאמען קערט זיך איצט איבער אָט־די גאַנצע פאַרפרוירענע וועלט׳ וואָלט זי אַפילו קיין גע־שריי נישט געטאָן פון שרעק.«

נאָר צייטנווייז האָבן זי ווידער באַהערשט א מאָדנע שמחה מיט א ווילדן חשק צו לעבן; דענסטמאָל האָט זי זיך בשום אופן נישט געוואָלט אומקערן אהיים און גע־האַלטן אין איין דערציילן וועגן דעם פאָטערס אָרטיגע און פרעמדע בעלי־חובות׳ וואָס קומען אלעטאָג צו זיי אין שטוב׳ טומלען און אין טיש קלאפּן.

»זיי זיינען אזעלכע עקלדיגע׳ אָטדי יידן... דער טאַטע אירער איז געוויס שולדיג׳ וואָס ער האָט זייער געלט אי־בערגעפירט׳ אָבער פונדאַנען איז נאָך נישט געדרונגען׳ אז זיי מעגן פראנק און פריי ביי זיי אין שטוב אַרומלויפן און שרייען אויף אַזאַ קול: געוואלד׳ ער ראַבעוועט! — אז מ׳זאָל עס אין דער צעהנטער גאַס דערהערן.«

איינמאָל, אין א געוואוינליכן נעפלדיגן טאָג, איז פון ער־גען א נאָהענטן שטעטל צו זיי אין שטוב געקומען עפּעס א פרומער למדנישער און שטאַרק תּמעוואַטער יונגערמאַן, א שטובזיצער מיט א קליינער שווארצער בערדל און מיט א קרענקליכן, בלאַסן און געלזיכטיגן פּנים. שווייגנ־דיגערהייט איז ער לאנג געזעסן בּיי זיי אין עסצימער, זיך געשראָקן און געוואַרט. דער וועלטליכער און איבער־געגעבענער קאַסיר, דער קרוב, האָט עטליכע מאָל פאר אים אינדערהייך, ווי פאר א טויבן איבערגעחזרט:

»ר׳ גדליה זיינען איצט אין אויסלאנד, בּיי דער שוועסטער, וואָס האָט דאָרטן אַן אייגענעם דאָרף, זיינען זיי איצט.«

און דער יונגערמאַן מיטן געלזיכטיגן פּנים האָט זיך אלץ פאר עפּעס ווי געשראָקן און זיך אַלץ נישט אויפ־געהערט צו דערפרעגן אויף זיין הייזעריג שטילן און שטאַרק־שוואכן קול:

»איז עס, הייסט דאָס, פאַרפאַלן די געלט, וואָס מיר קומט בּיי ר׳ גדליהן?... טאַקע פאַרפאַלן?...«

ער האָט אזא דערשלאָגענעם אויסזעהן געהאַט, אָטדער געלזיכטיגער יונגערמאַן, און שוין, אַפּנים, גערעכנט פאר אוממעגליך זיך אהיים אומצוקערן און נאָך ווייטער צו לעבן אויף דער וועלט.

מירל האָט דענסטמאָל קיין מיטאָג ניט געגעסן און א גאנצן ווינטערדיגן טאָג זיך אינדרויסן מיט ליפקיסן אַרום־געשלעפּט.

»ער שטעלט זיך פאָר, מיט א וואָסער געשמאַק זי וואָלט איצט געפרעסן, האָט זי אַלעמאָל צו ליפּקיסן גע־זאָגט, נאר דאָרטן, בּיי זיי אין שטוב, זיצט נאָך אַלץ אָטדער איבערגעשראָקענער יונגערמאַן. ער האט אזא אומ־גליקליכן פּנים, און זי קען אויף אים נישט קוקן.«

אַלעמאָל האָט זי געשיקט ליפּקיסן א קוק טאָן, צי דער יונגערמאַן איז שוין אַוועקגעגאַנגען, געוואַרט אויף אים מיט אומגעדולד נישט ווייט פון דער שטוב און נאָכדעם געשריגן צו אים פונדערווייט:

»נו, וואָס? ער זיצט נאָך?«

ס׳איז געוואָרן נאַכט, און לאָמפּן האָט מען אין די שטאָט־הייזער אָנגעצונדן. לאָמפּן האָט מען אויך אָנגעצונדן ביי זיי אין שטוב, איז זי צולעצט מיט א רויט פאַרקאָוועטן פּנים אינוויייניג אריינגעקומען און, נישט אויסטוענדיג די ווינטערדיגע קליידער, גענומען דעם געלזיכטיגן יונגנ־מאַן טרייסטן:

»ער מעג זיין זיכער: אַלץ וועט זי שוין טאָן, כּדי מ׳זאָל אים זיינע צווייטוויזנט רובל אומקערן.«

זי האָט אים נאָכדעם אַפילו אינדרויסן צו זיין פור אַרויס־באַגלייט, געזאָרגט דערפאר, וואָס אים וועט זיין קאַלט אין די פיס, און האָט זיי אים אַליין געהאָלפן איינדעקן אין דער רעדנע.

»אָטדעם עק רעדנע זאָל ער אונטער זיך אַרונטער־נעמען... און דעם פוטערנעם קאָלנער זאָל ער זיך ניט שעמען אויפשטעלן... אטאַזוי.«

און נאָכדעם האָט זי נאָך לאַנג מיט די אויגן זיין פור באַגלייט און אָן זיך מיט איר הונגער לחלוטין פאַרגעסן:

»ער האָט א באַגריף, ווי אומגליקליך אָטדער מענש איז?« האָט זי פאַרקלערטערהייט ביי ליפּקיסן געפרעגט.

ליפּקיס איז געווען שטאַרק צעטראָגן פון דעם, וואָס ער איז אין משך פון אָטדעם גאַנצן טאָג אַפילו אויף איינער פון זיינע לעקציעס נישט געווען, און זיך געפילט אזוי מאָדנע, גלייכווי ער וואָלט מער ייד זיין און וואָלט זיך פּלוצים פאַרנאַכט דערמאָנען, אז ער האָט בייטאָג קיין טלית און תּפילין נישט געלייגט. ער איז מער ווי תּמיד

אָנגעברוגזט און פאַרגיפטעט געווען, נישט געהאַט קיין געדולד און זיך שיר נישט געעקט איבערן געדאַנק:

»זי וועט אַמאָל אַריינגיין אין שטוב, צי ניין?«

און זי האָט נאָך אַלץ פאַרקלערטערהייט געקוקט אהין, וואו דער שליטן מיטן יונגנמאַן ווערן אין עק שטאָט פאַרשוואונדן, און אָן זיין געלזיכטיגן פּנים נישט געקענט פארגעסן.

»ער איז אַזאַ אומגליקליכער, האָט זי שטיל, ווי פאַר זיך אליין, איבערגעחזרט, קיינער האָט אים געוויס קיינמאָל נישט ליב געהאַט, און איצט איז נאָך פון זיין קליינעם פאַרמעגן מער ווי צווייטויזנט רובל אַראָפּ.«

II.

פון ר׳ גדליהן זיינען דערווייל פון אויסלאַנד אַלעמאָל נייע בריוו אָנגעקומען.

צעטראָגענערהייט האָט ער דאָרטן ביי דער שוועסטער נישט געקענט איינזיצן, געוואָלט וואָס גיכער זיך אומקערן צו זיין סוחרישן טאַראַראַם און זיך געבעטן רחמים, ווי ביי גזלנים:

»לעבעדיגערהייט האָבן זיי אים דאָך געגומען און אין א קבר באַגראָבן.«

ס׳האָבן אים געענטפערט און זיך באַמיהט אים צו באַרוהיגן גיטעלע, די ווייב זיינע, מיטן איבערגעגעבענעם קרוב, דעם קאַסיר:

»אלץ אָרדנט זיך, דאַנקען השי״ת, איין. מיט די בעלי־חובות עקט מען ביסלעכווייז אָפּ; דער פּדיון אין קאַשפּעריוקער וועלדל האָט זיך צוליבן גוטן שליטוועג אויף פיל פאַרבעסערט; די באַנק האט פאַררעכנט דעם גראַפס דרייטויזנט רובל אויף דער נייער ״דאַטע״, און מירעלע תּחיה איז, א דאנק השי״ת, געזונט. דער וויג־

טערדיגער זאַפּאַס ווייץ׳ וואָס אין טערנאָווער מיל׳ איז נאָך אלץ איבערגעשריבן אויפן פריצס נאָמען׳ און מעל שטייגט פון טאָג צו טאָג׳ אַז גאָט וועט העלפן׳ וועט ער׳ ר׳ גדליה׳ אינגיכן קענען קומען אהיים; לע״ע טוט מען זיין רצון און מ׳שיקט אים אַרויס דורך דער פּאָסט דעם ״כוזרי״ מיטן ערשטן חלק ״אַברבנאל״.«

אין שטוב איז דערווייל גאַנצע טעג געווען רוהיג און שטיל׳ און געהערט האָט זיך אָפּט׳ ווי איבער די ביכער׳ וואָס אין קאַבינעט׳ סקריפּעט מיט דער פּען דער קאַסיר׳ און ווי דאָ׳ אין עסצימער׳ שאָקלט זיך מיט רעגלמעסיגן קלאַפּן דער אומרוה פונם גרויסן וואַנטזייגער און ציילט די מינוטן פונם קורצן און וואָלקנדיג טונקעלן׳ ווינטערדיגן טאָג.

קיינער איז שוין אַהער אינם משך פון גאנצע טעג נישט אַריינגעקומען׳ אַחוץ דעם אָדער יענעם פאַרשפּעטיגטן בעל־חוב און אַחוץ דער יונגער רביצן ליבקען׳ אָטדעם הויכן און קלייענדיג רויטליכן האַלבן מאַנסביל׳ וואָס האָט זיך מיט איר מאַן פאַר ר׳ גדליהס נאָהענטסטע גוטע פריינט געהאַלטן און׳ האָט אויפצולהכעיס שונאים שטענדיג גע־ האַט א האַלבשמייכלדיגן פנים.

גאנצע שעהן האָט זי געקענט מיט אַן אַרבעט אין האַנט אָפּזיצן דאָ אין עסצימער לעבן דער לייטישער און האלב־ שווייגנדיגער גיטעלען און אומברחמנותדיג פאַמעליך וועגן איר מאַנס קהלשע עסקים דערציילן:

»טענהט זי מיט אים׳ מיט אברהמלען מיט אירן: וואס האָט עס צו דיר׳ אַז די שטאָט וויל נישט שלמה דעם דיינס פאר קיין שוחט!«

צופיל געשמייכלט האָט זי שוין יעדעסמאָל׳ וואָס ליפּקיס האָט אין פאָדערשטיבל ביי עמיצן אויף מירעלען געפרעגט׳ און צופיל האָט שוין גיטעלע אירע פינגערנעגל באַטראַכט

דענסטמאָל, ווען די רביצין האָט זיך מיט א שטומפּיגן שפּיזל אין פּאַריק געקראַצט, און שטאַרק חשק געהאַט ביי איר צו פרעגן:

»זאָלט איר מיר הונדערטאונצוואַנציג יאָר לעבן, ס'אַרט אַייך טאַקע לחלוטין נישט, וואָס אָטדער "איר זאָלט מיר מוחל זיין" קריכט צו אַייך אין שטוב?«

דאָרטן, אין דער שטילקייט, וואָס איבער דער ניט־געהייצטער זאַל, איז ביי זיך אין חדר מירעלע געלעגן, זיך אויפן אַריינגעקומענעם ליפּקיסן נישט אומגעקוקט און צו־ליב אים אַפילו איר פּאָזע נישט געביטן. מיטן טרויער, וואָס אין אירע בלויע אויגן, האָט זי אומעטיג־לאַנג צום קעגנאיבערדיגן באַלקנווינקל געקוקט און זיך איינגאַנצן געפונען אונטער דער השפּעה פונם שפּאָגלנייעם בוך, וואָס איז לעבן איר אַן אָפענער געלעגן.

»ווי קלערט ער, האָט זי נאָר ביי אים געפרעגט, זי וועט נאָך אַמאָל עמיצן ליב באַקומען?«

ליפּקיס האָט איבער דער שאַלה מיטאַמאָל שטאַרק חרטה געקראָגן דערויף, וואָס ער איז איצט אַהער געקומען, צוגעגאַנגען צום פענסטער און ברוגזערהייט גענומען אַרויסקוקן צום ווינטערדיגן דרויסן. ער איז שוין אַפילו גרייט געווען איר אויסברייען, אַז זי וועט שוין קיינמאָל נישט ליב האָבן, און גיפטיג געוואָלט אָנהייבן:

»בכלל.... זאָלן מיר זיך אייגנטליך צוהערן צום זין, וואָס ליגט אין אָטדעם וואָרט "ליב באַקומען"..«

נאָר מירל איז שוין לעבן אים, דעם ברוגזן, אַזאַ לייכטזיניג פריילעכע געשטאַנען און אים גרינג פּאַר די האָר געריסן:

»דו ביזט אַזאַ נאַר, אַזאַ נאַר« האָט זי אים שטיל פון צווישן קינדערש צונויפגעדריקטע ציין אין אויער אַיינ־געראָמט.

און באַלד האָט זי אויף זיך גענומען די ווינטערדיגע קליידער אָנטאָן און דערביי אַלערליי שבועות געגעבן:

»אויב דער רויטער גלאָמפּ׳ די רביצין׳ הייסט עס׳ וועט זיך באַלד פון עסצימער נישט פאַרנעמען׳ וועט זי אַ ווינטערדיג פאַרקלעפּטן פענסטער אויפרייסן און וועט מיט אים דאָ אַרום אינדרויסן אַרויס.«

און ס׳ציהען זיך אַזוי די קורצע׳ פייכטע טעג און יאָגן די שטעטל אַלץ טיפער און טיפער אין ווינטער אַריין. ס׳באַרירן שוין נישט סיי די היים׳ סיי דער דרויסן׳ און ס׳פילט זיך שוין אַזאַ גלייכגילטיגע אומצופרידנקייט צו אַלץ׳ וואָס אַרום׳ כאָטש נעם שטעל אָפּ יעדע איבער־געוואַקסענע מיידל׳ וואָס גייט אַמאָל גאוהדיג פאַרפוצט די גאַס אַדורך׳ לאָז אויס צו איר דיין האַרץ און זאָג צו איר מיט אַ קול פון אַן עלטערער׳ אומצופרידענער יידענע:

»דו׳ וואָס קלייבסטו אַזוי? . . . פאַרוואָס האָסטו שוין נישט חתונה׳ פאַרוואָס?«

אַרום און אַרום זיינען אויף ווייט׳ ווייט׳ די אוצרות פון ווינט פאַרשלאָסן אין די גרויע נעפלען׳ וואָס העַנגען אין דער לופט׳ זיי ווערן שוין אַלץ שווערער און שווערער און שפּרייטן זיך שוין אַליין איבער דער שנייאיג אָנגע־פרוירענער ערד׳ וואָס האלט אין איין קויטיג ווערן. פאַר־הוילן זיינען די הימלען׳ אָפּגעמעקט איז דער האָריזאָנט. נישט די מענשן זעהען זיי׳ און נישט די שטעטל באַדאַרף צו זיי. הייזער הויערן שווער׳ ווי די גרויסע חיות׳ אונ־טער זייערע שווערע שנייאיגע דעכער און דרימלען מיט אַ דרימל׳ וואָס האָט ניט קיין סוף.

ס׳דוכט זיך:

אויערן האָבן אָטדי הייזער׳ פאַרהוילענע׳ אָנגעשטרענגטע

אויערן, הערן זיך תּמיד אײַין אין דער גרויסער סביבה־שטילקייט, וואָס ציהט זיך אַהער פון נאָהענט און פון ווייט. ס׳דוכט זיך:

גרייט זיינען זיי צוליב יעדן מינדסטן און ווייטן פעלד־געריוש פון די ערטער אויפשפרינגען און זיך לאָזן אַהין יאָגן מיט גרויס צאָרן און אײַלעניש, ווי אָטדי הונגעריגע הינט, וואָס יאָגן זיך מקבל־פּנים זיין זייערן אַ פרעמדן חבר, אַ ניטאָנגעלייגטן גאַסט.

פון איינער אַ שטוב זעצט דורכן קוימען אַ רויך, און דער רויך גייט נישט אויף צום הימל, נאָר פאַלט אַראָפּ צו דער ערד, מאַכט מיט גרויס שוואַכקייט רעדער אין דער לופט און צעשפרייט זיך סוף־כּל־סוף איבערן שניי.

עטליכע יידן, וואס גייען אַרום בטל, שטייען אין ליידיגן מאַרק אַרום אַ שליטן, וואָס האָט הייצאָטשערעט צו פאַר־קויפן געבראַכט. זיי מאַכן ליצנות פון פאַרעקשנטן גוי, דעם יקרן, און דערצערענען אים מיט זייערע שטעכ־ווערטלאַך. און די ווינטערדיג געקליידטע קרעמער, וואָס לאַנגווייליגן זיך ביי די טירן פון זייערע קלייטן, זעהען עס צו פונדערווייטן, האבן הנאָה און לאַכן.

דער מאַרק איז פול מיט פּוסטקייט, און נאָר אויפן קליי־נעם פלאַץ, וואָס פאַר אַברהם־משה בורנעסעס שטוב, מירעלעס געוועזענעם מחותּן, שטייען פינף־זעקס גע־שפּאנטע פּריצישע שליטנס און וואַרטן אויף זייערע בעלי־בתּים, וואָס געפינען זיך אינווייניג. ס׳היטן זיי די רירעוודיגע אָנגעפּעלצטע פורמאַנעס, האָבן נישט וואָס צו טאָן, באַטראַכטן איינער ביים צווייטן די פערד און זאָגן דערביי מבינות:

»אָט־אָ־דער־אָ וועט שוין אינגיכן בלינד ווערן אויפן לינקן אויג.«

»און אָט יענער··· ער הייבט שוין שטייענדיג דעם הינטערשטן פוס·«

און די פערד שטייען אויפן אָרט און טוען זיך דאָס זיי־עריגע: זיי טרייסלען זיך פון צייט צו צייט, וועלנדיג אַראָפּוואַרפן פון זיך דעם פאַרגליווערטן שווייס, און דער־ווייל קלינגען אויף זייערע העלזער די פיל קליינע גלע־קעלאַך און דערציילן דעם דרויסן וועגן אַלץ, וואָס קומט דאָרטן אינווייניג, אין שטוב, פאָר:

»רייכע פריצים־געסט, וואָס מאַכן זיך דאָרטן אינם אָנ־געררויכערטן קאַבינעט הלוואות·«

»וועלטסוחרים, ספעקוליאַנטן, וואָס האָבן קיין מורא ניט צו מאַכן קניות אויף איבעראַיאָר, און אַ היפשע האַלב־ליכטיגע פעדערשטיבל, אַ פול געפּאַקטע מיט וואַרטנדיגע עקאָנאָמען און משולחים, וועלכע זיינען אין יעדער רגע גרייט זיך אַקעגן דעם אַרויסגייענדיגן בעל־הבית אויפ־שטעלן, אָפּנעמען זיינע באַפעלן און זיך אין פאַרשיידענע ערטער פונאַנדערפאָרן·«

נישט אינגאַנצן גוט האָט זיך שוין ליפקיס געפילט יעדעס־מאָל, וואָס אים איז צוזאַמען מיט מירעלען אויסגעקומען פאַרביי אָטדער שטוב אַדורכגיין·

מיט אַלע מעגליכקייטן האָט ער זיך געמיהט אָן אָטדער שטוב צו פאַרגעסן, און צוליב דעם זיך שוין אַפילו גע־פלייסט ערנסטע געדאַנקען אין מוח צו האָבן:

»וועט ער, הייסט עס, אין צוויי יאָר אַרום דעם מעדי־צינישן פאַקולטעט ענדיגן···«

האָט אָבער מירעלע, ווי אויפצולהכעיס, אַלעמאָל דעם קאָפּ צו אָטדער שטוב געדרייט און דערביי שוין אַפילו אים אויך נישט צורוה געלאָזט:

»נו, זאָל ער שוין זאָגן: צוליב וואָס האָבן זיי געגומען

און האָבען די אויסנווייניגסטע לאָדנס מיט בלויענס אָפּ־געפּאַרבט? ס'שניידט דאָך פּשוט אין די אויגן.«

אָדער:

»זיי אַלע: אברהם־משה בורנעס, ברכה און פייגע, די שוועסטער פון איר געוועזענעם חתן... זיי זיינען אַלע אַזעלכע לייטישע מענשן... זי האָט זיי אַמאָל שטאַרק ליב געהאַט, און איצט אויך גלוסט זיך איר נאָך ציטנווייז זיי זעהן.«

ליפּקיס איז שוין געווען אויסער זיך און זיך מער נישט געקענט איינהאַלטן:

»ער הייבט לחלוטין נישט אָן צו פאַרשטיין, וועגן וועמען זי רעדט דאָ מיט אַזאַ איידעלער שפּראַך.«

»און בכלל: ברואים טיילן זיך נישט מער, ווי אויף צוויי קאַטעגאָריעס, אויף מענשן און אויף בהמות.«

קומט דאָך שוין במילא אויס:

»אויב אָטדי דברים־אַחרים זיינען מענשן, וואָס זשע איז שוין ער, ליפּקיס?..«

דענסטמאָל האָט מירעלע צו אים איר פּנים אויסגעדרייט און האָט אויף אים אַזאַ מאָדנעם קוק געטאָן:

»מילאָסטיווי גאָסודאַר, איר קענט באַהאַלטן אַייערע חקירות אויף מאָרגן?«

ער האָט נאָכדעם דעם גאַנצן וועג נישט גערעדט, גע־גאַנגען לעבן איר אַ ברוגזער און זיך אַליין געגעסן:

»וואָס זשע דען?... אַז יעדער ערנסטער געדאַנק זיינער קומט אויס אין אירע אויגן נאַריש...«

און זי האָט זיך אויף אים נישט אומגעקוקט, אַפילו נאָכ־דעם, ווי זיי האָבן שוין די גאַנצע לאַנגע גאַס געהאַט אויסגעפעלט און זיך אַרויס דער שטאָט אויפן שנייאיגן און פוסטן שפּאַצירפּלאַץ אָפּגעשטעלט.

קוקנדיג ערגעץ צום וועג, וואָס איז גאָר נאָהענט אין

טיפֿן געפֿל פֿאַרשוואונדן און צום פּולווערק פֿון איר געז־וועזענעם חתן געפֿירט, האָט זי נאָר שטיל און פֿאַרקלערט געזאָגט:

»הערט, ליפּקיס, ווען איך זאָל זיין אַזוי שלעכט, ווי איר, וואָלט איך זיך געוויס מיט מיינע אייגענע הענט דערשטיקט.«

און נאָכדעם איז זי נאָך אַזוי לאַנג געשטאַנען און די טרויעריגע אויגן פֿונם וועג נישט געקענט אָפּרייסן.

צי האָט זי געוואַרט אויף יענעם פֿלעק, דער פֿור, וואָס האָט זיך אַהער מיטן וועג פֿונם וויטן געפֿל אַרויסגערוקט, און געוואָלט וויסן, ווער ס'זיצט דאָרטן אויבנאָן?

צי אפֿשר איז איר גאָר דענסטמאָל גלאַט אַזוי אומעטיג און הֶבל־הַבָלִימדיג אויף דער נשמה געוועזן, און נישט געוואָלט האָט זיך איר דערפֿאַר אָטדעם באַשנייטן און פּוסטן פּלאַץ פֿאַרלאָזן?

אין שטאָט האָבן דאָך איניגע ווייבער נאָך עד היום פֿאַרזיכערט, אַז ס'הערט איר נישט אויף צו ציהען די האַרץ צו אָטדעם שיינעם בחור, דעם געוועזענעם חתן אירן, וואָס האָט געדולד גאַנצע ווינטערדיגע חדשים אויף זיין זאַטן און פּוסטן פּולווערק אָפּצוזיצן, און אז ס'איז מער נישט:

»זי איז פֿון תָּמיד אָן ביי זיך געפֿיעסטעט און קען ביי זיך בשום אופֿן נישט פּועלן, מיט אַזאַ פּשוטן יונג חתונה צו האָבן.«

אָפּטמאָל זיינען זיי אינצווייען אַזוי ווייט איבער די שנייאיגע פֿעלדער פֿאַרקראָכן, זיך אומגעקוקט צוריק און דערזעהן:

וויט־ווייט, אינם טאָל, וואָס צווישן די צוויי נאַקעטע בערג, איז די גאַנצע שטעטל איינגעזונקען און האָט פֿון

זיך אַפילו קיין סימן אין דער נעפּלדיגער לופט נישט איבערגעלאָזט.

ליפּקיס איז אַזוי צופרידן געווען דערפון, וואָס ער איז דאָ מיט איר איינגעראַליין אין דער ווינטערדיג פוסטער פעלדשטילקייט; דערפון, וואָס ביידערזייט געפינט זיך נישט די שווייגנדיגע גיטעלע, און וואָס די יונגע רביצין ליבקע קראַצט דאָ נישט וועגן אים מיט אַ שטומפיגן עק שפּיזל אין פאַריק. פאַר גליק זיינען אים שוין אַפילו פילאָ־זאָפיש קלוגע געדאַנקען איינער נאָכן צווייטן אויפן מוח געקומען, און גרייט איז ער געווען אין יעדער רגע אויפ־צוגעבן אַזאַ קלוגע שאלה, ווי למשל:

»ער הייבט נישט אָן צו פאַרשטיין, פאַרוואָס מענשן האָבן זיך הייזער אויסגעבויט, און פאַרוואָס זיי בלאָנזשען זיך בעסער נישט פונאַנדער פאַרלעכווייז איבער אָטדער גרויסער פאַרפרוירענער וועלט?«

נאָר ביי מירלען איז אַ טרויעריג פאַרקלערטער פנים געווען, און יעדן געדאַנק זיינעם האָט זי איצט פאַר אַ נאַרעשקייט געקענט געפינען. האָט ער זיך שוין בעסער פון צו ריידן אָפּגעהאַלטן און איז לעבן איר ווייטער אַ שווייגנדיגער געגאַנגען. דעם בערגל מיטן היפשן געדיכטן וועלדל האָבן זיי אויסגעמיידט, דורכגעגאַנגען דעם נידע־ריגן און שטאַרק שמאָלן הילצערנעם בריקל, וואָס אונטער אים האָט אַ שטילע פאַרפרוירענע ריטשקע פון די ערשטע פרעסט אָן גערוהט, ווי אין אַ לאַנגן, ווינטערדיגן שבת. זיי האָבן זיך פונדאָרטן אויפגעהויבן אויפן פלאַכן באַרג און צולעצט דערגרייכט די גלייכע רעלסנשנור מיט די טעלעגראַפסלופּעס, וואָס ציהען זיך דאָרטן, ווי אַ לאַנגער שוואַרצער פאַס, און טיילן די שנייאיגע פעלדערווייסקייט אויף צווייען. דריי לאַנגע פּאַסאַזשירצוגן קריכן דאָ יעדן טאָג אַרויס פונעם ווייטן מזרחדיגן האָריזאָנט, טראָגן דאָ

געשווינט אַדורך זייער גרויסן טומלדיגן רעש׳ ווערן פאַר־שוואונדן אין ווייטן נעפלדיגן מערב און לאָזן איבער אין דער אַרומיגער פעלדשטילקייט אַ טרויעריגן ווידערקול פון פיל אָנגעהייבענע און נישט פאַרענדיגטע אומגליקליכע מעשׂיות:

אַ מעשׂה מיט אַ שיינער און יונגער ווייבל׳ וואָס האָט לאַנג געפעלשט איר מאַן און איז צולעצט דאָ־אַרום מיט איר געליבטן קיין מדינת־הים אַנטלאָפן.

אַ מעשׂה מיט גאָר אַ פרומען און כשרן יידן׳ וואָס האָט דאָ אַדורכפאָרנדיג מיטן רשות פון זיין רב מחלל שבת געווען׳ און זיך געאײַלט אין דער גרויסער און ווייטער שטאָט׳ כדי זיך דאָרטן אַריבערבויגן איבערן גוף פון זיין געשטאָרבענעם זון און זיך דאָרטן לאָזן קריעה רייסן.

פאַמעליך און מאַכטלויז האָבן זיך דאָ אָטדי נישט פאַר־ענדיגטע מעשׂהלאַך אין דער נאָהענטער און ווייטער לופט אַרומגעטראָגן׳ פאַרבלאָנזשעט ערגעץ וויט־ווייט אין אַ שלאָפנדיגן וואַלד און דאָרטן נאָגנדיג אויסגעגאַנגען. די שטילקייט׳ וואָס אַרום׳ האָט זיך נאָך זיי געשטאַרקט׳ און אַלץ האָט גענומען קוקן אַהין׳ פונוואַנען דער צוג איז אַרויס און וואוהין ער איז פאַרשוואונדן׳ געקוקט לאַנג׳ לאַנג׳ ביז אין איינעם פון די נעפלדיגע זייטן האָט זיך אַ נייער שוואַרצער רויכל באַוויזן׳ און אַ נייער לאַנגער צוג האָט זיך פונדאָרטן געשווינט גענומען שלענגלען און טראָגן.

מירל האָט דענסטמאָל ביי ליפקיסן די סטודענטישע היטל אַראָפגענומען׳ דאָס זיך אויפן פאַרבונדענעם קאָפּ אָנגעטאָן און זיך געשטעלט נאָהענט ביי דער רעלסנשנור אויף אָטדעם לאַנגן צוג וואַרטן.

»צווישן אַ גאַנצן צוג מיט פּאַסאַזשירן׳ האָט זי דער־ביי שטיל און מרה־שחורהדיג געזאָגט׳ וועט זיך שוין געוויס געפינען כאָטש איינער אַן אומגליקליכער מיט אַ

שטאַרק דערשלאָגענעם פּנים, וואָס וועט דעם גאַנצן וועג פונם פענסטער נישט אָפּטרעטן און וועט דעם שטערן צו דער קאַלטער שויב דריקן.« און אויב זי האָט טאַקע אַ מענטשן מיט אַזאַ אומגליקליכן פּנים ביים פענסטער פון אַ וואַגאָן דערזעהן, האָט זי זיך לאַנג צו אים געבוקט, גע־מאַכט צו אים מיטן היטל און דערביי עטליכע מאָל מאָנאָ־טאָניש און ווערטלענדיג איבערגעחזרט:

»מיר זיינען אויך אומגליקליך... אויך אומגליקליך... אויך אומגליקליך...«

אומקערנדיג זיך איינמאָל פונדאַנן צוריק אין שטעטל און אַרויסקומענדיג אויפן שנייאיגן און פוסטן שפּאַציר־פּלאַץ, האָט מירעלע ווייט אויפן וועג, וואָס צוריק, דער־קענט איר געוועזענעם חתנס פור און זיך געשטעלט אויף איר וואַרטן.

ליפּקיס האָט דענסטמאָל אויף איר אַזאַ מאָדנעם קוק גע־טאָן, גלייכווי ער וואָלט זי אומברענגען ווען, און זי איז שטאַרק רויט געוואָרן און אויף אים שוין אַפילו דעם קול אויפגעהויבן:

»וואָס קוקט ער אַזוי מאָדנע אויף איר?«

און געווען איז דאָס נאָר דערפאַר, וואָס זי האָט גע־וואָלט, אַז ער זאָל נישט באַמערקן, אַז איר אומעטיגע שטימונג איז מיטאַמאָל ניט געוואָרן. זי האָט שוין אַפילו צוגעגעבן אויף רוסיש:

»טי גלופּי« און באַלד האָט זי מיט אַ פריילעכער ווילד־קייט גענומען אויף אים שנייקוילן שיטן, געוואָרפן אויף אים און געלאַכט, געשפּרונגען און געלאַכט, געכאַפּט נאָכאַמאָל פולע הענט מיט שניי, ווידער געוואָרפן און ווידער געלאַכט און אים געבראַכט דערצו, אַז ער האָט געמוזט פון איר אויף עטליכע שפּאַן אַוועקהינקען, זיך

אײַנהױקערן און מיט בײדע הענט דעם צונױפֿגעצױגענעם פּנים פֿאַרשטעלן׳

די פֿור מיט די נײַע שוואַרצע פֿערד איז נעהענטער צו־געקומען׳ האָט זי די הענט מיט די שנײקױלן צו די פּלײצעס צו אַרונטערגענומען און אַביסל שמײכלדיק׳ מיט שטאַרק אָפֿענע און נײַגעריקע אױגן גענומען דעם געווע־זענעם חתן אירן גלײַך אין פּנים אַרײַנקוקן׳

אָנגעטאָן אין אַ ברײטן פּריצישן טולופּ׳ אַ באַדעקטן מיט אַ געלן פֿוטער פֿונדרױסן׳ איז ער טיף אינעם אָפּגע־פֿאַלירטן שליטן געזעסן און פֿון צײַט צו צײַט׳ אױפֿן פּריצישן שטײגער׳ דעם אָנטרײַבער אַ פּאָר ווערטער געזאָגט׳

ער האָט זיך טאַקע די גאַנצע צײַט ניט אומגעקוקט׳ נישט צו איר און נישט צו ליפּקיסן׳ און זי איז נאָך אַ פֿאַרשטײנערטע לאַנג אױף איר אָרט געשטאַנען׳ באַגלײט די פֿור זײַנע מיט די אױגן און געזען׳ ווי מיט אים צו־זאַמען ווערט זי צווישן די ערשטע שטעטלהײַזער פֿאַר־שוואונדן׳

„ער איז שענער געוואָרן“׳ האָט זי שטיל׳ ווי צו זיך אַלײן׳ וועגן אים געזאָגט׳ און זיך באַלד וועגן עפּעס פֿאַר־טראַכט׳

ערשט דאָרטן׳ נישט ווײַט פֿון שטעטל׳ איז זי אַביסל פֿרײלעכער געוואָרן׳ באַקומען אַ מאָדנעם נצחון־פּנים און צוגעגעבן:

„און די בערדל זײַנע׳ ליפּקיס... די בערדל זײַנע האָט ער דאָך פֿאָרט אָפּגעגאָלט׳“

ליפּקיס איז געווען ברוגז און האָט געשוויגן׳ מאָדנע אָנגעזאָלצן אױפֿן האַרצן איז אים שוין דענסטמאָל געווען און נישט אױפֿגעהערט האָט ער ברוגזערהײט צו טראַכטן:

»עמיצער איז א מבין, אין וואָס פאַר א נאַרעשקייט אָטאָדי צווינגט אים דעם קאָפּ זיינעם ארייננטיפן? ... א נפקא־מינה איז אים א גרויסע, צי אָטדער בופלאָקס האָט זיך אָפּגעגאָלט, צי ניין.«

געשוויגן האָט שוין אויך מירל דעם גאַנצן וועג צוריק, געוואָרן ווידעראַמאָל שטאַרק מרה־שחורהדיג און יאוש־דיג פאַרקלערט און האָט מיט צופיל געעפנטע אויגן אַראָפּ, צו אירע פּאַמעליכע טריט געקוקט.

פלוצים האָט זי זיך אָפּגעשטעלט און, נישט אויפהייבנדיג דעם אַראפּגעלאָזטן קאָפּ, געפרעגט:

»ליפּקיס געפינט נישט דאָסזעלבע, וואָס זי? ... אַלע מענשן זיינען שוין אייגנטליך צו אַלט און צו קלוג אויף ווייטער צו לעבן. צייט איז שוין אפשר, אז אַלע זאָלן זיי וואָס גיכער אויסשטאַרבן, און אז אויף זייער אָרט זאָלן געבאָרן ווערן נייע.«

א ווײלע האָט זי נאָך מיטן פאַרשמאַכטן טרויער, וואָס אין אירע בלויע אויגן, ערגעץ אַהין, אין דער נעפּלדיגער פעלדערזייט, געקוקט, און פלוצים האָט זי זיך אויף עפּעס מיטן מויל א קרים געטאָן און זיך אויף ליפּקיסן אומגעקוקט.

»ס'איז שוין ‚סייוויסיי'... האָט זי אים אויף דער אַרו־מיגער שטאַרק טונקעלער לופט אָנגעוויזן, טאָ וועלן זיי שוין בעסער גלייך פונדאנען צו דער אַקושארקע שאַץ טיי טרינקען גיין.«

נישט קיין ביסל איז שוין אויך איר, אַפּנים, דענסטמאָל שווער אויפן האַרצן געווען, און נישט געוואלט האט זי, ווייזט אויס, בשום אופן זיך אין אזא צושטאַנד אַהיים אומקערן און דאָרטן אייגעאַליין אינם משך פון גאַנצן אָוונט בלייבן.

שווייגנדיגערהייט האָבן זיי חוצן שטעטל דעם לינקן ליידיגן פּלאַץ איבערגעשניטן און זיך אַוועקגעלאָזן מיט

דער שנייאיג איינגעטראָטענער סטעזשקע, וואָס פירט אין אַלכסון צו די גוישע הייזער פון ווייטן עק דאָרף, צו יענע זעלבע גוישע הייזער, וואָס רינגלען אַרום די שטאָט אין צפון־מערבדיגן ווינקל, שטייען דאָרטן ווי די שומרים, און היטן זי פון דער נאכט און פון די פוסטע פעלדער, וואס הייבן זיך שוין אָן באלד לעבן זייערע הינטערשטע בלינדע ווענט.

ס'איז געווען שטאָקנאַכט, און אין דער בלאַסער חשכות האָט צופיל געשווינדלט דער שניי. ווייט, ווייט אין דאָרף האבן פיל הינט מיט א בילן פון חשד די קומענדיגע נאַכט באגעגנט און לעגענדאַריש־פּחָדימדיגע מעשיות וועגן דער ארומיגער פוסטער פעלדערווייטקייט דערציילט:

»דער מלאך־המות לאָקערט דאָרטן אינדערפינסטער... א טויט וואַרט דאָרטן אויף יעדן, וואָס דערוועגט זיך אַהין אַקעגן נאַכט פון שטעטל אַרויסגיין.«

אָט צייכנט זיך שוין דאָרטן אינדערפינסטער די לעצטע גוישע שטיבל, יענע זעלבע גוישע שטיבל, וואָס אין דער לינקער האלב פון איר וואוינט שוין דעם צווייטן יאָר די ליטווישע אַקושאָרקע שאַץ און לעבט איי גרויס שלום מיט דער גויע, דער בעל־הביתטע. איר איינציגער באַלויכטענער פענסטער, וואָס אין דער הינטערשטער געל אָפּגעשמירטער וואַנט, שניידט זיך שוין מיט א רויטער שיין טיף, טיף אין דער פעלדערווייטקייט אַריין, קוקט צו יענע שטיל שליטלענדיגע פורן, וואָס קערן זיך פון ערגעץ ווייט אַהיים אויף נאַכטלעגער אום, און ווירקט אויף זיי מיט לאַנגע, טרויעריג מידע מחשבות:

»זיינען, הייסט עס, פיל מענשן אומגליקליך פאַרזאָרגט און נישט באַפרידיגט. נאָר לעבן... לעבן קען מען נאָך ווינטאיז איינעראַליין אין פאַררוקטן און פוסטן דאָרפ־ווינקל, לעבן אויסגעבאַהאַלטן און איראניש שמייכלדיג, ווי

ס׳לעבט קעגנאיבער אָטדעם רויט באַלויכטענעם פענסטער די זיבנאונצוואַנציגיאָריגע ליטוועטשקע, די אַקושאָרקע שאַץ.«

III.

אין א טונקלוואָלענעם, עטוואָס לאַנגן פעניואַר מיט צוויי אַלַכסונדיגע בלויע סטענגעס, וואָס האָבן זיך העכער פון דער ברוסט אין א ברייטן באַנד איבערגעבונדן, איז די אַקושאָרקע שאַץ געלעגן ביי זיך אין בעט, האָט גע־רויכערט א פאַפּיראָס און איראָניש שמייכלדיג וועגן עפּעס געטראכט.

די אַקושאָרקע שאַץ האָט שוין שטענדיג גערויכערט א פאַפּיראָס און שוין שטענדיג איראָניש שמייכלדיג וועגן עפּעסוואָס געטראַכט. ביים טישל מיטן לאָמפּ איז געזעסן דער קליינוואוקסיגער פּראָוויזארגעהילף סאַפּיאַן, געהאט א געוואוינליך בלאַסן און קוים פאַרביגן פּנים און מיט זיינע פאַרבלויזע, אַרויסגעקראָכענע אויגן באַליידיגט אריינ־געקוקט אין פלאַם פונם לאָמפּ.

אונטערן טיש האָבן ביי אים נערוועז געציטערט די קני־ערשט נישטלאנג האָט ער דאָ אַן ערנסטן געדאַנק זיי־נעם ארויסגעזאגט:

»אויב ער זעהט, ווי א פרוי רויכערט, טוט ער וועגן איר ראשית כל א טראַכט: אָט איז א פרוי, וואָס נויטיגט זיך אין אַלקאָהאָל.«

אייגנטליך וואָלט זיך די אַקושאָרקע שאַץ באַדארפט געוועזן וועגן זיינע ווערטער כאָטש אויף א רגע פאַרטראַכטן און אים עפּעס ענטפערן. נאָר זי האָט זיך גאָר צוגעהערט צום הויף, וואו דער הונט באַפאַלט עמיצן, זיך פונם בעט אויפגעהויבן און, נישט אַרויסנעמענדיג דעם פאַפּיראָס פון מויל, גענומען שמייכלען צו די אריינקומענדיגע מירלען

מיט ליפקיסן· צוליב וואס זשע האָט ער נאָך באדארפט דאָ זיצן און מיט די קני אונטערן טיש ציטערן?

ער האָט זיך טאקע פונם בענקל אויפגעהויבן און געוואָלט זאָגן א גוטע נאכט· נאָר מירל האָט שוין געהאַט אַן ערשטוינטן קוק געטאָן פריהער אויף דער אַקושאָרקע און נאָכדעם אויף אים· פאַרהאַלטן דעם אויסטאָן זיך און פונדערוויט ביי אים וויסן געוואָלט:

»וואָס זשע? ער האָט טאַקע אזוי מורא פארן גלחס איידעם· דעם אַפטייקער?«

איז ער· דער נערוועזער· נאָך אויף א ווײלע זיצן געבליבן און באליידיגטערהייט געמוזט צוזעהן· ווי די אַקושאָרקע שאַץ קוקט זיך אויף אים נישט אום און ווי· בלאָזנדיג דעם רויך אַרויף· צום נידעריגן באלקן צו· ווערטלט זי זיך פאַר מירעלן וועגן איר אייגענעם לעבן:

»זאָגן· הייסט עס· אזוי נישט נאָר זיי· די איצטיגע געסט אירע...«

אלע באקאנטע· וואָס קומען צו איר אריין· קוקן זיך דאָך אַרום אין אלע זייטן און זאָגן· אז איר· דער אַקושאָרקע שאַץ· לעבט זיך אמת גוט·

»נאָר זי· די אַקושאָרקע אליין· ווייס עס געוויס פיל בעסער פאַר אַן אַנדערן· וואָס איז דאָ שייך צו ריידן? זי שעצט זיך ממש מלאכיש גליקליך...«

יעדעסמאָל· וואָס מירל האָט זיך אין צווייטן עק חדר מיטן געהילפפראָוויזאָר סאַפּיאַנען פאַרנומען· האָט זי זיך דאָ· אויפן בעט זיצנדיג· מיט איר גאנצן היפשן קערפער נעהענטער צו ליפקיסן צוגערוקט און· קוקנדיג צו דער וואַנט· אים הינטנאַרום מיט אַן עלענבויגן אין דער זייט געקלאַפּט:

»ליפקיס!... אַז אָכאונוויי איז צו אייך· ליפקיס!«

א רמז האָט זי אים· אַפּנים· דערמיט געגעבן· אז זי

ווייס איינגאַנצן די געשיכטע, וואָס קומט פאַר צווישן אים און צווישן מירעלען; און געלאַכט האָט זי נאָך בשעת מעשׂה אזוי שטיל און אזוי אין זיך. אים, דעם אָנגעברוגזטן ליפּקיסן, איז שיר די נשמה ארויס, און געמוזט האָט ער סוף־כל־סוף אויסשרייען אויפן קול:

»ווער האָט איר געגעבן דאָס רעכט?... וואָס קריכט זי אים אריין אין דער נשמה?«

ביים יונגן פּראָוויזאָרגעהילף סאַפּיאַן האָבן טאַקע דער־פאַר אונטערן טיש שטאַרקער די קני צו ציטערן אָנגעהייבן און געזאָגט האָט ער ענדליך נערוועזערהייט:

»ער מוז גיין... סוף־כל־סוף מוז ער דאָך אמאָל צוריק אין אַפּטייק קומען.«

און אוועקגעגאנגען איז ער פונדאנען איינעראליין מיט נערוועזע און אַרויסגעקראָכענע אויגן. ס'האָט זיך געדוכט, אז ווען מ'רירט זיך צו אָטדי אויגן זיינע נאָר מיטן מינדסטן פינגער צו, וואָלטן זיי באַלד פון די שטערנלעכער ארויס־געפאַלן.

די אַקושאָרקע שאַץ האָט וועגן אים געזאָגט:

»א נאַרעשער בחור... עפּעס גאר א נאַרעשער בחור.«

און באַלד האָט זי אָן אים פאַרגעסן און ווידער אָנגע־הייבן וועגן זיך דערציילן:

»טרעפט זי זיך היינטיגע וואָך ביי איינעם א חולה מיטן שטאַרק פאַרנומענעם דאָקטער קראַשעווסקין און זאָגט צו אים: איך וועל מיט אייך חתונה האָבן, דאָקטער, אויב איר וועט מיט מיר איצט צופאָרן צו איינער אַן אָרעמער געווינערן.«

אזא טבע האָט שוין געהאַט אָטדי היפּשע מיידל, וואס מיטן גלאַט צעקעמטן קאָפּ און היפּשרירעוודיג פריילעכן פּנים: גאנצע שעהן האָט זי אזוי געקענט וועגן זיך אירא־נישע מעשׂיות דערציילן און סוף־כל־סוף אפילו מיט קיין

וואָרט איר אינווייניגסטן לעבן נישט אָנרירן. בירושה פון איר ליטווישער משפחה איז שוין, אַפנים, צו איר אָט־די טבע איבערגעגאַנגען. און דערפאר האָט זיך, קוקנדיג אויף איר, וועגן אָטדער אומבאַקאַנטער משפחה געטראכט און געדענקט זיך, ווי דורכן שלאָף, די צווייאונאַכציגיאָריגע באָבע אירע, א פויגלשאייגגעדאַרטע און קליינוואוקסיגע זקנה, וועלכע איז פאָריגן זומער צו איר צוגאַסט געקומען און האָט מיט איר צוויי חדשים נאָכאַנאַנד אין אָטדעם חדר אָפּגעלעבט.

גאַנצע זומערדיגע טעג האָט אָטדי אַלטעטשקע מיט פאַרמאַכטע אויגן געקאָנט אָפּזיצן אינדערהייך אויף די בעטקישנס און אויסגיין פונווייטנס, ווי אַן איינגעמאַטערטער און שטאַרק מידער אויסלענדישער פּאָפּוגאַי, וואָס קען שוין די בענקשאַפט נאָך דער אַלטער היים נישט איבערטראָגן און האַלט נאָר אין איין טרוימען וועגן ווייטן מדינת הים. ס׳האָט זיך געדוכט, אז זי דרימלט גאנצע וואָכן מיט איינעם א לאַנגן פויגלשן דרימל, הערט נישט, וואָס ארום איר קומט פאָר, און באַמערקט שוין נישט אפילו די יונגע מענשן פון שטעטל, וואָס קומען אהער צו איר אייניקל און ריידן דא וועגן פאַרשיידענע אינטערעסן. אייניגע זיינען שוין אפילו זיכער געווען, אז די זקנה איז טויב, עובר־בטל, און רעדט שוין נישט פון יאָרן, פון יאָרן.

נאָר איינמאָל זיינען דאָ מיידלאַך און ייִנגלאַך לאַנג געזעסן, לאַנג געחקירהט וועגן זיך און וועגן זייער לעבן און נאָכדעם לאַנג געשוויגן. און פלוצים האָבן אלע א ציטער געטאָן און זיך איבערגעשראָקענערהייט פאַרן האַרצן געכאַפּט.

די אַלטעטשקע האָט הינטער זייערע פּלייצעס די איינגעפאַלענע מויל געעפנט, און איבערן גאַנצן חדר האָט זיך געלאָזט הערן איר הילצערנער קול, א פאַרשלאָפענער

און נאָגנדיגער קול, וואָס טראָגט זיך פון ערגעץ א ווייטער האַלבאַיינגעפאַלענער חורבה:

»טאָכטערס טאָכטער מיינע! ווער ס'רעדט ווינציגער וועגן זיך, דער רעדט ווינציגער נאַרעשקייטן.«

און ס'איז געווען אַזוי מאָדנע אָטדאָס, וואָס די אַל־טעטשקע האט זיך נאָך אויך ווערטלען געוואָלט. איר טאָכ־טערס טאָכטער, די אַקושאָרקע שאַץ, איז נישט פאַרוואונ־דערט און נישט ערשטוינט געבליבן. שמייכלדיגערהייט האָט זי דענסטמאָל נאָר די קישנס אונטער דער אַלטעטשקער צורעכט געמאַכט און אויך אַזוי שמייכלדיג איר אין אויער אריינגעשריען:

»כ'געדענק, באָבעניו, כ'געדענק.«

די אַקושאָרקע האָט דעם גאַנצן אָוונט צו פלאַפלען נישט אויפגעהערט און דערציילט פיל מעשיות וועגן זיך און וועגן אירן א פעטער, א פרומען און גוטמוטיגן יידן:

פלעגט ער שטענדיג צו איר אריינקומען, אָטדער פעטער אירער, און איר זאָגן:

»אַזוי, מלכהלע? וועסטו שוין טאקע קיינמאָל נישט חתונה האָבן? א שאָדן... א שאָדן.«

און מירל איז אַקעגן איר אויפן בענקל געזעסן, געהערט און נישט געהערט, געקלערט וועגן זיך און וועגן דעם שפּאַצירפלאַץ, וואו זי איז פאַרנאַכט אַרומגעגאַנגען, זיך פאַרזעסן אויף א היפשער ווייַלע און שוין נאָר געדענקט עפּעס אַ שטילע אומעטיגע מעשה, וואָס האָט מיט איר אליין פון קינדווייז אָן געפאַסירט:

»איז זי געוואַקסן אַ בת יחידה ביי ר' גדליה הורוויצן אין שטוב.... האָט זיך איר עפּעס געוואָלט — איז זי געוואָרן אויפן זיבעצטן יאָר אַ כלה פאַר וועלוול בורנעס...

איז דאָס געווען קאַרג — איז זי אַוועקגעפאָרן אין קרייז־שטאָט און געגומען לערנען דאָס, וואָס אַלע.... האָט עס נישט געהאָלפן — איז זי צוריק אַהיים געקומען און, דוכט זיך, ליב באַקומען דאָ אין שטעטל נתן העלערן....
איז דאָס אָבער אַלץ קאַרג געווען, און געדוכט האָט זיך אַלץ, אַז דאָס קומענדיגע לעבן באַדאַרף זיין גאָר אַנדערש. נתנען האָט זי איינמאָל געזאָגט: „ס'וועט פון דעם גאָרנישט זיין; ער מעג פון שטעטל אַוועקפאָרן”. דעם חתן אירן האָט זי די תנאים אָפגעשיקט.... און איצט איז זי ווידער פריי, און דער פאַרנעפּלטער ווילן איז ווידער מיט איר.... און איצט בלאָנקעט זי גאַנצע טעג אַרום דעם שטעטל, און ליפקיס הינקט איר נאָך.... און איצט זיצט זי דאָ ביי דער אַקושאָרקע שאַץ, וואָס וואוינט שוין דעם צווייטן יאָר אין איר געדונגענער שטיבל, וואָס אין שטילן עק דאָרף.«

קיין באַזונדער אומגליק איז, דוכט זיך, נישט געשען סיי אין איר לעבן, סיי אין לעבן פון דער אַקושאָרקע שאַץ. נאָר מיט קיין איבעריגע פריידן האָבן זיך שוין אויך זייערע ביידנס לעבנס נישט אויסגעצייכנט. און דער־פאַר טראַכט זיך מיט אַזאַ טרויער וועגן, זיך, וועגן דער אַקושאָרקעס אומבאַקאַנטע יונגע יאָרן, וועלכע זי האָט צוזאַמען מיט איר אומבאַקאַנטער משפחה ערגעץ אין דער ליטע געלאָזט, און ס'ווילט זיך שטיל זאָגן:

»איר ווייסט, שאַץ? איר זענט אַ מאָדנער מענש.«

»איר שטעלט אייך פאָר, שאַץ? מיט אַן איראָנישן שמייכל אויף די ליפּן וועט מען אייך סוף־כל־סוף אין קבר אַריינלייגן.«

נאָר אָט האָט זיך די אַקושאָרקע שאַץ אַ נייעם פּאַפּיראָס ביים קעסטל הילזן געמאַכט. פאַררויכערנדיג דעם פּאַפּיראָס ביים לאָמפּ, האָט זי אין אַלכסון געכאַפּט אַ קוק אויפן

אָנגעבראָגזטן ליפּקיסן און אַ שמייכל געטאָן מיט אַ מינע פון אַ לץ, אַ שלום־מאַכער:

»מאָדנע איז שוין יעדער מענש.«

ס׳דוכט זיך, אַז זי גרייט זיך דערציילן וועגן איינעם אַ מענשן, וואָס איז שוין מאָדנע מיט זיין גאַנצן לעבן. מעגליך, אַז דערציילן וועט זי איצט וועגן איר באַקאַנטן, דעם קרעפּטיגן און איינזאַמען בחור, דעם העברעאישן ליטעראַט, הערץ, וואָס וואַלגערט זיך אַלע זומער ערגעץ אין אַ שטאַרק שטילן שווייצערישן דאָרף, און אַלע ווינטער אינם קליינעם ליטווישן שטעטל, וואו זיין געשטאָרבענעם זיידן, דעם רבֿ, האָט מען שוין לאַנג אַ שטיינערנע מצבֿה פאַר קהלשע געלט אַוועקגעשטעלט.

און אַ חשד איז דאָך פאַרהאַן אַ היפּשער, אַז די אַקושאָרקע איז געשטרויכלט געוואָרן אין איר ליבע דווקא צו אָטדעם בחור, וואָס גלויבט שוין אין גאָרנישט, אַז עפּעס איז צווישן זיי אומאָנגענעמעס צוריק מיט צוויי יאָר פאָרגעקומען, און די אַקושאָרקע האָט דערפאַר געמוזט ניטווילנדיג איר שטעטל פאַרלאָזן און זיך אין אָטדעם וויסטן עק דאָרף באַזעצן.

מירל רוקט זיך מיטן בענקל נעהענטער צום בעט, וואו די אַקושאָרקע האָט זיך באַקוועם אַוועקגעזעצט. און ליפּקיסעס מוח איז נאָך אַלץ פאַרנומען מיט זיין וואָכעדיגן חשבון:

»אַלעטאָג טענהט מיט אים זיין מוטער, אַז ער מוז זיך מאַכן אַ האַלב טוץ וועש.... נאָך אַלע פאַרדינסטן וועט ער סוף־כּל־סוף נישט האָבן, מיט וואָס איבעראַיאָר ווינטער אין כּרך אַוועקצופאָרן.«

ווען אָטדער געדאַנק הערט אויף אין זיין מוח צו עגבערן, קוקט שוין מירל איינגעבויגענערהייט מיט שטאַרק פאַראינטע־רעסירטע אויגן אין דער אַקושאָרקעס פּנים און כאַפּט יעדעס

וואָרט, וואָס יענע לאָזט פאַמעליך צוזאַמען מיטן רויך פון מויל אַרויס.

»צי הערץ שרייבט איר בריוו, פרעגט מירל? . . . ראשית איז ער שוין דערויף בכלל צו קלוג און האָט פיינט נאַרעש־קייטן צו טאָן, און צווייטנס . . . .«

זי פארציהט זיך טיף־טיף מיטן פאַפּיראָס, אַזוי אַז די רויטע קייל באלייכט איר איינגאַנצן דעם פנים, לאָזט אַרויס דעם רויך פון מויל און גיט שוין צו מיט אויסגע־קרימטע ליפּן און מיט אַ וואונדער פון באַליידיגונג:

»מ׳וואָלט געקאָנט מיינען, אַז איר, דער אַקושאָרקע, גייען זיי טאַקע באמת אָפּ, אָט די בריוו זיינע . . . .«

ביי ליפּקיסן פאַרקרימט זיך דער פנים אויף לצנות צו מאַכן:

»יאָ, דער אַקושאָרקע גייט שוין כלומרשט קיינמאָל נישט אָפּ דאָס, וואָס זי האָט נישט און וועט קיינמאָל נישט האָבן.«

ער וויל איר דערמיט, אָפּנים, אָפּדינען פאַר אירע פריהער־דיגע ווערטער: „אַז אָכאונוויי איז צו אַייך, ליפּקיס". נאָר ער האַלט זיך איין, קוקט מיט שנאה אויף איר אויפגע־רעגטן פנים און שווייגט.

ס׳איז אַזוי שטיל אין אָטדעם איינציגן באַלויכטענעם חדר, וואָס אין דער אַקושאָרקעס שטיבל. ס׳דוכט זיך, אַז ס׳איז שטאַרק שפּעט, און ס׳קלינגט ביי עמיצן אין אַן אויער. צווישן דער בייַנאַכטיגער רוה, וואָס נאָגט אין אַלע טונקלבאַלויכטענע ווינקעלאַך, הערט זיך נאָר, ווי ליפּקיס שפּאַרט דעם קאָפּ אויף דער פאַרענצע פון בעט, און ווי ס׳שטאַרבן פאַמעליך אָפּ די באַטראַכטע ווערטער, וואָס די אַקושאָרקע שאַץ וואַרפט וועגן איר באַקאַנטן אין דער שטילקייט אַרייַן:

האָט ער נאָך פּאַר צוויי יאָרן פון זיך אַליין חוזק געמאַכט און איר געזאָגט:

»שרייבן בייטאָג איז אים שוין אַ בזיון פּאַר זיך אַליין, און פאַרן גאַנצן שטעטל יידן, וועלכע באַדאַרפן עס נישט. טוט ער עס שוין נאָר ביינאַכט, ווען מענשן שלאָפן.«

»ביינאַכט, זאָגט ער, איז ביי יעדן די בושה קלענער.«

און נאָכדעם שמייכלט ער און שווייגט.

»ס'איז אים שוין, זאָגט ער, גאָרנישט געבליבן, חוץ דעם שמייכלדיגן שווייגן.«

אין דער לופט פונעם חדר שוועבט שוין אַרום דער בלאָנ־זשענדיגער שאָטן פון אָטדעם פאַרוואָגלטן בחור, און ס'דוכט זיך: ערגעץ אין אַ נאָהענטן חדר־ווינקל, וואָס הינטער די פּלייצעס, שטייט ער אַליין מיט זיין גאַנצער קרעפּטיגער און עטוואָס איינגעבויגענער וואוקס; ער האָט ליכטיגע, נישטלאַנג אָפּגעשוירענע האָר מיט אויך אַזעלכע ליכטיגע נידעריג צוגעשוירענע וואָנצעס, קוקט אַהער רוהיג מיט שמייכלדיגע אויגן און הערט, ווי ס'דערציילט וועגן אים די אַקושאָרקע שאַץ:

»וואַלגערט זיך געוויס אָטדער נע־ונד איצטיגן ווינטער אויף אין קליינעם ליטווישן פּוסטן שטעטל און בלאָנזשעט דאָרטן גאַנצע נעפּלדיגע טעג ווייט, ווייט אויף די שנייאיגע פעלדער.«

מירל פאַרטראַכט זיך וועגן זיך, דענסטמאָל ווען די אַקו־שאָרקע דערציילט, וויאַזוי ער רעדט שוין דאָרטן קיינ־מאָל מיט קיין אינטעליגענטן מענשן ניט און האַלט זיך אַפילו פון פשוטע שטאָטאידן פונדערווייטן. נאָר אויב ווייט, ווייט פון שטעטל באַגעגנט ער ערגעצוואו אַ פויער

שפּאַנען, שטעלט ער זיך אָפּ און פאַרפירט מיט אים אַ לאַנגן שמועס.

»פון וואָסער דאָרף שטאַמט ער? צי האָט ער ווייב און קינדער? און וועמענס ערד באַאַרבעט ער: אייגענע, צי פרעמדע?«

און נאָכדעם קוקט זי שוין ווידער צו דער אַקושאָרקע און הערט ווייטער, ווי זי דערציילט:

»דאָרטן, זאָגט ער, צווישן די שווייצערישע פאַר־שטיינערט שווייגנדיגע בערג און שטילע אָזערעס, שטאַרקט זיך אין אים די איבערצייגונג, אַז מענשן וועלן סוף־כל־סוף צו טומלען אויפהערן און וועלן מיט איינעם און דעמ־זעלבן שמייכל דעם טויט מיטן לעבן באַגעגענען.«

»ער קוקט שוין געוויס מוראדיג אויפן לעבן, גיט זי דערביי צו, און דאָך האָט דאָס אים נישט געשטערט אין אָט דערזעלבער שווייץ איינע פון זיינע שענסטע קליינע זאַכן אנצושרייבן.«

די אַקושאָרקע שעמט זיך מירעלען און ליפּקיסן אין פּנים אַריין צו קוקן און דרייט פון זיי איר פּנים אַוועק. מיט גלאַנצנדיגע, קוים קוים שמייכלדיגע אויגן קוקט זי צו דער העכערער האַלב פון דער קעגנאיבערדיגער וואַנט און הייבט דאָך אָן פּאַמעליך און שטיל אָטדי קליינע זאַך זיינע אויסווייניג צו לעזן:

און בלאָנזשענדיג אַזוי יאָרנלאַנג איינעראַליין איבער דער וועלט, האָב איך, דער פאַרטריבענער נע־ונד, אַלץ מער און מער זעלטן ערגעצוואו אַ ישוב באַגעגנט, און פאַרגעסן האָב איך פאַר דער צייט דעם חשבון פון שבת און פון וואָך. איינע נאָך איינער האָב איך פונם שווערן פּאַק, וואָס אויף מיינע פּלייצעס, די זאַכן אַרויסגעוואָרפן און געזאָגט צו זיך אַליין:

»נישט איך און נישט קיינער באַדאַרף שוין אָטדי זאַכן האָבן, נאָך וואָס זשע זאָל איך זיי נאָך אויף זיך טראָגן און אונטער זייער שווערקייט מיינע פּלייצעס בויגן?«

און ווען אין לעכערדיגן זאַק, וואָס אויף מיינע פּלייצעס, איז שוין גאָרנישט ניט געבליבן, האָב איך אים אויך אַוועקגעוואָרפן און גענומען אַרומקוקן זיך אַליין.

כ׳בין נאָך כמעט יונג, האָב איך דערביי געטראַכט, קראַפט און מאַכט שלאָפט אין מיר, נאָר צי קען איך האָפן, אַז איך אַליין וועל זיך נאָך אַמאָל אין זיך נויטיקן?

און פאַרגעסנדיג דאָס, וואָס כ׳האָב הינטער זיך געלאָזט, האָב איך פּאַמעליך גענומען שפּאַנען פאָרויס.

כ׳האָב געטראַכט:

»ס׳איז כדאַי צו זעהן, וואָס ס׳טוט זיך דאָרטן, אויף יענעם וועלטשטח, וועלכן ס׳שלינגט איין דער האָריזאָנט. און אפשר... אפשר וועל איך פּאָרט ערגעץ אָנקומען.«

און איינמאָל, אין אָנהייב בין־השמשות איז דאָס געווען, בין איך טאַקע אַזוי אין אַ טויטער שטאָט אָנגעקומען און האָב דאָרטן די טירן פון אַלע הייזער אָפענע געטראָפן.

נישט קיין ווינטערדיגע און נישט קיין זומערדיגע זיינען אין אָטדער טויטער שטאָט די בין־השמשותן געוועזן, און קאַלט איז מיר נישט געווען, און קיין פּחד איז מיך נישט באַפאַלן. פון שטוב צו שטוב בין איך אַרומגעגאנגען און האָב געזעהן: פאַרגליווערטע קערפּער ליגן אומעטום אויף די בעטן און האַלטן אין די פויסטן האַרט געדריקטע שטיינער. אויף עמיצן האָבן זיי שוין, אַפּנים, פאַרן טויט אָטדי שטיינער געוואָלט וואַרפן.

אין אַ ווינקל פון אַ שטוב האָב איך נאָר איינע אַ שלאַנקוואוקסיגע פרוי דערזעהן און בין פאַרשטיינערט געוואָרן, אויף איר קוקנדיג. אַ שוואַרצהנעוודיגע, אַ מאַטבלאַסע, געקליידט אין אַ לאַנגן שוואַרצן קלייד, איז זי אָנגעשפּאַרט אָן דער וואַנט געשטאַנען, געקוקט מיט שוואַרצע אויסגעמאַטערטע אויגן אינדערוויטן און שוין, אַפּנים, פאַרגעסן, אַז זי האַלט די גאַנצע צייט צוגע־דריקט צו דער ברוסט אַ קינדערש קליינע, וועקסענע ליאַלקע.

»אַזוי שפּעט ביזטו געקומען, האָט זי צו מיר שטיל און גלייכגילטיג געזאָגט, מ׳האָט דאָ אויף דיר אַזוי לאַנג געוואַרט, און איצט קוק: זיי זיינען שוין אַלע טויט.«

כ׳האָב געשוויגן דערפאַר, וואָס אין אירע אויגן האָט שוין געברענט יענער פייער, וואָס ברענט אין די אויגן פון אַלע משוגעים, און זי האָט מיר נאָך אויף דער ליאַלקע, וואָס ביי איר ברוסט, אָנגעוויזן און געזאָגט:

»דו ווייסט, וואָס דאָס איז? ס׳איז אַ פאַרשלייערטער טעות.«

און אַנידערפאַלנדיג אַ טויטע אויפן בעט, וואָס איז לעבן איר געשטאַנען, האָט זי נאָך שטיל, אומגעוואוינ־ליך שטיל, דעם געדאַנק אירן פאַרענדיגט:

»און אינגאַנצן ... אינגאַנצן — איז — דאָס — גע — ווען — נישט מער, ווי אַ פאַרשלייערטער טעות.«

... דענסטמאָל האָב איך די שטוב פאַרלאָזן און בין געגאַנגען זיך אויפן טויער פון שטאָט אַוועקזעצן.

»וואוהין וועל איך שוין פונדאַנען גיין? האָב איך צו זיך אַליין געזאָגט, בעסער וועל איך שוין דאָ אייביג אויפן טויער זיצן און וועל אַ שומר פון אָטדער טויטער שטאָט בלייבן.«

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — און אָט זיץ איך שוין אַזוי לאַנג אויפן טויער פון אָטדער שטאָט, וואָס אין איר קומט קיינער נישט אַריין, און פונוואַנען ס'גייט קיינער ניט אַרויס.

אַלץ, וואָס כ'האָב אַמאָל געוואוסט, האָב איך שוין לאַנג פאַרגעסן, און אין מוח אין מיינעם איז שוין מער נישט ווי איינער אַ געדאַנק געבליבן:

»אַלע, אַלע זיינען זיי שוין געשטאָרבן, און נאָר איך אַליין לעב און וואַרט שוין נישט אויף קיינעם.«

און ווען איך קוק נאָכאַמאָל זיך אַליין אַרום און דער־פיל די קראַפט און מאַכט, וואָס שלאָפט אין מיר, טו איך שוין אַפילו קיין זיפץ נישט און טראַכט:

»כ'בין אַ שומר פון אַ טויטער שטאָט.«

די אַקושאָרקע איז געבליבן שטיל.

מירל האָט זיך מיטאַמאָל פון אָרט אַ הייב געגעבן, כדי צו גיין מיט ליפקיסן אַהיים. נאָר דער גייסט פון דער דער־ציילונג האָט נאָך אויף איר גערוהט, איז זי טרויעריג און שטיל אויף איין אָרט געשטאַנען, און איהר מוח האָט נאָך געקלערט וועגן דער טויטער שטאָט און וועגן דער אַקושאָרקעס פנים, וואָס האָט זיך אַזוי מאָדנע אומגעביטן בשעתן לעזן.

די אַקושאָרקע האָט געוואָלט אויסזעהן אַלע אירע יאָרן, ווי אַ חכמה און אַ געפּרובטע, איז אויף איר אַרויפ־געשפּרונגען דער צאָרן פון איר באַהאַלטענער ליבע צו אָטדעם בחור... בשעתן לעזן איז דאָך געוועזן אַזעלכע מינוטן, ווען איר פנים האָט אויסגעזעהן אַזוי נאַריש, ווי דער פנים פון אַן אמתן אידיאָט.

און ווידער האָט אויף איר די שטימונג פון דער דערציי־לונג געווירקט. אירע אויגן האָבן געקוקט אויף די

פענסטערשויבן׳ וואָס צו זיי האָט זיך פונדרויסן געקלעפּט די שוואַרצע נאַכט און אירע אויערן האָבן שוין נישט גע־הערט דעם שטילן שעפּטשען פון אירע אייגענע ליפּן:

»אָטדער פאַרשוין׳ וועלכן די אַקושאָרקע רופט הערץ··· עפּעס לעבט ער אָהן ווילן און שרייבט אָהן ווילן··· ווי קלערט די אַקושאָרקע: ס׳איז אים נאָך געבליבן עפּעס׳ אַחוץ משוגע צו ווערן?«

נאָר די אַקושאָרקע שאַץ האָט זיך שוין ווידער ביים קעסטל מיט הילזן געפּאָרעט און זיך דאָרטן שוין ווידער אַ נייעם פּאַפּיראָס געמאַכט·

»ער איז אַזוי געזונט׳ ווי אַ גוי׳ האָט זי פונדאָרטן געענטפערט׳ ער קען אַלץ אַריבערטראָגן שווייגנדיג·«

און דער גוטער יאָר ווייס זי׳ פאַרוואָס זי האָט נאָך באַלד באַדאַרפט קאַלטבלוטיג צוגעבן:

»נישקשה׳ דער רוח וועט אים דאָרטן נישט נעמען·«

מירלען איז נאָך נאָכדעם אינטערעסאַנט געווען אַריינ־צוקוקן אַהער פונדרויסן דורכן פענסטער און זעהן:

די אַקושאָרקע שאַץ אַיילט זיך לחלוטין נישט שלאָפן לייגן און טראַכט נאָך אַפילו נישט דעם לאָמפּ אויסלעשן· מיטן רויכערדיגן פּאַפּיראָס אין מויל און מיט מאַנסבילש אַריבערגעוואָרפענע פיס זיצט זי נאָך אָהן אַ שום באַוועגונג אויפן בעט און קוקט ערגעצוואוהין אין דער פוסטער לופט׳ וואָס אין חדר·

ס׳איז געווען שפּעט נאָך אַ האַלבער נאַכט׳ און קיין לאָמפּן האָבן שוין אין ערגעץ נישט געברענט·

וויט׳ ווייט אינם ביינאַכטיגן האָריזאָנט׳ וואָס קעגנ־איבער די פאַרשנייטע פעלדער׳ האָבן זיך נאָר אין איין לאַנגער שוואַרצער שורה די דעמבענע וועלדלאַך געצויגן׳ און געדוכט האָט זיך׳ אַז זיי ווילן דרימלען און קענען

נישט, אַז ס'שטערט זיי פונדאַנען די לאַנגע שיין פון דער אַקושאָרקע שאַצס רויט באַלויכטענעם פענסטער, און ס'וועקט זיי אַלעמאָל אַן אַנדער שטיל בלאָנזשענדיגער ווינטל, וואָס קומט אַהין צווישן די יונגע בוימער צו לויפן און לאזט איבער צווישן זיי די בייגאַכטיגע מרה־שחורה פון ערגעצוואו אַ ניי געבוירענעם אומגליק.

מירל האָט נאָך אַלץ פאַר די אויגן די זיצנדיגע אַקו־שאָרקע שאַץ געזעהן, געדענקט די מעשׂהלע וועגן דער טויטער שטאָט און זיך מרה־שחורהדיגערהייט געזאָרגט:

»געוויס וועט זיך איר שוין א גאנצע נאכט די טויטע שטאָט מיט דער משוגענער פרוי אין שווארצן חלומען... א גאנצע נאכט.«

נאָר דורכגייענדיג פאַרביי איר געוועזענעם מחותּנס דרימלענדיגער שטוב מיט די אויסוויינינג געשלאָסענע בלויע לאָדנס, האָט זי דאָרטן דעם באַיאָרטן גוי, דעם סטרוזש, דערזעהן און זיך געשטעלט מיט אים ריידן:

»אַך, זאַכאַר, פאַרוואס קומט ער קיינמאָל צו זיי נישט אריין, זאַכאַר?«

דער אלטער זאַכאַר איז געשטאַנען פאַר איר אָהן א היטל און איז שיר נישט צעגאַנגען פון גליק:

»אוי, אוי, אוי! וויפיל מאָל האָט ער די באַרישניע ביי־נאַכט אהיים געפירט? וויפיל מאָל האָט ער דער באַרישניע אין דער בלאָטעצייט זאַפּיסקעס געטראָגן... און איצט, איצט האָט מען אים אויף דער קיך געזאָגט, אַז זי איז שוין אויס כלה געוואָרן... איז עס אֶמת אָטדאָס, וואָס מ'האָט אים אין קיך געזאגט?«

און זי האָט געשמייכלט און אים אין אויער געשריען:

»ס'איז אמת, אמת, זאַכאַר.«

עפּעס האָט זי זיך שוין צופיל וועגן איר געוועזענעם מחותּנס הויזגעזינט דערפרעגט; געוואָלט, אַפּנים, שטארק

געוואָר ווערן, צו דער געוועזענער חתן אירער נעכטיגט איצט אין שטאָט, נאָר נישט געקענט, דערפאַר וואָס ליפקיס איז דאָביידערזייט געשטאַנען, צי גאָר דערפאַר, וואס דער באַיאָרטער זאַכאַר האָט וועגן אלע שאַלות אירע גע־קענט דאָרטן אין שטוב איבערגעבן.

ליפקיס איז שוין אזוי צופרידן געווען, וואָס זי האָט צו־לעצט אָטדעם אַלטן גוי אָפּגעלאָזט און שוין אליין געפילט, אז ער גיט אויף אַן איבעריגע שאַלה:

»אָט וועט ער ביי איר, למשל, פרעגן: וואָספאר אַן אינטערעס האָט זי געהאַט מיט אָטדעם אַלטן גוי, א גאַנצע האלבע שעה פאַרברענגען?«

נאָר זי האָט אים גאָרנישט ניט געענטפערט, זיך ווידער־אמאָל אָפּגעשטעלט, זיך דערמאָנט, אז מ'באַדאַרף דעם סטרוזש אויף טיי געבן, און ביי אים, ליפקיסן, צוליבדעם א גאנצן רובל געפרעגט. האָט ער זיך אָקאָרשט פונסניי שטאַרק ברוגז דערפילט און, שלעפנדיג דעם זילבערנעם רובל פון טאַש, שוין מיט אזא בייזקייט וועגן איר געטראַכט:

»עמיצער איז א מבין, ווי פשוט און פראָסט זי נעמט דאָס אַביסל ביי אים געלט? ממש ווי ביי א מאַן נעמט זי דאָס ביי אים.«

IV.

אויף עמיצן האָט מען זיך ביי ר' גדליה הורוויצן אין שטוב געריכט.

די אויסלענדישע ראָזע גאַרדינען האָט מען פונסניי אויף אלע פענסטער אויפגעהאַנגען, די קילע זאַל האָט מען אלע טאָג געהייצט און די סאַמעטענע סטעזשקעס האָט מען דורכ־ויס אויף די דילן אויסגעשפרייט. די גאנצע שטוב האָט שוין פון חול אויף קודש עפעס מוסיף געווען און, דוכט זיך, שוין גאָרנישט אינזינען געהאַט, אַחוץ די קלאנגען,

וואָס האָבן זיך אינם גאַנצן שטעטל וועגן מירלען אַרומ־געטראָגן:

»איז א סברה, אז זי ווערט טאַקע פאַר אים א כלה, פאַר יעקב יוסף זיידענאָווסקיס לייטישן בחור; פארן בחור פון יענעם זעלבן יעקב יוסל זיידענאָווסקי, וואָס שטאַמט פונם נאָהענטן דאָרף "שוקיי־גאָראַ", וואוינט שוין דעם צעהנטן יאָר אין פאָרשטאָט פון ווייטליכן כרך, וואו ער האָט אַן אייגענע גוראַלניע און שפּאַרט נאָך אָן עד היום אין דער היגער געגנט מיט זיינע גרויסע אָקסנשטאַלן.«

ליפקיס איז אזוי בייז געווען יעדעסמאָל, בשעת עמיצער האָט זיך וועגן אָטדי קלאַנגען ביי אים פונאַנדערגעפרעגט און בייזערהייט געענטפערט:

»פונוואַנען זאָל ער דאָס וויסן?«

»און בכלל... פאַרוואָס דערפרעגט מען זיך וועגן דעם דווקא ביי אים, ליפקיסן?«

ער האָט זיך דערנסטמאָל זעלטן ווען מיט מירלען באַ־געגנט, זיך דערפאַר עמיצן אויפצולהכעיס געהאַלטן מאָדנע גאווהדיג און שטאָלץ און כלומרשט נישט געוואוסט, אז די גאַנצע קלאַנגען שטאַמען נישטמער, ווי פון אַ פשוטן פרעמדן יידן, א שדכן, וועלכער האָט זיך אויף א פאָר טעג ביי אברהם־משה בורנעס אָפּגעשטעלט און האָט זיך דאָרטן געקלאָגט:

»וואָס זשע קומט אַרויס, וואָס ביי זיידענאָווסקין איז א וואוילער בחור פארהאן! מירל איז נאָך פאָריגן זומער ערגעץ אין קרייזשטאָט אין איין אַכסניה מיט אים גע־שטאַנען, זיך א פּאָר מאָל דאָרטן אין קאָרידאָר מיט אים אדורכגעשמועסט און אים שוין, אַפנים, אויף אייביג דעם קאָפּ פאַרדרייט.«

נאָר טעג נאָך טעג זיינען אַוועקגעגאנגען, און צו ר' גדליה הורוויצן אין שטוב איז נאָך אַלץ קיינער נישט

אראָפּגעקומען. מירל איז נאָר עפּעס בלאַסער און שטילער געוואָרן, און געדוכט האָט זיך שוין, אז זי ווייס נישט פון גאָרנישט און הערט זיך צו גאָרנישט צו; אז אלצאיינס איז איר, צי מ׳רעדט וועגן איר אין שטאָט שלעכטס, צי גוטס, און אַז דערפאַר טוט זי שוין גלייכגילטיג אזעלכע אומ־באַטראַכטע, בת־יחידישע מעשים, שטעלט אָפּ אינמיטן גאס איר געוועזענעם חתנס שוועסטער, קלאָגט זיך אויף זיי דערפאַר, וואָס זיי קומען צו איר קיינמאָל נישט אריין און טענהט מיט א מאָדנע יורידישער געפאַלנקייט:

»על כל פנים... נישט ערגער איז זי דאָך, על כל פנים, פונם פאָטאָגראַפס ווייב, דער ראָזענבוימיכע, וואָס צו איר לויפן זיי צוויי מאָל א טאָג.«

ביידע אַברהם משה בורנעסעס מיידלאַך האָבן זיך נאָך אָטדער באַגעגעניש אין די פּנימער געקוקט און זי אין גרויס וואונדער מיט די אויגן באַגלייט:

»ביזט אויף איר א מבין?« האָט די עלטערע ביי דער קלענערער געפרעגט.

און זי איז נאָך אַלץ איינעאַליין ערגעץ אַרויף דעם שטעטל געגאַנגען. ביי דער אַפּטייק, וואָס צווישן די לעצטע יידישע הייזער, האָט זי זיך אינמיטן וועג אָפּגעשטעלט און זיך ארומגעקוקט. קיינער איז דאָרטן נישט געווען, אחוץ יענעם אָפּגעריסענעם ייִנגעלע, וואָס איז פון ערגעץ אראָפּ אין שטאָט אַריין געגאַנגען, און די גלעזערנע אַפּטייקטיר, וואָס מיטן גלעקל, איז פון אינוויינינג מיט א רויטן פאָר־הענגל פאַרשטעלט געווען. זי האָט אָטדעם אָפּגעריסענעם ייִנגעלע צו זיך צוגערופן און אים געבעטן, איר פון דער אפּטייק דעם פּראָוויזאָרגעהילף סאַפּיאַנען ארויסצורופן. דער ייִנגעלע האָט זיך געשעמט און געפּאָלגט, און זי איז דאָרטן איינעאַליין געשטאַנען און געוואַרט, ביז סאַפּיאַן האָט אַן אַרבעט זיינע געענדיגט, ביז ער האָט זיך דאָרטן

אָנגעטאָן און איז אַהער אינדרויסן מיט זיינע אַרויסגע־
קראָכענע, פאַרבלויזע אויגן אַרויס. יידן זיינען דערווייל
אויף אַ פשוטן פויערשן שליטן פון ערגעץ צוריק אין שטאט
אָנגעקומען, געוואָרפן אויף איר ערשטוינטע בליקן און
דערביי מאָדנע שמייכלען איינער צום צווייטן אָנגעהייבן,
און זי האָט זיך כלומרשט אויף זייערע שמייכלען נישט
אומגעקוקט און מיט אַן ערנסטער מינע צום פּראָוויזאָר־
געהילף סאַפּיאַנען געזאָגט:

»זי האָט אים פריהער געוואָלט בעטן, ער זאָל זי צו
דער אַקושאָרקע שאַץ אָפּפירן. נאָר איצט... איצט גלוסט
זיך איר שוין צו דער אַקושאָרקע שאַץ נישט גיין. ער
האָט צייט, זיך מיט איר אַביסל אהין, אַרויס דער שטאָט
דורכגיין?«

און דער פּראָוויזאָרגעהילף סאַפּיאַן האָט איבער אָטדער
שאלה געמוזט דעם האַלז אויסציהען, אַראָפּשלינגען און
מיט נערוועזע פינגער דעם אויבערשטן קנעפּל פונם ווינטער־
דיגן פּאַלטאָ פאַרשפּילען:

»צי ער האָט צייט? ער איז, אייגנטליך... ער קען,
אייגענטליך, אַביסל גיין.«

און ער איז געגאנגען אַ נערוועזער און אויפגערעגטער
פאַרביי איר לינקער זייט, נישט געקוקט צו איר, געזעהן
מיט די אַרויסגעקראָכענע גרויסע אויגן דעם נעפּל, וואָס
שפּרייט זיך ארויס דעם שטעטל, נישט געהאַט אויפצור־
להכעיס, פון וואָס צו ריידן, און געשוויגן. א מאָדנע
שווערקייט האָט זיך אין זיין שוויגן געפילט, האָט מירל
אויף אים פון צייט צו צייט אַ בליק געוואָרפן און, צו־
לעצט, ביי אים געפרעגט:

»ער, סאַפּיאַן, שטאַמט, דוכט זיך, עפּעס גאָר פון אַן
אַלטער משפחה... מ'האָט איר, דוכט זיך, נישטלאנג וועגן
דעם דערציילט?«

און אין אַ ווײַלע אַרום ווידער וועגן דעמזועלבן:

»איר טאַטע שטאַמט אויך פון אַן אַלטער גערמאַנישער משפּחה, וואָס האָט זיך לאַנגע צײַטן מיט זיך אַליין משדך געווען און ווערט, אַפּנים, פון אַלטקייט דעגענערירט. מעגליך, אַז דערפאַר פילט שוין צײַטנווײַז זי, מירל, אַזאַ פוסטקייט און טויג נישט צו גאָרנישט.«

זיי זיינען שוין געגאַנגען איבערן שנייאיגן שפּאַציר־פּלאַץ און זיך פּאַמעליך געדוקט פאָרויס. פלוצים האָט דער אויפגערעגטער פּראָוויזאָרגעהילף אומבאַוואוסטערהייט אָנגעהייבן אין פּאַלטאָקעשענע מיט אַ פינגער עפּעס אַ מין „לכבוד" צו דרייען און, נישט אומקוקנדיג זיך צו איר, מיט אַ נערוועז ציטעריגן קול געפרעגט:

»ס׳איז געוואוינליך נישט זיין עסק, און זי האָט ביי אים נישט צו ענטפערן... ער וויל ביי איר נאָר פרעגן: פאַר־וואָס, למשל, זאָל זי זיך צום עקזאַמען נישט צוגרייטן און זאָל זיך עפּעס אַן אינטעליגענטע פּראָפעסיע נישט צו־קלייבן. ער האָט געהערט: סך־הכל צוויי־און־צוואַנציג יאָר איז זי אַלט.«

און מירל האָט זיך איבער עפּעס אָפּגעשטעלט און גענו־מען אַראָפּקוקן אַהין, וואו זי האָט מיט אַ שפּיץ פון איר קליינעם קאַלאָש אין שניי געגראָבן:

»יאָ, פיל מענשן האָבן איר שוין די שאלה פאָרגע־האַלטן.«

ס׳איז געווען שטיל אין דער ארומיגער נעפּלדיג גראָער לופט, קיין שוואַרצע ראָבן זיינען דאָ שוין אַפילו נאָהענט נישט אדורכגעפלויגן, און קיין בן־אדם האָט זיך אין דער ווינטערדיגער ווייטקייט נישט באַוויזן. פלוצים האָט מירל עפּעס ווי אַ זיפץ געטאָן, זיך פּאַמעליך און פאַרקלערט ערגעץ אינאַזייט פאַרקוקט און אויך אַזוי פּאַמעליך און פאַרקלערט אָנגעהייבן דערציילן, ווי אין איינעם אַ ווינ־

טערדיגן פריטאָגצונאַכטס האָט זיך פאַר איר זייער דינסט־מיידל געקלאָגט:

»ווי וועט זי דאָס אָהן יאָדערן איינעאַליין ביז עלף אַ־זייגער אויסזיצן? משוגע וועט זי דאָך דאָ ווערן.«

און אין אַ קליין שטיקל צייט אַרום האָט זי, שפּאַצירנדיג אין קרייזשטאָט, אונטערגעהערט, ווי אַ קורסיסטין האָט זיך פאַר אַ סטודענט געקלאָגט:

»גאָט אירער! זי האָט לחלוטין נישט אינדערהיים, וואָס צו לעזן, פונם זינען וועט זי דאָך דאָרטן איינעאַליין אַראָפּ.«

און דאָ האָט זי זיך אָקאָרשט אויף סאָפּיאַנען אומגעקוקט, זיך געלאָזט מיט אים ווייטער גיין און געפרעגט:

»איר פאַרשטייט, סאָפּיאַן? איינע און דיזעלבע פּוסטקייט וויל מען פון זיך מיט יאָדערן און מיט אַ בוך פאַרטרייבן?«

»צי איר פאַרשטייט?«

ביים פּראָוויזאָרגעהילף סאָפּיאַנען זיינען די אַרויסגע־קראָכענע פאַרבלויזע אויגן נאָך גרעסער געוואָרן, און אַ האַלבע זייט נאָז האָט ביי אים נערוועז פון חקירה־התלהבות אונטערשפּרינגען אָנגעהייבן.

»דיעלאָ וו־טאָם, וואָס זי, מירל, האָט נאָרוואָס צווי פאַרשיידענע זאַכן צונויפגעמישט...«

נאָר מירל האָט אים שוין איבערגעשלאָגן און אים אויף טריטסימָנים, וואָס אויפן שניי, אָנגעוויזן:

»ער דערקענט זיי, אָטדי מאַנסבילשע טריט? דאָס איז זי מיט ליפּקיסן נישטלאַנג אויף דעמזעלבן אָרט אַרומגע־גאַנגען.«

צי האט זי אים דערמיט געמיינט פּשוט די רייד איבער־שלאָגן? צי אפשר האָט זי גאָר געוואָלט, אַז ער זאָל דאָס נאָכדעם ליפּקיסן איבערדערציילן און זאָל ביי אים אַ פאַר־דראָסיגע בענקשאַפט צו אָטדי טריטסימָנים אַרויסרופן?

אַליין איז זי דענסטמאָל נאָך לאַנג, לאַנג איבער אָטדי שנייאיגע פעלדער מיט סאַפּיאַנען ארומגעגאַנגען און אים אַלעמאָל געפרעגט, צי ס׳איז אים אָנגענעם מיט איר צו גיין, און צי דער בעל־הבית זיינער, דעם גלחס איידעם, וועט אויף אים ברוגז נישט זיין.

אומגעקערט האָט זי זיך מיט אים צוריק אין שטעטל, ווען אינדרויסן האָט שוין טונקל ווערן אָנגעהייבן, און די נעפלען, וואָס אַרום, האָבן זיך נידעריגער צו דעם שניי אַראָפּגעלאָזט און זיך גענומען אַקעגן נאַכט שטאַרקן. זי האָט זיך אָפּגעשטעלט פאַר איר שטוב, כדי אים נאָכאַמאָל צו באַדאַנקען:

»איז ביי איר שטאַרק אָנגעלייגט, וואָס אים איז כאָטש אויך אָנגענעם מיט איר געוועןֹ.... זי האָט דאָך ביי אים אַזויפיל צייט אָפּגענומען.«

נאָר דאָרטן אויף דער שוועל פון קראָם, וואָס צווישן קע־גנאיבערדיגן צייל הייזער, האָט זיך איר געוועזענער מחותנתטעס אַ שמייכלדיגע קרובה באַוויזן, עמיצן דאָרטן אויף איר מיט סאַפּיאַנען אָנגעוויזן און, דוכט זיך, דערביי הנאה געהאַט:

»זי האָט שוין, דאַנקען גאָט, אַ נייעם העכט געכאַפּט.«

האָט זי זיך אויפצולהכעיס נאָכאַמאָל צום אַוועקגייענ־דיגן סאַפּיאַנען אויסגעדרייט און שוין צו אים אויפן קול אויסגעשריען:

»איז אויב ער וויל, וועט זי אים מאָרגן אויך פון דער אַפּטייק אַרויסרופן.«

און נאָכאַמאָל האָט זי זיך צו אים אויסגעדרייט און נאָך העכער דעם קול אירן אויפגעהויבן:

»אין דערזעלבער צייט, וואָס היינט, וועט זי אים פון אַפּטייק אַרויסרופן.«

אַ גאַנצן אָוונט איז איר שוין נאָכדעם פּוסט אין איר אָפּגעזונדערטן חדר געווען, פּוסט פון די עטליכע שעה, וואָס זי איז מיטן פּראָוויזאָרגעהילף סאַפּיאַנען אַרומגעגאַנגען, פּוסט פון איר געוועזענער מחותּנתטעס קרובה און דערפון, וואָס אין עסצימער איז די אומצופרידענע גיטעלע אויף דער קאַנאַפּע געזעסן, געהערט שווייגנדיגערהייט דער יונגער רביצינס פלאַפּלעריי, געקוקט מיט אַ שמייכל אויף די אייגענע פינגערנעגל, און דאָך די גאַנצע צייט נישט פאַרגעסן אָן איר, מירלען, וואָס זי פירט מיט איר שוין צוויי וואָכן צייט אַ פאַרעקשנט שווייגערישע פּאָליטיק, און וואָס איבער איר איז אַהער אין שטוב נאָך אַלץ נישט אַראָפּגעקומען יענער, וואָס אויף אים האָט מען דאָ די גאַנצע צייט געוואַרט, און וואָס צוליב אים האָט מען דאָ די גאַרדינען אויסגעהאַנגען, די סאַמעטענע שטעזשקעס אויסגעשפּרייט און די קילע זאַל באַהייצט.

זי האָט נישט געקענט דאָ אין חדר אײַנזיצן, האָט זיך צוריק אין סאַק אָנגעטאָן, פאַרוויקלט צולעצט דעם קאָפּ מיטן שאַרף, זיך אויף אַ ווײַלע אין עסצימער פאַרהאַלטן און דאָרטן צו דער מוטער אירער געזאָגט:

»מ׳מעג שוין, דוכט זיך, אויפהערן די זאַל צו באַהייצן, נישקשה.... און בכלל.... ס׳איז שוין, דוכט זיך, צייט דעם „יום־טוב" פון שטוב אויסצוראַמען.«

די שווייגנדיגע גיטעלע האָט זיך קיין ריר אויף דער קאַנאַפּע נישט געטאָן און זיך צו איר אַפילו נישט אומגעקוקט. אַ שמייכל פון אַן עקשן האָט זיך נאָר אַרום איר געשלאָסענער מויל באַוויזן, און געזאָגט האָט זי קאַלטבלוטיג און שטיל, קוקנדיג ערגעץ אַהין, צום היפשן פענסטער, וואָס קעגנאיבער דער רביצינס פּלייצעס:

»וועמען אַרט עס, אַז אין שטוב איז „יום־טוב"?«

מירל איז אַן אויפגערעגטע פון שטוב אַרויסגעגאַנגען און

איז איינעאַליין ערגעץ אויף אַ גאַנצן אָוונט פאַרשוואונדן· דעם קאַסיר זייערן, דעם קרוב, וואָס זי האָט אים נישט ווייט פון שטוב באַגעגנט, האָט זי נאָך אָפּגעשטעלט און אים געזאָגט:

»ער קען איר געבן צו פאַרשטיין, וואָספאַר אַ טיפּ איז זי, די מאַמע אירע?«

און נאָך:

»דער עיקר, וואָס זי, די מאַמע אירע, שמייכלט און שווייגט, ווי עמיצן אויפצולהכעיס.... מ'וואָלט אינאמתן געקענט מיינען, אַז זי האָט פיל וואָס צו זאָגן, און שווייגט נאָר דערפאַר, וואָס זי איז צו קלוג.«

און נאָכדעם איז שוין אַזוי געווען עטליכע טעג נאָכאַנאַנד: אַוועקגעגאַנגען פון שטוב איז זי תחילת אָוונט, ניט אויסריידנדיג צו קיינעם אַ וואָרט, און אומגעקערט האָט זי זיך שפּעט נאָך האַלבער נאַכט, ווען אין שטעטל זיינען שוין דורכויס אויסגעלאָשן די לאָמפּן געווען, און די שטוב זייערע האָט שוין אין דער מיט פון אַ פעסטן און שווערן שלאָף געהאַלטן. אוממעגליך איז געווען צו טרעפן, וואוהין זי ווערט דאָס פאַרשוואונדן.

די אַקושאָרקע שאַץ איז דאָך שוין דעם פינפטן מעת־לעת ערגעצוואו ביי אַ פּריצה אַ קימפּעטאָרן אין אַ נאָהענטן דאָרף געווען, און אַ היפּשער שלעסל איז אויף דער טיר פון איר עקדאָרפישער שטיבל געהאַנגען.

איינמאָל, קומענדיג מיט דער פּריצהס פור אַיינקויפן אין אַפּטייק, איז די אַקושאָרקע שאַץ אַהער צו דער שטוב צוגעפאָרן און אויף מירלען געפרעגט. גיטעלע איז עטוואָס רויט געוואָרן און האָט שטיל געענטפערט:

»זי איז אַוועקגעגאַנגען, מירל.... צו דער פאָטאָ־גראַפטשיכע, דער ראָזענבוימיכע, איז זי געוויס אַוועק־געגאַנגען.«

נאָר ווען די אַקושאָרקע שאַץ איז אַהין צוגעפאָרן, האָט זי דאָרטן קיינעם נישט געטראָפן, אַחוץ מירלס געווע־זענעם חתנס צוויי שוועסטער, וועלכע זיינען געזעסן אין יענעם קליינעם און נידעריגן חדר מיט דער שטאַרק רויטער פאָדלאָגע, וואָס איז מיט וואַזאָנעס און מיט אַ ריח פון גויישע מאכלים פול געווען, און האָבן געהערט, ווי די פאָטאָגראַפטשיכע, די ראָזענבוימיכע, שפילט אויף אַ גיטאַרע.

»נישט געווען דאָ מירל?« האָט זי, אַריינקומענדיג אַהער אין חדר, געפרעגט.

דענסטמאָל האָבן זיך מירלס געוועזענעם חתנס שוועס־טער מאָדנע שמייכלדיג אַדורכגעקוקט, און דעם פאָטאָ־גראַפס ווייב, די ראָזענבוימיכע, האָט דעם קאָפּ פון דער גיטאַרע אויפגעהויבן און אַזוי ערשטוינט געענטפערט:

»זי קומט דען אַמאָל אַהער אַריין, מירל הורוויץ?«

ס'אַר אַ ריין קריסטליך אויסזעהן ס'איז ביי אָטדער ראָ־זענבוימיכע געווען! נישט אומזיסט האָבן זיך שוין וועגן איר איבערן גאַנצן שטעטל קלאַנגען אַרומגעטראָגן, אַז פריהער, ווי זי האָט מיטן פאָטאָגראַף ראָזענבוימען חתונה געהאַט, האָט זי ערגעץ אין אַ גרויסער שטאָט מיט אַן אָפיציר געלעבט.

אין איינעם פון אָטדי אוונטן, ווען מירל איז, ווי שטענ־דיג, אינדערהיים ניט געווען, האָט זיך אין דער פינסטער, וואָס לעבן ר׳ גדליה הורוויצעס שטוב, אַ פרעמדע בעל־עגלהשע פור אָפּגעשטעלט, און אַ מיטלוואוקסיגער אומבאַקאַנטער ייד איז פון איר אָנגעפעלצטערהייט אַראָפּגעקראָכן, זיך אָפּגעשטעלט אינם באַלויכטענעם פאָדערשטיבל און דאָרטן גענומען שמייכלען מיט זיינע קליינע אויגעלאַך:

»ער איז אַהער צוגעשיקט געוואָרן.... פון יעקב־יוסל זיידענאָווסקען איז ער אַהער געשיקט געוואָרן.«

ס׳האָבן אים דאָרטן באַגעגנט גיטעלע מיטן יונגן קרוב, דעם קאַסיר, געזעהן, ווי ער שלעפּט פון זיך פאַמעליך אַראָפּ די בורקע מיטן פיזימענעם טולופּ און הענגט זיי אויף אויך אַזוי פאַמעליך אויף דער שאַראַגע; געזעסן מיט אים נאָכדעם אין עסצימער ביים טיש און געהערט, ווי ער דערציילט באַטראַכט און נישט געכאַפּט:

»איז ער, הייסט עס, נישט קיין שדכן.... און באַדאַרף, חלילה, דערצו נישט אָנקומען....«

אַ סקלאַד פון זעק האָט ער אינם היפשן שטעטל, וואָס לעבן כרך, און אַלטע גוטע פריינט קער ער זיך מיט יעקב־יוסלס הויזגעזינט אָן.

ער האָט געהאַט אַ היפשע גרויליכע באָרד מיט אַ לאַנגער, צום מויל פאַרקיילעכטער נאָז, וואָס אויף איר האָבן זיך אונטער דער הויט ברוינבלויע אָדערן געצויגן; אויסגעזעהן מאָדנע לייטיש אין זיין לאַנגן שוואַרצן סורדוט, און האָט לייטישערהייט מיט זיינע קליינע גרויע אויגלאַך צו שמייכלען נישט אויפגעהערט:

»איז ער, הייסט עס, אַהער צוגעשיקט געוואָרן.... פון יעקב־יוסל זיידענאָווסקען איז ער אַהער צוגעשיקט געוואָרן.«

ביז שפּעט אינדערנאַכט האָט שוין דענסטמאָל ביי ר׳ גדליה הורוויצן אין עסצימער דער הענגלאָמפּ געברענט.

גיטעלע איז צולעצט צו זיך אין שלאָפצימער אַוועקגעגאַנגען און זיך דאָרטן שלאָפן געלייגט. עמיצער האָט אים, דעם צוגעשיקטן יידן, דעם גאַסט, אַ פרישן געגעלעגער אין ר׳ גדליהס קאַבינעט צוגעגרייט און זיך אויך שלאָפן געלייגט. און ער, דער פרעמדער ייד, דער גאַסט, האָט אָקאָרשט פונם פעקל פון זיינעם ליפּערטס קולטור־

געשיכטע אין דער העברעאישער איבערזעצונג אַרויס־גענומען, זיך מיט איר צום טיש, וואָס אין עסצימער, גע־זעצט און זיך דערביי פאַרן אַוועקגייענדיגן קאַסיר פאַר־ענטפערט:

»ער האָט אַמאָל אַ קראָם פון יידישע ספרים געהאלטן... איז אים נאָך, הייסט עס, פון דענסטמאָל אָן פאַרבליבן די טבע, אַריינצוקוקן ביז שפעט אינדערנאַכט אין אַ ספר.«

דער קרוב האָט זיך אָפגעזעגנט און איז אַהיים אויף נאַכטלעגער אַוועק. די דינסט האָט נאָך אים די טיר פאַרשלאָסן און הילכיג צו שנאָרכן אינם פוסטן קיכחדר גענומען. און ער איז נאָך אַלץ ביים טיש איבערן ספר געזעסן און אַלץ נעהענטער און נעהענטער צו זיך דעם העגנגלאָמפּ געצויגן. פון איינעם אַן עקסטן דרויסנלאָדן האָט זיך צולעצט אהער מירלס קלאַפּן דערהערט, האָט ער זיך פונם ספר אויפגעהויבן, געגאַנגען איר די טיר עפענען, דעם קאָפּ מיט די שמייכלדיגע גרויע און גוטע אויגעלאַך אינדרויסן אַרויסגערוקט און דערביי מאָדנע פיל־באַר און צעמישט, ווי אַ קליין שעמעוודיג קינד, צו שטאַמלען אָנגעהייבן:

»הממ... אָנגענעם... אָנגענעם.«

מירל האָט אַ ציטער געטאָן מיט אַלע איברים, דערזעהענ־דיג אָטדעם אַרויסגערוקטן פרעמדן פנים, זיך געשווינט אַ ריס געטאָן צוריק און זיך מיט אַ האַנט פאַרן קלאַפּנדיגן האַרצן געכאַפּט:

»או... זי האָט זיך אַזוי דערשראָקן.«

און אַריינקומענדיג אין שטוב, האָט זי זיך נאָך אַלץ פון אים אין איין אפרוקן געהאַלטן און ווי מורא געהאַט, ער זאָל זיך צו איר צורירן.

פונם קאָפּ ביז די פיס איז זי אין שוואַרצן געווען אָנ־

געטאָן׳ האָט שוין דערפֿאַר איר פֿיגור שלאַנקער און בויגיגער׳ ווי תּמיד׳ אויסגעזעהן׳ און אַ ריח׳ אַ קוים־קוים שמעקנדיגן׳ האָט זי אַרום זיך פֿאַרשפּרייט און גע־ווירקט אויפֿן פֿרעמדן יידן׳ ער זאָל אויפֿגערעגט זיין און זאָל שעמעוודיגערהייט צו שמייכלען און צו שטאַמלען נישט אויפֿהערן:

»המממ···המ··· דערשראָקן? וואָס איז שייך? אָנגענעם··· זעהר אָנגענעם·«

ער האָט אויסגעזעהן אַזוי לייטיש מיט זיין קינדערשער פֿילבאַרקייט און דערמיט׳ וואָס ער האָט איר די האַנט נישט געגעבן· און דאָך האָט זי זיך נאָכדעם לאַנג נישט געקענט בארוהיגן׳ אָפּגעוואַרט׳ ביז ער האָט זיך שלאָפֿן געלייגט און איז געגאַנגען ווענקן פֿון שלאָף די געשמאַק שנאָרכנדיגע דינסטמיידל:

»וואָס איז דאָס פֿאַר אַ ייד?«

»און יעדנפֿאַלס׳ ווייס זי כאָטש אויף געוויס׳ אַז ער איז נישט קיין גנב·«

און דער ייד׳ דער גאַסט׳ האָט נאָך איר קול צו זיך אויפֿן געלעגער דערהערט און פֿון גוטסקייט׳ צי פֿון אויפֿגערעגטקייט׳ נאָך שעמעוודיג געשמייכלט צו זיך אַליין:

»אַ גנב?··· וואָס איז שייך?··· א וואויל קינד··· זעהר אַ וואויל קינד·«

עטליכע מעת־לעת איז דאָרטן אין שטוב דער צוגעשיק־טער ייד אָפּגעשטאַנען׳ און אַלע פֿריהמאָרגן׳ ווען מירל האָט זיך פֿון שלאָף אויפֿגעכאַפּט׳ האָט זי געהערט׳ ווי אין עסצימער׳ וואָס איבער דער שטילער זאַל׳ טרינקט מען פֿאַמעליך טיי מיט מילך׳ און ווי ס׳איז דאָרטן קיינער נישטאָ אַחוץ דעם פֿרעמדן יידן׳ וואָס דערציילט פֿאַר דער

לייטיש שווייגנדיגער גיטעלען און פאַרן איבערגעגעבענעם קרוב, דעם קאַסיר:

»וויל מען, הייסט עס, דאַרט מירלען אוודאי מיטן גאַנצן לעבן.... וואָספאַר אַ שאַלה?....«

ער דער יונגערמאַן.... שמואליק, הייסט עס, וויל.... און יעקב־יוסל אַליין.... און די ווייב זיינע, מינדל.
און וואָס נאָך?

»זיי פרעגן ביי אַייך נישט אויף קיין געלט און אויף קיין צוזאָג.... און אַזוי האָט מען אים טאַקע געהייסן זאָגן.«

מירלען איז שוין פון דעם דאָ, אין בעט ליגנדיג, אַזוי עקלדיג אויף דער נשמה געוועזן. און פון עסצימער האָט זיך נאָך אַהער אַלץ דער שטילער און איבערגעריסענער שמועס געטראָגן:

»און מענשן, באַדאַרף ער זיי זאָגן, זיינען די זיידע־נאָווסקיס מאָדנע לייטישע... ווייכע....«

»און דער בחור אַליין... אַ וואוילער בחור... גאָר, גאָר אַ וואוילער בחור.«

דער ייד איז צולעצט אוועקגעפאָרן און אָנגעהייבן אַהער צו שיקן אָפטע בריוו מיט אַיילנדיגע טעלעגראַמעס, וואָס עס האָבן מיט אַזאַ נייגעריגקייט געלייענט גיטעלע מיטן וואוקסיגן יונגנמאַן, דעם איבערגעגעבענעם קאַסיר. גיטעלע האָט בשעת מעשה אַ גיפטיג שטילע טענה פון אַן עקשנטע — אַ שווייגערן געהאַט, און דער קאַסיר האָט, שטייענדיג לעבן איר, אַ שטאַרק פאַרקנייטשטן שטערן געהאַט, צופיל פאַרקלערט מיט דער נאָז אַרויף גע־שמאַרעט און זיך אַזוי לאַנג געקליבן מיט מירלען איבער־ריידן, ביז זי אַליין האָט אים איינמאָל אינדרויסן ביי דער שטוב אָפּגעשטעלט און האָט אים געזאָגט:

»זאָל ער טאַקע אַזוי גוט זיין און דער מאַמען אירער איבערגעבן: זי מעג זיין זיכער׳ אַז ס׳וועט פון דעם גאָר־נישט זיין...«

זי איז שוין אַפילו צופיל אויפגערעגט געווען׳ בשעת זי האָט אים אָטדי ווערטער געזאָגט׳ און דאָך׳ ווען אין עט־ליכע טעג אַרום איז זי גלאַטאַזוי אין קרייזשטאָט אַוועק־געפאָרן׳ איז עמיצער פונדאָרטן אַהער געקומען און דאָ וועגן איר איבערן גאַנצן שטעטל נייע קלאַנגען פאַר־שפּרייט:

»יאָ׳ מ׳האָט זי דאָרטן מיט שמואל זיידענאָווסקען אַרומ־גיין געזעהן.«

אין מאַלאָראָסישן טעאַטער האָט מען זי דאָרטן מיט אים געזעהן׳ און לעבן דער טורמע׳ וואָס אַרויס דער שטאָט האָט מען זי מיט אים געזעהן.

שווער איז שוין געווען אַן עק דערגיין׳ צי׳ פאָרנדיג אין קרייזשטאָט׳ האָט מירל געוואוסט׳ אַז זי וועט זיך דאָרטן מיט אים טרעפן׳ צי דער טרעפן זיך איז שוין אַ צופעליגע און אומגעריכטע זאַך אַפילו פאַר גיטעלען מיטן קאַסיר געווען.

אין עטליכע טעג אַרום איז זי אַ בלאַסע און אומעטיגע פון קרייזשטאָט אַהיים געקומען. ס׳איז געווען אַרום צוויי אַזייגער בייטאָג און אין עסצימער איז נאָך אויפן קיילעכ־דיגן טיש דער ווייסער טישטאַך פון מיטאָג געלעגן. גיטעלע איז דאָ נאָך אויבנאָןביים טיש אַקעגן דעם קרוב׳ דעם קאַסיר׳ געזעסן און זיך מיט אַ שוועבלשטעקעלע די ציין געריייניגט. מירל האָט׳ דורכגייענדיג דעם צימער׳ צו קיי־נעם אַפילו קיין וואָרט נישט אויסגערעדט און זיך אפשר אויף אַ גאַנצער האַלבער שעה ביי זיך אין אָפּגעזונדערטן

חדר פאַרמאַכט. גיטל האָט דאָ די גאַנצע צייט דעם קרוב, דעם קאַסיר, אין איין מינטערן געהאַלטן,

»פאַרוואָס זאָל ער צו איר אַהין נישט אַריינגיין און זאָל זי נישט אַ פרעג טאָן? זי פאַרשטייט בשום אופן נישט, פאַרוואָס...«

נאָר דער באַטראַכטער יונגערמאַן, דער קאַסיר, האָט זיך נישט געאײַלט, געקנייטשט דעם שטערן און גע־שמאָרעט מיט דער נאָז אַרויף. מירל האָט זיך דערווייל ביי זיך אין חדר איבערגעטאָן, גענומען אויף זיך דעם שוואַרצן סאַק מיטן שאַרף און זיך געלאָזט אין גאַס גיין. האָט ער זיך אָקאָרשט פונם בענקל אויפגעהויבן, איר נאָכ־געגאַנגען ביזן קאָרידאָר און זי דאָרטן אָפגעשטעלט:

»יאָ, ער האָט זי געוואָלט פרעגן... האָט ער זי גע־וואָלט...«

אַן ענטפער האָט ער באַלד באַקומען אַן אומצופרידענעם און אַ מאָדנע שטרענגן:

»זי האָט דאָך אים שוין איינמאָל געזאָגט, אַז ס׳וועט פון דעם גאָרנישט ניט זיין.«

ער איז אויף אַ ווײַלע אין קאָרידאָר שטיין געבליבן און נישט געוואוסט, צי ער זאָל זיך צוריק אין שטוב אומ־קערן, און זי איז אַ רוהיגע און גלייכגילטיג אומעטיגע פון די גאַניקטרעפלאַך אַראָפגעגאַנגען און פאַמעליך ערגעץ אַהין אַרויף שטעטל אַוועקגעשפאַנט. ס׳איז געווען אַ טונקלמרה־שחורהדיגער און גרינגפראָסטיגער טאָג, וואָס נאָך אַ זונעדיגן יריד, אַ „וידלע"[1]. גליטשיג איז אונטער די פיס דער ברודיגער שניי געווען, און אויך אין אַזעלכער בלאָטיג ברודיגער, ערטערווייז פאַרבליבענער שטרוי האָבן דאָרפישע חזרים מיט יידישע בהמות זייערע נעזער גע־

[1] אַ נאָכגעלאָזטער פראָסט.

שטופּט׳ ערגעצוואו לעבן טירן פון קליינע מעלגעוועלבלאַך זיינען דאָ און דאָרטן אָנגעפּעלצטע און שטאַרק פאַרבונדענע ווייבלאַך — קרעמערקעס געשטאַנען און איר נייגעריגערהייט מיט די אויגן נאָכגעקוקט:

»איז זי שוין׳ זאָגט מען׳ כמעט ווי אַ כלה׳ מירל?«

זי האָט זיך לינקס מיטן הינטערגעסל׳ וואָס אין עק שטאָט׳ גענומען׳ אַריינגעגאַנגען דאָרטן דורך דער הויזטיר צו ליפּקיסן אין שטוב און זיך דאָרטן דערפרעגט:

»ער איז נישטאָ אינדערהיים׳ ליפּקיס?«

ס׳האָט זי פונדאָרטן מיט גרויס דרך־ארץ אַרויסגעבאַגלייט די אַלמנה׳ די מאַמע זיינע׳ און עטליכע מאָל איבערגעחזרט:

»ער לערנט איצט ערגעץ... ביי זיינע תּלמידים לערנט ער איצט ערגעץ.«

איז זי פונדאָרטן מיט דער אַיינגעטרעטענער סטעזשקע׳ וואָס אַרויס דער שטעטל׳ צו דער אַקושאָרקע שאַץ אַוועקגעגאַנגען׳ געטראָפן דאָרטן אַ שלעסל אויף דער טיר הענגען און אויסגעהערט די גויע׳ די שכנה:

»צו אַ קימפּעטאָרן פון קאַשפּעריוווקע האָט מען זי נעכטן ביינאַכט אַרויסגערופן.«

זי האָט זיך אַזאַ מרה־שחורהדיגע צוריק אין שטאָט אומגעקערט׳ זיך אָפּגעשטעלט פאַר דער אַפּטייק׳ נאָר וועגן עפּעס אַ טראַכט געטאָן און זיך געלאָזט ווייטער׳ דורכגעגאַנגען גאָר נאָהענט פאַרביי איר געוועזענעם מחותּנס שטוב מיט די אויסנווייניגסט בלויע לאָדנס׳ געכאַפּט אַהין אַ קוק און געזעהן:

קיין איינציגע פור איז דאָרטן פאַרן גאַניק נישט געשטאַנען׳ און קיין מענשן האָבן זיך פאַר איר נישט באַוויזן׳ אַ וואוקסיגער פויער אַ „שליאַכטיטש״׳ וואָס האָט׳ אַפּנים׳ אַ קליינע הלוואה אויף דער קומענדיגער זומער־

אַרבעט געבעטן, איז נאָר מיט לײדיגע הענט פונדאָרטן אַרויסגעגאַנגען, זיך אָפּגעשטעלט, געטאָן אַ הילכיגן זיפץ, אָנגערוקט די װינטערדיגע היטל איבער די אויערן און זיך באַטראַכט, אַז ס׳איז אים איצט אַלצאײנס, װאוהין ער זאָל נישט אָנקומען, און אַז דערפאַר מעג ער שוין גײן אַהין, װאוהין די אויגן זײנע װעלן אים טראָגן.

זי האָט זיך אײנעאַלײן אַרומגעדרײט, ביז אינדרויסן האָט טונקל װערן אָנגעהײבן, און אַ נאָכמער טונקעלע נאַכט האָט זיך געגומען אויפן שטעטל אָנרוקן. באַגעגנט שוין נישט װײט פון איר פאָטערס שטוב דעם געװעזענעם חתנס אַכצניאָריגן געשװעסטערקינד, װעלכער איז צום פע־טער זײנעם טײ טרינקען געגאַנגען, און זיך מרה־שחורה־דיג און מאָנאָטאָניש שטיל פאַר אים געקלאָגט:

»ער איז אַ מבין אויף דער פּוסטקײט, װאָס דאָ אין שטאָט האָט צו הערשן אָנגעהײבן?... ס׳איז פּשוט נישטאָ, מיט װעמען אַ װאָרט אויסצורײדן.«

V.

כמעט אַלע בײטאָג איז זי שוין נאָכדעם אינדרויסן בײ דער שטוב געשטאַנען און געזועהן:

ס׳שטאַרקן זיך די קלײנע פרעסט אַקעגן דער מיט־װינטערדיגער חגא ״ראָזשדיעסטװאָ״, און די ברודיג פאַר־פרוירענע, אָפּגעדעקטע געגנט קוקט שוין אין משך פון גאַנצע גרויע טעג צו יענער מרה־שחורהדיג פאַרטונקלטער זײט, װאוהין ס׳בלאָזט מיט שטאַרקײט דער סמאַלענדיגער װינט. די שטעטל װאַרט פונדאָרטן אויף אַ נײעם אומ־גליקליך פאַרװאָגלטן שנײ און הערט, װי גװאַלדיג און טרויעריג ס׳רוישן שוין װעגן דעם די אַרומיגע אָפּגע־פאַלענע און שטאַרק נאָגנדיגע בוימער:

»ער מוז דאָך ענדליך אויסברעכן, אָדער נייער שניי...
ער מוז...«

ערגעצוואו, אין פאַרשיידענע שטאָטווינקלען, האָבן זיך וואַרעם אָנגעטאָנע קינדער אין חדר אַריין פון מיטאָג איינציגוויז אומגעקערט. זיי זיינען געגאַנגען פאַמעליך און פויל, זיך אַלעמאָל מיט די פלייצעס צום ווינט אָפּגעשטעלט און זיך פאַרקלערט:

»זי וועט קומען, די בלינדע נאַכט... אינגיכן וועט זי שוין געוויס קומען.«

און פונדאָרטן, מיטן וועג, וואָס פירט אַהער פון דער מרה־שחורהדיג פאַרטונקלטער פעלדערזייט, איז שוין אַלע־מאָל אַ נייער דורכפאָרנדיג־פרעמדער שליטן אָנגעקומען, געפירט עמיצן אויף יום־טוב, אַ לייכט געקליידטן און שטאַרק פאַרפרוירענעם טעלעגראַפיסט, וועלכער איז נאָך גאַנץ פריה מיטן באַן אין די היגע מקומות אָנגעקומען. די פור האָט זיך געשליטלט מיט אים אַלץ ווייטער און ווייטער אַקעגן דעם ברענענדיגן ווינט און אים אָהן לשון גוטע הבטחות צוגעזאָגט:

»אָט באַלד, אָט באַלד: אַ שטאַרק וואַרעמע און שטאַרק באַלויכטענע שטיבל, אַ היים... אַ פריינטליכער שמייכל פון פויערים־טאַטע־מאַמע מיט אַ לאַנגער און פינסטערער דאָרפנאַכט — אַ יום־טוב.«

אַ היימישער ייד, אַ גאוהניק, אַ יורד און אַ ליידיגגייער, איז צו איר פאַמעליך און אייגנגעהויקערט אַהער צוגעגאַנגען. ער האָט זיך אָפּגעשטעלט מיט פאַרלייגטע הענט אין די אַרבל, זיך מיט א זיפץ אין דער ווייט פאַרקוקט און פאַמעליך אָנגעהייבן דערציילן וועגן זיין יונגער טאָכטער, מירלס אַ געוועזענער חברטע, וואָס לערנט שוין דעם דריטן יאָר אין פאַריז:

»שרייבט זי אים פונדאָרטן, אַז זי וועט אַזוי גיך אַהיים

נישט קומען, די טאָכטער זיינע... ביז זי וועט נישט ענ־דיגן, וועט זי אַהיים נישט קומען.«

דער ייד האָט זיך פאַרקוקט אויפן וועג, וואָס פירט אין יענעם היפשן און ווייטליכן דאָרף מיט דער צוקערפאַבריק, וואו דער תּמיד פריילכער און תּמיד באַשעפטיגטער נחום טאַראַביי פירט אַ פריציש־נגידישע שטוב, און נאָך מער פאַמעליך געגומען דערציילן וועגן דעם, וואָס אָטדעם נחום טאַראַבייס קינדער זיינען זיך שוין אַהין אין דאָרף אויף חגא צונויפגעפאָרן:

»איז שוין איצט דאָרטן אין דאָרף דער קלענערער זון זיינער, דער פּאָליטעכניק, פאַרהאַן, און דער ייִנגל, דער רעאַליסט... און נאָך איינער אַ יונגער פּאָליטעכניק... דעם זונס, זאָגט מען, אַ חבר.«

אַזאַ בענקשאַפט האָט זיך שוין אינם געפאַלענעם יידנס קול געהערט, און גערעדט האָט ער שוין מיט אַזאַ ווייכ־קייט וועגן אָטדי צוויי פּאָליטעכניקעס, וואָס אין דאָרף, גלייך ביידע וואָלטן זיי געווען נישט אַנדערש, ווי די חתנים פון זיין ציטערדיגער טאָכטער, וואָס לערנט זיך שוין דעם דריטן יאָר אין פאַריז. און ווען אים איז שוין צולעצט שטיין דאָ נמאס געוואָרן, און אַוועקגעגאַנגען איז ער ערגעץ ווייטער וועגן אָט דעמזעלבן דערציילן, איז זי, מירל, נאָך לאַנג דאָ בײַ דער שטוב געשטאַנען און האָט געטראַכט וועגן זיך און וועגן די טעג, וואָס גייען אַוועק:

»וואָכעדיג ציהט זיך דאָ איר לעבן... וואָכעדיג איז עס ביז אָטדער מיטווינטערדיגער חגא געווען און וואָכעדיג וועט זיך עס ציהען אַלץ ווייטער און ווייטער.«

ווייט, ווייט, קעגנאיבער דעם האָריזאָנט האָט זיך שוין געמאָלט דער פרעמדער דאָרף מיט דער צוקערפאַבריק, און די האַרץ האָט געגאָגט און מאַכטלויז שטיל געצויגן צו יענע צוויי פרישפּנימדיגע און יונגע פּאָליטעכניקעס,

וואָס שפּאַצירן איצט דאָרטן געוויס, נאָך אַ לאַנגן בייטאָגעדיקן שלאָף. ס׳האָט זיך אויך געמאָלט די גרויסע שטאָט, פונוואַנען זיי זיינען ערשט נעכטן אַראָפּגעקומען. און ס׳האָט זיך געקלערט:

»עפּעס אַן אַרבעט האָבן זיי אין יענער גרויסער שטאָט ביז אָטדער גוישער חגא פאַרענדיגט... און צו אַ נייער וועלן זיי, קומענדיג צוריק אַהין, זיך ווידער נעמען גרייטן.«

»און זי, מירל, וואָס האָט זי ביז אָטדער מיטווינטער־דיגער חגא אָפּגעטאָן?«

אין קרייזשטאָט איז זי געווען און זיך דאָרטן עטליכע טעג אַרומגעשלעפּט מיט אַ וואוקסיגן, נגידישן בחור, וואָס מ׳רופט אים שמואליק זיידענאָווסקי; די גאַנצע שטעטל ווייס שוין וועגן דעם — און גאָרנישט וועט פון דעם נישט ווערן.

ס׳ווערט איר נמאס אינדרויסן צו שטיין, גייט זי אַריין צוריק אין שטוב, לייגט זיך אָוועק ביי זיך אין חדר אויפן בעט און טראַכט וועגן אָטדעם בחור אַזוי גלייכגילטיג און קאַלט:

אַ וואוקסיגער און יונגער בחור אין אַ הויכער ביבערנער היטל און אין אַ נייעם טכוירענעם טולופּ, וואָס באַדאַרף אַ חתן ווערן און האָט אַ יונגן פאָטער מיט געשעפטן אויף אַ האַלבן מיליאָן. דרייט ער זיך אַרום אויף דער פּראָוויג־ציאַליש רוישיגער גאַס פון קרייזשטאָט, שטעלט זיך אָפּ, באַגעגענענדיג זיך מיט זיין געוועזענעם העברעאישן לערער, און דערציילט אים ווייך און ליגנעריש ערנסט, ווי שטאַרק ס׳געפעלן אים די ווערק פון איינעם אַ יידישן שריפטשטעלער, און ווי גוט ס׳זינגען די גרויסשטעטיגע חזנים:

»ער מיטן העברעאישן לערער האָבןביידע מתיקות־דיגע קולות און האָבן אַמאָל צוזאַמען חזנים נאָכגעזונגען.«

רייכע יידן, סוחרים, וואָס האָבן נאָך אַמאָל זיין פאָטער געקענט, קוקן אויף אים פונם קעגנאיבערדיגן בערזשעטראָ־טואַר. זיי פאַרגעסן אַ ווײַלע אָן זייערע מסחרים, האָבן אינזינען דעם היפּשן נדן, וואָס זיי וועלן זייערע דער־וואַקסענע מיידלאַך געבן, און שמועסן וועגן אים, שמואליקן, און וועגן זיין פאָטער, וואָס זיי קענען אים נאָך פון אַמאָל:

»מ׳זאָגט: אַ גאַנץ פיינער בחור, אָטדער שמואליק זיידע־נאָווסקי.«

נאָר ער, שמואליק אַליין, האָט זיך מיט איר, מירל הורוויץ, באַקאַנט און וויל וועגן קיין אַנדערע שדוכים נישט ריידן.

און פאַרוואָס געפעלט זי אים טאַקע אַזוי שטאַרק, אָטדעם יונגן און רייכן בחור?

איצט שליטלט ער זיך שוין געוויס ערגעץ ווייט, ווייט, צום שטילן עק פאָרשטאָט, וואָס ביי דער ווייטער גובער־ניעשטאָט, שליטלט זיך איינעראַליין אויף דער אייגענער פור, וואָס מ׳האָט נאָך אים צו דער באַן אַרויסגעשיקט, בענקט נאָך איר, מירלען, און קלערט וועגן דעם, וואָס באַלד וועלן זיך ביי אים דערפרעגן נייגעריגע פאָטער־און־מוטער:

»ווי זשע געפעלט דיר מירל הורוויץ?«

»און בכלל: זעהט זי עפּעס שיין אויס, אָטדי מירל הורוויץ?«

זי קלערט לאַנג וועגן אים און וועגן פיל אַנדערע יונגע־לייט, וואָס זי קען, געדענקט דעם ווייטליכן דאָרף מיט טאַראַבייס שטוב, וואו זי האָט קינדווייז, צוזאַמען מיט איר פאָטער, אַ זומערדיגן גאָסרעגן איבערגעוואַרט, און טראַכט

וועגן דעם זון זיינעם, דעם פּאָליטעכניק, און זיין חבר, דעם גאַסט. פּלוצים ווערט זי אויפגערעגט און בלאַס, די האַרץ הייבט אָן ביי איר צו קלאַפּן, און געדענקען גע־דענקט זי שוין נתן העלערן, אָטדעם חנעוודיגן און יונגן בחור, דעם פּאַרשוין מיטן פרישן און לענגליכן פּנים און מיט די קוים־קוים שפּראָצנדיגע וואָנצעס, וועלכער האָט די רעאַלשול געענדיגט און האָט צוויימאָל דעם קאָנקורס נישט אויסגעהאַלטן. צוריק מיט אַ יאָר האָט ער צוליב איר אַ גאַנצן פריהלינג דאָ אין שטעטל פאַרבראַכט און האָט דערוועקט ליבעגעפילן ביי מיידלאַך, וואָס ער האָט מיט זיי קיינמאָל קיין וואָרט נישט אויסגערעדט.

אין די שטילע פריהלינגאָוונטן איז זי געזעסן מיט אים אויפן היפּשן בערגל, וואָס אַרויס דעם שטאָטישן דאָרף, געהאַלטן דעם קאָפּ אויף זיין אַקסל און אומעטיג געהערט, ווי ער חזרט איבער דאָסזעלבע, וואָס ער האָט שוין איבער־געחזרט נעכטן און אייערנעכטן:

»וועט זי זיך מיט איר חתן, וועלוול בורנעס, פונאַנ־דערגיין, און ער וועט דעם פּאָליטעכניקום ענדיגן, וועט אַן אינזשענער אין אַ ווייטערדיגער פאַבריק ווערן און וועט דאָרטן מיט איר, מירלען, איינאיינעם אין אַ פאַר־וואַקסענער שטיבל וואוינען.«

נאָר איינמאָל אין שפּעטע פריהלינג־בין־השמשות האָט זיך איר, מירלען, אַזוי קלאָר פאַרגעשטעלט, ווי אין צוויי יאָר אַרום נאָך דער חתונה מיט העלערן ליגט זי נאָך דער פאַרנאַכטיגער טיי אויפן דיוואַן, וואָס אין יענער פאַר־וואַקסענער פאַבריקשטיבל, ליגט דאָרטן איינעאַליין און טראַכט גלייכגילטיג און אָהן אַ שום ווילן אין האַרצן:

»ער... נתן... ער האָט זיך שוין אַזויפיל מאָל פון דער פאַבריק אַהיים אויף נאַכטלעגער אומגעקערט... געוויס וועט ער היינט אויך אַהיים קומען.«

און נאָך אין יענע זעלבע בין־השמשות האָט זי העלערן איבערן שטעטל געזוכט, אים צולעצט געפונען און אים געזאָגט:

»ס'וועט פון דעם גאָרנישט ניט זיין, און ער, העלער... ער מעג נאָך היינט פון שטעטל אַוועקפאָרן.«

אַ גאַנצן זומער איז ער שוין נאָכדעם אין צוקערפאַבריק ביי זיינעם אַ פעטער געווען, אַרומגעשפּאַצירט דאָרטן איבערן דאָרף מיט נחום טאַראַבייס קינדער, געוואָלט האָבן אַ נקמה אָן איר, מירלען, און דערפאַר דערציילט:

»אַניט, איז ער דער ערשטער, מיט וועמען מירל האט זיך געקושט?«

טאַראַבייס ווייב מיט דער מיידל זיינען דענסטמאָל וועגן דעם געוואָר געוואָרן, און דאָ, אין שטעטל, האָט עס עמיץ איבער אַלע הייזער צעפּויקט.

שבת פאַרנאַכט האָט זי איינמאָל, נישט וויט פון דער אַקושאָרקע שאַצס וואוינונג, דריי שפּאַצירנדיגע שניידער־יונגען באַגעגנט, זי האָט זיי דעם וועג אָפּגעטראָטן און געהערט, ווי זיי ווערטלען זיך מיט מיאוסע ווערטער וועגן איר און וועגן נתן העלער.

»נאַר איינער, האָט עמיץ פון זיי וועגן דעם חתן אירן געזאָגט, בעסער איין פּראָצענט אין אַ גוט געשעפט, איידער אַלע הונדערט אין אַ שלעכטן.«

און אויפן צווייטן טאָג, וואָלקנדיג און קיל איז דענסט־מאָל אינדרויסן געווען, און זי איז דענסטמאָל געפאָרן מיטן חתן אירן אין קרייזשטאָט נישט דערפאַר, וואָס זי האָט אַהין באַדאַרפט, נאָר גלאַטאַזוי, עמיצן אויפצולהכעיס. עמיצן אויפצולהכעיס האָט זי געהייסן דעם אָנטרייבער אַראָפּקערן אינם דאָרף מיט דער צוקערפאַבריק, וואו נתן העלער האָט זיך נאָך ארומגעדרייט, עמיצן אויפצולהכעיס זיך דאָרטן פאַר נחום טאַראַבייס שטוב אָפּגעשטעלט און

אַריינגעשיקט אַהין דעם אָנטרייבער פון וועלוולס וועגן אַ בורקע אַנטלייהען:

»זיי זיינען אין אַזעלכע לייכטע קליידער פונדערהיים אַרויסגעפאָרן, האָט זי דאָרטן געהייסן דעם אָנטרייבער זאָגן, זי האָט מורא, אַז וועלוול זאָל זיך, חלילה, נישט פאַרקילן.«

געחלומט האָט זיך איר שוין נאָכדעם אַ גאַנצע נאַכט נחום טאַראַבייס דאָרפישע שטוב מיטן פרעמדן פּאָליטעכ־ניק, דעם גאַסט, וואָס וועגן אים האָט דער שכן, דער יורד, נעכטן דערציילט. ערגעץ איז זי מיט אָטדעם פּאָליטעכ־ניק אין דער בלאַסער חשכות אַרויף דעם נאַקעטן באַרג, וואָס אַרויס דעם דאָרף, געגאַנגען, געשמייכלט צו אים און געהערט, ווי ער זאָגט:

»זי, מירל, האָט שוין אַמאָל אַ חתן געהאַט; ער האָט אים דאָ געזעהן. ס׳אַר אַ נאַרעשן טראָפּ אַ חתן זי האָט שוין אַמאָל געהאַט.«

און ווען זי האָט זיך אויפגעכאַפּט, האָט זי נישט גע־דענקט, ס׳אַר אַ פּנים ער האָט, אָטדער פּאָליטעכניק, דער גאַסט. זי איז איינגעשלאָפן צוריק מיט אַ מטושטשדיג נאָגנדיגער בענקשאַפט אין האַרצן און מיט געדריקטע הענט צו דער ברוסט, זיך ווידעראַמאָל אויפגעכאַפּט מיט אַן אָנדענק פון אַ נייעם מטושטשדיגן חלום, וואו דער פּאָלי־טעכניק, דער גאַסט, איז שוין מיטן פּנים שטארק ענליך צו נתן העלערן געווען, און שוין נישט געוואוסט, נאָך וועמען פון זיי די האַרץ בענקט.

נאָכדעם איז איינמאָל אַזאַ שיינער ניי באַשנייטער טאָג געווען, די זון האָט צוליב דעם גוישן יום־טוב גובר געווען דעם פראָסט, און פון די שניי־ווייסע דעכער האָבן טראָפּנס נאָך טראָפּנס געטריפט און די בענקשאַפט אין

האַרצן פֿאַרשטאַרקט· מיט רויטע גאַרטלען אויף די לאַנגע ווייסע פּעלצן זיינען די דאָרפֿשיקסעס אין מאַרק געשטאַנען, געקנאַקט פֿרייליך יאָדערן און געלאַכט פֿון די דאָרפֿשקצים, וואָס האָבן פֿאַר זייערע אויגן אין אַ חברשן געשלעג געשפּילט. און דאָרטן, ביי דער איינציגער היפּשער באַקאַלייקראָם, וואָס אין אָנהייב מאַרק, איז די גאַנצע צייט טאַראַבייס אויסגעפּוצטע פֿור געשטאַנען און געוואַרט אויף זיינע קינדער, וואָס האָבן זיך איבערווייניג, אין קראָם, געפֿונען און האָבן דאָרטן מיט גרויס אַפּעטיט דעם גאַנצן שאָקאָלאַד אויפֿגעגעסן.

עמיצנס אַ ווייב איז אַהער פֿון דער קראָם אָנגעקומען, געטראָגן אַ קלומעק מעל צוגעדריקט צום בויך און דאָ, נישט ווייט פֿון ר׳ גדליה הורוויצעס שטוב, דערציילט:

»זיי זיינען אזעלכע שיינע יינגלאַך, טאַראַבייס קינדער, און די מיידל זיינע... די מיידל איז אויך אַ גאַנץ פֿיינע.«

די דינסטמיידל האָט זיך אַהער מיט דער גרויסער פֿלאַש קעראָסין אומגעקערט, זיך אָפּגעשטעלט לעבן מירלען אויף די טרעפּלאַך פֿון גאַניק און איבערגעגעבן דאָס, וואָס זי האָט דאָרטן געזעהן און געהערט.

»האָט, הייסט עס, דער פּאָליטעכניק, דער גאַסט, צום קרעמער געזאָגט: „ביי אייך אין שטעטל איז פֿאַרהאַן אַ „באַרעשניע” מירל הורוויץ, וואָס האָט ליב מילכשאָקאָלאַד, מוזט איר דאָך צוליב איר אָטדעם שאָקאָלאַד האַלטן”.«

די דינסטמיידל איז אין שטוב אריינגעגאנגען און דאָרטן געשווינט אָן דעם, וואָס זי האָט געהערט און געזעהן, פֿאַרגעסן. און זי, מירל, איז נאָך לאַנג אויף די טרעפּלאַך פֿון גאַניק געשטאַנען און די אויגן פֿון דער קלייט מיט דער אויסגעפּוצטער פֿור נישט געקענט אָפּרייסן. טאַראַבייס קינדער זיינען צולעצט פֿונדאָרטן אַרויסגעגאַנגען, זיך אָפּגעשטעלט די שטעטל באַטראַכטן און שטאַרק הנאָה גע־

האַט פונם יינגל, דעם רעאַליסט, וואָס האָט אינמיטן מאַרק א קליינע ציג געכאפט. דער רעאליסט האט די ציג געדרייט פארן עק און, פרעגנדיג ביי איר דעם טייטש פון „סֶגל מֶם״, זי געצוואונגען ענטפערן מיט א געציקלטן ווייטאָגגעשריי:

»מ—מ—מ—מע—ע—ע—ע—ע...«

אָט האָבן זיי זיך ענדליך אויף דעם שליטן ארויפגעזעצט, לאָזן זיך פאָרן אהיים פאַרביי ר׳ גדליה הורוויצעס שטוב און קוקן אַלע, אחוץ דער מיידל, אהער צו מירלען. טאַראַבייס זון זאָגט עפּעס אויפן אויער דעם חבר זיינעם, דעם פּאָליטעכניק, וועלכער האָט נאָך גאָר א פרישן, אויסגעלאַסן קלוגן פנים. דער לעצטער דרייט שוין דערפאר אהער פאַרבייפאָרנדיג דעם קאָפּ, שמייכלט צופיל מערקזאַם, און קוקט שוין ארײַן אין מירלס פנים מיט דיזעלבע נייגעריגע פרעסעראויגן, וואָס מיט זיי קוקט מען אריין אין פנים פון אן איינזאַם בלאָנזשענדיגער, גרויסשטעטיגער נאכטמיידל:

»אָטדאָס איז זי?«

ס׳איז קלאָר:

מ׳האָט אים נאָרוואָס די מעשה וועגן איר און וועגן העלערן איבערגעגעבן.

און נאָך:

אומריינע געדאַנקען האָט שוין, קוקנדיג אויף איר, אָט־דער פּאָליטעכניק, וואָס מיטן אויסגעלאסן שמייכלדיגן פנים.

און איבער עפּעס פילט זיך נאָך צו זיין אויסגעלאסענעם קוק א שטילע און תאוהדיגע אויפרייצונג, אן אויסגעמישטע מיט יצר־הרע־געדאנקען און מיט א טיפער אינווייניגסטער געפאלנקייט. די תאוהדיגע אויפרייצונג ווערט פאַרשוואונדן צוזאמן מיט דער אָפּלויפנדער פור; נאר די געפאַלנקייט

בלייבט, פאַרשטאַרקט זיך און גייט איבער אין אַן איינ־וויניגסטער חרטהפּוסטקייט. דערפילט זי מיטאַמאָל, ווי קליין און געפאַלן זי זעהט איצט אויס אין די אייגענע אויגן, און וויל פון זיך אָטדעם געפיל פאַרטרייבן, דערמאָנט זיך איבער עפּעס אָנם פאַרשטאָט פון ווייטן כרך און אָן אים, שמואליק זיידענאָווסקען אַליין, שטייט דאָ נאָך לאַנג אַן איינזאַמע ביי דער שטוב און טראַכט:

»יעדנפאַלס האָט אָטדער שמואליק זיידענאָווסקי אַן איראָפּעאישן פּנים, און צו באַווייזן זיך מיט אים צווישן מענשן איז שוין כלל נישט קיין בזיון... יעדנפאַלס האָבן דאָרטן אין קרייזשטאָט אלע אויף אים געקוקט....«

VI.

קלאַנגען האָבן זיך אין שטעטל וועגן וועלוול בורנעסן געטראָגן:

ער טוט אַזאַ גוטן שידוך, וועלוול; ער נעמט, זאָגט מען אַ שיינע מיידל, אַ ברונעטין, וואס האט אין קרייזשטאָט די גימנאַזיע געענדיגט, און האָט נישטלאַנג עמיצן וועגן אים געזאָגט:

»נישקשה, ער איז אַ גאַנץ אָנשטענדיגער יונגערמאַן, וועלוול בורנעס; ער שטייט ביי איר געוויס העכער פון אַלע אירע דיפּלאָמירטע באַקאַנטע, און קיין חסרון איז שוין ביי איר כלל נישט, וואָס די ערשטע כלה זיינע האָט אים נישט געוואָלט.«

מירל האָט זיך אין יענער צייט זעלטן ווען אויף דער גאַס באַוויזן, און קיינער האָט ניט געוואוסט, וועגן וואָס זי טראַכט. איינמאָל האָט זי נאָר דער אַקושאָרקע שאַץ וועגן דעם געזאָגט:

»מעגליך, אַז די מיידל, וואָס האָט די גימנאַזיע געענ־דיגט, איז שוין גאָרנישט אַזאַ נאַר....«

אין נישט קוקנדיג אויף דעם, וואָס די אַקושאָרקע איז שטאַרק אומצופרידן מיט אָטדעם שמועס געווען און איר די רייד איבערגעהאַקט, האָט זי נאָך צוגעגעבן:

»נאָר יעדנפאַלס.... יעדנפאַלס פילט זי דערין אַ באַ־ליידיגונג און אַ פאַרדראָס און וויל נישט, אַז וועלוול זאָל אַ חתן ווערן.«

נאָכדעם איז איינמאָל אויפן שטעטל אַזאַ פוסטער און מרה־שחורהדיג פראָסטיגער דאָנערשטאָג געקומען, און אויף קבצנישע הייזער איז דאָ און דאָרטן געלעגן אַזאַ שווערער און וואָכעדיגער פרנסה־עול.

»שבת מאַכן, אַ? טאַקע ווידער שבת מאַכן?«

יידן ליידיגגייערס זיינען ביי די מאַרקקלייטן געשטאַנען און געשמועסט וועגן דער פריילעכער סעודה, וואָס וועט אינאָוונט ביי טאַראַבייען אין דאָרף פאָרקומען:

»וואָס זשע? ס׳גייט אים עפּעס אָפּ טאַראַבייען?«

און אַהין, צו יענעם עק שטאָט, וואָס האָט מיט די גויישע הייזער געגרענעצט, איז מירל אַ וואַרעם אָנגעטאָנע און אומעטיגע שוין אויף ר׳ גדליהס צעלויכצטן שליטן און אויסגעדאַרטע פערד צו טאַראַבייען אויף אָטדעם אָוונט געפאָרן און געדריקטערהייט געהייסן דעם קליינעם שייגעץ, דעם אָנטרייבער, צו דער אַקושאָרקע שאַצס עק־דאָרפישער שטיבל פאַרקערעווען.

זי איז שטאַרק טריב געוואָרן פונם שלעסל, וואָס זי האָט אויף דער אַקושאָרקעס טיר געטראָפן, געשטאַנען דאָרטן אַ ווײַלע מיט אַ געפאַלענעם געמיט, און איר צולעצט ביי דער גוייִשער שכנה איבערגעלאָזט די איינלאַדונג, וואָס טאַראַביי האָט איר, דער אַקושאָרקע, צוגעשיקט, מיט אַ פּאָר צוגעשריבענע ווערטער:

„די אקושאָרקע מוז איצט אַהין קומען נישט צוליב טאַראַ־

בייען, וועלכער רעקאָמענדירט זי צו די אַרומיגע פּריצים, נאָר צוליב איר, מירלען."

זי איז דאָרטן געשטאַנען אַ ווײַלע און זיך געשלאָגן מיט דער דעה:

»עפּעס אַ נאַרעשע רייזע מיט טאַראַבייס אַ נאַרעשן אָוונט. זי וואָלט געוויס גלייכער געטאָן, ווען זי הייסט איצט פאַרקערעווען און קערט זיך אום אַהיים.«

און נאָכדעם איז זי שוין דעם גאַנצן פּיראָונצוואַנציגווערסטנ־דיגן וועג אַזוי אומעטיג און געפאַלן געווען, געזעהן די אַרומיגע פוסטע פעלדער, וואו נידעריג פאַרוואָלקנטע און קאַלטע הימלען האָבן מיט אַ סופּווינטערדיגער מרה־שחורה אַראָפּגעקוקט, און געוואָרן ביי זיך נאָך געפאַלע־נער און קלענער פון דעם, וואָס ווייט, ווייט הינטער אירע פּלייצעס האָבן זיך אַהער שוין געשווינט מיטן וועג צו טאַראַבייען געטראָגן איר געוועזענעם מחותנס צוויי פּריצישע פורן און האָבן זייער גלעקערקלאַנג איבער דער פעלדשטילקייט געוואָרפן. זי האָט געטראַכט:

»די אַקושאָרקע שאַך.... זי זאָל כאָטש אַהין קומען, די אַקושאָרקע שאַך.«

אין אַ האַלבער שעה אַרום האָבן זי אָטדי צוויי גע־שווינט לויפנדיגע פורן אָנגעיאָגט און זיך מיט איר אין רעכטער און לינקער זייט אויסגעגלייכט. מאָדנע מבטל געווען האָבן זיי מיט זייער שווייגן די מענשן, וועלכע האָבן זיך אויף אָטדי אויסגעפּוצטע פורן אין איר רעכטער און לינקער זייט געשווינט געטראָגן. האָט זי שוין אויף זיי נאָר ווי פון אַ חלום אַרויסגעקוקט און האָט באַ־מערקט:

מיט אַ פאַרפרעמדטן פּנים זיצט אויף אַן אויסגעפּוצטן

שליטן איר געוועזענער חתן, און פונם צווייטן שרייען איבער איר אַריבער זיינע וואַרעם אָנגעטאָנע שוועסטער:

»וועלוול! דו האָסט מיטגענומען?«

שרייען איבער איר אריבער רוהיג און באַשעפטיגט, ווי איבער אַ לעבנלויזער זאַך, כאַפּן זיינעם אַ שאָקל מיטן קאָפּ, אַן ענטפער, און לאָזן זי געשווינט הינטער די פלייצעס.

און ווען אָטדי צוויי פורן האָבן זיך שוין ווייט, ווייט צום האָריזאָנט געטראָגן און דאָרטן קלענער ווערן אָנגעהייבן, האָט זי אָקאָרשט פון אָטדעם האַלבדרימלענדיגן צושטאַנד ערוואַכט און האָט דערזעהן:

דער קליינער שייגעץ, דער אָנטרייבער, שטייט די גאַנצע צייט אויף די פיס, הערט נישט אויף צו שמייסן די אויס־געדאַרטע פערד, וואָס שפּרינגען שוין מיט די לעצטע כוחות און וויל, אַפּנים, די לאַנג אַנטלאָפענע פורן דעריאָגן. זי האָט זיך געשווינט פונם אײַנגעזעסענעם אָרט אַ כאַפּ געגעבן און פאַרן אָנטרייבערם פלייצעס אַ שלעפּ געטאָן:

»ס'אַר אַן אומגליקליכער משוגענער ער איז! שוין לאַנג טרייבט ער אַזוי די אויסגעדאַרטע פערד?«

דער קליינער שייגעץ האָט זיך פאַרשעמט, אָפּגעשטעלט די שטאַרק פאַרמאַטערטע פערד, אַראָפּגעקראָכן שעמעוו־דיגערהייט פונם שליטן, און אפשר אויף אַ גאַנצער האַל־בער שעה גענומען לעבן איינעם פון זיי אַן איבערגעריסע־נעם פאַסטראָמעק צונויפבינדן.

און זי איז שוין אַזוי געפאַלן און אונטערטעניג דאָ אויפן שליטן געזעסן און אים מוסר געזאָגט:

»זי, מירל, וואָלט געוויס צופרידן געווען, ווען אָטדי אומגליקליכע פערד פּגרן אויסביידע אין איין נאַכט. נאָר כל זמן זיי זיפען נאָך אויף דער וועלט, באַדאַרף מען האָבן גאָט אין האַרצן און זיי נישט שלאָגן..«

זי איז אָנגעקומען אין דאָרף תּחילת נאַכט, ווען ליכט האָט מען שוין אין רייכע גויישע הייזער געהאַט אָנגעצונדן, און ווען פאַרשטאַרקט האָט זיך שוין פון רגע צו רגע די גלייכגילטיג שטרענגע מחשבה, וואָס מיט איר האָבן אָטדי באַלויכטענע הייזער אויף איר פרעמדער פור געקוקט:

»די היגע גויים זיינען רוהיג און רייך, האָבן אָטדי הייזער געוואָלט דערציילן, די היגע גויים האָבן לעבן זיך, אַחוץ דער ערד, נאָך אַ רייכע צוקערפאַבריק, וואָס פון איר ציהען זיי שפע דעם גאַנצן ווינטער.«

אַ טונקלקייט פון ספק טאָג און ספק נאַכט איז שוין געלעגן אויפן לאַנגן געברוקירטן דאָרפוועג, וואָס האָט זיך צוזאַמען מיט אַ גאַנצן פעלד פון פויערשע דעכער אַלץ העכער און העכער אַרויף דעם פלאַכן באַרג געצויגן און זיך געענדיגט דאָרטן, וואו דער הויכער עק הימל איז שטאַרק רויט געוועזן, און וואו דער ריזנקוימען פון צוקערפאַבריק האָט זיך, ווי אַ יום־טובדיגער אויסגעשרייציכן, אין אָטדער רויטקייט איינגעשטעקט. אומגעוואוינליך פּאַמעליך האָבן זיך אהין די מידע פערד אַרויף דעם פאַרבויטן באַרג געשלעפּט און אַלעמאָל די קעפּ צו דער ערד געבויגן. און אַזאַ טרויעריגע, פרייטאָגפאַרנאַכטיגע זאַרג האָבן שוין די אַרומיגע הייזער מיט זייער פרעמדן בליק דערוועקט, אַ זאָרג פון אַ פאַרשפעטיגטן ערבשבתדיגן יידן, וואָס שלעפט זיך נאָך מיט זיין פור אין די געהייליגטע בין־השמשות איבער דער טיפער בלאָטע, וואָס אויף די פעלדוועגן, שלעפּט זיך פּאַמעליך און געדענקט:

דאָרטן אינם שטאַרק באַלויכטענעם בית־המדרש, וואָס אין זיין שטעטל, שאָקלען זיך שוין שבתדיג שעמערירנדיגע יידן, שאָקלען זיך אַלע צוזאַמען און זינגען נאָך דעם חזן:

»הודו לה׳ כי טו—ב, כי לעולם חס—ד—ו—ו.«

מיט שטאַרק באַלויכטענע ניימאָדישע פענסטער, איז נחום טאַראַבייס גרויסע שטוב אין דער ברייט פונם עקסטן דאָרפישן געסל געשטאַנען און אָהן לשון איבער־געגעבן אַ יאָציגע חקירהפראַגע פון איר בעל־הבית:

»כ׳פאַרשטיי נישט: אַז גאָט העלפט, מ׳פאַרדינט און מ׳איז געזונט, פאַרוואָס זשע זאָל מען טאַקע נישט לעבן אַ גוטן טאָג אויף דער וועלט? פאַרוואָס זאָל מען זיין ערגער פון די פריצים?«

ציכטיג, ריין איז געווען דער פאָרנטיגער האַלבקיילעכ־דיגער הויף, וואו איר מידע פור האָט זיך פאַמעליך אָפגעשטעלט, דער אָפענער גאַניק, די הויכע ווייס־געפאַרבטע טיר מיטן ניקעלנעם שילדבלעטל.

און ווען זי האָט צולעצט אין אָטדער טיר אָנגעקלונגען, איז צו איר באַלד אין אַ שוואַרצן סורדעטל און אָהן אַ היטל אַרויסגעלאָפן דער קליינוואוקסיגער, תּמיד פריילעכער נחום טאַראַביי און זיך צו איר אויסגעבויגן מיט עלעגאַנטיש צונויפגענומענע פיסלאַך:

»יאַסנאַוועלמאָזשנאַ פאַננאַ« הורוויץ האָט פאַרשפעטיגט אויף גאַנצע צוויי שעה.«

און שלעפנדיג אַלעמאָל די ווייסע מאַנזשעטלאַך פונאונ־טער די אַרבל, האָט ער שוין נאָכדעם צו איר געפלאפלט די גאַנצע צייט, בעת אינם שטאַרק באַלויכטענעם פאָדער־שטיבל האָט איר אַ פאַרפוצטע דינסטמיידל זיך אויסטאָן געהאָלפן:

»אין דער איינלאַדונג שטייט בפירוש, אַז פיר אַזייגער וועלן שוין זיין אלע געסט, און איצט זאָל זי זעהן: זיין טאַשנזייגער גייט תּמיד ריכטיג און האַלט איצט פונקט זעקס. איז עס אַפילו פון מירלס זייט נישט איבעריג שיין, נאָר זי מעג זיין זיכער: ער איז איר מיט ר׳ גדליהן פון

תּמיד אָן אַ גוטער פריינט און וועט צו איר חופּה נישט פֿאַרשפּעטיגן אַפילו אויף קיין רגע.«

זי האָט זיך צורעכט געמאַכט די האָר אַקעגן דעם היפּשן שפּיגל, וואָס אינם פֿאַרוואָרפֿענעם מיט קליידער פּאָדער־שטיבל, געזעהן דאָרטן דעם אייגענעם פּנים מיטן דעקאָל־טירטן האַלז און זיך גענויט שמייכלען צו טאַראַבייען, וועל־כער איז הינטער אירע פּלייצעס געשטאַנען:

»ער מעג איר גלויבן: זי איז נישט שולדיג...«

אָבער נאָך אינם ערשטן שטאַרק באַלויכטענעם חדר, וואו־הין טאַראַביי האָט זי אונטער דער האַנט אַריינגעפֿירט, האָט זי שוין מיטאַמאָל דערפֿילט די גאַנצע צוציהענדיגע קראַפֿט, וואָס אין איר גראַציעזער און איינגעצויגענער אינם קרעמוואַלענעם קלייד פֿיגור. די צופֿרידנדיגע האַרץ האָט אין איר מיטאַמאָל שיכּור ווערן אָנגעהייבן.

»אייגנטליך האָט זי קלוג געטאָן, וואָס זי איז איצט אַהער געקומען... אומגעוואוינליך קלוג...«

אויף אַ שטול פֿונם נידעריגן גאַרניטור איז זי אין עק צימער אַקעגן טאַראַבייס פֿאַרביסן קלוגער פֿרוי געזעסן, געפֿילט אויף זיך פֿיל אָנגעווענדטע בליקן פֿון די געסט און שמייכלענדיג געענטפֿערט אויף די אָנפֿראַגן:

»יאָ... די מאַמע אירע איז אַ שטובזיצערן, פֿון תּמיד אָן אַ שטובזיצערן.«

פֿון צייט צו צייט האָט זי אַ קוק אין דער איבערגעפֿול־טער טיף פֿון חדר געכאַפּט און געזעהן:

קעפּ צו קעפּ בויגן זיך, קוקן צו איר אין אַלכסון און שעפּטשען זיך דערביי אַדורך:

»ווער?... מירל הורוויץ?... פֿון וואָסער שטעטל?«

צווישן צוויי אַזעלכע אַריבערגעבויגענע קעפּ זיינען אויף אַ קאַנאַפּע, וואָס ביי דער געשלאָסענער באַלקאָנטיר, איר געוועזענעם חתנס צוויי שוועסטער געזעסן און שוין געהאַט

אַזעלכע אָנגעשטרענגטע מחותּנתדיגע נעז, גלייך עמיצער האָט זיך מיט יעדער רגע געגרייט צוגיין צו זיי און זיי דערמאָנען:

»ער איז דאָך ערשט מיט צעהן יאָר צוריק אַ קבצן גע־ווען, דער טאַטע זייערער.«

איינער פון די געסט, אַ שווערגופיגער פּאָליאַק מיט אַ שטאַרק פאַרגרעבטן און אומגעגאָלטן פּנים, איז שוין געווען שיכּור־לוט, און דאָך געדענקט צו חנפען אונטער די אויגן דעם קלוגן טאַראַבייען, וואָס דורך אים האָט ער נישטלאַנג אין צוקערפאַבריק אַ שטעלע געקראָגן. פאַלנדיג פון די פיס, האָט ער יעדן באַקאַנטן און אומבאַקאַנטן גאַסט אָפּגעשטעלט, נאָכדערציילט טאַראַבייס איינע און דיזעלבע חכמה און איז דערביי שיר נישט צעגאַנגען גע־וואָרן פון געלעכטער און שיכּורער התפּעלות:

»אָט צע שעלמאַ, טען פּאַן טאַראַביי... שעלמאַ...«

עמיצער פון די צוקערפאַבריקגעסט, וואָס האָבן זיך פאַר די ליכט, וואָס אויפן גרינעם טישל, אין ווינט שטאַרק פאַרטיפט, האָט זיך געשווינט מיט די קאַרטן אין האַנט פון זיין שטול אַ הייב געטאָן און אויך אַזוי געשווינט אַריינגעשריען צום יונגוואַרג, וואָס האָט זיך אין צווייטן חדר פאַרקליבן:

»שאַמפּאַניערוויין שפּעטער!... שאַמפּאַניער פּונקט צוועלף אַזייגער ביינאַכט.«

און דאָ לעבן מירלען, איז נאָך אַלץ, ווי לעבן אַן אַלטן גוטן פריינטס אַ קינד, די נחמה טאַראַביי געזעסן, געקוקט אויף איר מיט די שוואַרצע ליגנעריש אויגעלאַך, וואָס פאַר זיי האָט אַפילו מורא געהאַט דער קלוג פלאַפּלענדיגער טאַראַביי, און זיך געפלייסט צו ציהען מיט איר ווייטער דעם וועלטליכן שמועס:

»טענהט זי דאָ אַנומלטן מיט גיטעלען, דער מאַמע אי־רער: איר פאָרט איינמאָל אין א יובל אין קרייזשטאָט מיט

דער באַן, פאָרט צווייטע קלאַס... און מיט וויפיל, משטיינס געזאָגט, קאָסט צווייטע קלאַס טייערער? מיט זעכציג קאָפּיקעס?«

און נאָך:

»צוליב וואָס, אַשטייגער, נודעט מען זיך און מ'וואוינט דאָרטן אין פּוסטן שטעטל? דאָ, אין דאָרף... ס'איז דאָ פאַרהאַן אַ צוקערפאַבריק... ס'זיינען דאָ פאַרהאַן מענשן, וואָס מ'באַגעגנט זיך מיט זיי... ס'איז דאָ כאָטש פאַרהאַן געשעפט...«

ביים ענגאַרומגעזעצטן טישל, וואָס אין דער איבערגעפולטער טיף פון חדר, איז די גאַנצע צייט אַהער מיט די פּלייצעס איר געוועזענער חתן געזעסן און דאָרטן נישט געוואוסט, וואָס צו טאָן מיט די איבעריגע הענט. יעדעס־מאָל, וואָס זי האָט דאָ בכּיון איר בת־יחידהשרייענדיגן קול אויפגעהויבן, האָט ער זיך דאָרטן מיט אָטדי הענט צופּיל פונהינטן ביים קאָלנער געטאַפּט און צופּיל אַריינגעקוקט אין פּנים יענעם וואוקסיגן און יונגן סוחר, וואָס האָט זיך אַלעמאָל פונם בענקל געהויבן און היציג מיט אַלע איברים געטענהט:

»שאַ! ער האָט זיך פאַראַיאָרן נישט געבעטן ביי ר' נחומען: ר' נחום, לאָמיר פאַרזייען וואָס מער בוראַקעס?«

אַביסל ווייטער, ביים עק חדר זיינען אין ווייטע, טיף אויסגעשניטענע וועסטן אַ פּאָר יונגעלייט פון צוקערפאַבריק געשטאַנען, געוואוסט די גאַנצע מעשה, וואָס האָט זיך מיט איר און מיט נתן העלערן פאָריגן זומער געטראָפן, געקוקט דערפאַר מיט שיכּורע יֵצר־הָרעאויגן אויף איר שמייכלדיגן פּנים און דעקאָלטירטן האַלז און זיך געשעפּטשעט וועגן איר מיט נִבול־פֶּה:

»איז אָט מיט וואָס פאַר אַ שיינער נקֵבה, אַ?«

עמיצער האָט פון איר נחמה טאַראַבּיי אויף אַ סוד אַוועקגערופן, און אַליין איז זי געבליבן דאָ אויף דעם נירטדי־

גן גאַרניטורשטול זיצן, בעת די יונגעלייט פון צוקער־פאַבריק האָבן נאָך אַלץ אויף איר געקוקט. זי האָט אַ מאָדנע צעטראָגענעם בליק אויף דער אייגענער שלאַנקוואוקסיגער פיגור געוואָרפן און זיך געלאָזט גיין ערגעצאַהין, צום זייטיגן חדר, וואו מיט אַרונטערגענומענע הענט און מיט אַן אויסגעצויגענעם פוס פאָרויס, איז אין אַ קורצן בעל־הביתטן פאַרטאַכל געשטאַנען טאַראַבייס באַיאָרטע מיידל, טאַניע, געהאַלטן דעם קאָפּ עטוואָס אויפאַזייט און געוואָלט מרמז זיין דערמיט, וואָס זי קוקט נישט צו קיינעם און קנאַקט זיך שטילערהייט מיט דער צונג:

»נישט געוואַרט האָט זי אויף אָטדער גאַנצער שמחה, און נישט קיין אָנטייל קלערט זי אין איר צו נעמען.«

עמיצער האָט זי, מירלען, דאָ אינמיטן חדר ביים נאָמען אָנגערופן, האָט שוין ביי איר די האַרץ אַ קלאַפּ געטאָן. נאָר געווען איז דאָס סך־הכּל אַ פּשוטע יונגע און פרומע ווייבל פון זייער שטעטל, א ווייבל מיט אַ שטערנטיכל אויפן קאָפּ, וואָס איז נאָך ביי איר טאַטן דעם שוחט אויף קעסט געזעסן און זיך דורכן מאַן מיט טאַראַבייען קרובים אָנגעקערט:

»וואָס האָט זי מירלען געוואָלט בעטן? מירעלע איז, דוכט זיך, אַהער געקומען מיט דער אייגענער פור, און זי, די ווייבל, זי פילט זיך דאָ אַזוי שלעכט. אפשר וועט זי איינגיכן קענען מיט מירעלען אַהיים פאָרן?«

לעבן טאַניע טאַראַבײ איז שוין דערווייל אַ וואוקסיגער יונגערמאַן געשטאַנען, איר געוואָלט איינריידן, אַז די גרויסע שטעט האָבן זיך זייער גרויסן ווערט, און לייטיש אויסגעהערט, ווי זי בלייבט ביי אירן:

»איז זי פאָריגן סופזומער געווען אין אָדעס און דאָרטן עקזאַמען אויף זעקס קלאַסן געהאַלטן... זי האָט זיך דאָרטן אַזוי שלעכט געפילט... זי איז קוים פונדאָרטן אַנטלאָפן.«

פלוצים האָט זיך אַהער מיטאַמאָל פונם זייטיגן חדר די

יונגוואַרג אַ לאָז געטאָן, זיך דאָ געגומען יאָגן נאָך טאַ־ראַבייס קלענערן ייִנגל, דעם רעאַליסט, אים געפּאַקט און מיט קולות צוריק נאָך אים אין זײַטיגן חדר אַרײַן:

»פאַרוואָס וויל ער נישט דעקלאַמירן? וואָס אַרט אים, אַז ער וועט עפּעס דעקלאַמירן?«

עמיצער איז צו איר צוגעגאַנגען און זיך פאַר איר אומ־באַקאַנטערהייט אויפן רעאַליסט גענומען קלאָגן:

»ער האָט ערשט צוריק מיט אַ פּאָר וואָכן אַזוי גוט דעקלאַמירט; אויף אַן אָוונט, וואָס אין כּרך, האָט ער דעקלאַמירט.«

און זי, מירל, זי האָט זיך שוין אַזוי שלעכט געפילט דערפאַר, וואָס אַהער אין זאַל האָבן זיך שוין איר גע־וועזענעם חתנס נאָרוואָס אָנגעקומענע טאַטע־מאַמע גע־האַט אַרײַנגעשטעלט, זי איז געשטאַנען אײַנעאַליין מיט צוגעדריקטע פּלייצעס צו דער וואַנט, געהאַלטן עטוואָס אונטערגעהויבן דעם מרה־שחורהדיקן פּנים און געזען:

ביים נאָהענטן טיש׳ל מיטן פריש אַוועקגעשטעלטן כּיבוד זיצט מיט נחמה טאַראַביי איר געוועזענע שטאַרק גראָבע מחותּנתטע, עסעמט שווער, ווי א פאַריאָגטע און פּעטע גאַנז, און קלאָגט זיך קרעכצנדיג אויף איר אַסטמאַ־פּעלער:

»איז דאָס אַ „מוקאַ״ דאָס לעבן.... אַ „מוקאַ״.«

און אַביסל ווייטער פון איר רעכטער האַנט שפּרינגט דער פריילעכער טאַראַביי אַקעגן איר געוועזענעם גרויס־גופיגן מחותּן און וויל עטוואָס לוסטיגער מאַכן זיין ערנסטע, עם־האַרציש אויסגעאיידלטע צורה:

»וואָס זשע זאָרגט מען זיך אַזוי, ר׳ אברהם משה? מיט נדן־געלט האָבן זיי שוין, דאַנקען גאָט, די קינדער פאַר־זאָרגט?... מען מאַכט זיי חתונה און מ׳בלייבט „דיד דאַ באַבאַ״.«

אָט איז טאַראַבײ אַװעקגעלאָפֿן אױף אַ װײַלע אַרױסבאַגלײטן אַ חשובֿן גאַסט, און ער, דער שװאַרצער און אױסגעאײדלטער עם־הארץ, מיטן פּאַפּיראָס אין מױל, האָט געטאָן עטליכע שפּאַן צו טאַראַבײס קלענערן זון, דעם פּאָליטעכניק, און גענומען פֿאַר אים זײַן אַן אײגן קלוג װאָרט איבערחזרן:

»ער האָט דאָ נאָרװאָס אַ קשיא געפֿרעגט.... דעם טאַטן זײַנעם האָט ער דאָ נאָרװאָס אַ קשיא געפֿרעגט.«

דער מיטלװאוקסיגער פּאָליטעכניק מיטן קורצען, שטרענג אַראָפּגעלאָזטן שטערן און מיט די גאװהדיג אונטערגעקלעפּטע נאָזלעכער איז שױן אַזאַ שװײַגנדיגער לץ געװען; ער אַלײן האָט סך־הכּל שטאַרק נישט געהאַלטן ניט פֿון די אײגענע טאַטע־מאַמע און ניט פֿון זײערע צונױפֿגערופֿענע געסט. און ער, דער אױסגעאײדלטער עם־הארץ, איז אים מיט זײַן חקירה־קשיא אין פּנים געקראָכן:

»װאָס זשע איז אײגנטליך דער חילוק צװישן קאַשפּערױוקער גראַף און צװישן װאַסילן, דער לאָקײ זײַנעם?«

מירל האָט עטליכע שפּאַן צום אָפֿענעם און שטאַרק באַלױכטענעם עסצימער געטאָן, זיך דאָרטן געפֿאַלענערהײט מיט אַ צוגעדריקטער באַק צו דער טיר אָפּגעשטעלט און האָט געזעהן:

פֿונסנײ גרײט מען שױן דאָרטן דעם אומגעװאױנליך לאַנגן טיש, און טעלער צו טעלער קלאַפּן שױן דאָרטן אַזױ אָפּט און אַזױ פֿרײליך און דערװעקן בײ עמיצן אַ פֿרישן אַפּעטיט. די יונגװאַרג שפּאַנט דאָרטן טײלװײז אַרום און שטײט טײלװײז אין בינטלאַך, און די אַקושאָרקע שאַץ איז שױן דאָרטן דאָ, שטײט מיט אַ פֿרישפֿאַרביגן פּנים פֿון קעלט אַקעגן דעם פּאָליטעכניק דעם גאַסט, רױכערט זײַנעם אַ פּאַפּיראָס און שמײכלט:

»זי קען זיי.... אויסגעבונדן קען זי זיי, אָטדי אויסגע־לאַסענע פּאָליטעכניקעס, וואָס האָבן זיך ליב אַרום מיידלאַך צו דרייען.«

פּאַמעליך און מאָדנע געפאַלן איז מירל צו דער אַקושאָר־קע צוגעגאַנגען, זי אַרומגענומען און זיך צו איר מיטן גאַנצן גוף, ווי אַ קליין קינד, צוגעדריקט; ס'האָט ביי איר גע־ציטערט דער קול:

»די אַקושאָרקע שאַץ שטעלט זיך פאָר, ווי זי איז איר איצט דאַנקבאַר דערפאַר, וואָס זי איז איצט אַהער גע־קומען? זי, מירל, וועט איר שוין אַ צווייטן מאָל וועגן אָטדער דאַנקבאַרקייט דערציילן.«

מ'האָט געטרונקען וויין פון פאַרשיידנאַרטיגע פאַר־חתמעטע פלעשער, וואָס מ'האָט זיי פריהער פּאַמעליך אין די הענט גענומען און שמייכלדיג געלייענט דאָס, וואָס איז אויף זייערע בלעטלאַך און בלייערלאַך אָנגע־שריבן געווען.

געטרונקען האָט מען די גאַנצע צייט, בשעתן עסן און נאָכדעם, ווען פונם אומגעוואוינליך לאַנגן, ווייס פאַר־שפּרייטן טיש האָט מען שוין די אויסגעליידיגטע טעלער אַראָפּגענומען, און טאַראַבייס געשוועסטערקינד גוטע, אַ מאָדנע לאַנגער און געזונטער מוכר־תבואהניק, איז שוין געווען מבושם, רויט און פאַרשוויצט און האָט, שטעלנדיג צום טיש אַלעמאָל נייע פולע פלעשער, געוואַל־דעוועט מיט אַן אומגעלומפּערט הויכן קול און מיט אַ ניגון פון „אַתּה־הראית“:

»אָטדאָס שטעלט דער פעטער נחום פאַרן עלטערן זון באַריסן, וואָס דינט אין לאָדזער באַנק און וועט, אי"ה, אינגיכן ווערן די־רעק־טאָר!«

„אָטדאָס שטעלט די מומע נחמקה פאַר דער, עלטערער טאָכטער, טאַניען, וואָס האָט פאַר סכּות אויסגעהאַלטן אויף זעקס קלאַסן.‟

איבערן רויך פון די פיל אויסגערויכערטע פּאַפּיראָסן האָבן זיך געזעצט די לאָמפּן און פאַרטונקלט זייער שיין.

אַ שיכּורער דרייסיגמיילערדיגער געמורמל איז שוין אויסגעמישטערהייט געהאַנגען אין דער לופט און קוים קוים עמיצנס אַ געשריי מיט אַ קלאַנג פון אַן אָנגעשטוי־סענער פאָר פלעשער דורכגעלאָזט, און ער, דער גרויס־גופיגער מוכר־תּבואהניק מיט די לאַנגע פונאַנדערגע־לאָזענע הענט, האָט זיך נאָך אַלץ אויפן האַלז געריסן און געצוואונגען וועלטליך לייטישע מענשן זייערע פּנימער פאַרקרימען:

„אָטדאָס שטעלט דער פעטער פאַרן קלענערן זון, אי־סאַקן, וועלכער ווערט, אי״ה, איבער צוויי יאָר אינ־זשינער.‟

מיט מירלען האָט זיך ביי אָטדעם רוישיגען מיש אַזאַ אומגעריכטער צופאַל געטראָפן:

דער פּאָליטעכניק, דער גאַסט, מיטן שמייכלדיג אויס־געלאַסענעם פּנים, וואָס האָט שוין לחלוטין נישט ניכטער אויסגעזעהן, האָט זיך וועגן איר מיט איינעם פון די יונגע־לייט, וואָס אין די טיף אויסגעשניטענע וועסטן, אַדורכ־געוואונקען:

„מעג מען, הייסט עס, אָנהייבן, אַ?‟

ער האָט זיך מיט אַ שמייכל פון אַ דאָרפשייגעץ צוגע־זעצט צו איר אויפן נאָהענטן ליידיגן בענקל, דענסטמאָל ווען זי האָט מיט איר ערנסט טרויעריגן פּנים גלייכגילטיג צו דער קעגנאיבערדיגער שורה מענשן געקוקט. ער האָט געכאַפּט אין אַלכסון אַ נאַריש אויסגעלאַסענעם בליק אויף איר דעקאָלטירטן האַלז און געטאָן אויף אַזאַ נאַריש אויס־

געלאַסענעם הוסט אינם פויסט, וואָס ער האָט שמייכל־דיגערהייט צום מויל צוגעטראָגן:

»אַ גאַנץ וואוילער בחור נתן העלער, אַ שיינער, אַ? געוויס אַ שיינער.«

עפּעס האָט ער דערציילט וועגן דעם, וואָס דער פוילער נתן העלער האָט נישט אויסגעהאַלטן דעם קאָנקורס, וואָס זיי האָבן זיך צוזאַמען געגרייט דערצו; וועגן דעם, וואָס נתן העלערס נישטלאַנג געשטאָרבענע טאַטע־מאַמע האָבן אים נישט מער, ווי פינף־זעקס טויזנט רובל ירושה געלאָזט, און וועגן דעם, וואָס ער, דער לייכטזיניגער און שיינער בחור, דרייט זיך איצט אָהן אַרבעט דאָרטן אין כּרך אַרום און וויל טאָן איינעם פון דיביידע שידוכים, וואָס מען רעדט אים:

»פופצנטויזנט רובל, דערציילט ער, וויל מען אים נדן געבן.«

מירל האָט צו אים די גאַנצע צייט אַפילו איינמאָל איר פּנים נישט אויסגעדרייט, זיך נישט הערנדיג געמאַכט און נאָך אַלץ מיט די ערנסט טרויעריגע אויגן גלייכגילטיג צו דער קעגנאיבערדיגער שורה מענשן געקוקט.

פּלוצים האָט זי דערפילט, ווי ער, דער האַלבשיכּורער, רוקט זיך צו איר אונטערן טיש אַלץ נעהעטער און נעהעטער מיט זיין בענקל, לייגט דאָרטן פּאַמעליך זיין פוס אויף אירן אַרויף און הייבט אים דאָרטן אויך אַזוי פּאַמעליך אָן צו דריקן.

זי איז מיטאַמאָל פאַרטומלט און שטאַרק רויט געוואָרן און איז מיט אַ געשריי פונם אָרט אויפגעשפּרונגען:

»Не смѣть!«

אַ געפיל פון כּעס און באַליידיגונג האָט אין איר אַלץ אַזוי אויפגערעגט און צעררעשט. אין איר פאַרטומלטן מוח האָבן זיך שוין נאָר שטיקלאַך געדאַנקען געפּלאָנטערט,

און די האַרץ האָט נאָך אַלץ צופיל געקלאַפּט און נאָך אַלץ צופיל הנאה געהאַט פון גרויסן עקל, וואָס מיט אים האָט זי צו אים צולעצט אַ געשריי געטאָן:

„דוראַק!“

מענשן האָבן זיך אויף דעם געשריי געשווינט פונם טיש אַ הייב געטאָן. געשעפּטשעט האָט זיך, וואַרפנדיג אויף איר בליקן, דעם געוועזענעם חתנס משפּחה, און מיט עמיצן האָט זיך קעגנאיבער דעם טיש די איראָניש שמייכלדיגע אַקושאָרקע ריידן געשטעלט. נאָר איר איז דאָס אַלץ אַזוי אַלצאיינס געווען און טראַכטן האָט זי וועגן דעם נישט געקענט.

מיט האַרט צוגעדריקטע פּלייצעס צו דער וואַנט איז זי איינעאַליין אין עק ליידיגער זאַל געשטאַנען און זיך ביסלעכוויז אונטערגעגעבן דעם געפיל פון אייגענער געפאַלנקייט:

„נישט געווען כּדאַי.... אָטדער גאַנצער נאַרעשער אָוונט איז שוין אפשר נישט געווען כּדאַי.“

וועגן עפּעס האָט זי זיך פאַרטראַכט, שטייענדיג מיט האַרט צוגעדריקטע פּלייצעס צו דער וואַנט און אַראָפּקוקנדיג מיט טרויעריג פאַרקלערטע אויגן אויף אַ ווייטן געלן פלעק, וואָס אויף דער פּאָדלאָגע:

„נישט דער אָוונט איז דער עיקר....“

אָט פילט זי שוין פון אַזאַ צייט, ווי וואָכעדיג פּוסט ס׳גוססט איר בת־יחידהשער לעבן. אַרומדרייענדיג זיך מיט ליפּקיסן, פילט זי עס און טראַכטנדיג שׂעהנלאַנג וועגן יענעם נגידישן בחור, וואָס מען רופט אים שמואליק זיידענאָווסקי, פילט זי עס.

פונם עסצימער האָט זיך שוין דערווייל אַהער אין זאַל דער גאַנצער שיכּורער טומל געהאַט איבערגעטראָגן. אויסגעטרונקענע ברואים מיט רויט פאַרשוויצטע פּנימער האָבן

דאָ שוין גערוישט אַלע צוזאַמען און עפּעס געוואָלט. באַ־לעגערנדיג די פּיאַנאָ, וואָס אינם קעגנאיבערדיגן זאַל־ווינקל, האָבן זיי זיך איינער צום צווייטן געשטופּט און וועגן טאַניע טאַראַבײַ געשריען:

»נישקשה!... נישקשה!....«

»ס׳וועט איר נישט העלפן.«

דער שיכּורער טומל האָט זיך דאָרטן אַלץ נידעריגער און נידעריגער צו דער ערד געזעצט און זיך צולעצט דערוואָרגן מיטן בעל־עגלהיש הייזעריגן קול פון טאַראַבײַס געשוועסטער־קינד, דעם מוכר־תּבואהניק:

»שאַט, שאַט! די באַרישנע טאַניע וועט עפּעס שפּילן לכּבוד די געסט.«

אין דער שטילקייט, וואָס איז מיטאַמאָל געוואָרן, האָט זיך אַ וואַרטנדיגע פּויזע אַרײַנגעוואָרפן, און נאָך איר די ערשטע שטיל נאָגנדיגע טענער פון בעטהאָווענס ער־סטער סאָנאַטע, זיך אַרײַנגעוואָרפן שטיל און צנועדיג־אָנגעגנעם, פאַרשעמטע פונם בדחנישן אויסרוף, וואָס איז פאַר זיי געקומען, און שמייכלענדיג וועגן דעם קינדערש נאַאיוו צו יענע ווײַכע באַסאַקאָרדן, וואָס מיט זיי האָבן זיי זיך שוין פון אַזאַ לאַנגער צייט אַזוי גוט געקענט:

»ווי פילן זיי זיך, די באַסאַקאָרדן? ס׳ווערט זיי נישט עפּעס מאָדנע עקלדיג פון אָטדי אַלע פאַרשווינען, וואָס הערן?«

קיינער האָט שוין נישט דערוועגט זיך אָטדי נאָגנדיגע שטילקייט איבערצורייסן, און נאָר פונם קעגנאיבערדיגן ווינקל, וואָס ביי דער טיר, האָט זיך נאָך געהערט, ווי ס׳קען זיך נישט אײַנשטילן דער באַאָרטער שיכּורער פּאַ־ליאַק, קריכט דאָרטן עמיצן אין פּנים אַרײַן, חנפענדיג אונטער די אויגן דעם קלוגן טאַראַבײַען, און ווערט שיר נישט צעגאַנגען פון שיכּורער התפּעלות:

»אָט צע שעלמאַ, טען פאַן טאַראַבײ!··· שעלמאַ!«

פלוצים האָט זיך צווישן אָטדער שטילקייט געלאָזט הערן דער קול פון מירלס געוועזענער מחותנתטע:

»זעה נאָר!? וואו זשע זײנען זײ ערגעץ, ר' נחום?«

דאָרטן, אינמיטן זאַל איז אָטדי גראָבע יידענע אײנע־אַליין געשטאַנען און שוין אַזוי צעשטרייט און באַשעפּטיגט טאַראַבייען מיט די אויגן געזוכט.

»זי באַדאַרף דאָך זײ אַזוי נויטיג האָבן, ר' נחומען.«

פון צווישן די פיל מענשן, וואָס אַרום דער באַלעגערטער פּיאַנאָ, איז צו איר אַרויסגעגאַנגען דער געוועזענער חתן און זי לייטיש אָנאַזייט פון זאַל אָפּגעפירט:

»שאַ! קוק זי נאָר אָן!··· וועסט זײ זעהן שפּעטער אַביסל, ר' נחומען.«

מירל האָט צולעצט די זאַל פאַרלאָזן און זיך אומע־טיגערהייט דורך דעם נאָהענטן פינסטערן חדר צום עס־צימער געלאָזט גײן. עמיצן האָט זי דאָרטן באַדאַרפט געפינען:

»יאָ, די אַקושאָרקע שאַץ האָט זי דאָרטן באַדאַרפט גע־פינען.«

נאָר אַרײנגעקומען אינם צווייטן פינסטערן חדר, האָט זי דאָרטן ביי דער טיר דעם געוועזענעם חתן מיט זײנע פאָטער־און־מוטער אַרום נחום טאַראַבײען דערזעהן און זיך מיטאַמאָל אַ כאַפּ געטאָן צוריק. עפּעס האָט דאָרטן צו טאַראַבײען איר געוועזענער מחותן געטענהט:

»אַז יענער גיט מיר די בכורה···· אַז יענער זאָגט מיר: נאַט אײַך דעם נדן און לייגט אים אַוועק, וואו איר ווילט.«

און די ווייב זײנע האָט באַלד אָטדי טענה מיט טרערן אין האַלז אונטערגעכאַפּט:

»זאָל ער איר לאַנג לעבן, ר׳ נחום, און זאָל דער נדן ליגן ביי אים.... אַז זי וויל שוין מער נישט אײַנלייגן ביי פּריצים... אַז זי איז שוין איינמאָל געשטראָפט געוואָרן.«

מירל האָט זיך צוריק דורך דער זאַל אין עסצימער גע־לאָזט גיין, געפונען דאָרטן די אַקושאָרקע אין אַ מאָדנע פריילעכן האַלבשיכּורן צושטאַנד און איז געוואָרן שטאַרק אומצופרידן פונם ווייַנריח, וואָס האָט זיך פון איר מויל געטראָגן:

»וואָס זשע? די אַקושאָרקע שאַץ קלערט שוין גאָר קיינ־מאָל אַהיים נישט פאָרן?«

און זיי האָבן זיך אָנגעטאָן און זיינען געפאָרן אַהיים. גע־זעסן ביידע אויף ר׳ גדליהס אַלטן שליטן און זיך מיט אַ רעגלמעסיגן טרייב גערוקט אין דער נאַכט אַריין, וואָס אַרויס דעם שלאָפנדיגן דאָרף.

שטיל און אידיאָטיש צעקראָכן האָט, טרייבנדיג די פערד, געוויינט דער קליינער שייגעץ און זיך געקלאָגט אויף די געזונטע אויסגעפוצטע קוטשערס, וואָס האָבן אים אין קיך און אין שטאַל איינער צום צווייטן געוואָרפן און אים דערביי פון אַלע זייטן מיט די פינגערקנעכלאַך אין קאָפּ געקנאַקט.

צופיל געלאַכט און געפּלוידערט האָט דאָסמאָל די אויס־געטרונקענע אַקושאָרקע שאַץ.

מירל איז געזעסן לעבן איר מיט אַ שטאַרק געפאַלענעם געמיט. זי האָט געקוקט אין יענער זייט, וואו די צוקער־פאַבריקלאַמטערנעס האָבן געדולדיג די געמויערטע ראַפי־נאַדנאַמבאַרעס געהיט, און געפילט די פוסטקייט פון די טעג, וואָס זיינען אַוועק, מיט דער פוסטקייט פון די, וואָס וועלן זיך פון מאָרגן אָן צו ציהען אָנהייבן:

»איז שוין, הייסט עס, אַן עק?... צו אַלץ אַן עק?...«

ווען זי איז צולעצט אין שטעטל צו זייער שטוב צוגע־פאָרן, שטיל אין קיכלאָדן אָנגעקלאַפּט, און אויך אַזוי שטיל אינווייניג אריינגעקומען, האָט גיטעלע פון איר שלאָף־צימער דערהערט, ווי זי גייט איבערן עסצימער אויף די שפּיצפינגער, און צו איר פונדאָרטן מיט אַ שטאַרק פאַר־שלאָפענעם קול אַרויסגעשריגן:

»ס׳ליגט דאָרטן אויפן טיש אַ טעלעגראַם.... פונם טאַטן אַ טעלעגראַם.«

מירל איז צום טיש צוגעגאַנגען, דעם לאָמפּ אַרויפגעדרייט און די דעפּעש געעפנט:

»ער קומט, ר׳ גדליה.... מאָרגן בייטאָג קומט ער.«

און איבער עפּעס איז זי נישט אַוועקגעגאַנגען צו זיך אין חדר, זיך מיטן דעפּעש אין האַנט דאָ אויף דער קאַ־נאַפּע אַוועקגעזעצט און זיך ווען ר׳ גדליהן צום ערשטן מאָל פאַר דער גאַנצער צייט פאַרטראַכט:

»אָט האָט זי שוין נישט ליב אַפילו אים, דעם טאַטן אירן....«

אַ גרויס רחמנות פּילט זי נאָר צו זיין פאַרלאָזטן פּע־לער, וואָס דאָקטוירים הייסן פון תמיד אָן קורירן אים, און צו זיינע אומגליקליכע און פאַרדרייטע גע־שעפטן.

»ער האָט דאָך, זאָגט מען, שוין אַזויפיל אייגענע און פונם שווער געירשנטע געלט איבערגעפּירט.... מעגליך, אַז עס שטייט אים איצט פאַר אַ ממשדיגער קראַך...

נאָר זי, מירל.... זי איז אַליין אומגליקליך און טויג נישט צו קיין שום אַרבעט.«

»זי קען אים מיט גאָרנישט ניט העלפן.«

בלאַס זיינען שוין געוועזן די לאָדנשפּאַלטן, ווען זי האָט זיך סוף כל סוף ביי זיך אין חדר אויסגעטאָן און זיך אין

בעט אַריינגעלייגט. ערגעץ ווייט, אין דער פרייטאגפאַרטאָג־געדיגער אָנגעשטרענגטער שטילקייט, וואָס אינם שלאָפנ־דיגן שטעטל, האָבן שוין געקלונגען אברהם־משה בור־נעסעס צוריקגעקומענע און אויסגעליידיגטע פורן און אַרום זיך א מחותנימשטימונג פון אויסחתונה פאַר־שפרייט. און דאָ אין שטוב האָט זיך שוין גיטעלע איבער עפּעס ביי זיך אין חדר אין אַזאַ פריהען פאַרטאָג אָנגע־טאָן און ביים לאָמפּ, וואָס אין עסצימער, אַרומשפּאַנען גענומען.

ס'איז געווען מאָדנע:

אָטדי באַיאָרטע, תמיד שווייגנדיגע און פאַרעקשנטע בריאה האָט דאָך שווייגנדיגערהייט די גאַנצע צייט איר צעטראָגענעם מאַן ליב געהאַט און נאָך אים געבענקט. איצט איז זי שוין, אַפּנים, שטאַרק אויפגערעגט פון זיין קומען געווען, געהאַט אַ פאַרוואָגלטע נאַכט און מיט איר אַרומשפּאַנען געוואָלט פאַרקירצן די צייט, וואָס איז נאָך ביז אָטדעם קומען זיינעם געבליבן.

VII.

ר' גדליה הורוויץ איז דווקא דעם גאַנצן שבת אַזוי צו־פרידן געווען מיט זיין היים. שבתצונאַכט האָט ער פריילעך אַריבערגעקוקט איבער די גילדענע ברילן צו היימישע יידן און געוועזענע שותּפים, וואָס זיינען זיך זעהן גע־קומען, האָט זיי שוין אַפילו צעטראָגענערהייט אַ שפּיציגווערטל געזאָגט:

»יאָ, אין אויסלאַנד האָט מען אים שוין נישט אנדערש, ווי פאַר אַ בחור אָנגענומען... שידוכים האָט מען אים שוי־דאָרטן אַפילו געוואָלט ריידן.«

אַליין איז ער אין אויסלאַנד שטאַרק פונם לייב אַראָפּן באַקומען אַ פאַרשוואַרצטן פּנים פון אַ ווייט אָפּגעשיידטן

שכיב־מְרַע און געבראַכט מיט זיך פיל פלעשלאַך רפואות, אַ קליינע ניקלנע מאַשינקע אויף צו לאָזן זיך אין מויל אַריין דאַמף מיט אַן אַנאַליז פון אַ געפערליכער און שטילער קרענק. די פלעשלאַך זיינען אין אַ לאַנגווייליגער שורה אויפן קאַבינעטפענסטער געשטאַנען און שווייגנדיג דער־מאָנט אָן דער גלייכגילטיגקייט פון די אויסלענדישע פּראָ־פעסאָרן:

»ווייס איך, וואָס?··· אַניט, האָט ביי זיי אַ מַמש אַ מענש?«

און וועגן דעם אַנאַליז האָט דער אָרטיגער שטאַרק אָנ־גענומענער פעלשער, דער שַתקן, ערגעצוואו ביי זיינע געזונטווערנדיגע חלָאים דערציילט:

»אָט, אַפּנים, אַ ראַק ביי ר׳ גדליהן; וואָס זשע דען?«

יידן האָבן זיך טאַקע לעבן ר׳ גדליהן געפילט שלעכט און האָבן צופיל געשוויגן. זיי האָבן אויסגעשפיגן בגנֵבה אָנאַזייט יעדעסמאָל, וואָס עמיץ האָט אָטדי קרענק זיינע ביים נאָמען אָנגערופן און זיך געוואונדערט:

»ער הייסט דאָך נאָך אַ יונגערמאַן, ר׳ גדליה; כ׳מיין באמת: ער האַלט דאָך נאָך פאַר חמישים.«

און ער האָט זיך נאָך אַלץ צו דעם נישט צוגעהערט. צעטראָגענערהייט האָט ער געוואָלט ווייטער די אומגליק־ליכע געשעפטן פירן און עטליכע אָוונטן נאָכאַנאַנד ביי זיך אין קאַבינעט מיטן קרוב זיינעם, דעם קאַסיר, די אַלטע און נייע ביכער אונטערגעפירט.

יעדעסמאָל, וואָס ער האָט דאָרטן שפּעט ביינאַכט די אַרבעט איבערגעריסן און איז צוזאַמען מיטן קאַסיר אינם באַלויכטענעם עסצימער אַרויסגעגאַנגען, האָט ער געהאַט אַ שטאַרק פאַרטראָגענעם פנים מיט אויף אַזעלכע צעטראָ־גענע נערוועז רויטע אויגן, געשווינט געביסן איינעם אַ

פינגערקנעכל און זיך אַליין אַלעמאָל די געדאַנקען איבער־געריסן:

»נו איז דאָך שלעכט ··· איז דאָך נישטאָ, פון וואָס צו ריידן.«

און נאָכדעם האָט ער זיך נאָך אומגעוואוינליך לאַנג מיט דער קריאת־שמע ביי זיך אין שלאָפצימער אַרומגעדרייט, נישט אַיינגעהערט, וואָס די אויסגעטאָנע גיטעלע האָט צו אים פון איר בעט אַרויסגעטענהט און האָט אַלעמאָל ביי איר געשווינט און צעטראָגן איבערגעפרעגט:

»אַ? וואָס האָסטו געזאָגט?«

צופיל מאָל האָט שוין דענסטמאָל גיטעלע איר צירונג מיט די בריליאַנטענע אוירינגלאַך דערמאָנט, צופיל האָט זי שוין ר׳ גדליהן געוואָלט אַיינריידן, אַז ס׳איז גלייך, זי זאָל מיט זיי אַ פּאָר טאָג צו איר רייכן פעטער, וואָס אין ווייטליכן שטעטל, און צופיל גיפטיג האָט זי שוין אַקעגן דעם קרוב, דעם קאָסיר, געטענהט:

»אַז זי האָט אים אָבער געזאָגט ··· אַז זי האָט אָבער צו אים די גאַנצע צייט געשריען: „ער מאַכט אַ צו ברייטן באַלאַנס, מאַכט ער“.«

ביסלעכווייז האָט דאָ ווידער דער אָנזעצמישמאַש אויפ־געוואַכט און ווידער דערוועקט אין מירלען אַן עקל מיט אַ שנאה צו דער שטוב און צו די פרעמדע מענשן, וואָס האָבן אין איר געליאַרעמט. פון טאָג צו טאָג האָט זיך אין איר עפּעס אַ געדאַנק געשטאַרקט:

»דער אָנזעצמישמאַש ··· ער וועט שוין געוויס אײַגיכן אַן עק נעמען.«

אַן אומגליק וועט, דוכט זיך, איבער דעם געשעהן מיט אַלע שטובמענשן, מיט די יידן־נאמָנים, וואָס אין קאַש־פעריוּוקער וועלדל און אין טערנאָווער מיל, מיטן קאָסיר

און אַפּילו מיטן איבערגעוואַקסענעם מיידל׳ דער קעכן׳ וואָס דינט שוין ביי זיי דעם אַכטן יאָר׳

נאָר איר׳ מירלען אַליין׳ איז דאָס כּמעט ווי אַלצאיינס און אין תּוך ...

אין תּוך וועט איר דאָך פון דעם נישט ערגער און נישט בעסער ווערן׳

גאַנצע שעהן איז זי מיט אָטדעם געדאַנק ביי זיך אין חדר געלעגן׳ געגאַנגען מיט אים זיצן צו דער אַקושאָרקע שאַץ און זיך מיט אים גיך פונדאָרטן צוריק אַהיים אומ־געקערט׳ זיך נישט אומגעקוקט אויף די פיל וואַרטנדיגע בעלי־חובות און צוגעשיקטע בוררים׳ וואָס האָבן מיט זייערע פּאַפּיראָסן דעם עסצימער שטאַרק פאַררויכערט׳ אַריינגעקומען צו זיך אין חדר און דאָרטן ווידער וועגן דעמזעלבן געטראַכט:

»דער אָנזעצמישמאַש ... ער וועט זיך שוין געוויס איי־גיכן ענדיגן«

אין שטוב האָבן זיך אָנגעהייבן ציהען פיל שלאָפלויזע גסיסהנעכט מיט אויפגערעגטע עצותזוכערייען. קיינער׳ אַחוץ איר׳ האָט זיך דענסטמאָל נישט אויסגעטאָן און וועגן רוה נישט געטראַכט. האָט זי זיך אַלעמאָל אין איר פינסטערן חדר אויפגעכאַפּט און געהערט׳ אַז אין שטוב שלאָפט מען נישט; אַז׳ אַחוץ דעם קאַסיר מיט אברהמל דעם רב׳ איז דאָרטן פאַרהאַן דער אָרטיגער פּריוואַטאַדוואָקאַט; אַז מ׳סודעט זיך דאָרטן פאָרזיכטיג און שעפּטשענדיג שטיל׳ כּדי ס׳זאָלן נישט דערהערן זי מיטן דינסטמיידל׳ וואָס שלאָפט אין קיך׳ און מ׳הערט דאָרטן דעם אַדוואָקאַטס עצות:

»דער עיקר איז אַיינצאָלן אינדערצייט די ״דאַטעס״ פאַר קאַשפּעריוקער וואַלד און פאַר טערנאָווער מיל;

וואָרום וויבאַלד אַלץ איז שוין איבערגעשריבן, הערט מען דער באַנקס סטראַשונקעס, ווי דעם פאַראַיאָריגן שניי.«

מיד און קרענקליך גרינג האָט זי אינדערפינסטער אַיינגעדרימלט און אין חלום געזעהן פיל פרעמדע ליאַרימ־דיגע מענשן, וואָס פולן איבער די שטוב, זיך ווידער אַביסל צעשראָקן אויפגעכאַפּט און ווידער דערהערט, ווי דער אַדוואָקאַט גיט עצות:

»מוז דאָך גיטעלע אַלץ פון איר זייט אויפן קאַסירס נאָמען איבערשרייבן, וואָס פאַרשטייט איר דאָ נישט? דער עיקר איז דאָ צו האָבן די דריטע האַנט.«

און נאָכאַמאָל האָט זי דאָ אַיינגעדרימלט און שוין אין אָנהייב גרינגן שלאָף געהערט, ווי גיטעלע מונטערט דאָרטן אַלעמאָל ר׳ גדליהן:

»גדליה, גיי שלאָפן, גדליה... דו טאָרסט נישט זיצן, גדליה.«

ר׳ גדליה האָט זי נישט געהערט און איז ווייטער ביזן ווייסן טאָג געזעסן. ער האָט שוין טאַקע דערפאַר אַזאַ שלעכטן פנים באַקומען, און די שפּיציגע נאָז האָט אונטער זיינע גאָלדענע ברילן אויסגעזעהן בלאַס, ווי ביי אַ מת.

איינמאָל בייטאָג, אין דער וואָך, וואָס פאַר פורים, איז דאָס געווען, איז ער מיט אטדער בלאַסער נאָז צו מירלען אין חדר אַריינגעקומען, זיך נישט ווייט פון איר בעט מיטן פנים צום פענסטער אַוועקגעשטעלט און דאָרטן צעטראָ־גענערהייט גענומען אַרומטאַפּן די קלייניגקייטן, וואָס אויפן טולבאַצויגענעם טואַלעטטישל.

ער האָט זיך ענדליך אָנגעהייבן פאַר איר קלאָגן אויף גיטעלען מיטן קאַסיר:

»אינגאַנצן די צייט האָט ער זיך ביי זיי געבעטן אין זיינע בריוו: למען השם, רירט נישט אָן מירעלעס פינפ־

טויזנט רובל··· ווי ביי גזלנים האָט ער זיך ביי זיי געבעטן.

אָבער פונקט אין דער צייט, וואָס זי האָט צו אים איר פּנים אַביסל אויסגעדרייט און עפּעס געוואָלט ביי אים אַ פרעג טאָן, האָט אים די איינגעגעסן פאַרעקשנטע גיטעלע פון עסצימער פילמאָל צו רופן אָנגעהייבן:

»גדליה? קום נאָר אַהער, גדליה·«

»גדליה? כ׳האָב דיר עפּעס געוואָלט זאָגן, גדליה·«

משוגע האָט מען געקענט ווערן פון אָטדעם קאַלטבלוטיג איינגעשפּאַרטן רוף, איז ער ענדליך אומצופרידן און אַביסל אויפגערעגט אַהין אַוועקגעגאַנגען און איבער עפּעס נאָך צוגעזאָגט איר, מירלען, וועלכע איז פון אינדערפריה אָן מיט קאָפּווייטאָג און געהעכערטער טעמפּעראַטור אין בעט געלעגן:

»ער וועט נאָך צו איר אַריינקומען··· אין אַ האַלבער שעה אַרום וועט ער צו איר אַריינקומען·«

אין שטוב האָט מען זיך יענעם טאָג געריכט אויף אַ נייעם קלאַפּ, אַן אומגליק, און דערפאַר בכּיון די דינסטמיידל ערגעצוואוהין אויף גאַנצע עטליכע שעה אַוועקגעשיקט· א דערוואָרגענער שרעקגערודער איז דאָרטן די גאַנצע צייט פאָרגעקומען, און די אייגענע און געיַרשנטע זילבער וואָס אין דער אַלטער גלעזערנער זאַלשאַפּע, האָט מען ערגעץ אין איילנדיגער שרעק איבערגעטראָגן· און דער איינגעשפּאַרטער גיטעלען האָט שוין ר׳ גדליה ערלויבט צו איר רייכן עלטערפעטער, וואָס אין ווייטליכן שטעטל אַ פּאָר טאָן· אַלעמאָל האָט זיך אַהער דערהערט, ווי זי ברעַנגט דאָרטן ר׳ גדליהן אַרויס פון די כּלים, און צווינגט אים· ער זאָל העכער, ווי געוואוינליך, זיין קול אויפהייבן:

»נו, נו··· וואָס פּילדערט זי אַזוי?!··· זי וועט נאָך

פאָרן··· פאָרן, מיטן קאַשפּעריוּוקער וואַלדנאָמן וועט זי אהין פאָרן.«

נאָר איר, מירלען, איז שוין דענסטמאָל אַלץ, וואָס אַרום, אַזוי ווינציג אָנגעגאַנגען.

געשלעפּערט האָט זי שוין דער צווייטער משונהדיגער היצ־דרימל און געחלומט האָט זיך איר, אַז ס'איז שפּעט איינ־אָוונט, אַז אין עסצימער דערציילט ליפּקיס ליבקע דער רביצן, ווי ער איז דריי וואָכן כסדר אויף טיפוס שלאַף געווען און ווי ער איז איצט אַריינגעקומען נישט צו מירלען, נאָר גלאַט צו איר, ליבקען; און אַז אין דערזעלבער צייט, וואָס ער רעדט דאָרטן אַזוי, שטייט דאָ, נישט ווייט פונם בעט, איר געוועזענער חתן, וועלוול בורנעס, שטייט מיט אַ געפאַלענעם געמיט און מיט גרויס דרך־ארץ, קוקט דערפאַר נישט צו איר, נאָר אַראָפּ צו דער פאָדלאָגע און פאַרענטפערט זיך:

»ער איז נישט שולדיג, וואָס ער איז צו איר געקומען. זי באַדאַרף אים מוחל זיין··· ער האָט די טעג מיטן מיידל דער ברונעטין חתונה און איז געקומען, גלאַטאַזוי איז ער געקומען.«

ווען זי האָט צולעצט פון אָטדעם פאַרוואָגלטן דרימל זיך אויפגעכאַפּט, האָבן שוין די שויבן ווי שוואַרצע טינט אויס־געזעהן. אַ שפּעטע ביינאַכטשטימונג האָט געשוועבט אַרום דעם לאָמפּ, וואָס האָט אינם ווייטן חדרווינקל געברענט, און אין דער גאַנצער אויסגעשטאָרבן פוסטער שטוב איז קיין לעבעדיגער נפש נישט געווען. ערשט אין אַ ווײַלע אַרום האָט זי דערהערט, ווי ווייט־ווייט אין פאָדערשטיבל לויפט עמיץ געשווינט פונדרויסן אַריין, לויפט באַלד אויך אַזוי געשווינט מיט אַ פּראַל פון טיר צוריק אינדרויסן אַרויס און טוט דערבײַ אין גרויס אײַלעניש אַ געשריי:

»די שאַל!··· גיטעלע האָט פאַרגעסן מיטצונעמען די גראָבע שאַל···«

דאָס האָט מען אָקאָרשט, אַפּנים, אַלע צוזאַמען אַרויס־געבאַגלייט גיטעלען צו איר פעטער, וואָס אין ווייטליכן שטעטל; מ׳איז געשטאַנען אין הויף און געקוקט, ווי ביי דער שיין פונם אַרויסגעטראָגענעם לאָמפּ זעצט זי זיך צו־זאַמען מיטן קאַשפּעריוקער וואַלדנאָמן אויפן אייגענעם געשפּאַנטן שליטן.

מירל האָט שוין געדענקט:

אין שטוב איז עפּעס פאַרן טאָג פאָרגעקומען··· זי, מירל, וויל נישט טראַכטן וועגן דעם, וואָס עס וועט מיט איר זיין מאָרגן··· און אינדערפריה··· אינדערפריה איז דאָ, דוכט זיך, עמיץ געזעסן און דערציילט:

»וועלוול בורנעס האָט איינגיכן חתונה מיט דער מיידל דער ברונעטין··· סאַרווערינס קלאַפּן שוין אַפילו דאָרטן, אַ סברה, מאַנדלען מיט צימרינג, און ערגעצוואוהין קיין אויסלאַנד, זאָגט מען, פאָרט די יונגע פּאָרל באַלד נאָך דער חתונה אַוועק.«

»קיין אויסלאַנד?···«

ליגנדיג אין בעט, האָט זי געהאַט אַזעלכע גרויסע אבל־דיגע אויגן, גלייך זי וואָלט איצט זעהן די ווייטע פינסטערע נאַכט מיטן לאַנגן שנעלצוג, וואָס טראָגט די יונגע פּאָרל ערגעצאַהין צו דער גרענעץ צו. זי האָט געקוקט אינם ברע־נענדיגן לאָמפּ און האָט געטראַכט:

»נישט שלעכט איז שוין, אפשר, זיך איצט אינצווייען אַזוי צווישן דער נאַכטפינסטער קיין אויסלאַנד טראָגן··· נאָר פאַר איר, מירלען, איז דאָס איצט אַזוי אוממעגליך, און נישט דאָס איז דער עיקר··· זי האָט וועגן דעם נישט וואָס צו קלערן, נישט גוט איז איר, און די פינפטויזנט רובל אירע··· און דער ווייטערדיגער לעבן אירער, אַך!··· זי

וועט זיך שוין בעסער אַזוי אין אַ קנויל צוזאַמענציהען און וועט שלאָפן, שלאָפן...«

און וויפיל איז זי אַזוי אָפּגעשלאָפן!

דאָרטן אין עסצימער זיינען אין משך פון דער נאַכט זעלטן ווען אָפּגעשטאָרבן די איינזאַמע טריט פון ר׳ גדליהס נערוועזן אַרומשפּאַנען. טיי האָט ער שוין דאָרטן אַפילו איינעראַליין פונם זודיגן סאַמאָוואַר אָפּגעטרונקען און די טיר פון איר חדר האָט ער צוליב עפּעס אַ פּאָר מאָל געפּרובט אַן עפן טאָן. און זי האָט דאָ נאָך אַלץ שלאָפנ־דיגערהייט ערגעצוואו אין אַ פינסטערן עולם־התוהו אַרומ־געשוועבט און אָנם וואָכנדיגן פיין פאַרגעסן. ערשט צו דער דריטער אַשמורה צו האָט זי דאָ, ליגנדיג אין בעט, אַ ציטער געטאָן, דערזעהן, ווי פּאַסן נאַכט, שמאָלע און קוים־קוים בלויע, קוקן דורך די לאָדנשפּאַלטן אַהער אין חדר אַריין, און ווי ביי איר אויפן בעט זיצט ר׳ גדליה און פאַרענטפערט זיך:

»ער האָט זי אויפגעוועקט, האָט ער זי... ער האָט זיך עפּעס נישט געקענט איינהאַלטן און האָט זי אויפגעוועקט.«

שטאַרק שלעכט איז אים געווען, און נישט געוואוסט האָט ער, וויאַזוי וועגן דעם מיט מירלען צו ריידן, ער איז דאָ לאַנג אויפן בעט געזעסן און זיך ווידער גענומען אויף גיטעלען מיטן קאַסיר קלאָגן:

»אַז ער האָט זיך ביי זיי געבעטן, ווי ביי גזלנים: ער וויל נישט פאָרן קיין אויסלאַנד... אַז ער האָט נישט גע־טאָרט פונדערהיים אַוועקפאָרן...«

פלוצים האָט זי צו אים איר פנים אויסגעדרייט און ביי אים אַ פרעג געטאָן:

»טאַטע, וויפיל געלט איז דיר געבליבן?«

און געזעהן האָט זי באַלד, ווי ר׳ גדליה טוט אַ הייב מיט ביידע אַקסלען, הויקערט זיך אַיין מאָדנע, ווי אַ קליין

קינד׳ וועלכן מ׳וויל אַ קלאַפּ געבן׳ און הייבט אָן טענהן מיט די הענט:

»אַז גאָרנישט··· אַ קאָפּיקע נישט·«

»גאָרנישט?···«

גלאַטאַזוי האָט זי עס ביי אים איבערגעפּרעגט׳ און גלאַטאַזוי האָט ביי איר די הארץ געשווינטער צו קלאַפּן אָנגעהייבן· פריהער האָט זי עפּעס געוואָלט פאַרשטיין און נישט געקענט׳ און נאָכדעם האָט זי שוין גאָרנישט ניט געוואָלט׳ געקוקט אויף אים מיט אומבאַוועגליכע׳ עטוואָס ערשטוינטע אויגן און נישט געוואוסט׳ צוליב וואָס ער זיצט נאָך לעבן איר אויפן בעט·

זי האָט דאָך שוין ביי אים מער נישט וואָס צו פרעגן··· זי ווייס דאָך שוין אַלץ· טראַכטן וועגן עפּעס האָט זי מורא געהאַט׳ און נויטיג׳ שטאַרק נויטיג איז פאַר איר געוועזן ווידעראַמאָל איינצושלאָפן· האָט זי זיך טאַקע באַלד נאָך ר׳ גדליהס אַוועקגיין מיטן פּנים צו דער וואַנט אויסגע־דרייט׳ דעם קאָפּ מיט די פאַרמאַכטע אויגן טיפער אין קישן איינגעגראָבן׳ האַרט צו דער ברוסט די איבער־געפלאָכטענע הענט צוגעדריקט און זיך נתן העלערס פּנים אין זין גענומען:

»אָטאַזוי··· אַזוי··· אָט ווערט זי צוריק אַנטשלאָפן·«

אויפן צווייטן טאָג האָט זי זיך מיט אַ גרייטן און נישט קלאָרן פּלאַן פון שלאָף אויפגעכאַפּט׳ געלעגן לאַנג אין בעט אין אַ האַלבנעפּלדיגן צושטאַנד און געוואָלט אָטדעם פּלאַן באַנעמען:

»אַמאָל האָט זי׳ דוכט זיך׳ געהאַט די מעגליכקייט אָטדי שטוב צו פאַרלאָזן··· וואַרט··· ס׳אַר אַ מעגליכקייט האָט זי אַמאָל געהאַט?«

ר׳ גדליה האָט זיך שוין מיטן טלית־און־תּפילין פון דער סאַדעגערער קלויז געהאַט אומגעקערט און האָט זיך אָהן גיטעלען שטאַרק איינזאַם אין דער פוסטער שטוב דער־פילט. ער האָט געטראָפן מירלען איינעאַליין אין חדר שטיין און דאָרטן ווידער צעטראָגענערהייט די קליינינג־קייטן, וואָס אויפן טואַלעטטישל, געגומען אַרומטאַפּן.

ער האָט איר געזאָגט:

»דער ״סודעבנע״... מעגליך, אַז דער ״סודעבנע״ זאָל היינט אַהער אַריינקומען... מ׳ווייס נאָך נישט אויפגעוויס, נאָר יעדנפאַלס... יעדנפאַלס באַדאַרף זי זיך נישט שרעקן.«

»אָך, דער ״סודעבנע״?... גוט.«

שטיל און ניט אומקוקנדיג זיך צו אים האָט זי עס געענטפערט, און באַלד האָט זי אויף זיך דעם סאַק מיטן שוואַרצן שאַרף געגומען און איז פון שטוב אַוועקגע־גאַנגען.

»וואוהין וועט זי איצט גיין? אַלצאיינס.«

דער עיקר איז, וואָס זי קען מער אין אָטדער שטוב נישט בלייבן, און עטליכע טעג...

»עטליכע טעג קען זי אָפּלעבן אַפילו ביי דער אַקושאָרקע שאַץ.«

און זי האָט עטליכע טעג אָפּגעלעבט אינצווייען מיט דער אַקושאָרקע שאַץ. געלעגן דאָרטן ס׳רוב אין בעט אַן אומעטיגע מיט אַ פאַרשטאַרקטן טרויער אין די בלויע אויגן, געקוקט מיט זיי ערגעצוואוהין, צו דער ערדענער פּאָדלאָגע און געשוויגן. און אַמאָל האָט זיך געמאַכט, אַז זי נישט אויפהייבנדיג די אויגן פון דער פּאָדלאָגע, האָט זי ליגנדיג אין בעט, אָנגעהייבן ריידן צו דער אַקושאָרקע אויסגעצויגן און שטיל, ווי אַן אבל:

»דרייאונצוואַנציג יאָר האָט זי אָפּגעלעבט דאָרטן אין שטוב.«

נישט די שטוב טוט איר באַנג און נישט די יאָרן... וואָרום די יאָרן, וואָס האָט זי דען געקענט מיט זיי טאָן? און די שטוב...

»מענשן, וואָס ווערן געבוירן אין אזעלכע שטיבער, קענען ניט לאַכן, אָט ווי זי, מירל.«

און אַמאָל האָט זיך געמאַכט, אַז די אַקושאָרקע האָט זיך געמוזט אין שטעטל צו אַ געווינערן אַראָפּכאַפּן און זיך דאָרטן אַ פּאָר שעה אָפּזאַמען. זי האָט געדענקט, אַז זי האָט געלאָזט מירלען, און האָט זיך געאײַלט אַהיים, און ווען זי איז געקומען צוריק, האָט זי געזעהן:

מיט איבערגעפלאָכטענע הענט אונטערן קאָפּ ליגט מירל אין בעט אויפן אייגענעם אָרט, וואו זי האָט זי געלאָזט. זי קוקט נאָך אַלץ ערגעצוואוהין צום באַלקן און הייבט פּלוצים אָן צו ריידן שטיל וועגן דעם, וואָס זי האָט דאָ די גאַנצע צייט געטראַכט:

»אַזעלכע מענשן ווי זי, מירל... אָדער זיי ווערן זינגערנס אין די שאַנטאַנען, אָדער זיי נעמען זיך דאָס לעבן.«

דער אַקושאָרקע איז פון אָטדי ווערטער געוואָרן מאָדנע; זי האָט זיך באַלד בעל־הבתעווען אין שטוב גענומען און אָנגעהייבן צונויפזוכן די קליינע נאָזטיכלאַך:

»ווי קלערט מירל? ס׳וואָלט, דוכט זיך, לחלוטין נישט איבעריג געווען, ווען זי, די אַקושאָרקע אַליין, נעמט זיי איצט, במחילה, אָטדי טיכלאַך איבערוואַשן.«

נאָר מירל האָט זיך דערין ניט אַיינגעהערט און ווידער דאָס איריגע ווייטער גערעדט:

»קען זי אָבער פאַר די שאַנטאַנהייזער ניט זינגען און ניט לאַכן.«

און כדי צו באַגיין זעלבסטמאָרד...

דאָ האָט זי, ליגנדיג אין בעט, איר שלאַנקן און בויגיגן קערפּער אַזוי שטאַרק אַראָפּגעבויגן, אַז אין פּנים האָט זיך איר די גאַנצע בלוט אַריינגעגאָסן, אַנטפּלעקט די הענט ביז צו די אַקסלען. זיי פּאַמעליך פון אַלע זייטן באַטראַכט און זיי אויך אַזוי פּאַמעליך געמומען גלעטן:

»אַזעלכע שיינע הענט... זיי טוען איר באַנג יעדעסמאָל, וואָס איר קומט אויס וועגן זעלבסטמאָרד צו טראַכטן.«

דענסטמאָל האָט זיך די אַקושאָרקע פלוצים דערמאָנט, אַז זי האָט פאַרגעסן אין שטאָט אַ קעסטל סאַרדינען קויפן. זי האָט אַוועקגעוואָרפן די אַיינגענעצטע טיכלאַך און זיך נאָכאַמאָל געלאָזט אַהין לויפן:

»ס'אַראַ פאַרשטאָפּטן קאָפּ זי האָט די לעצטע צייט באַקומען... מירל וועט דאָך ביי איר פּשוט פון הונגער אויסגיין.«

לויפנדיג אַזוי איינמאָל אין שטאָט, האָט זי נישט פאַרגעסן זיך אויך אויף אַ רגע צום פּראָוויזאָרגעהילף סאַפּיאַנען אַריינצוכאַפּן און דאָרטן פון מירעלעס וועגן אַ נייעם, נאָרוואָס אויסגעשריבענעם בוך נעמען. נאָר מירל האָט זיך שוין אַזוי גלייכגילטיג צו אָטדעם נייעם בוך באַצויגן, אויך אַזוי גלייכגילטיג אים אין די הענט גענומען און, ליגנדיג אין בעט, מאָנאָטאָניש די ערשטע צוויי פראַזן איבערגעלייענט. און באַלד האָט זי דעם בוך פון די הענט ווי אַ לא־יוצלח אַרויסגעלאָזן, ווידער מאָדנע אומעטיג צום פענסטער געמומען קוקן און אויך אַזוי אומעטיג צו ריידן אָנגעהייבן:

»אַלע האָבן זיי ליב אָנצוהייבן זייערע ביכער פון עמיצנס אַ טרויעריגן פריהלינג און דערמיט יעדן די אייגענע יסורים פאַרשטאַרקן.«

און נאָך אַ פּויזע, אַ זיפץ, ווידער וועגן דעמזעלבן:

»ווען אויפֿן האַרצן איז גרינג, איז מען זיי דאָס מוחל און מ׳לייענט זיי. נאָר ווען מ׳געפינט זיך אין אַזאַ גע־דריקטער שטימונג, ווי אירע איצט, זעהט שוין אין זיי אויס יעדע פראַזע, ווי אַן איינגעגעסענע פליג, וואָס שטעלט זיך אַלעמאָל אויף דער נאָז און רייצט זיך: ״אָבער ס׳איז דיר שלעכט... שלעכט... שלעכט״.«

נאָר אַמאָל אינאָוונט האָט זיך געמאַכט, אַז די אַקו־שאָרקע האָט גענומען דאָס קליינע און אוראַלטע Dicta Sapientium, וואָס אַן אַלטע פריצה אַ קאַטאָליקין האָט איר נישטלאַנג אַוועקגעשאָנקען, זיך מיט דעם לעבן מירלען אין בעט געזעצט, גענומען לעזן דעם ווי מיט טרערן אויסגעפּלעקטן און שטאַרק פארגעלטן קאַפּיטל און איר איין פּסוק נאָכן צווייטן לויט דער איבערזעצונג פאַר־טייטשט:

»Omnis felicitas mendacium est . . .«

ביידע מיידלאַך זיינען מיטאַמאָל ענליך צו שבעהזיצע־רנס געוואָרן, און געדוכט האָט זיך שוין, אַז זיי לייענען איצט איינע פאַר דער צווייטער דעם פּסוק איוב און טרייסטן זיך: אָט זיינען נאָך גרעסערע צרות ערגעצוואו אויף דער וועלט פאַרהאַן.

און דאָך איז מחמת אָטדעם לעזן אַביסל היימליכער דאָ אינם באַלויכטענעם חדר געוואָרן, און די געדריקטע שטימונג איז פונדאַנען אויף אַ ווײַלע פאַרשוואונדן. די אַקושאָרקע שאַץ האָט זיך שוין אַפילו שמייכלדיגערהייט אַ פּאַפּיראָס ביים קעסטל הילזן געמאַכט, זיך אים רויכערן צוריק אין בעט לעבן מירלען געזעצט און זיך אָן איר באַ־קאַנטן, דעם בעלעטריסט, דערמאָנט:

»האָט ער איר איינמאָל געזאָגט:

גליק קען מען שוין געפינען נאָר ביי קאָמיוואָיאַזשאָרן; ס׳וואָלט זעהר פאַרדראָסיג געווען, נאָר ס׳איז דערביי אַ

נחמה פאַרהאַן: זיי, די קאָמיוואָיאַזשאָרן, זיינען שטענדיג מיט קאָרטנשפּיל פאַרנומען און ווייסן וועגן דעם נישט.«

אוןביידע זיינען זיי אַ ווײַלע שווייגנדיג געבליבן און אַזאַ נקמה געהאַט אָן אָטדי קאָמיוואָיאַזשאָרן:

»זיי ווייסן כאָטש וועגן זייער גליק נישט.«

מירל האָט שוין אַפילו נאָכדעם אַ שמייכל געטאָן:

» Это хорошо. «

נאָר אייגנטליך איז שוין אָטדער שמייכל אַזוי שוואַך און מאָדנע ביי איר אַרויס. צופיל ענליך איז ער שוין געווען צו אַ קרים, וואָס קומט אַמאָל פאַר טרערן.

VIII.

אין שטאָט האָט מען דערווייל וועגן איר וואוינען ביי דער אַקושאָרקע שאַץ צו ריידן נישט אויפגעהערט. ביי אַברהם משה בורנעס אין שטוב האָט מען צופיל דערפון הנאה געהאַט און פריילעך געלאָפן אַקעגן יעדן נייאַריינ־קומענדיגן גאַסט, וואָס האָט וועגן דעם עפּעס נייס גע־קענט דערציילן:

»נו, וואָס הערט זיך? וואָס איז ער עפּעס נאָך געוואָר געוואָרן?«

ר׳ גדליה האָט זיך ביי זיך אין שטוב שיר נישט גע־עקט און זיך וועגן דעם אַלעמאָל געהאַלטן עצות מיטן מקורב דעם קאַסיר:

»ער וועט אים זאָגן דעם אמת: ער וואָלט שוין געוואָלט דערלעבן די שעה, ווען גיטעלע וועט צוריק אַהיים קומען; זי, גיטעלע, איז דערצו אַ מענש און קען געפינען עפּעס אַן עצה... וואָס, נישט אַזוי?«

און אַרומגעלאָפן איז ער דערביי אין אַזאַ צעטראָגענער שרעק איבער דער שטוב, און געזוקט האָט ער דערביי אַהין און צוריק די גילדענע בריל איבער דער נאָז:

»ווער ווייס? אפשר איז כדאַי געבן גיטעלען אַ טע־לעגראַם, זי זאָל וואָס גיכער אהיים קומען?«

נאָר אינגיכן איז שוין אַזאַ שיינער און זונענדיגער אסתר־תענית געווען. די לופט האָט שוין אין אים מיט אַזאַ סופווינטערדיגער וואַרעמקייט געשמעקט, און דער פראָסט איז שוין געווען אַזוי קליין און שוואַך, קוים גע־האַלטן גאַנץ דעם שנייאיגן בלאנקווייסן איבערפלאַך, וואָס אויף די אַרומיגע פעלדער, און געשפרונגען איבער אים אַקעגן דער זונענשיין מיט פיל זילבערנע און דימענטענע פונקען.

בייטאָג איז צו דער אַקושאָרקע שאַץ געקומען אַ פור פון א דאָרפישער פריצה און איר אַ בריוו געבראַכט:

»מ׳וויל זיך מיט איר מישב זיין, און אויב זי איז נישט פאַרנומען, בעט מען זי קומען.«

שטילערהייט האָט די אַקושאָרקע געוואָלט ליידיג די פור צוריק אָפּשיקן און שוין אַפילו צוליב דעם אַ בריוו דער פריצה געהאַט אָנגעשריבן. נאָר מירל האָט זיך פלוצים ווענן דעם דערוואוסט און איז מיטאַמאָל שטרענג געוואָרן:

»ניין... די אַקושאָרקע וועט באַלד אַהין פאָרן.«

און ווען די אַקושאָרקע האָט טענהן אָנגעהייבן, האָט זי נאָך אַ רוגזדיג בלאַסן פּנים באַקומען און זיך איבער עפּעס געשטעלט די אומריינע גלעזער און שאָלן איבערוואַשן.

»אויב די אַקושאָרקע פאַרט נישט, טוט זי זיך באַלד אָן און גייט אַוועק פונדאַנען.«

אַ רמז איז אין אָטדעם שטומען גלעזערוואַשן געווען סיי דערויף, וואָס זי איז אַ בת־יחידה, סיי דערויף, וואָס זי קען וואָרט האַלטן און ערגעצוואוהין פונדאַנען אַוועקגיין; און חוץ דעם: ס׳איז עפּעס גלאַטאַזוי געווען שטאַרק מאָדנע זי ביי אָטדער אַרבעט אָנצוקוקן.

אין אַ האַלבער שעה אַרום האָט זיך שוין די אַקושאָרקע ערגעץ ווייט־ווייט אַרויס דעם שטעטל אַקעגן דער דרום־מערבדיגער זון געשליטלט, און מירל איז שוין צוריק אומעטיג באַרוהיגט אויפן בעט געלעגן. זי האָט מאַנאָטאָניש שטיל געבעטן זיצן דעם נאָרוואָס אַריינגעקומענעם פּראָוויזאָרגעהילף סאַפּיאַנען און אים אויך אַזוי שטיל אויף זיינע אנפראַגן געענטפערט:

»יאָ, פריהער, ווי אינאָוונט, וועט די אַקושאָרקע אַהיים נישט קומען.«

דער פּראָוויזאָרגעהילף סאַפּיאַן איז, ווי תּמיד, געווען נערוועז, ערנסט און שטרענג. ער האָט געקוקט מיט זיינע בולטע פאַרבלויזע אויגן נישט צו איר, נאָר ערגעצוואוהין אין אַ חדרווינקל, געטראַכט, אַפּנים, צום שלעכטן וועגן דער אַקושאָרקע און געשוויגן. אַ שווערע פּוסטקייט איז נאָך זיין אַוועקגיין דאָ אין חדר געבליבן. די שטילקייט האָט זיך געשטאַרקט, ס'האָט זיך געהערט, ווי נאָהענט קעגנאיבער דעם פענסטער לויפן אַרום צוויי שיקסעלאַך אין שטיוול, יאָגן זיך איינע נאָך דער צווייטער און לאַכן, יאָגן זיך און לאַכן.

מירל האָט זיך צולעצט אויפן בעט אויפגעזעצט, זיך פאַרטראַכט און זיך מידערהייט פאַרקוקט אויפן פירעקיגן זונענפלעק, וואָס האָט זיך פאַמעליך געשפּילט אויף דער מיט פאָדלאָגע.

פּלוצים האָט זי זיך גענומען אָנטאָן, פאַרשלאָסן דער אַקושאָרקעס האַלבע שטוב און איז אַרויסגעגאַנגען אינ־דרויסן. ס'איז געווען אַרום האַלבפיר אַזייגער בייטאָג, און די זון האָט נאָך נאָהענט פון דרום־מערבדיגער זייט געשיינט, און דער קליינער פּראָסט האָט נאָך אַקעגן איר שיינענדיגן ים מיט פיל זילבערנע און דימענטענע פונקען אַרומגעטאַנצט. און די היפּשע שיקסעלאַך, וואָס אין די

שטיוול׳ זיינען נאָך איינע דער צווייטער נאָכגעלאָפן׳ זיך געיאָגט און געלאַכט׳ געיאָגט און געלאַכט. מירל איז געגאַנגען לינקס און אַראָפּ׳ צום שטעטל צו׳ געגאַנגען פּאַמעליך און זיך פון צייט צו צייט אין די זייטן אומגעקוקט.

ס׳איז געווען אַזוי פריש און לעבליך׳ ערגעץ ווייט׳ אין אַ גרויסער רוישיגער שטאָט׳ האָט שוין געוויס אַ יונגע מוטער איר דרייאָריג קינד צום ערשטן מאָל מיט דער ער־ציהערן שפּאַצירן אַרויסגעשיקט׳ און דאָס קינד איז צוריק אַהיים געקומען אַן אַנטציקטס מיט פאַרביג רויטע בעקלאַך׳ מיט אַ פרישן שמייכלדיגן פּנימל און מיט אַן איינאונאיינ־ציג ניימאָדנעם וואָרט:

» Мама, весна! ..весна! «

און דאָ אין שטעטל זיינען לעבן דער שול׳ וואָס איז אַביסל נידעריגער פון דער אַפּטייק׳ עלטערע און יונגערע פּאַסטנדיגע יידן אין אַ קליינער בינטל געשטאַנען; זיי האָבן געהאַט געדולד צו וואַרטן אויפן אסתּר־תּעניתדיגן "ויחל" און זיינען געווען אַנטציקט פון יינגלאַך וויסע־חברהניקעס׳ וואָס האָבן פאַר זייערע אויגן איינער אויפן צווייטן מיט שניי געוואָרפן.

די יידן האָבן זי דערזעהן און האָבן אויף אַ ווײלע אָן די יינגלאַך פאַרגעסן. זיי האָבן געוואוסט:

» זי׳ מירל הורוויץ׳ האָט דעם פאָטערס שטוב פאַרלאָזן און וואוינט דאָרטן... ביי דער אַקושאָרקע שאַץ וואוינט זי. «

און זי איז פּאַמעליך און מיד געגאַנגען וויטער אַראָפּ מיטן שטעטל. זי האָט פאַרהאַלטן אַביסל די טריט פאַר איר געוועזענעם מחותּנס שטוב מיט די אויסווייניגסטע בלויע לאָדנס און האָט געזעהן:

פאַרן פאָרנטיגן גאַניק מיט דער פאַראַדטיר שטייט איר געוועזענעם חתנס פור׳ און פון דער הינטערטיר׳ וואָס פירט אין קיך׳ פאַרטראָגט זיך אַהער אַלעמאָל אַ ריח פון

פרישע צוקערגעבעקס מיט רעגלמעסיגע קלעפּ פון אַ פּאָר אומרוהיגע מעשענע שטייסלאַך און דערמאָנען אָן אַ נאָ־הענטער, לאַנגדערוואַרטער חתונה:

»אַ שעמעוודיג לייטישער איז דער חתן... און די כלה... זי איז אים ווערט... ווערט... ווערט...«

און ס׳איז געווען מאָדנע:

אין איר, מירלען, האָט דאָס אַלץ קיין בענקענדיגע גע־פילן נישט דערוועקט און נישט אַרויסגערופן קיין פּחד פאַרן קומענדיגן לעבן.

מיט אַ נעפּלדיגן און קאַלטן באַשלוס האָט זי זיך אַלץ נעהענטער צום פאָטערס שטוב גערוקט. מיטן זעלבן קאַלט־בלוטיגן באַשלוס איז זי אַריינגעקומען אַהין אין פאָטערס שטוב. פוסט און האַלב פינסטער איז דאָרטן אין די חדרים געווען, און קיינער האָט זיך דאָרטן נישט געפונען, ווער ס׳זאָל זי באַמערקן. איז זי, די שלאַנקע און אומעטיגע, געבליבן דאָרטן שטיין ביי דער טיר, און געדוכט האָט זיך איר שוין, אַז זי לעבט נישט ווי אַלע מענשן, נאָר זי גייט איינעאַליין אַרום ביידערזייט פון לעבן, אויפן עולם התוהו און פלאָנטערט זיך דאָרטן פון קליינערהייט אין אַ לאַנגן פאַרוואָגלטן חלום, וואָס האָט נישט קיין אָנהייב און קיין סוף:

»אָט איז זי שוין, דוכט זיך, איצט צו עפּעס צוגעקומען און וועט עפּעס טאָן, און אפשר איז זי נאָך צו גאָרנישט ניט געקומען און וועט גאָרנישט ניט טאָן. איינעאַליין וועט זי נאָר ווייטער אַרומבלאָנזשען, ווי אַן אייביגער חלום פון תוהו ובוהו און וועט אינערגעץ נישט אָנקומען.«

»און אָט שטייט זי ווידעראַמאָל אין אָטדער שטוב, וואו זי איז שוין אַזויפיל מאָל געשטאַנען, און גייט דאָ פּאַמעליך פון איין חדר אין צווייטן, ווי אַמאָל, הערשן איצט דאָ די חושכדיגע בין־השמשות, שטאַרקן זיך אוז

גייען איבער אין נעפּל. נאָר אַמאָל זיינען דאָ געווען מענשן, און איצט איז דאָ קיינער נישטאָ. פון איין חדר אין צווייטן זיינען אָפן די טירן; אַ שוואַרצע פּוסטקייט זעהט זיך ערטערווייז אין יענע ווינקלען, וואו ס׳זיינען פון תּמיד אָן געשטאַנען אייניגע זאַכן פונם אַלטן ווייכן מעבל. זי, מירלען, באַמערקט דאָ קיינער נישט. קיינער שטעלט זי נישט אָפּ און ווערט מיט איר קומען נישט פרייליכער. עפּעס איז דאָ שוין, דוכט זיך, שפּעט און נאָך אַלעמען. נאָר די מענשן? וואוהין זיינען זיי פונדאַנען אַהינגעקומען, די מענשן?«

פּלוצים האָט זי אינם האַלבפינסטערן קאַבינעט אייגעמאַליין ר׳ גדליהן דערזעהן. די צוזאַמענגעצויגענע האַרץ האָט צו אים אַ שטאַרקן ציה געטאָן, און אַליין האָט זי מיטאַמאָל אָן איר נעפּלדיגן באַשלוס פאַרגעסן. אייגעהויקערט און שטאַרק פאַרקלענערט איז ער דאָרטן געזעסן צו איר מיט די פּלייצעס, דער קאָפּ עטוואָס פאַרוואָרפן אַרונטער און די מויל אָפן, ווי ביי אַ פּיש, און אָנגעשטעלט אַקעגן דעם רפואהדאַמף, וואָס ער האָט זיך געלאָזט פונם אויסלענדישן ניקעלנעם מאַשינדל. אין דער שפּעטער בין־השמשותדיגער לופט האָט די מאַשינדל אַקעגן אים מיט אַ קליינעם בלויגרינליכן פלאַם געברענט, און מיט אָטדעם בלויגרינליכן פלאַם איז זיין פּנים קוים־קוים באַלויכטן געווען, אויסגעזעהן נאַס און באַדעקט מיט פיל שווייסיגע דאַמפּטראָפּנס.

ער האָט געענדיגט דעם דאַמף לאָזן און די מאַשינדל אויסגעלאָשן. דעם נאַסן פּנים האָט ער זיך מיט דער פאַטשיילע פאַמעליך אויסגעווישט, און זי האָט ער נאָך אַלץ הינטער זיך נישט דערשפּירט. נאָר זי איז שוין אַזוי צעבראָכן געווען. טרערן זיינען איר געשטאַנען אין האַלז, און געגאַנגען איז זי שוין צו אים מיט פאַמעליכע טריט

און מיט אַ רחמנות צו אַ פּאָטער, וועלכער איז מגולגל געוואָרן אין אַ קליין אומבאַהאָלפן קינד.

»וואָס פון אים איז געוואָרן?!«

און אין אַ ווײַלע אַרום איז זי שוין געשטאַנען מיט אים לעבן פענסטער. זי האָט אים דעם פּנים געווישט, געקושט אין שטערן און געזעהן, ווי ער דרייט זיך פון איר אַלעמאָל מיט אַ שוואַכן כּוח צום פענסטער אַוועק, ציטערט מיטן גאַנצן אײַנגעהויקערטן קערפּער און כליפּעט שטיל אין זיך, ווי מורא האָבנדיג, ער זאָל די סלונע פונם מויל נישט פאַרלירן:

»עפּ—עפּ—עפּ—עפּ עפּ עפּ פּפּ... פאַר וואָס קומט דאָס אים?... עפּ—עפּ—עפּ—פּפּפּ... בײַ די עלטערע יאָרן — עפּ—עפּ—עפּ—עפּ...«

ער האָט זיך אַביסל באַרוהיגט, ווען די דינסטמיידל איז פון גאַס געקומען און אַ לאָמפּ דאָ אין קאַבינעט און אין עסצימער אָנגעצונדן. דענסטמאָל איז מירל אין עסצימער אַרויסגעגאַנגען, באַגעגנט דאָרטן דעם קאַסיר און, קוקנדיג גלײַך אין זײַן פּנים, זיך לעבן אים אָפּגעשטעלט:

»ווי קלערט ער: ווען מ׳דעפּעשירט באַלד זיידענאָווסקען, וואָלט נאָך דער קאָסמאל געקענט זײַן הײַנטיגן שבתצונאַכטס? יאָ? טאָ וועט זי אים בעטן, ער זאָל באַלד אָטדי דעפּעש באַזאָרגן.«

»נאָר זאָל ער וואַרטן... עפּעס האָט זי אים, דוכט זיך, נאָך געוואָלט זאָגן און האָט פאַרגעסן... ניין, ניין... זי האָט זיך שוין דערמאָנט. ער מעג גיין די דעפּעש באַזאָרגן... זי האָט זיך שוין דערמאָנט... דער שליסל... דער שליסל פון דער אַקושאָרקעס פאַרשלאָסענער שטוב איז בײַ איר געבליבן, זי מוז אים איצט אַליין גיין אָפּטראָגן.«

אין אָנדערהאַלבן שעה אַרום, ווען זי האָט זיך צוריק אַהיים אומגעקערט, האָט זי שוין די שטוב שטאַרק באַלויכטן געטראָפן. ר׳ גדליה איז נאָך אין דער סאַדעגערער קלויז ביי דער מגילה געווען, און אין עסצימער, ביים ווייס פאַרשפּרייטן טיש מיט די ברענענדיגע ליכט, איז געשטאַנען די נאַרוואָס אָנגעקומענע גיטעלע, געהאַט אַ פאַרפלאַמטן און פולפאַרביגן פּנים. טראַכטנדיג אפשר נאָך וועגן דעם, מיט וואָס זי האָט זיך פון איר רייכן עלטערפעטער אומגעקערט, האָט זי געהערט, ווי דער פרום אַרומגעגאַרטלטער ייד לייענט פאַר איר די מגילה:

בימים ההם ומרדכי יושב בשער המלך.

מיט אַ ווינק האָט זי דאָ מירלען אָפּגעשטעלט, געוואָלט ביי איר עפּעס פרעגן, נאָר מורא געהאַט אויסצוריידן און איר אויפן באַשריבענעם שטיקל פּאַפּיר, וואָס אויפן טיש, אָנגעוויזן.

»נו — אָ... אַדרעס... נו... אַ קוק געבן, צי געשריבן טוב זיידענאָווסקיס אַדרעס.«

און איבער עפּעס האָט מירל, איבערלעזנדיג דעם אַדרעס, איר גארנישט ניט געענטפערט. אַוועקגעגאַנגען צו זיך אין חדר און זיך דאָרטן אינדערפינסטער אין בעט געלייגט.

ס׳איז געווען אַזוי נישט צום גלויבן:

אין שטאָט האָט נאָך נאָכדעם עמיצער געשוואָרן, אַז אין יענעם זעלבן אָוונט, ווען די אַקושאָרקע האָט זיך אַהיים אומגעקערט, האָט זי זיך באַגעגנט לעבן איר אויסגעלאָשענער שטוב מיט וועלוול בורנעסעס וואַרטנדיגער פּור. ער, וועלוול בורנעס אַליין, איז דאָרטן אינדרויסן אַקעגן דער לבנה געשטאַנען פאַר איר אפשר צעהן מינוט אָהן אַ היטל און פון אויפגערעגטקייט קוים קוים געקענט עטליכע ווערטער אויסריידן:

»ער האָט געקלערט זעהן דאָ מירלען, האָט ער גע־זאָגט, ער האָט געוואָלט ··· איבערגעבן עפּעס, האָט ער איר געוואָלט ··· נאָר אייגנטליך ··· די אַקושאָרקע שאַץ באַדאַרף, אייגנטליך, אויף אים קיין פאריבעל ניט האָבן.«

אין צוויי טאָג אַרום האָט זיך אַ פינפאונדרייסיגיאָריגער בחור אָפּגעשטעלט מיט זיין פור לעבן ר׳ גדליהס שטוב און זיך דערפרעגט ביי אַברהמל דעם רב, וועלכער איז אים פונדאָרטן אַקעגן אַרויסגעגאַנגען:

»אָטדאָ וואוינט ר׳ גדליהס טאָכטער, מירל הורוויץ?«

דער רב האָט געקוקט מאָדנע אויף אים און אויף זיינע פעלדוועבלש גרויסע וואָנצעס, איז אים נאָכגעגאַנגען צוריק אין פאָדערשטיבל אַריין און האָט געזעהן, ווי ער טוט דאָרטן אויס דעם טולופּ און דערוואַרעמט די נאָז מיט די וואָנצעס פון דער קעלט. דער רב האָט געמיינט, אַז דאָס איז זיידענאָוסקיס אַ ניי צוגעשיקטער שליח, וואָס האָט אַ שייכות צום שידוך און צו די תּנאים. און ער, דער פינפאונדרייסיגיאָריגער בחור, וואָס האָט נתן העלערן אַ פעטער אָנגעקערט און האָט אין צוקערפאַבריק געדינט, איז שוין נאָכדעם לאַנג געזעסן מיט מירלען אין דער שטילער זאַל און זי דאָרטן ביז פאַרנאַכט אויפן גרויס־שטאָטישן שטייגער געענודעט. רוסיש האָט ער גערעדט שלעכט, ווי אַ דאַנטיסט, אַרויסגעזאָגט אַ „ס“ אויפן אָרט פון אַ „ש“ און האָט דערציילט, אַז דער „פלעמיאַניק“ זיינער, נתן העלער, פרעגט זיך נאָך אין יעדן בריוו אויף איר, מירלען:

»ער בעט אין יעדן בריוו, מ׳זאָל געוואָר ווערן, וואָס זי מאַכט.«

דערפֿאַר, וואָס אָטדער באַיאָרטער בחור איז שוין קיין איבעריגער חכם נישט געווען; דערפֿאַר, וואָס קיין בר־דעת איז אויף אָטדעם גאַנצן קליינשטעטלדיג נאַרעשען וויזיט נישט פֿייהיג געווען, איז איר, מירלען, שרעקליך לאַנג־וויילג געווען מיט אים דאָ אין זאַל צו זיצן, און גע־ערגערט האָבן זי סיי זיינע מעשיות וועגן נתן העלערן, סיי די בליקן פון חשד, וואָס מיט זיי איז גיטעלע אַלעמאָל אַהער צו דער טיר צוגעגאַנגען. זי האָט זיך געהילט אין שאַל און געוואָלט, ער זאָל גיכער אַוועקגיין; און אַז ער איז צולעצט אַוועקגעגאַנגען, איז איר שוין געווען שטאַרק נמאס די שטוב, דער קנסמאַל, וואָס צו אים גרייט מען זיך, איר גאַנץ קינפטיג לעבן, מיט גיטעלעס פראַגעס:

»וואָס האָט ער געוואָלט, אָטדער יונגערמאַן?«

גיטעלען האָט זי געענטפערט עפעס בייז און אויפ־געערעגט:

»זאָל זי געשווינט אַ רייטער אויפזעצן און אים נאָכשיקן פרעגן, וואס האָט ער געוואלט.«

און אַליין איז זי אַוועקגעגאַנגען צו זיך אין צימער, זיך אויסגעטאָן און זיך תחילת נאַכט געלייגט שלאָפן. צום קנסמאַל איז דאָך נאָך געבליבן עטליכע טעג: עפעס האָט נאָך ביז יענער צייט געקענט געשעהן, און זי איז נאָך לחלוטין נישט געווען מחויב צו טראַכטן וועגן אים, דעם נגידישן בחור, וואָס הייסט שמואליק זיידענאָווסקי, און וועגן דעם אומאָנגענעמען נייס, וואָס מיט איר וועט פאָרקומען.

פאַרן שלאָף האָט זי נאָך אומגעריכט וועגן העלערן אַ טראַכט געטאָן, און נאָכדעם האָט זיך איר שוין אַ גאַנצע נאַכט געחלומט זיין לענגליך פנים, וואָס מאַכט אים ענליך צו אַ רומענער. ערגעץ איז ער איינגעראַליין אַרום צעהן אַזייגער געגאַנגען דאָרטן, אינם כרך, דער גובערניע־

שטאָט, וואו ער געפינט זיך, געגאַנגען צו זיינעם אַ חבר, וואָס וואוינט אין צווייטן עק שטאָט, און אינזינען געהאַט דעם גאַנצן וועג אָטדעם חברס וואַרעמען און באַלויכטענעם צימער.

זיצן וועט מען דאָרטן קענען לאַנג ביי אַ גלאָז טיי און דערציילן וועט מען דאָרטן קענען פאַרטראַכט און מיט גרויס בענקשאַפט:

»איז אַ שטעטעלע ערגעץ ווייט ווייט פאַרהאַן, און אַ מיידל, וואָס הייסט מירל הורוויץ, לעבט דאָרטן אין אָט־דעם ווייטן שטעטעלע. האָט זי מיך אַמאָל ליב געהאַט, אָטדי מירל הורוויץ... שטאַרק האָט זי מיך אַמאָל ליב געהאַט.«

זיין פנים האָט זיך שוין נאָכדעם געדענקט אין משך פון גאַנצן ווייטערדיגן טאָג, זיך געדענקט מטושטשדיג און פאַרפינסטערט־ליב און געצויגן צו זיך די מחשבה מיטן האַרצן. נאָר אין שטוב האָט זיך שוין אַזוי שטאַרק דער נאָהענטער קנַסמאָל געפילט. און געהערט האָט זיך צו איר אין צימער, ווי מ׳רוקט אין די אַרומיגע חדרים די טישן, ווי עמיצער קלאָגט זיך און רעכנט אויס:

»וואָס מיינט איר? אויב די זיידענאָווסקיס וועלן קומען מער, ווי איינדרייען, וועט מען זיך טאַקע מוזן אַביסל מוטשען.«

האָט זי מער ניט געוואָלט אינזינען האָבן נתן העלערס פנים און זיך געפלייסט טראַכטן וועגן דעם, וואָס שמואליק זיידענאָווסקי האָט אַן אייראָפּעאישן אויסזעהן:

»זי האָט שוין אַמאָל אַפילו וועגן דעם געקלערט... אַרומגייענדיג מיט אים אין קרייזשטאָט, האָט זי וועגן דעם געקלערט.«

IX.

זיי זיינען אָנגעקומען פרייטאָג בייטאָג, די מיטליאָריגע פאָטער־און־מוטער, וואָס וואוינען אינם שטילן עק פאַר־שטאָט פון ווייטן כרך, מיטן עלטסטן קינד, דעם חתן, און געבראַכט האָבן זיי מיט זיך אַ לייטישן האַלב אַרויס־געוויזענעם שמייכל פון אינוויינינגסטער צופרידנקייט מיט אַ זיבניאָריגער חתן־שוועסטערל, אַ „מיזינקע״. דער שמייכל איז נאָכדעם אַזאַ פאַרפירערישער געוואָרן; ער האָט זיך דאָ באַוויזן אַפילו אויף די פנימער פון ווילד־פרעמדע שטאָטאידן, זיי געמאַכט פאַר אַזעלכע גוטע, גוטע און זיי געצוואונגען איינעם און דעמזעלבן שכל אויפטאָן:

„אַז זיי, די מחותּנים אַליין, האָבן זיך גאָר ליב ... אַז זיי האָבן נאָך גאָר אַמאָל אין סאַדעגערע געטשומאַקעוועט און געפעלן זיך נאָך עד היום איינער דעם צווייטן בעסער, ווי די חתן־כלה.“

און די זיבניאריגע מיידעלע האָט, ווי אַ גרויסע, צו אָפּט די קליידלאַך געביטן און זיך צופיל אויף דער מוטערס בענקל געדראַפּעט יעדעסמאָל, וואָס טאַטע־מאַמע האָבן דערציילט, וויאַזוי זי האָט זיך אין וואַגאָן צווייטן קלאַס מיט אַן אַלטן גענעראַל אויסגעטענהט.

„די עלטערע, האָט די מחותּנתטע וועגן איר דערציילט, ענדיגט היינטיגס יאר די גימנאזיע; זי האָט קיין צייַט נישט און באַדאַרף לערנען. און זי, די קלענסטע, האָט מען מיטגענומען; זאָל זי נאָך אַביסל הוליען.“

און אַריינקוקנדיג דעם קינד אין פנימל אַריין, האָט זי געפינקלט מיט די קליינע שוואַרצע אויגן אַזוי געשווינט, ווי אַ קורצזיכטיגער נאַכטפויגל, געוואָרפן אַ מיאוסן חשד אויפן שוואַרצן פינטל, וואָס ביים קינדס נעזל, און האָט זי בשעת מעשה אויף איר הייזעריגליכן קול געפרעגט:

»נו ווי געפעלט זי דיר עפּעס, די כלה? האָסט זי שוין געזעהן?«

גיטעלע איז לייטיש שווייגנדיג געזעסן אַקעגן איר און האָט זי אָנגעקוקט:

אַ הויכע, אַ דאַרע און עטוואָס מידע יידענע, האָט אַ מאַטטונקעלן און לעֲנגליכן בעל־הביתטעפּנים, אַ קליינעם, שטאַרק טעמפּן מוח מיט אומגעוואוינליך גרויסע הענט און פיס. די היפּשע ירושהשפּילקע, וואָס אויף איר שאַטענעם פּאַריק, איז, אַפּנים, אַ טייערע, אַ ברילִיאַנטענע, נאָר זי אַליין האָט נישט וועגן וואָס צו ריידן, שמייכלט דער־פאַר צופיל פון אינוויינינגסטער צופרידנקייט און הייבט אָן אַלעמאָל דערציילן גאָר, גאָר פונאָנהייב:

»נו, און אַז די טעלעגראַם איז אָנגעקומען פּונקט פּורים צו דער סעודה... און אַן אָנדערהאַלבן מנינים יידן זיינען שטענדיג ביי דער סעודה פאַרהאַן, האָט ער, יעקב יוסל הייסט עס, מן הסתּם באַלד אַ קאָמאַנדעווע געטאָן: ווייִן! גראָבט אויס ווייִן! (ער האָט דעם ווייִן אין קעלער פאַר־גראָבן נאָך דעם יאָר, וואָס שמואליק איז געבאָרן געוואָרן) נו, קען מען זיך שוין פאַרשטעלן...«

אַביסל ווייטער, ביים געעפנטן בוך, וואָס אויף דער קליינער ביכערעטאַזשערע, איז דער שלאַנקוואוקסיגער פּיראונצוואַנציגיאָריגער חתן מיטן מקורב דעם קאַסיר גע־שטאַנען. ער האָט געהאַט דרך ארץ פאַרן קאַסירס צוויי מליצהבריוולאַך, וואָס זיינען צו זיי אין שטוב אנגעקומען, אים געהעכנט פאַר אַ משכּיל און אים דערפאַר אויפן קול געלאָזט הערן, ווער ס׳איז אַזוינס אחד העם.

»איר פאַרשטייט? ער קען אייך אָפּשווייגן אַ גאַנץ יאָר, אחד העם.«

ער האָט געהאַט נאָך גאָר אַ יונגע בלאָנדרויטליכע און פריש אַרומגעשאָרענע בערדל. די בערדל האָט, אויספּע־

לגדיג די אויערן׳ זיך מיט די שאַטענע קאָפּהאָר צו־נויפגעגאָסן און זיך געצויגן אַרום פּנים׳ ווי אַ שטרענג גלייכע רצועה׳ און דאָך איז ער שטאַרק ענליך געווען צו זיין מיטלוואוקסיגן און געפּאַקט קרעפטיגן פאָטער׳ צו אָט־דעם רירעוודיג מונטערן מיטליאָריגן ברונעט׳ מיט דער היפּשער שטאַרק שוואַרצער און נישטגעריטער באָרד און מיט די פרישע׳ ווי מיט לאַק אָפּגעשמירטע׳ שוואַרצע אויגן׳ אָטדער פרייליכער מחותן האָט אָפן און ברייט־האַרציג ר׳ גדליהן ביים טייטרינקען ארומגענומען׳ זיך מיט אים דערביי שיר נישט צעקושט און שוין אפשר דער־פאַר אַזוי פלוצים און אזוי פריילך מיט זיין זאַפטיגער ברוסטשטים צו גיטעלען אַריבערגעשריען:

»מחותנתטע! איר וועט אָנקוקן׳ ס׳אַראַ זעקס טאָרטן׳ אַ מתנה׳ מיר האָבן אייך צו פירן געבראַכט.«

מ׳האָט זיך געגרייט גיין דאַוונען׳

לעבן די מחותנתטעס איז שוין דערווייל געזעסן ליבקע די רביצן מיט דער שוויגער אירער׳ איר גאַסט׳ אַ יידענע מיט אַ פּשוטן פּנים׳ מיט יונג אַרויסגעפאַלענע פאָדערשטע ציין און מיט אַ זיידענער טיכל אויפן קאָפּ. די יידענע האָט ניט געוואוסט׳ וואוהין די צעהאַקטע קיכהענט אַהינצוטאָן׳ און האָט געוואָלט אויסבאַהאַלטן דעם גראָבן האַנטפינגער׳ וואָס פון אים איז ביי איר שוין יאָרנלאַנג אַ זעקסטער אַ טויגנישט אויסגעוואַקסן. און דאָ לעבן מחותן׳ האָט זיך שוין אַברהמל דער רב שמייכלדיג גע־דרייט אַ געגרייזלטע פּאה. ער האָט הנאה געהאַט׳ וואָס דער מחותן טראָגט שבת אַ שוואַרץ זיידענעם׳ עטוואָס פאַרקירצטן סורדעט׳ און פון דעם׳ וואָס אויף דער וועלט זיינען נאָך בכלל לייטיש פרומע יידן פאַרהאַן׳ און האָט דערפאַר אויך אַזוי שעמעוודיג און שטיל אַ זייטיגע סברה אַרויסגעזאָגט:

»אין קלויז וועלן מן הסתם, די מתפּללים וועלן, אַז ר׳ יעקב יוסל זאָל זיי פאַרן עמוד אַ תּפילה שענקען ... זיי געדענקען דאָך נאָך, מן הסתם, זיין ימים־נוראימדיגן דאַוונען אין סאַדעגערע.«

און דער וועלטליכער מחותּן האָט, רויכערנדיג דעם לעצטן פריי־טאָגפאַרנאַכטיגן פּאַפּיראָס, כּלומרשט אַ שטרענגן פּנים באַקומען:

»ווער? ער וועט דאַוונען פאַרן עמוד? חס וחלילה.«

ער האָט געוואָלט, מ׳זאָל אים בעטן.

פּלוצים האָבן זיך אַלע אין חדר מיטאַמאָל פון די ערטער אַ הייב געטאָן. דער מחותּן האָט אָנם רב פאַרגעסן און זיך פונדערווייטנס גענומען וועלטליך נויגן אַקעגן מירלען, וועלכע האָט זיך אין אַ לאַנגן גרויזיידענעם קלייד צום ערשטן מאָל דאָ אין עסצימער באַוויזן. אירע בלויע אויגן האָבן צו די געקומענע מחותּנים געשמייכלט, און דער נאָרוואָס אָפּגעוואַשענער פּנים איז געווען אַזוי אויסגע־מאַטערט בלאַס און האָט אויסגעזעהן עטוואָס עלטער, ווי אינדערצמתן. דעם פרעמדן אויג האָט זיך שוין טאַקע געדוכט, אַז זי איז נישט קיין תּמימותדיגע מיידל, נאָר עפּעס אַן אומגעוואוינליך ליידנשאַפטליכע ווייבל, וואָס לעבט שוין דריי־פיר יאָר מיטן מאַן, וואָס זי האָט אים שרעקליך ליב און גיט זיך אים איבער מיט גרויס גע־טריישאַפט און אָהן שום חשבון, אַז איבערדעם זעהט שוין איר איידעלער פּנים אויס אַזוי מיד און אויסגעמאַטערט בלאַס, נישט קוקנדיג דערויף, וואָס זי האָט אים נאָרוואָס לאַנג מיט שטאַרק קאַלטע וואַסער געפרישט און אים אַלער־ליי סגולות געטאָן.

דער מחותּן האָט זיך נישט איינגעהערט, וואָס זי האָט, שמייכלדיג מיט די אָפּגעפרישטע בלויע אויגן, צו אים געזאָגט. ער האָט זיך צו ר׳ גדליהן האַלב אויסגעדרייט:

»וואָס, דאַוונען גיין? יאָ, ער איז גרייט.«

און ווען ער האָט זיך ווידער צו איר מיטן פּנים אומ־געקערט, האָט זי שוין אָן אים געהאַט פאַרגעסן. זי איז געשטאַנען ביים פענסטער אַקעגן שמואליקן און צו אים מיט דיזעלבע אָפּגעפרישטע בלויע אויגן געשמייכלט:

»איז זי, נאָכדעם ווי ער איז פון קרייזשטאָט אַוועקגע־פאָרן, נאָך איינמאָל דאָרטן געווען און זיך איינעאַליין איבער די פוסטע גאַסן אַרומגעדרייט. ווען איז דאָס געווען? אָט וועט זי זיך דערמאָנען, ווען דאָס איז געווען.«

נאָר אַליין האָט זי שוין וועגן עפּעס אַנדערש געטראַכט און זיך בשום אופן נישט געקענט דערמאָנען, זיך פלוצים נאָכאַמאָל צו זיך אין חדר אַריינגעכאַפּט און דאָרטן ווידער עפּעס געטאָן דעם בלאַסן פּנים, זיך פונדאָרטן צוריק אומ־געקערט אין עסצימער און פאַרגעלייגט שמואליקן, וואָס איז צוליב איר דאַוונען נישט געגאַנגען:

»ער האָט נישט קיין חשק אָנטאָן דעם טכוירענעם טולופּ און זיך מיט איר אַביסל איבערן שטעטל דורכגיין?«

דאָ און דאָרטן האָט זיך שוין נאָכדעם אַ מיידל אין אַ שאַל לעבן דער הויזטיר פון איר פאָטערס שטוב פאַר־האַלטן און געזעהן, ווי זיי שפּאַצירן ביידע איבערן שטעטל, פאַרלאָזן די פאָדערשטע גאַס און לאָזן זיך אַוועק צו די הינטערגעסלאַך מיט די באַלויכטענע בתּי־מדרשים, וואו מ'איז מקבּל שבּת. אַרום און אַרום די בתּי־מדרשים האָבן פענסטער אויסגעקרימטע, מיט ליים אַרומגעשמירטע, די פלעמלאַך פון זייערע שבּתליכט דער שפּעטער לופּט באַוויזן. צוויי מיידלאַך, כּלות, זיינען דאָרטן צו זייער חברטע דער שכנה צוגאַסט געקומען, געשטאַנען אַלע דריי לעבן אַזאַ מין פענסטער און זיי, מירלען מיטן חתן, נאָכגעקוקט, געוואָלט זעהן שמואליקן אין פּנים און נישט

געקענט. און אַ יונגע ווייבל, וואָס איז צופעליג אינדרויסן געשטאַנען, האָט געזעהן, ווי מירל שטעלט זיך אָפּ מיטן חתן פאַר דער ליימיג פאַרשמירטער טיר פון ליפּקיסעס שטוב און ווייזט אים אָן:

»אָטדאָ וואוינט אירער גאר אַ נאָהענטער גוטער פריינט; ער הייסט ליפּקיס און איז אַ סטודענט. נאָר ער איז זעהר אן אָרעמער און הינקט אַביסל אויף אַ פוס.«

שבת אינדערפריה איז מען אין שטאָט געוואָר געוואָרן, אַז ר׳ גדליהס מחותּן וועט דאַוונען פאַרן עמוד. צו מוסף איז שוין די אסאטענער קלויז געוועזן פול געפּאַקט מיט די בעלי־בתּים פוןביידע בתּי־מדרשים און פון דער גרויסער, בעל־מלאכהשער שול. הערנדיג, ווי ער, דער מחותּן, פאַרענדיגט פאַמעליך איין מי־שבּרך און גייט אויך אַזוי פאַמעליך איבער צום צווייטן, איז מען אין די הינטערשטע שורות אויף די שפּיצפינגער געשטאַנען, אַרויסגעזעהן פון אַלמעמאָרהויך נישט מעהר ווי דעם שפּיץ פון זיין גאָל־דענער עטָרה און געטראַכט וועגן אים, דעם גרויס־שטעטיגן מיטליאָריגן גביר: דאָרטן אין מזרחוואַנט איז דער זון זיינער, דער חתן, אין איין שורה מיט ר׳ גדליהן געשטאַנען, און ער אַליין האָט געהאַט אַ שטאַרקע, אָנגע־נעמע שטים און האָט געדאַוונט:

»ווי גאָר די גרויסע חזנים האָט ער געדאַוונט.«

אין דער לופט, וואָס איבער די קעפּ, איז געהאַנגען די מידע מוספדיגע שטימונג. ס׳האָבן געשוויצט אינדערהייך די געמויערטע ווענט פון קלויז, ס׳האָט פון מזרח מיט אַ הייליגער שבתדיגער מידקייט אַראָפּגעקוקט דער פאַרהאַנ־גענער ארון־קודש, און פון דער אַלמעמאָרהויך האָט נאָך אַלץ געשימערט דעם שמשס פּנים, און געקלאַפּט האָט ער פאַר יעדער תּפילה, כּדי די שטילקייט צו פאַרגרעסערן,

אַרויסגעגאַנגען פון קלויז איז מען שפּעט· אַרום איינס אַזייגער· דערפילט די ניכטערע פאַרחלשטע הערצער און זיך געאיילט אַהיים· און נאָכדעם האָט שוין די גאַנצע שטעטל געלעבט· ווי אין אַ שבתדיגן חלום· געדענקט די מחותּנים מיטן חתן· וואָס געפינען זיך ביי ר׳ גדליהן אין שטוב און דעם קנסמאל· וואָס וועט דאָרטן אינאָוונט פאָרקומען·

וואַרעם אָנגעטאָנע מיידלאַך האָבן זיך טאַקע איבעריגס יום־טובדיג אין אָטדעם ווינטערדיגן שבת געפילט און האָבן צופיל אַרומגעשפּאַצירט אַרויף און אַראָפּ מיט דער לאַנגער גאַס· וואָס צו איר גייען אַרויס די פאָרנטיגע פענסטער פון ר׳ גדליהס שטוב· און נאָר דאָרטן· אין אָנהייב מאַרק איז מאָדנע אומעטיג און ווי פאַרלאָזן געשטאַנען מיט אירע בלויע לאָדנס די גרויסע שטוב פון מירלס געוועזענעם מחותּן אַברהם־משה בורנעס· ס׳האָט זי געקרענקט יעדער פריילעכער ניגון· וואָס אַסאַטענער חסידים זינגען ביי ר׳ גדליהן· קיינער איז אין איר נישט אַריינגעקומען· קיינער איז פון איר דעם גאַנצן שבת נישט אַרויסגעגאַנגען· און אַרויסגעקוקט האָט זי· ווי פון אונטער אַ שווערן חרם· וועלוול בורנעס אַליין· איז דאָרטן געוויס אויף אָטדעם שבת נישט געוועזן און געלעגן ערגעצוואו ביי זיך אויפן פולווערק· נאָר אין שטאָט האָט מען דאָך שוין סייווי־סיי געוואוסט· אַז ער גייט זיך פונאַנדער מיט זיין צווייטער כּלה און אַז דאָס· וואָס ער אַליין דערציילט יעדן· אַז זיין חתונה איז אָפּגעלייגט געוואָרן אויף שבת־נחמו· איז אויך נאָר לפּנים·

שבתצונאַכטס איז ר׳ גדליה הורוויצעס שטוב געווען שטאַרק באַלויכטן און איבערגעפולט מיט פיל אָרטיגע און פרעמדשטעטלדיגע געסט גבירים·

ס׳האָבן אין פּאָדערשטיבל פון אָטדי געסט שטאַרק הנאה געהאַט אייניגע פון ר׳ גדליהס שרעקליך פּאַראָרעמטע משולחים, געווען צופרידן, וואָס ר׳ גדליה האָט נאָך גוטע פריינט, און שוין דערפאַר, נאָך יעדן ניי אַריינקומענדיגן גביר, אַזוי פריילין איינער צום צווייטן די האַנט נאָך אַ ציגאַר אויסגשטרעקט:

»וואָס זאָגסטו אויף אָטדעם אָ?... אויך נישט קיין קבצן, אַ? גיב אַ ציגאַר.«

ס׳איז געווען ענג אַרום דעם גרויסן קיילעכדיגן טיש, וואָס האָט זיך דאָרטן ביז די פונאַנדערגעעפנטע טירן פון דער באַלויכטענער זאַל געצויגן. אויבנאָן לעבןביידע מחותּנים איז מיט אַ פרישן פּנים פון קעלט געזעסן דער פריילּיכער נחום טאַראַביי. ער איז נאָרוואָס מיט זיין איי־גענער פור אויף די תּנאים געקומען און זיך שוין נישט געשעמט אַליין דערציילן דעם מחותּן יעקבֿ־יוסלען, אַז ער איז ר׳ גדליהן אַ דורש טוב, און איז דערפאַר געקומען אויף זיין טאָכטערס תּנאים, אַפילו אום שבתצונאַכטס. ער איז אהער געפאָרן ביז צעהן אַזייגער ביינאַכט, געבלאָנזשעט אַפילו ערגעצוואו אין דער פינסטער, וואָס הינטער אַ שלאָפנדיגן דאָרף, און איז פּאָרט געקומען. איצט האָט ער שוין דאָ געלאַרעמט מיט זיין פריילּיכן פּליעסק, מיט זיין קונציגן שפּרונגאַונטער און מיט זיין יאָציגער שאלה, וואָס מיט איר האָט ער אַלעמאָל דעם מאָדנע אומעטיגן ר׳ גדליהן געמינטערט:

»וואָס זשע דען? ער פאַרשטייט נישט: ר׳ גדליה מאַכט תּנאים ביי אַ קינד, און ער, טאַראַביי, וועט דערביי נישט זיין?«

ר׳ גדליה איז פון בייטאָג אָן געווען שטאַרק אומעטיג און געפאַלן און נישט געוואוסט, וואָס מ׳רעדט צו אים. זיצנדיג לעבן דעם מחותּנס לינקער האַנט, האָט ער די

גאַנצע צייט געשוויגן׳ געהאַט אַן אַראָפּגעלאָזענעם קאָפּ מיט יורדישע געדאַנקען און געוואוסט׳ אַז אָטדי אַלע געסט זיינען זיך שוין איצט אַהער צונויפגעפאָרן נישט צו־ליב אים׳ ר׳ גדליה דעם אָנזעצער׳ נאָר צוליבן רייכן מחותּן יעקב יוסלען׳ וואָס האָט ביי אַ האַלבן מיליאָן און קנאַקט אויפן גבירישן שטייגער; אַז ער׳ דער גאַווהדיגער און מונטערער מחותּן׳ ווייס דערפון׳ און קוקט זיך דער־פאַר צו אים נישט אום׳ און זיי׳ די געסט׳ האָבן דער־פאַר אויף אים׳ ר׳ גדליהן׳ רחמנות און לאָזן אים אויך צורוה׳

ער האָט זיך שוין אַפילו אַביסל דערשראָקן פאַר גיטע־לען׳ וועלכע איז צו אים פּלוצים נאָך זיינע שליסעלאַך צוגעגאַנגען׳ איינגעהויקערטערהייט האָט ער זיך אויף די פיס אויפגעשטעלט׳ נישט געוואוסט׳ וואו ער איז אין דער וועלט׳ און האָט לאַנג מיט טאַפּנדיגע הענט אַרומ־געשאַרט פון איין קעשענע צו דער צווייטער׳

מירל האָט דאָס געזעהן פונדערווייט׳ די האַרץ האָט מיט גרויס רחמנות צו אים אַ ציה געטאָן׳ איז זי צו אים צוגעגאַנגען׳

»אָט זיינען זיי דאָך׳ די שליסעלאַך... ביי דיר אין אויבערשטן טאַש ליגן זיי׳«

זיין אומעטיגער אויסזעהן האָט זי צעבראָכן׳ פון תּמיד אָן האָט זי געגלויבט׳ אַז ער׳ דער פאָטער אירער׳ איז אַ שטאַרקער און קען טאָן אַלץ׳ כּדי צו זיין שטאָלץ׳ ניט צו פאַרלירן זיך׳ און איצט האָט זי אים צום ערשטן מאָל דערזעהן אַן אומבאַהילפיגן מיט אַן אויסזעהן פון אַן אמתן פאַרלוירענעם יורד׳ אומעטיג און אונטערטעניג שטיל איז זי געזעסן לעבן גיטעלען מיט דער מחותּנתטע און געהערט׳ ווי אָטדי קורצזיכטיגע יידענע וויל נישט ריידן קיין לשון־הָרע אויף זייער געשוועסטערקינד אידאַ שפּאָליאַנסקי׳

וואָס וואוינט אין איין גובערניעשטאָט מיט איר און פעלשט דאָרטן אָנם מאַן. זי הייבט אָן דערציילן, אַז זי אַליין האָט איינמאָל אידאַן געזעהן אין טעאַטער מיט אַן אָפיציר און מיט אַ נאָכשלעפּנדיגן פּאָליטעכניק, נאָר פאַרכאַפּט זיך און וויל עס פאַרגלעטן:

»איז זי דאָך די באַרימטע פאַרשוין, אידאַ, און דער מאַן אירער אַבראַם איז געוויס אַ פיינער יונגערמאַן. ער האַנדלט, דוכט זיך, מיט דער אינטענדאַנטסטווע און איז חדשימוויז אינדערהיים נישטאָ. נאָר די שטוב זייערע... די שטוב, זאָגט מען, איז שוין אַ היינטיגע... גאָר, גאָר אַ פרייע.«

אַרום די גרויסע געגרייטע טישן מיט די פיל ברענענדיגע ליכט האָבן זיך שוין די "געוואַשענע" געסט געהאַט צוריק אַוועקגעזעצט. זיי האָבן דאָרטן באַלד נאָך "המוציא" גענומען שמייכלען מיט די שבתצונאַכטיגע פנימער, טרינקען לחיים און ריידן, קלינגען מיט די קעלישקעס, ווידער טרינקען און ווידער ריידן. דער שמועס האָט זיך געטראָגן איינצייטיג פון זעכציג קייענדיגע און טרינקענדיגע מיילער, און דאָס אַלץ האָט דאָך נישט געשטערט, אַז זי, מירל, זאָל זיך, ווי פריהער, איינזאַם פילן, אַז זי זאָל געדענקען די גרויסע גובערניעשטאָט, וואו זי וועט מיט שמואליקן אין דריי צי אין פיר צימערן וואוינען, און זאָל זיך פאָרשטעלן די גאַסן, וואָס דאָרטן איז זי שוין אַמאָל קינדוויז מיט ר׳ גדליהן געווען.

»ערגעץ וועלן זיי שוין דאָרטן אין אַ זומערפאַרנאַכט אַזוי אינצווייען גיין, גיין פאַמעליך און נישט האָבן וועגן וואָס צו ריידן, זיך אומקערן אַהיים און דאָרטן ווידער נישט האָבן וועגן וואָס צו ריידן.«

שטאַרק גוט אויפן האַרצן וועט שוין נישט זיין סיי פון

אָטדעם פֿאַרנאַכטיגן שפּאַציר, סיי פֿונם אומקערן זיך אַהיים.
נאָר זי, מירל הורוויץ...

»וואָס האָט זי שוין געקענט מיט זיך מאַכן?«

דער האַלבשיכּורער גערויש איז געוואַקסן. פֿאַרשיידענע אויסגעשרייען האָבן דערוואָרגן אַלעמאָל עמיצן אַן אַנדערנס אָנגעהייבענעם ניגון, און דער מונטערער מחותּן יעקב־יוסל האָט געטרונקען אַזוי פֿיל און מיט אַזאַ עקשנות, גלייך ער וואָלט וועלן פֿאַרטרינקען דעם געדאַנק, אַז ער האָט אַ שידוך געטאָן מיט אַ קבצן, וואָס האָט ניטלאַנג אָנגעזעצט און פֿאַרמאָגט שוין נישט אַ פּרוטה. אַלעמאָל האָט ער דאָרטן מיט זיין קרעפּטיגן פֿויסט אויפֿן טיש געקלאַפּט, פֿלעשער זיינען אומגעפֿאַלן און זיך צעגאָסן, דער הענגלאָמפּ האָט זיך געזעצט, און ער האָט נאָך אַלץ געקלאַפּט, זיך אַפֿילו איינמאָל נישט אומגעקוקט צו ר׳ גדליהן און געשריען צו אַברהמל דעם רבֿ:

»ר׳ אברהמל רבי! איך הייס טרינקען!... גלייך מיט מיר הייס איך טרינקען.«

מירל איז נאָך אַלץ געזעסן אין צווייטן עק חדר און האָט געשוויגן. מינוטנווייז האָט זיך געדוכט, אַז אָטדער גאַנצער גערויש קומט פֿאַר נישט צוליב איר, נאָר צוליב אַ צווייטער מירל, וואָס איז מיטן קנסמאל שטאַרק צופֿרידן, און זי, די אמתע מירל, זעהט דאָס אַלץ נאָר פֿונדערזייט און האָט דערצו קיין שייכות נישט. און ווען זי האָט פֿון אָטדי מינוטן דערוואַכט, האָט זי שוין געגלויבט, אַז ס׳איז נאָך אַ גרויסער ספק, צי זי וועט אַמאָל חתונה האָבן מיט אָטדעם שמואליקן, וואָס ער זיצט אויבנאָן און וואָס צו אים טרינקט מען לחיים; אַז דערפֿאַר איז שוין נאַריש סיי דאָס, וואָס מ׳פֿרייט זיך מיטן קנסמאָל, ווי מיט עפּעס אַ וויכטיגער געשעעניש, סיי דאָס, וואָס זי האָט זיך איינגעצויגן אין אָטדעם נייעם גרויזיידענעם קלייד און

זיצט דאָ צווישן אָטדעם נאַרעשן עולם, ווי עפּעס אַ גע־שלייערטע לעלע, און אָט האָט זי צוריק מיט עטליכע שעה געזעהן אין שפּיגל, וואָס ביי איר אין חדר, די אייגענע אַנטפּלעקטע הענט מיטן לאַנגן ענגאַיינגעצויגענעם גאַר־סעט און שטאַרק געוואָלט, אַז לעבן איר זאָל זיך געפינען יענער זעלבער נתן העלער, וואָס זי האָט אים שוין אַמאָל פון זיך משלח געווען. איז דאָך שוין אָטדער ווילן אויך נישט מער ווי אַ נאַרעשקייט געווען, וואָרום אָטדעם נתן העלערן האָט זי שוין אַמאָל געזאָגט:

»נו, גוט, זי וועט מיט אים חתונה האָבן, און וואָס וועט זי טאָן נאָכדעם?«

און זי, מירל הורוויץ, אַליין:

»זי איז שוין, דוכט זיך, אַ דערוואַקסענער מענש, און שלעכט איז איר שוין, דוכט זיך, אויך, ווי גאָר, גאָר אַן ערנסטן מענשן, נאָר אַליין איז זי נאָך אַלץ אַ „דער רוח־ווייס־וואָס“, און אין קאָפּ קריכן איר נאָך צייטנווייז אַזעלכע נאַרעשע געדאַנקען.«

זי האָט זיך אײַנגעאַנצן אויפגעכאַפּט איבערן שיכורן טומל, וואָס איז שוין ביים קיילעכדיגן טיש פול געווען מיט ווילדע געשרייען, מיט חזנישע „מי שברכס“ און איבער־געריסענע געזאַנגען. עמיצער האָט דאָרטן שוין צייט עט־ליכע מינוטן מיט אַזאַ עקשנות איר נאָמען אַרויסגעשריען.

דאָס האָט זיך איר האַלבשיכורער מחותן יעקב־יוסל וועגן עפּעס מיט נחום טאַראַביי פּאַרוועט, געקלאַפּט מיט אַ גלאָז אין טיש, זי צעבראָכן, געכאַפּט אַ צווייטע גלאָז און ווידער געקלאַפּט:

»מירל!!! כ׳הייס צוגיין אַהער, הייס איך, מירל!!!«

אַן עקעלדיגן פּאַרדראָס האָט דער שרייען אין איר אַרויס־גערופן. זי איז געשטאַנען אַהין מיט די פּלייצעס און זיך נישט אָפּגערופן. זי האָט געזעהן:

צווישן אַ בינטל יידן מיט אָנגעשטרענגטע אויערן שטייט שמואליק אין דער מיט פון חדר, זינגט פאַר זיי אַ ימים־נוראימדיגן שטיקל, האָט דערבײַ אַ נאַרעשן פּנים און מאַכט מיט די הענט, ווי אַ חזן.

פריהער האָט זיך איר שטאַרק געוואָלט, ער זאָל איצט דאָ אין שטוב נישט זיין, און זי זאָל אים ניט זעהן, נאָר באַלד האָט זיך אין איר די אומעטיגע גלייכגילטיגקייט געשטאַרקט, און קיין ווילן איז שוין אין איר האַרצן נישט געווען. אַ ווײַלע האָט זי אויף אים פונדערווייטנס געקוקט און זיך געוואונדערט אויף זיך אַליין:

»צוליב וואָס האָט זי אים באַדאַרפט, אָטדעם בחור?... און בכלל, וואָס וועט זי מיט אים טאָן אַלע אירע יאָרן?«

און פּלוצים האָט זי דעם אָרט, וואָס אין עק עסצימער, פאַרלאָזן, אַוועקגעגאַנגען צו זיך אין חדר, זיך דאָרטן גע־שווינט אויסגעטאָן, זיך אויך אַזוי געשווינט אין בעט גע־לייגט און דעם לאָמפּ אויסגעלאָשן.

גיטעלע האָט שוין נאָכדעם אַ פּאָר מאָל צו איר אין טיר געקלאַפּט און זיך צולעצט אַהין אויפגערעגט אַריינגעריסן:

»ס׳איז דאָך פּשוט אַ בזיון... ווער טוט עס אַזוי? ס׳איז דאָך פּשוט נישט שיין.«

און זי איז דאָרטן גלייכגילטיג אין בעט געלעגן און אַ־ביסל ברוגזדיג אָפּגעענטפערט:

»ווער האָט דאָס איר געזאָגט, אַז ס׳איז נישט שיין?«

זי האָט געוואָלט אײַנשלאָפן און נישט געקענט, אין שטוב איז נאָך אַזוי לאַנג דער שיכּורער טומל געשטאַנען; טישן מיט בענק האָט מען דאָרטן אָקאָרשט פון עסצימער אַרויסגעטראָגן, און טאַנצן האָט מען דאָרטן פונסניי אָנ־געהייבן, האָט זי זיך דאָ אין בעט לאַנג געדרייט פון איין זייט אויף דער צווייטער און איז געווען ברוגז אויף זיך אַליין:

»סייוויסיי וועט פון דעם גאָרנישט ניט זיין. צו קיין חתונה וועט דאָס נישט צוקומען, און זי, מירל... זי איז נישט מחויב צו טראַכטן וועגן אים, וועגן אָטדעם בחור, וואָס זינגט אין עסצימער אַ ימים־נוראימדיגן שטיקל און מאַכט דערביי מיט די הענט, ווי אַ חזן.

X.

די מחותנים האָבן דאָ פאַרבראַכט נאָך איינע אַ שלאָפ־לויזע נאַכט און זיך געסודעט אין זאַל מיט ר׳ גדליהן און מיט גיטעלען.

די נאַכט פון זונטאָג אויף מאָנטאָג איז דאָס געווען, און אין שטוב איז קיינער נישט געשלאָפן. אַרום פיר אַזייגער ביינאַכט האָט מען אויך מירלען אין זאַל אַריינגערופן. מ׳האָט צו איר אַרויפגעקוקט פון די נידעריגע שטולן, וואָס אויף זיי איז מען די גאַנצע צייט געזעסן, און די מחותנתטע האָט ביי איר געפרעגט:

»נו, ווי געפעלט עס איר, אָטדאָס, וואָס מ׳וויל אָפּ־שטעלן די חתונה אויף שבת נאָך שבועות?«

מירל איז געשטאַנען אַקעגן און האָט געשוויגן. ביז שבת נאָך שבועות, האָט זיך איר געדוכט, איז נאָך אַזוי ווייט; פיל מעשים קען מען ביז יענער צייט אָפּטאָן, כּדי די חתונה צעשטערן. זי האָט געוואָלט, אַז די מחותנים מיט שמואליקן זאָלן צום גיכסטן פון שטוב אַוועקפאָרן און האָט געענטפערט:

»גוט, זאָל זיין שבת נאָך שבועות.«

זי איז נאָכדעם אָפּגעשלאָפן דעם גאַנצן נעפּלדיגן און ברודיג לעבליכן פריהמאָרגן, געשלאָפן די גאַנצע צייט, וואָס מ׳האָט נאָך די מחותנימס גאַנצפריהענדיגן אַוועק־פאָרן די ברודיג פאַרלאָזטע שטוב געראמט, און נאָכדעם,

ווען אין די חדרים איז שוין ווידער ציכטיג, ריין און שטיל געוועןָ, און ר׳ גדליה מיטן קאַסיר זיינען שוין געוועןָ אַוועקגעפאָרן אין קרייזשטאָט, וואוהין ס׳האָט זיי מיט אַ דעפּעש אַרויסגערופן דעם קאַשפּעריוקער גראַפס אויס־לענדישער איידעם.

די אויגן אירע האָבן זיך איינמאָל געהאַט אַקעגן דער פוסטער חדרלופט אָן עפן געטאָן. זי האָט נישט געוואָלט געדענקען, וואָס מיט איר איז פאָרגעקומען, האָט זי זיי באַלד צוריק פאַרמאַכט און ווידער דרימלען אָנגעהייבן:

»סייוויסיי ... און פון וואָס איז דאָ שוין פאַרהאַן צו קלערן?«

ס׳איז מער נישט:

»ווען זי קען, למשל, אַזוי אָפּשלאָפן אַלע אירע יאָרן און אָנם חשבון פון איר אייגענעם לעבן פאַרגעסן.«

און אָט האָט זי, למשל, אַמאָל אַ מעשה געהערט:

אַ מעשה מיט אַן אויסגעדינטן, שטאַרק פאַרהאָרעוועטן זעלנער, וואָס האָט זיך אינמיטן ווינטער צו זיינע קליינ־שטעטלדיגע עלטערן אומגעקערט, זיך דאָרטן באַלד שלאָפן געלייגט און איז אָפּגעשלאָפן דעם גאַנצן ווינטער. אויפ־געכאַפּט האָט ער זיך אָקאָרשט אין די וואַרעמע טעג, וואָס פאַר פסח, און דערזעהן: ער ליגט אינדרויסן צווישן בעט־געוואַנט, וואָס מ׳האָט אַקעגן דער זון לופטערן אַרויסגע־טראָגן; ערגעץ נאָהענט באַקט מען מצות, און אין שטוב וואַשט מען די פענסטער און מ׳שאָבט די ווענט.

ווען זי האָט אַ צווייטן מאָל די אויגן אַקעגן דער פוסטער חדרלופט אָן עפן געטאָן, איז שוין געוועןָ אַרום פיר אַ־זייגער בייטאָג. ס׳איז געוועןָ שטיל אין די אַרומיגע חדרים, און געהערט האָט זיך ווי ווייט־ווייט לעבן דער קיך גע־

נעצט אויפן קול די אויסגעשלאָפּענע גיטעלע, ווי עמיץ דערציילט דאָרטן פאַר ליבקע דער רביצן וועגן דעם גוטן אײַנדרוק, וואָס די מחותּנים האָבן געלאָזט דאָ אין שטעטל, און נאָכדעם פאַררעדט מען זיך אַלע צוזאַמען און מ׳שמועסט וועגן דעם אומגעריכטן יום־טוב, וואָס קומט איצט פאָר ביי דער אַקושאָרקע שאַץ אויפן דאָרף:

»איר באַקאַנטער, דער העברעאישער פּאָעט, פאַרברענגט שוין דאָרטן ביי איר דעם צווייטן טאָג; די פּאַראַיאָריגע לערערין פּאָליע קומט צוליבדעם אַזוי פריה אויף פּסח פון איר קאָנדיציע, און דער אָרטיגער העברעאישער לע־רער שאַבאַד איז שוין צוויימאָל געגאַנגען אַהין זיך מיט דער אַקושאָרקעס גאַסט באַקענען און אים ביידע מאָל אינ־דערהיים נישט געטראָפן.«

אַלץ, פונם קנסמאָל ביז די חתונה אָפּשטעלן מיט די מחותּנימס גאַנצפריהענדיגן אַוועקפאָרן, איז שוין געוועזן אַזוי ווייט אינם עבר, וואָס הינטער די פּלייצעס. נישט צו גלויבן איז געוועזן, אַז אָפּגעטאָן האָט זיך עס אָקאָרשט היינט גאַנץ פריה. ס׳האָט זיך געמאָלט, ווי דער צוג מיט די מחותּנים און מיט שמואליקן טראָגן זיך שוין ווייט, ווייט איבער יענע היימליכע סטאַנציעס, וואָס גיבן שוין איבער שטומע גרוסן פון דער ווייטער גובערניעשטאָט. און מאָדנע איז אויסגעקומען, וואָס זי איז באמת פאַר אים, שמואליקן, אַ כּלה געוואָרן, וואָס אין גאַנצן שטעטל ווייס מען וועגן דעם און וואָס די מחותּנים וועלן שבת ביי זיך אינדערהיים אַ קידוש מאַכן, און איר נאָמען וועט מען דאָרטן ביי לחיים־טרינקען דערמאָנען.

אויפהייבנדיג זיך פון בעט, האָט זי געדענקט, אַז זי באַדאַרף עפּעס טאָן: אַ בריוו באַדאַרף זי צו שמואליקן אין גובערניעשטאָט אָנשרייבן און צו וויסן באַדאַרף זי אים געבן, אַז פונם קנסמאָל וועט גאָרנישט ניט ווערן. נאָר

אַליין איז זי געווען אַזוי רוהיג, און אַזאַ אָנגענעמע פוילקייט האָט זי אין זיך דערפילט איבערן געדאַנק, וואָס שמואליק איז דאָ אין שטוב שוין מער נישטא. זי האָט זיך באַלד געגעצנדיג צוריק אין בעט אַריינגעלייגט און זיך פאַר־טראַכט וועגן דעם, וואָס דער עיקר שלעכטיגקייט איז שוין פאַרביי און וואָס אויף מבטל זיין די תנאים איז נאָך גע־בליבן געגוג צייט.

»ביז שבת נאָך שבועות איז איר דערויף נאָך צייט געבליבן.«

אינאָוונט איז גיטעלע צו איר אין חדר אַריינגעקומען און איר אַ בריוו אויסגעשטרעקט:

»ס'איז אָנגעקומען אויף איר, מירעלעס נאָמען, מיט דער פּאָסט איז עס אָנגעקומען.«

דער בריוו איז געווען פון נתן העלערן און אָנגעהייבן האָט ער זיך מיט די ווערטער, וואָס מיט זיי, דוכט זיך, האָבן שוין אַזויפיל בריוו זיך אָנגעהייבן:

»הייסט עס, אַז זי איז שוין אַ כלה, מירל.«

דער בריוו איז איר נמאס געוואָרן נאָך פון די ערשטע ווערטער, האָט זי אים לעבן זיך אַוועקגעלייגט, אים נאָכ־אַמאָל געפּרובט לעזן:

»אויף אים, העלערן, האָט מען איר דאָך אַזויפיל רכילות אָנגעפירט.«

נאָר קיין געדולד נישט געהאַט, אים ווידער אַוועקגע־לייגט און אים שוין טאַקע אַזוי לעזן נישט געענדיגט.

דער בריוו איז שוין נאָכדעם די גאַנצע צייט געלעגן פונ־אַנדערגעעפנט אויפן בענקל, וואָס לעבן איר בעט, און ווען זי איז איינמאָל אַהער פונדרויסן אַריינגעקומען, האָט זי דערזעהן:

גיטעלע טוט זיך מיטאמאל א רוק פון איר בעט און גייט געשווינט פון חדר אַרויס, און דער בריוו... ער ליגט נישט ווי פריהער אויפן בעַנקל, נאָר אַביסל ווייטער אויף דער פּאָדלאָגע. זי וואַלט, דוכט זיך, געמעגט געווען שווערן, אַז די נייגעריגע גיטעלע האָט דעם בריוו געלייענט.

גיטעלע האָט זיך שוין טאַקע נאָכדעם וועגן דעם צופיל געסודעט מיט ר׳ גדליהן, וועלכער איז איינמאָל ביינאַכט אהיים געקומען.

»אַז זי האָט אים אליין געלייענט, דעם בריוו, אַז ער שרייבט איר פאָרט "דו", שרייבט ער איר.«

ר׳ גדליה האָט זיך צו דעם נישט געוואָלט צוהערן און איז אויף איר, גיטעלען, ברוגז געוועזן:

»ער ווייס, וואָס זי דולט אים דאָרטן דעם קאָפּ, דולט זי אים... וואָס איר קאָן זיך דאָרטן אויסווייזן!«

אַזוי פאַרנומען און באַשעפטיגט איז ער שוין געווען מיטן פּלאַן, וואָס עס האָט אים אויפגעגעבן דעם גראפס אויסלענדישער איידעם, וועלכער איז אַהער אַראָפּגעקומען און האָט קאשפעריוועקע ביי דער באַנק אויסגעקויפט:

»סך הכל אַכטטויזנט רובל נעמט ער צו אים, ר׳ גדליהן, פאַר א שותף צום גרויסן וואַלד, מאַכט אים פאַרן בעל־הבית און רעכנט אים אויפן פרייז, וואָס עס גיבן די סוחרים פון קרייזשטאָט. ער, ר׳ גדליה, קען אפשר דורכדעם געראַ־טעוועט ווערן, קען ער...«

און גיטעלע האָט אים נאָך אַלץ צורוה ניט געלאָזט:

»ער מיינט, אַפּנים, אַז ער איז שוין מיט איר פאַרטיג, מיט דער טאָכטער מיט זיינער?... אָט זאָל ער זעהן: זי זאָגט, זי וועט ניט פאָרן אין קרייזשטאָט זיך נייהען די חתונהקליידער. בשום אופן, זאָגט זי, וועט זי אַהין נישט פאָרן.«

אַ שבת· וואָס פאַר שבת הגדול· האָט געבלאָזן אַ קליי־נער פאַרפסחדיגער ווינטל·

געטריקנט און גרוי געוואָרן זיינען די שנייהויפנס· וואָס האָבן דאָ און דאָרטן פון צווישן דער בלאָטע אַרויסגעשטעקט· און ס׳איז נישט קלאָר געווען· וועמענס יום־טוב צוליב עס קלינגט פאַר זונזעצנזיך אין קלויסטער·

ביים גאַניק פון איר פאָטערס שטוב איז שעהנלאַנג גע־שטאַנען אַברהם־משה בורנעסעס מיידל· די שטובזיצערין· געשטאַנען איינגעהילט אין דער מוטערס שוואַרצער שאַל און געקוקט· ווי ס׳גייען גויים פונם דאָרף· וואָס אין איין עק שטאָט· צום קלויסטער· וואָס אין צווייטן· די גויים גייען פאַמעליך· האַלטן זיך האַרט לעבן די יידישע הייזער· וואָס אין דער לאַנגער גאַס· זוכן סטעזשקעס און ווילן אַרויס טרוקן·

און אַרומאונאַרום פילט זיך שוין דערווייל אַזוי שטאַרק די פוסטקייט פונם קומענדיגן זומער· דער פּראָוויזאָרגע־הילף סאַפיאַן קאָן זיך קיין אָרט אין דער פוסטער אַפּטייק נישט געפינען און לאָזט זיך גיין איבערן שטעטל· שטעלט זיך אַלעמאָל אָפּ און וויל זיך צוריק אומקערן· ער באַ־געגנט צולעצט אַברהם־משה בורנעסעס מיידל· לאָזט זיך מיט איר גיין אויף דער פריש איינגעטרעטענער סטעזשקע· צו די גויישע הייזער· קוקט נישט צו איר· און רעדט דאָך אַזוי ערנסט· ווי מַמש פאַר אַ בר־דעת·

»ליפּקיס· זאָגט ער מיט רשעות· איז שוין דאָ נישטאָ; ער איז סוף כל סוף קליגער געוואָרן און האָט זיך דאָרטן אין כרך געשמאַק צו זיינע לימודים גענומען· און מירל הורוויץ··· מירל זיצט שוין די צווייטע וואָך אין קרייזשטאָט און נייהט זיך דאָרטן חתונהקליידער· Какъ это смѣшно.«

אַברהם־משה בורנעסעס מיידל פּילט שוין זיך לעבן אים שלעכט און האָט אים נישט וואָס צו ענטפערן׳ זי ווייס. זי אַליין קרימט זיך הינטער זיינע פּלייצעס מיט דער נאָז. און אויף דער גאַנצער שטאָט זאָגט מען׳ אַז ער האָט ליב די אַקושאָרקע׳ וואָס ביי איר פאַרברענגט איצט שוין דאָרטן עטליכע טעג איר באַקאַנטער׳ דער העברעאישער פּאָעט.

און ער קוקט נאָך אַלץ מיט נערוועזע אויגן ערגעצאַהין פאַר זיך און רעדט ווייטער דאָס זייניגע.

»וועמען׳ מיינט מירל׳ נאַרט זי: זיך׳ צי די שטאָט?«

פּלוצים דערזעהען זיי אַ וואוקסיגן און ברייטפּלייציגן בחור׳ וואָס שפּאַנט אַהער פונדערזייט׳ פון די גויישע הייזער. זיי בלייבן שטיין און קוקן אויף אים פונדערווייטנס:

ער זעהט אויס׳ ווי אַ יונגער פאַרמעגליכער דאָקטער׳ וואָס האָט ערשט נישטלאַנג דעם אוניווערסיטעט געענדיגט און פאַרנעמט זיך נאָך נישט מיט פּראַקטיק.

ס׳איז קלאָר׳ אַז דאָס איז ער׳ דער אַקושאָרקעס גאַסט׳ און ס׳איז אוממעגליך צו טרעפן׳ וואוהין ער גייט איצט.

מירל הורוויץ איז שוין דאָך די צווייטע וואָך אינדערהיים נישטאָ: און אין אָנהייב שטאָט׳ וואָס אַהינצו דערנעהענט ער זיך׳ איז דאָך קיינער נישטאָ׳ אַחוץ דעם קליינעם בינטל יידן׳ וואָס וואַרטן אינדרויסן אויף דער שבת־הגדולדיגער מנחה. ער קוקט צו די יידן פונדערווייטן. די יידן קוקן צו אים אַקעגן׳ אַלע שווייגן׳ נאָר ווען ער גייט איבער׳ באַקומען די יידן שמייכלענדיגע פּנימער׳ קוקן אים נאָך אין די פּלייצעס און שמועסן זיך וועגן אים אַדורך:

»וואָס׳ זאָגסטו׳ שרייבט ער?«

»ביכלאַך?«

»נו׳ מהיכא־תיתי׳ פאַרוואָס דען נישט? זאָל ער שרייבן.«

XI.

ס׳איז שוין געווען לחלוטין אַ טרוקענער, עטוואָס קילער טאָג, ווען מירל האָט זיך איינמאָל פּאַר זונזעצנזיך צוריק פון קרייזשטאָט אומגעקערט און געטראָפן אין די חדרים אַ פּאַרפסחדיגן גערודער. די מעבל איז דורכויס געווען אָפּגערוקט פון אָרט, אָנגעוואָרפן און איבערגעדעקט מיט ווייסע ליילעכער. גיטעלע האָט זיך פונאַנדערגעצאָלט מיטן אַלטן פּאַרבער, וואָס האָט די באַלקנס אָפּגעווייסט און מיט די צוויי גויעס, וואָס האָבן אַ גאַנצן טאָג די פענסטער מיט די טירן געזייפט. זי האָט אָטדי גויעס אָנגעזאָגט קומען אויפמאָרגן אויך. און אין שטוב איז שוין דערווייל נייס געווען:

ר׳ גדליה האָט זיך נאָך גאַנץ פריה געהאַט אומגעקערט פון גובערניעשטאָט, וואו אים האָט זיך איינגעגעבן צו ווערן אַ שותף מיטן גראַפס איידעם אינם גרויסן קאַשפּע־ריוועקער וואַלד. גיטעלען האָט ער שוין אין משך פון טאָג עטליכע מאָל וועגן אָטדעם נייעם גליקליכן געשעפט דערציילט. און איצט האָט ער זיך שוין מחמת דעם מיַחד געווען מיטן קאַסיר בײַ זיך אינם צוגעראַמטן קאַבינעט. דער קאַסיר איז דאָרטן פּאַרטראַכט בײַם טיש געזעסן, און ער האָט זיך לעבן אים אַרומגעדרייט אין די פוטערנע שיך, זיך אַלעמאָל אָפּגעשטעלט מיט די פּלייצעס צו דער נישטגעהייצטער הרובע און פונדאָרטן צו אים, דעם קאַסיר זיינעם, איבער די גילדענע ברילן אַריבערגעקוקט:

»וואָס, ניין? מ׳קען רעכענען, אַז דער ריוח פון וואַלד זאָל באַטרעפן אַ גאַנצן גביר.«

און נאָך:

»ער שפּילט זיך מיטן מאַטעריאַל, וואָס מ׳קען אַרויס־שלעפּן פון די מיטלסטע דרייהונדערט דעסיאַטין!«

דערפאַר, וואָס ר׳ גדליהן האָט זיך איצט אײַנגעגעבן די שטוב צו באַרוהיגן און זײַנע געשעפטן צו פאַרריכטן; דערפאַר, וואָס ער איז איצט שוין מיט די געשעפטן שטאַרק פאַרטאָן געווען און האָט וועגן קיין אַנדער זאַך נישט געקלערט, האָט זיך איר, מירלען, מיטאַמאָל צו דוכטן אָנגעהייבן, אַז קיינער באַדאַרף עס איצט שוין דאָ אין שטוב נישט, אָטדאָס, וואָס זי איז אַ כּלה געוואָרן און לײַדט דערפון, אַז אַלע קלערן שוין וועגן דעם אַזוי ווינציג, פונקט ווי ווינציג ס׳האָט וועגן דעם צוריק מיט עטליכע וואָכן געקלערט זי אַליין, און דערפאַר זײַנען איבעריג די חתונהקליידער, וואָס זי האָט זיך איצט אין קרייזשטאָט אָנגענומען, דאָס, וואָס זי איז אַהין געפאָרן, מיט דעם, וואָס זי איז דאָרטן גאַנצע אַכט טאָג אָפּגעזעסן:

»זי האָט זי נישט באַדאַרפט, אָטדי ״געמאַכטע״ נסיעה אין קרייזשטאָט; זי האָט פונאָנהייבאָן באדארפט זאָגן, אַז דער קנסמאָל איז געווען אַ נאַרעשער, און אַז קיין חתונה וועט קיינמאל נישט זײַן.«

דער קאַסיר איז שוין אין קאַבינעט ניט געווען, און אַ לאָמפּ האָט שוין דאָרטן געברענט. ר׳ גדליה איז דאָרטן אײַנגעראַליין ביים טיש געזעסן און האָט אינדערשטיל די חשבונות פון זײַן נייעם וואַלד גערעכנט. און זי האָט נאָך אַלץ אַרומגעשפּאַנט בײַ זיך אין חדר און זיך געפילט דאָרטן עטוואָס פרעמד נאָך די אַכט טעג, וואָס זי איז ניט געווען אינדערהיים. זי האָט זיך דאָרטן נישט געקענט צורירן נישט צום בעט און נישט צום טישל און האָט גע־דענקט, וואָס זי וועט באַלד טאָן:

»אַהין, צו ר׳ גדליהן אין קאַבינעט, וועט זי אַרײַנגיין און וועט אים זאָגן: ״ס׳באַדאַרף דאָס איצט שוין געוויס קיינער נישט האָבן אָטדעם נאַרעשן קנסמאָל. די חתונה

ווערט דאָך סייוויסיי קיינמאָל נישט זיין, טאָ זאָל נעמען דערצו אַן עק״.«

זי האָט וועגן דעם געטראַכט לאַנג, אַרומדרייענדיג זיך ביי זיך אין חדר און זיך צולעצט געלאָזט גיין צו ר׳ גדליהן אין קאַבינעט. ס׳זיינען שוין אַפילו ביי איר די ערשטע ווערטער צוגעגרייט געווען:

»איך באַדאַרף מיט דיר וועגן עפּעס ריידן.«

נאָר דאָרטן, ביי ר׳ גדליהן אין קאַבינעט, איז מיט איר עפּעס געשעהן, און שווער איז איר מיטאַמאָל געוואָרן ווייטער אַ וואָרט אַרויסצולאָזן. ר׳ גדליה האָט זיך אינ־אָנהייב צו איר נישט אומגעקוקט, געוואָרפן אומגעניט אויפן ״שטשאָט״ און דערצו איבערגעחזרט די ציפער אויפן קול. און ווען ער האָט צולעצט אָטדי אַרבעט איבערגעריסן און צו איר דעם פּנים אויסגעדרייט, האָט זיך איר מיט־אַמאָל אַ וואָרף געטאָן די רוהיגקייט, וואָס האָט זיך צו אים פאַר די לעצטע עטליכע טעג אומגעקערט. איצט איז אָטדי רוהיגקייט זיינע שוין אָנגעהאַנגען נאָר אָן איר. נישט מער ווי אייניגע מינוטן האָט עס נאָך געקענט גע־דויערן. גענוג איז געווען, אַז זי זאָל נאָר אַ פּאָר ווערטער אויסריידן, און ער זאל זיך ווידער דערפילן אומגליקליך און זאָל בלייבן זיצן, ווי אַן אָבל, וואָס עס איז אויף אים אַ מפּלה געקומען.

אַ ווײַלע איז זי דאָרטן אַקעגן אים געשטאַנען און אויף אים געקוקט. און נאָכדעם האָט זי, נישט ענטפערנדיג אויף זיין שאַלה, דעם קאַבינעט פאַרלאָזן און זיך אומגעקערט אין די אויפגערודערטע חדרים. זי האָט עס אָפּגעלייגט אויף שפּעטער מיט אַ שטיקל צייט, געווען אויף עמיצן ברוגז און זיך אַליין געטרייסט:

»סייוויסיי ווערט די חתונה קיינמאָל ניט זיין. ס׳ווערט שוין געוויס אינגיכן נעמען צו די תּנאים אַן עק.«

אינאָווונט איז זי געזעסן צווישן די היימישע געסט, וואָס ביי דער אַקושאָרקע שאַץ אינם באַלויכטענעם שטיבל, און זיך דאָרטן צום ערשטן מאָל עלנט און פרעמד דער־פילט.

אַחוץ דער לערערין פּאָליע מיט דער אַקושאָרקע שאַץ, זיינען דאָרטן אויך געווען דער ציגיינערש שוואַרצער העב־ברעאישער לערער אַייזיק שאַבאַד מיט דער טאָכטער פונם אָרטיגן גאווהדיגן יורד אֶסתּר פינקל, אַ וואוקסיגע מיידל מיט אַ לענגליכן און אומעטיגן פּנים, וואָס לערנט שוין דעם דריטן יאָר אין פּאַריז.

דער באַווייבטער לערער האָט שוין לאַנג מיט קיינעם, אַחוץ זיינע קליינע תּלמידים, קיין עסקים נישט געהאַט, און מיד איז ער געווען נאָכן טאָג אַרבעט. ער האָט ווי געדרימלט שטיל אינאַזייט און האָט צום דריטן מאָל גע־וואַרט אויף דער אַקושאָרקעס גאַסט, דעם העברעאישן פּאָעט, וועלכער איז נאָך פּאַרנאַכט פון שטוב אַוועק און האָט שוין אינגיכן באַדאַרפט צוריקקומען.

די מיידלאַך האָבן אים נישט באַמערקט. אַלע דריי זיינען זיי אומעטיג געזעסן לעבן מירלען אויף דער סאָפקע, וואָס לעבן דער נישטגעהייצטער הרובע. און אַלע האָבן זיי זי, מירלען, ווי איגנאָרירט. באַליידיגן זי האָט קיינע פון זיי נישט געוואָלט, נאָר צו ריידן מיט איר האָבן זיי שוין אויך נישט געהאַט וועגן וואָס.

אֶסתּר פינקל האָט דערציילט וועגן דער פּראָפעסיע, וואָס דער פּאַריזער אוניווערסיטעט וועט איר געבן אין אַכט חדשים אַרום:

»בכלל קען זי האָפן: דאָס לעבן וועט זי שוין ווי־ניטאַיז דורכשטופּן, און גליק ... וועגן איבעריגע גליקן געוואוינט מען זיך אָפּ אין פּאַריז צו טראַכטן.«

אֶסתּר פינקלס לעצטע ווערטער האָבן, דוכט זיך, געהאַט עפּעס אַ שייכות צו מירלען. קיינער האָט עס אויפגעוויס נישט געוואוסט, נאָר אין דער שטילקייט, וואָס דורכויס אַרום דעם ברענענדיגן לאָמפּ, האָט זיך שוין געדעֵנקט עפּעס אַן אומעטיגע און שטילע מעשה; אַ מעשה מיט אַ פאַרצווייוואָכעדיגן שבתפאַרנאַכט, ווען בײַ ר׳ גדליהן אין שטוּב זיינען די מחותּנים מיטן חתן געווען, און נגונים האָבן דאָרטן די אַסאַטענער חסידים ביים בין־השמשותדיגן שלש־סעודות געזונגען. אין איין שורה האָבן דענסטמאָל די דריי מיידלאַך אַרומגעשפּאַצירט אַקעגן דער מערבדיגער הימלשׂרפה, וואָס אַרויס דעם שטעטל. יעדע פון זיי האָט געדריקט אַ בעֵנקענדיגער טרויער, און צו אַ באַשלוס זיינען זיי דענסטמאָל וועגן מירלען געקומען:

»אַ מיידל, וואָס קען זיך איצט געפינען, אין דער בין־השמשותדיגער שטוּב, וואו חסידים זינגען אַרום איר חתן, וואָס זי האָט אים דערקענט דורך אַ שדכן... וועגן וועמען איז שוין דאָ, בעצם, פאַרהאַן צו טראַכטן?«

ערשט אַרום ניין אַזייגער אינאָוונט האָט זיך אַהער אומגעקערט דער אַקושאָרקעס גאַסט, דער העברעֵאישער פּאָעט, הערץ. ער איז אין זיין טונקלבלויען אָנצוג געזעסן אויבנאָן טיש און געקוקט אַראָפּ צו דער גלאָז טיי. ס׳האָט צוזאַמען מיט זיין פּנים געשמייכלט דער גרינער אָפּגלאַנץ, וואָס אין זיינע קליינע טיף אַריינגעגראָבענע אויגן, און דערציילט האָט אָטדער שמייכל וועגן זיך אַליין:

»בין איך, הייסט עס, דווקא אַ קלוגער און גלויב אַזוי ווינציג אין סענטימענטאַליטעט און אַפילו אין אייגענעם טאַלאַנט. נאָר איצט זעהט איר מיך גראָד, בשעת איך האָב געטאָן אַ נאַרעשקייט: פאָרנדיג קיין אויסלאַנד ביז

איך אַראָפּגעקומען צוגאַסט צו אַ גאַנץ פּשוטער מיידל, וואָס אינטערעסירט מיך אפשר נאָך ווינציגער, ווי אַייך.«

די שטילקייט, וואָס אין חדר, איז מחמת זיין קומען גע־וואָרן שווער און דריקנדיג. די מיידלאַך האָבן געשוויגן און דערפאַר אויסגעזעהן ערנסטער און לייטישער, ווי אינדערוואָר. און אֶסתּר פינקל איז שוין אויף די פיס געשטאַנען, זיך אָנגעטאָן און זיך געלאָזט גיין אַהיים. איר האָט נעכטן די אַקושאָרקע פאַרציילט, אַז הערץ האַלט שטאַרק נישט פון קורסיסטקעס, איז זי איצט ביים אַוועקגיין ברוגז געווען און האָט געדענקט:

זי אַליין קען דאָך שוין אויף אין פּאַריז עמיצן ווער פון די יידישע און רוסישע פּאָעטן, קיינער פון יענע האַלט זיך נישט אַזוי גאווהדיג, ווי אָטדער וואוקסיגער פאַר־שוין, וואָס מיט די קורצע און ליכטיגע קאָפּ האָר.

דער העברעאישער לערער איז שוין דערווייל צופיל וואַ־כנדיג און באַריידעוודיג געווען, ער האָט געהאַלטן אינ־דערמיט פון אַ וויכטיגן שמועס און האָט בשום אופן נישט געקענט פאַרשטיין:

»פאַרוואָס זאָל זיך הערץ באַציהען אַזוי קאַלט צו די איי־גענע שירים, וואָס אין פאַרשיידענע כרעסטאָמאַטיעס?«

הערץ האָט זיך לחלוטין צו זיינע רייד נישט צוגעהערט. ס'איז דערפאַר אויף אים, דעם לערער, אַ רחמנות געווען. נאָר ער האָט עס נישט געפילט און געטענהט, אַז דאָס, וואָס ער דערציילט, איז אַ פאַקט:

»ער קען מאָרגן ברענגען אַהער צעהן־פופצן תלמוד־תורה יינגלאַך, וואָס דעקלאַמירן אויסווייניג הערצס שיר „עם עלות השחר".«

הערץ האָט זיך אויפגעהויבן פון טיש אין זיין גאַנצער הויכער וואוקס און האָט גענומען אַרומשפּאַנען איבערן חדר. דער גרינער אָפּגלאַנץ האָט שוין מער אין זיינע אויגן

נישט געשמייכלט. ער האָט איצט געוואָלט עפּעס טאָן און נישט געקענט איבער שאַבאַדן מיט מירלען, וואָס אינטע־רעסירן אים נישט. ער האָט גענומען שעפּטשען דער אַקו־שאָרקע אויפן אויער און זי געבעטן, זי זאָל אים באַפרייען פון שאַבאַדן, וועלכער נודעט אים. דענסטמאָל איז מיט מירלען עפּעס געשעהן. עפּעס האָט זי פאַרדראָסן, האָט זי זיך מיטאַמאָל פון אָרט אויפגעהויבן און האָט דעם לערער שאַ־באַד די רייד איבערגעשלאָגן:

»שאַבאַד איז נישט קיין בעלן צוזאַמען מיט איר באַלד אַהיים גיין?«

און אויסגעקומען איז דאָך סוף־כל־סוף, אַז באַגלייט האָט זי אַהיים נישט דער לערער שאַבאַד, נאָר דער אַקושאָר־קעס גאַסט הערץ, וועלכער האָט נישט געהאַט וועגן וואָס מיט איר צו ריידן. אין דער פינסטערער לופט, וואָס אַרויס דעם פאַרפּסחדיגן שטעטל, איז געווען קיל און שטיל, און געקלונגען האָבן דערפאַר צופיל אין די אויערן די לעצטע ווערטער, וואָס מיט זיי האָט שאַבאַד זיך צו איר, מירלען, געווענדט:

»אָטדער חתן אירער... דער חתן, זאָגט מען, קען גאַנץ גוט העברעאיש.«

די פינסטער האָט געמעקט די לאַנגע איינגעטרעטענע סטעזשקע מיט מירלס בויגיגער פיגור, וואָס צו איר האָט זיך הערץ אַלעמאָל אומגעקוקט; אַ פיגור פון אַ פאַר־מעגליכער מיידל אַ כלה, וואָס איז ענג איינגעצויגן אינם שוואַרצן האַרבסטרעקל, שווייגט, קוקט נישט צו אים און טראָגט מיט זיך דעם סוד פון איר אומבאַקאַנטן בת־יחידי־שן לעבן.

ער האָט צולעצט געפרעגט:

»ביי איר באַדאַרף, דוכט זיך, זיין אינגיכן חתונה?«

דענסטמאָל האָט זיך אין מירלען געשטאַרקט די אָנגע־קליבענע געפאַלנקייט, און אויך אַזעלכע געפאַלענע גע־דאַנקען האָבן איר אָנגעהייבן אין קאָפּ צו קומען:

»די חתונה... מ׳ווייס נאָך נישט... ס׳איז נאָך בכלל אַ ספק...«

זי האָט אָטדי ווערטער נישט געוואָלט זאָגן, און זיך צו אים נישט אומגעקוקט. נאָר ער האָט אַ צווייטן מאָל זיין שאלה איבערגעחזרט. האָט זיך אין איר מיטאַמאל עפּעס אָנגעצונדן, און זי האָט געזאָגט עטוואָס אויפגערעגט און שווער:

»זי וויל אים עפּעס בעטן... ער קען איר געוויס טאָן אָטדי קליינע טובה און נאָך אַביסל שוויגן; ס׳איז שוין נישט ווייט צו די ערשטע שטאָטהייזער, און זי וועט שוין באַלד קיין מורא ניט האָבן אַליין צו גיין.«

איצט איז אים שוין געווען עפּעס נייגעריג אין איר, און דער גרינער אָפּגלאַנץ האָט שוין ווידער אין זיינע אויגן געשמייכלט. ער האָט זי באַלייט ווייטער פון די ערשטע שטאָטהייזער, צוגעקומען גלייך מיט איר ביזן גאַניק פון איר פאָטערס שטוב. נאָר זי האָט זיך שוין מער צו אים נישט אומגעקוקט. זי איז באַלד פאַרשוואונדן געוואָרן אין די אָפענע טירן פון פאָטערס גאַניק און אים נישט געזאָגט קיין „גוטע נאַכט“.

אויפמאָרגן בייטאָג האָט זיך מירל אומגעקערט פונם צווייטן שטאָטווינקל, וואָס ביי דער פּאָסט, און האָט דאָרטן איינעמאַליין הערצן באַגעגנט. זיין פּנים האָט זיך איר איצט שוין געדוכט באַקאַנט פונלאַנג. ער איז דאָרטן געשטאַנען ביידערזייט פון וועג, געקוקט אויף אַן אָרעמער שטוב, וואו מ׳האָט מצות געבאַקן, און זיך לאַנג צוגע־הערט צו איר איגווייניגסטן טומל.

אַז ער האָט דערזעהן מירלען, האָבן ביי אים די אויגן צו שמייכלען אָנגעהייבן. ער איז צו איר צוגעגאַנגען און האָט געזאָגט:

»ער האָט נעכטן אינאָוונט וועגן איר געטראַכט און פיל מיט דער אַקושאָרקע גערעדט — אים געפעלט, וואָס זי האָט אים נעכטן געהייסן שוויגן.«

אַ ווײַלע איז זי געשטאַנען אַקעגן אים און האָט אים אָנגעקוקט: ער האָט מיט זײַנע ווערטער געמאַכט אַן אײַנדרוק פון אַ מענשן, וואָס ווייס שוין געוויס עפּעס מער פון אַן אַנדערן וועגן מענשן און וועגן לעבן, יעדנפאַלס קלערט ער אַליין אַזוי און שרייבט וועגן דעם ביכער. נאָר מיט איר, דער כּלהמיידל, וואָס ער האָט דאָ אין שטעטל באַגעגנט, קלערט ער אפילו נישט וועגן דעם צו ריידן. דערביבער ווערטלט ער זיך שוין נאָר אויבערפלעכליך און גרינגער דערפילט, ווי ס׳ווירקן אויף אים אירע בלויע אויגן מיט זייער טרויער, טוט ער דערפאַר אַ שמייכל און חזרט נאָכאַמאָל איבער:

»ער מיינט עס ערנסט: אים געפעלט, וואָס זי האָט אים נעכטן געהייסן שוויגן.«

שפּאַנענדיג פאַמעליך אין איין שורה מיט אים, האָט זי געדענקט, אַז דאָס גייען איצט אַראָפּ צום מאַרק צו, ער, הערץ, וועמענס שירים מ׳חזרט מיט די תּלמוד־תּורה־ייִנגלאַך אויפּאויסווייניג, און זי, מירל הורוויץ, שמואליק זיידענאָווסקיס כּלה, וואָס אויף איר האָט שאַבאַד דער לערער נעכטן אינאָוונט פאַר הערצן אין די אויגן אָנגעוויזן:

»אָט איז דער חתן אירער... דער חָתן, זאָגט מען, קען גאַנץ גוט העברעאיש.«

זי האָט נישט געוואָלט, ער זאָל זיך פילן העכער פון איר, און געערגערט האָט זי, וואָס ער דערמאָנט נאָכאַמאָל זײַן נעכטיגע שאַלה און רעדט נאָך אַלץ מיטן פריהערדיגן

ווערטלדיגן טאָן · אַ ווײַלע האָט זי געשוויגן און געהערט, ווי ער פאַרענטפערט זיך:

»ער האָט דאָך נעכטן מיט זיין שאַלה גאָרנישט גע־מיינט...«

און פּלוצים האָט זי אים די רייד איבערגעשלאָגן און גע־נומען דערציילן וועגן דעם, וואָס דאָ אין שטעטל איז פאַרהאַן איינער אַ פּראָוויזאָר סאַפּיאַן.

»ער האָט ליב שיינע ליטעראַטור, אָטדער סאַפּיאַן; ער האָט אויך געלייענט זיינע, הערצס, מעשהלע וועגן דער ״טויטער שטאָט״ און האָט געזאָגט: ״דער בילד מיט דער ליאַלקע, האָט ער געזאָגט, איז צו אויבערפלעכליך און צו גראָב און קיין פּאָעזיע איז דערין נישטאָ״.«

זיי זיינען שוין געשטאַנען גאָר נאָהענט ביים גאַניק פון ר׳ גדליהס שטוב. הערץ האָט זיך געשווינט אויף איר אומ־געקוקט. זיין פּנים איז מיטאַמאָל רויט געוואָרן און שע־מעוודיג צו שמייכלען אָנגעהייבן.

»הערט!« האָט ער מיטן פריהערדיגן שמייכל זיך ווערט־לען געוואָלט אָנהייבן.

נאָר זי האָט אים שוין איר האַנט געהאַט אויסגעשטרעקט. זי האָט זיך מער צו אים נישט אומגעקוקט און איז אַרויפ־געגאַנגען אויף די טרעפּלאַך פון איר פאָטערס גאַניק.

אַ שייגעצל פון דאָרף האָט איר נאָכדעם געבראַכט אַ צע־טעלע, וואו ס׳זיינען געווען אונטערגעשריבן די אַקושאָרקע מיט הערצן. מ׳האָט זי געבעטן, זי זאָל קומען אויף טיי. זי האָט דעם שייגעצל אָפּגעשיקט אָהן שום ענטפער און איז אַליין דעם גאַנצן טאָג געבליבן אינדערהיים. פאַרנאַכט האָט זי זיך אומגעקערט פון דער אָרטיגער צעלניקקלייט, וואו זי האָט נישט געפונען דעם מין סחורה, וואָס זי האָט באַדאַרפט. זי איז געגאַנגען איינעאַליין און האָט געזעהן,

ווי ווייט, ווייט איבער די גוייִשע הייזער רויטלט זיך אַ גאַנצע זייט פון הימל, און ווי מיטן וועג, וואָס ציהט זיך פון אונטער אָטדער רויטקייט אין שטעטל אַריין, קומען אָן די אַקושאָרקע מיט הערצן. זי האָט נישט געוואָלט וועגן זיי טראַכטן. איז זי נאָכדעם לאַנג געלעגן ביי זיך אין חדר און אינזינען געהאַט זיך מיט די תּנאים, וואָס זי באַדאַרף מבטל זיין:

»וויאַרום וואָלט זי, למשל, נאָך ביז פּסח געקענט צו אָטדי תּנאים אַן עק מאַכן?«

צו איר אין חדר איז דאָך אין אַ ווילע אַרום די אַקושאָרקע אַריינגעקומען און געפרעגט:

»מירל איז נישט אַ בעלן צו גיין אַביסל שפּאַצירן?«

די אַקושאָרקע האָט צופיל געשמייכלט, צי דערפאַר, וואָס אינדרויסן האָט אויף איר הערץ געוואַרט, צי דערפאַר, וואָס ער האָט איר דאָרטן געטאָן אין טויט אַריין, זי זאָל אַריינגיין און זאָל רופן מירלען. זי האָט זיך דאָ נאָך אין אַ נאַרעשער לאַגע דערפילט דערפאַר, וואָס מירל האָט געענטפערט קאַלט, אַז זי וויל נישט גיין, זיך אויף אַ ווילע דאָ פאַרהאַלטן און גענומען פּלאַפּלען וועגן זיך און וועגן הערצן, וועלכער האָט זיך בייטאָג פון שלאָף אויפגעכאַפּט און האָט שמייכלענדיג וועגן איר, מירלען, געזאָגט:

»ער בענקט נאָך איר... וויאַזוי רופט מען זי? נאָך דער ״קליינשטעטלדיגער טראַגעדיע״ בענקט ער.«

מירל איז געווען עטוואָס בלאַס; זי האָט ווי ערשטוינט אויף דער אַקושאָרקע געקוקט און איר גאָרנישט ניט געזאָגט, נאָר נאָכדעם, ווען די אַקושאָרקע איז שוין דאָ נישט געווען, האָט זי נאָך לאַנג געדענקט אים, דעם העברעאישן פּאָעט הערצן, און געקלונגען האָט נאָך אַלץ אין די אויערן דאָס וואָרט, וואָס ער האָט וועגן איר געזאָגט:

»אַ ״קליינשטעטלדיגע טראַגעדיע״.«

זי האָט נישט געוואוסט, אין וואָס שטעקט די באַליידי־גונג מיטן פּאַרדראָס, וואָס זי פילט: צי אין דעם, וואָס פאַר אים, הערצן, האָט כלומרשט נישט געפּאַסט איר נאָ־מען צו געדענקען, צי אינם וואָרט גופא, וואָס ער האָט וועגן איר געזאָגט:

»אַ „קליינשטעטלדיגע טראַגעדיע".«

זי האָט געטראַכט, אַז ער מיטן וואָרט זיינעם גייען זי נישט אָן, זיך געוואָלט דערמיט גרינגער מאַכן און באַ־שלאָסן וועגן אים, הערצן:

»סיי־ווי־סיי איז די גאַנצע מעשה אַ נאַרעשע. און זי מירל... זי האָט עפּעס אַנדערש אינזינען און וועט שוין געוויס מער זיין פּנים נישט אָנקוקן.«

האָט זיך אָבער הערץ אויפמאָרגן צופיל איבערן שטעטל גערעדט און איז עטליכע מאָל דורכגעגאַנגען גאָר נאָהענט פאַרביי ר׳ גדליה הורוויצעס גאַניק. מירל האָט געזעהן דורכן פענסטער, ווי פאַרבייגייענדיג דרייט ער אַלעמאָל דעם קאָפּ אַהער צו דער שטוב. זי האָט נישט פאַרשטאַנען צוליב וואָס ער טוט עס. איינמאָל האָט זי אַפילו מיט די אַקסלען אַ ציה געטאָן און זיך געוואונדערט:

»וואָס ער וויל?«

פאַרנאַכט האָט זי זיך דאָך אין שאַל איינגעהילט און איז אויפן גאַניק אַרויסגעגאַנגען, גלאַטאַזוי האָט זי עס גע־טאָן. און ער האָט זי פונדערווייט דערזעהן און איז מיט אַן ערנסטן פּנים צום גאַניק צוגעגאַנגען:

»איצט מוז ער מיט איר אַ פּאָר ווערטער ריידן. נישט מער ווי אַ פּאָר ווערטער. זי קען זיך אָנטאָן און מיט אים אַביסל גיין?«

זי האָט געפילט, אַז עס איז נאַריש, אָטדאָס, וואָס זי גיט נאָך, גייט אַריין אין שטוב, טוט זיך אָן און לאָזט זיך מיט אים גיין איבערן שטעטל.

»יעדנפאַלס האָט דאָס געפּאַסט פאַר אַ זיבעצניאָריגער מיידעלע, נישט פאַר איר, מירלען, וואָס האָט עפּעס אַנ־דערש אינזינען.«

אַ ווײַלע זײַנען זיי אַזוי איבערן שטעטל געגאַנגען, גע־שוויגן און איינער צום צווייטן נישט געקוקט. און אויס־געקומען איז דאָך אַזוי, אַז זי, מירל, האָט די ערשטע צו ריידן אָנגעהייבן. זי האָט צו אים איר אויפגערעגטן פּנים אויסגעדרייט.

»„אַ קליינשטעטלדיגע טראַגעדיע”, דוכט זיך, אַזוי האָט ער וועגן איר נעכטן געזאָגט?«

הערץ איז שעמעוודיג רויט געוואָרן, און אין זײַנע אויגן האָט ווידער דער גרינגער אָפּגלאַנץ צו שמייכלען אָנגע־הייבן. אין זײַן קול האָט זיך שוין נאָכאַמאָל געהערט דער נעכטיגער ווערטלדיגער טאָן:

»באַדאַרף דאָך מירל וויסן, וואָס ער האָט מיט דעם געמיינט...«

מירל איז בלאַס געוואָרן און האָט אויף אים אַ קוק גע־טאָן: ניין, אָטדער מענש איז געוועזן פאַרסמט מיט די ווערטלאַך פון דער אַקושאָרקע און פון איר אַלטער באָבען. האַלטן האָט מען אים באַדאַרפט שטייף אין די הענט, אַנ־דערש האָט ער געקענט די גאַנצע צייט לצנות מאַכן פון זיך, כדי כאָטש איין רגע לצנות מאַכן פון יענעם.

»ער, הערץ אַליין... ער איז דאָך אויך נישט מער ווי אַ „קליינשטעטלדיגע טראַגעדיע”.«

זי האָט מער נישט געוואָלט הערן, וואָס ער זאָגט, און אים איבערגעשלאָגן:

»הערט! ווי רופט מען אײַך? איר זענט נישט אַ בעלן זיך באַקענען מיט אייער קריטיקער?«

און ניט אומקוקנדיג זיך מער צו אים, האָט זי גענומען רופן דעם פּראָוויזאָרגעהילף סאַפּיאַן, וואָס זי האָט אים פונדערווייטנס דערזעהן.

זונטאָג בייטאָג, אַ טאָג פאַר ערב פּסח, איז מירל איבער דעם ערב־יום־טובדיגן גערודער אויפלאַנג פון שטוב אַוועקגעגאַנגען און האָט עטליכע שעה אַרומגעשפּאַצירט ערגעץ ווייט אַרויס דעם שטעטל. פאַרנאַכט, ווען זי האָט זיך אַהיים אומגעקערט, האָט מען איר אין שטוב דער־ציילט:

הערץ איז אין אַ משך פון צוויי שעה ביי איר אין חדר געזעסן און האָט אויף איר געוואַרט.

אויפן טואַלעטטישל איז געלעגן זיינער אַ צעטל:

„ער פאָרט היינט אַוועק. אַ שאָדן, וואָס ער האָט זי נישט געטראָפן און זיך אויף איר נישט געקענט דער־וואַרטן. אויב ער וועט נאָכאַמאָל אַהער אין שטעטל קומען, וועט דאָס זיין אויסשליסליך צוליב איר, מיר־לען".

פונאונטן איז געווען אָנגעצייכנט זיין אַדרעס.

ער האָט, הייסט עס, אַפילו אָטדעם צעטעלע שוין אויך פאַרענדיגט מיט אַ ווערטל — מיט אַ ווערטל, וואָס האָט צוויי פּנימער און קען אַמאָל איבערגיין אין אַן אמת.

„אויב ער וועט נאָכאַמאָל אַהער אין שטעטל קומען, וועט דאָס זיין אויסשליסליך צול'ב איר, מירלען".

ניט קלערנדיג מער וועגן דעם, וואָס זי טוט, האָט זי זיך צוריק אָנגעטאָן, אַוועקגעגאַנגען צו דער אַקושאָרקע שאַץ און זיך דאָרטן אָפּגעשטעלט פאַר דער טיר, וואָס איז פונדרויסן געווען געשלאָסן.

»איז ער שוין, הייסט עס, אַוועקגעפאָרן, הערץ?«

און נאָכדעם איז זי אין דער פינסטער פון תּחילת נאַכט איינעאַליין צוריק אַהיים געגאַנגען און האָט שוין געפילט די פוסטקייט פון די טעג, וואָס וועלן זיך ווידעראַמאָל צו ציהען אָנהייבן:

»איז ער שוין הייסט עס, אַוועקגעפאָרן, הערץ.«

און נאָכדעם איז שוין דאָ אין שטעטל נישט געווען מער, מיט וועמען אַ וואָרט אויסצורייִדן, און די נאַכט פון בדיקת־חמץ האָט זיך גערוקט אויף די טונקלבאַלויכטענע הייזער, און געדענקט האָט זיך ער, הערץ, וואָס טראָגט זיך שוין מיטן צוג ערגעצוואוהין צו דער גרענעץ צו:

»אָט, ווען ער זאָל זיך נאָך דאָ געפינען... ווען זי באַגעגנט אים, למשל, איצט אומקערנדיג זיך אַהיים...«

אינגאַנצן גוט וואָלט איר דערפון געוויס נישט געוואָרן, אָבער דער אומעט וואָלט שוין אפשר אויך נישט געווען אַזוי גרויס. ער, הערץ, האָט געוויס געהאַט בײַד זי צו פאַרשטיין און איר דערמיט עטוואָס גרינגער מאַכן. נאָר אים איז דאָס לחלוטין נישט געגאַנגען אין לעבן, און גע־זאָגט האָט ער וועגן איר אַ ווערטל:

»„אַ קליינשטעטלדיגע טראַגעדיע", האָט ער וועגן איר געזאָגט.«

אינגאַנצן די מעשה איז שוין אפשר קינדעריש, נאָר דאָך פאַרדריסט: ער האָט זי געקענט פאַרשטיין, נאָר ער האָט נישט געוואָלט און האָט זיך געווערטלט:

»באַדאַרף זי דאָך וויסן, וואָס ער האָט מיט דעם גע־מיינט...«

אַ ווײַלע איז זי בײַ זיך אין פינסטערן חדר געלעגן און האָט וועגן דעם געטראַכט. צולעצט האָט זי זיך אויפגע־הויבן, אָנגעצונדן דעם לאָמפּ און זיך געזעצט צו אים א בריוו אָנשרייבן:

»„די קליינשטעטלדיגע טראַגעדיע" האָט פיינט מענשן, וואָס ווערטלען זיך, וואַרפט אָטדי ווערטלאַך אויף אַ ווילע אַוועק און הערט אויס: ביי מיר באַדאַרף זיין חתונה אין אַכט וואָכן אַרום.«

אין שטוב איז געווען שטיל און קיל, דערפאַר וואָס מ'האָט אַ גאַנצן טאָג די פענסטער געהאַלטן אָפן, און איינדרויסן האָט געהירזשעט לעבן אַ קלייט עמיצנס אַ צוגעבונדענער רייטפערד. אין אייניגע פון די אַרומיגע, אויף פסח צוגעקליבענע חדרים איז געווען פינסטער, כדי קיינער זאָל אין זיי קיין חמץ נישט פאַרטראָגן. ס'האָט זיך געהערט, ווי מיט אַ ליכט אין האַנט שפּאַנט איבער זיי אַרום ר' גדליה און איז בודק חמץ, האַלט נאָך דער ברכה און ער רעדט צו גיטעלען אויף לשון קודש עפּעס וועגן אַ פלעדערוויש און וועגן ברעקלאַך. ערגעץ ווייט אין עסצימער האָט זיך צוליב עפּעס געהייצט אין דער הרובע, און געהערט האָט זיך אַהער, ווי ס'קלאַפּט דאָרטן די אינוויינ'יגסטע טשוגענענע טירל, רירט זיך איבערן פלאַם און ציהט זיך געשווינט אַהין און צוריק:

»פּאַח — פּאַח — פּאַח... פּאַח — פּאַח — פּאַח... פּאַח — פּאַח — פּאַח...«

מירל האָט זיך פאַרטראַכט, האַלטנדיג די פּען אין האַנט, און זיך פאַרקוקט אין פלאַם פון לאָמפּ.

»מעגליך, אַז איר וועט שוין קיין כוח נישט בלייבן אָטדי חתונה נישט צו דערלאָזן.«

קיין כוח וועט איר נישט בלייבן, נישט דערפאַר וואָס זי באַדאַרף אָטדי חתונה, און נישט דערפאַר, וואָס עמיצער אַן אַנדערער באַדאַרף זי, נאָר דערפאַר, וואָס איר איז שוין אַלצאיינס, און זי פילט שוין אַ שטאַרקן עקל יעדן מאָל, וואָס זי טראַכט מבטל זיין אָטדי צווייטע תנאים אירע.

און דאָך, פון צייט צו צייט פילט זי נאָך אַזאַ שטאַרקע בענקשאַפט נאָך ליבע, ליגט זי דאָ ביי זיך אויפן בעט און טראַכט:

»מענשן לעבן דערוויילע, דענסטמאָל ווען זי ליגט דאָ איינעאַליין אָנאַזוייט. זי זעהט פונדערווייט, ווי זיי לעבן.«

זיי ווייסן שוין, דוכט זיך, פון אַזאַ לאַנגער צייט, אַז ליבע איז נישט דער עיקר. יעדערער פאַר זיך ווייס דאָס, און זאָגן נישט אויס. און דאָך דער עיקר אַליין, וואו איז ער? אפשר איז פאָרט פאַרהאַן אַזאַ ווינקל אין לעבן, וואו מ׳קען וועגן אים אַ פאָר ווערטער הערן?

ווען זי האָט שרייבן געענדיגט, איז שוין געוועזן אַרום צעהן אַזייגער אינאָוונט. זי האָט דעם אָנגעשריבענעם בריוו אין די הענט גענומען, אים נאָכאַמאָל איבערגעלייענט, זיך אַ פאָרמאָל איבערן חדר אַדורכגעגאַנגען, זיך נאָכאַמאָל אָפּגעשטעלט ביים טיש, ווידער גענומען דעם בריוו אין די הענט און אים פאַרטראַכטערהייט צעריסן אויף פיל קליינע שטיקלאַך:

»ס׳אַר אַ נאַרעשער בריוו! און בכלל, וואָס קער זי זיך מיט הערצן, זי זאָל אים בריוו שרייבן?«

צעטראָגענערהייט האָט זי דערזעהן אויפן טואַלעטטישל די עטליכע בריוו, וואָס זיינען אָנגעקומען פון שמואליקן, ווען זי איז אינדערהיים ניט געוועזן. פיר שטיק זיינען זיי געוועזן, און אַלע — געפּאַקטע און אויף איר נאָמען געשריבענע, זי האָט איינעם פון זיי געעפנט און געזעהן:

ער איז געשריבן די ערשטע האַלב העברעאיש, די צווייטע האַלב יידיש, הייבט זיך אָן מיט די ווערטער „אהובת נפשי״ און ענדיגט זיך מיט צוויי ליידיגע געפינטלטע שורות.

זי האָט די בריוו פאַרחתמעטערהייט דאָ אויפן טואַלעטטישל געלאָזט און זיך געלאָזט אין עסצימער גיין. דאָרטן

האָט זי געטראָפן דעם קאַסיר ביים טיש זיצן און אים גע־
זאָגט פאַר ר׳ גדליהן און גיטעלען אין די אויגן:

»וואָס האָט זי אים געוואָלט בעטן? דאָ זיינען איר
עטליכע בריוו פון שמואליקן אָנגעקומען, זאָל ער אַזוי
גוט זיין און שמואליקן ענטפערן: זי, מירל, האָט נישט
ליב קיין בריוו צו שרייבן, און בכלל... זי בעט אים בכלל,
ער זאָל איר מער אַזויפיל פּאַקעטן נישט שיקן.«

XII.

אויף די אַנדערע טעג פסח איז אַראָפּגעקומען שמואליק.

אַראָפּגעקומען איז ער פּלוצים, כּמעט ווי אומגעבעטן,
געגאַנגען מיט ר׳ גדליהן דאַוונען אין דער סאַדעגערער
קלויז און זיך שוין געפּילט אין שטוב היימיש און גוט, ווי
אַ נייער איידעם, וואָס עסט דעם ערשטן חודש קעסט.

אין שטעטל האָט מען אים פּאַר אַ שיינעם געהאַלטן,
יום־טובדיגע ווייבער האָבן וועגן אים געשמועסט:

»ער איז דאָך אַזאַ גוטער... ער האָט פּשוט קיין גאַל
נישט.«

און מירל האָט געטראַכט, אַז ער דערוועקט שוין אין
איר נישט אַפילו קיין יצר־הרעגעפילן, און געקוקט האָט
זי שוין אויף אים גלייכגילטיג און גלאַטאַזוי, זיין היפּשער
פּנים איז איצט געווען באַקאַנטער און געלער, ווי פריהער,
די קליינע, צאַרטע און גלייך אַרומגעשוירענע בערדל—
רויטער, די וואָנצעס — שיטערער און לענגער, און די
פולבליכע נאָז—מיאוסער דערמיט, וואָס זי צעשפּרייט זיך
נאַריש ביי די נאָזלעכער, און מיטן קוים, קוים מערקזאַמען
שמאַר, וואָס איז איר, דער נאָז, אויפאייביג פון די קינ־
דעריאָרן פאַרבליבן.

ס׳האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז ער רעדט שלעכט רוסיש

און וויל דווקא אויף דער שפּראַך מיט דער אַקושאָרקע שאַך ריידן; אַז ער האָלט פון שלאָפן בייטאָג און האָט ליב צו דערציילן לאַנגע, אומאינטערעסאַנטע וועלטמעשׂיות, וואָס פון זיי באַשלאָגט גיך דעם צווייטן מיט אַ קאַלטן שווייס.

איינמאָל האָט ער אין זאַל אַזאַ מין לאַנגע מעשׂה דעם צווייטן מאָל דער אַקושאָרקע דערציילט. פּלוצים האָט ער באַמערקט אויף איר פּנים עפּעס אַ באַהאַלטענעם איבער־פליהשמייכל, פאַרפלאָנטערט זיך און נישט געוואוסט, מיט וואָס די מעשׂה צו ענדיקן. מירל איז דאָרטן ביידער־זייט געזעסן און האָט געפילט אַן עקל צו אים, צו זיין אויבערפלעכליכער נשמה און צו דער לאַנגער אומאינ־טערעסאַנטער מעשׂה, וואָס ער דערציילט זי שוין דעם צווייטן מאָל. זי האָט נישט געוואָלט וועגן דעם טראַכטן און זיך אָנגעהייבן דערפרעגן ביי דער אַקושאָרקע וועגן הערצן:

„ווי קלערט די אַקושאָרקע: ער וועט שוין טאַקע אַהער מער נישט אַראָפּקומען, הערץ?‟

נאָר שמואליק האָט די ליטעראַריש באַקאַנטע פאַמיליע דערהערט און זיך אין שמועס אַריינגעמישט:

„יאָ, ער האָט געלייענט זיינע ביכער; ער קען אַפילו זיינעם אַ געשוועסטערקינד, אַן אַפּיקורס אַ רב.‟

מירל איז פון זיין אַריינמישן זיך געוואָרן אונטערגע־צונדן. ס׳האָט זיך געוואָלט אים זאָגן, אַז ער דערציילט אַ ליגן; אַז ער פאַרשטייט נישט דאָס, וואָס ער האָט גע־לייענט. אָבער זי האָט זיך אָפּגעהאַלטן, אָפּגעטראָטן מיט אַן איינגעהאַלטענעם כּעס צום פענסטער און איז דאָרטן געשטאַנען, ביז זי האָט זיך באַרוהיגט.

זי האָט געטראַכט:

„וועלוול בורנעס—ער איז געוויס מער פאַרגרעבט פון

אים, שמואליקן, נאָר דאָך... קיין עקל רופט ער יעדנ־פּאַלס נישט אַרויס.«

אין אַ פּאָר טעג אַרום, ווען שמואליק האָט זיך איר איינמאָל איבערן שטעטל נאָכגעשלעפּט, האָט זי דערזעהן פּאַר אברהם־משה בורנעסעס שטוב ווערלוולס וואַרטנדיגע פור. זי האָט זיך צוגעשטעלט און, נישט קוקנדיג צו שמואליקן, געזאָגט:

»ער איז איצט דאָ אין שטעטל, דער געוועזענער חתן אירער? ווען ער האָט נישט אַזעלכע נמאסע טאַטע־מאַמע, וואָלט זי איצט מיט גרויס פאַרגעניגן צו אים אַריינגעגאַנגען.«

און ס'איז געווען אזוי פאַרדראָסיג.

אים, שמואליקן, האָט עס לחלוטין נישט אָנגערירט — אַזאַ וואַסעריגער איז ער שוין געווען, און אַזאַ איבער־פלאַכקאַלטע נשמה איז שוין אין אים געזעסן. געבנדיג אַ קליינעם שמאָר מיט דער נאָז, האָט ער באַלד ווייטער גע־נומען דערציילן, וויאַזוי זיי, ער מיט מירלען, וועלן וואוינען נישט צוזאַמען מיטן פּאָטער אין דער גרויסער אַלטער שטוב, זיי וועלן וואוינען אינם קליינעם, נישט־לאַנג אויסגעמויערטן פליגל, וואָס שטייט אין עק סאָד און גייט אַרויס מיט די פאָרנטיגע פענסטער צו דער שטילער גאַס פון פאָרשטאָט.

ריידנדיג האָט ער זיך שוין געפילט מיט איר שטאַרק היימיש און זי אונטער דער האַנט אָנגענומען. נאָר זי האָט, נישט קוקנדיג צו אים, זיך באַפרייט, זיך עטוואָס אָפּגערוקט און באַקומען אַ שטרענגן פּנים.

»זי האָט פיינט, אַז מ'האַלט זי אונטער דער האַנט... פון תמיד אָן האָט זי עס פיינט, און האָט אים שוין עט־ליכע מאָל וועגן דעם געזאָגט.«

זי האָט געשוויגן דעם גאַנצן וועג און צו אים נישט געקוקט.

אינדערהיים האָט זי זיך דערמאָנט, אַז שמואליק וועט שוין געוויס אינגיכן אַוועקפאָרן, און האָט דערפילט, ווי ס׳ווערט איר מיטאַמאָל גרינגער אין מוח און אין האַרצן. זי איז נאָכדעם געשטאַנען אין דער תּחילתנאַכטיגער פינסטער, וואָס בײַ איר אין חדר, געקוקט אינם טונקעלן פענסטער און געטראַכט וועגן דעם:

»ר׳ גדליה וועט שוין אויף געוויס אויף גאַנצע וואָכן אינם נייעם קאַשפּעריוועקער וואַלד אַוועקפאָרן.«

אין שטוב אַריין וועט זיך צוריק די פאַרפּסחדיגע שטיל־קייט אומקערן; און זי, מירל:

»זי וועט דאָ שוין ווידער קענען בלייבן איינעאַליין... יעדנפאַלס כאָטש איינעאַליין.«

ס׳איז שוין געווען ממש אַ הייסער זומערדיגער פריה־מאָרגן, און אַ צעגליהטע מזרחדיגע זון האָט פון כאור אָן אַקעגן די פאָרנטיגע אָפענע פענסטער געשווינדלט, הייס געמאַכט די שויבן מיט די שאלאוואניעס און געשפּילט מיט איר שיין אויף די פּאָדלאָגעס און אויף די ווענט.

בײַ ר׳ גדליהן אין שטוב איז מען דענסטמאָל פריהער ווי אַלעמאָל אויפגעשטאַנען און געגרייט שמואליקן אין וועג. צו מירלען אין פינסטערן חדר האָט זיך געהערט, ווי אין עסצימער טרינקט מען טיי מיט מילך, ווי גיטעלע פרעגט דאָרטן בײַ שמואליקן, וואוהין זי זאָל אים די פּוטערגעבעקס אַריינלייגן, ווי ס׳קומט אַהין אַריין פאַרן דאַוונען אברהמל דער רב און זאָגט וועגן שמואליקן אויפן קול:

»אַפילו, אַז ער וועט אַרויספאָרן צוועלף אַזייגער, וועט ער דאָך אויף צום צוג אָנקומען.«

אין הויף האָט מען געוואַשן די בריטשקע, פאַרוואָרפן די פערד האָבער און באַשטעלט אַ געדונגענעם בעל־עגלה, וואָס מיט אים האָט ר׳ גדליה באַלד נאָך שמואליקן גע־זאָלט אין קאַשפּעריוועקער וואַלד אַוועקפאָרן.

ווען מירל איז אויפגעשטאַנען, איז שוין געווען שפּעט, אַרום צעהן אַזייגער. אַ גאַנצע האַלבע זייט שטוב איז שוין מיטן קורצן פאָרנטיגן שאָטן פאַרכאַפּט געווען, אַ ווינטל, אַ קוים־קוים בלאָזשענדיגער, האָט אַהין דורך די אָפענע פענסטער אַריינגעדרונגען און שוואַך מיט די לאַנגע פאָר־האַנגען גערודערט.

מירל האָט אָפּגעטרונקען טיי אין עסצימער ביים טיש, וואו ס׳זיינען געזעסן ר׳ גדליה מיט אברהמל דעם רבי. שמואליק האָט זיך דאָרטן לאַנג אין די תפילין אַרומגע־דרייט. ער האָט געדענקט, אַז אין משך פון די לעצטע צוויי טעג האָט מירל צו אים קיין וואָרט ניט אויסגערעדט, זיך געפילט שלעכט און באַליידיגט, געקוקט, ווי זיינע פיס שפּאַנען איבער דער פּאָדלאָגע. סך הכל איינמאָל האָט ער אין אַלכסון צו איר די אויגן אויסגעדרייט און האָט גע־זעהן: זי קוקט נישט צו אים, נאָר צום בכבודיגן מעכאַ־ניק, דעם דייטש, און הערט, ווי ר׳ גדליה זאָגט צום קאַסיר:

»דרינגט ער, אַז די זעגמאַשין איז גלייכער אַוועקצו־שטעלן ביים קליינעם יאַר, דאָרטן... נאָך דער זעקסאונ־אַכציגטער דעסיאַטין.

אין אַ ווײַלע אַרום איז ער שוין אָהן די תפילין צו איר אין חדר אַריינגעקומען און זי דאָרטן געטראָפן איינע־אַליין ביים אָפענעם פענסטער.

זי איז געשטאַנען צו אים מיט די פּלייצעס און זיך נישט אומגעקוקט. ער האָט באַלד באַקומען אַ פולן מוח

מיט פוסטקייט. זיין פנים איז געוואָרן געלער פון רגע צו רגע. ער האָט אויף עפּעס געוואַרט.

פלוצים האָט זיך מירל צו אים אויסגעדרייט און האָט גענומען פאַר אַ ביישפּיל די לעצטע צוויי טעג:

»אָט אַזעלכע טעג קען ער האָבן פון איר פיל, פיל... ער וועט זיך פילן מיט איר אומגליקליך אַלע זיינע יאָרן.«

און וואָס נאָך? זי, מירל, האָט אים נישט ליב און קען מיט אים נישט חתונה האָבן... זי פאַרשטייט בכלל נישט, נאָך וואָס באַדאַרף ער זי. ער קען נאָך געוויס טאָן מיט זיך אַ גוטן שידוך. זי ווייס נישט קלאָר, וואָס פאַר אַ פרוי ער וויל. נאָר אָט זיינען, למשל, דאָ אין שטעטל בורנעסעס צוויי מיידלאַך פאַרהאַן:

»וועמען פון זיי ער וואָלט נישט נעמען, וואָלט אים שוין געוויס בעסער געווען, ווי מיט איר, מירלען.«

ווען זי האָט זיך נאָך אַ היפשער פויזע נאָכאַמאָל צו אים אויסגעדרייט, זיינען שוין ביי אים אין די אויגן געשטאַנען טרערן, צוויי טראָפּנס זיינען פאַמעליך פון זיי אַרויסגערונען און זיך פאַמעליך איבער דער נאָז געשלעפּט און די נאָז האָט זיי דערפילט און געענטפערט אויף זייער נאַסן קריכן מיט אַ שטילן שמאָר אַרויף.

מירלען איז מיטאַמאָל גרינג און פריי געוואָרן, און אַ מחשבה איז ביי איר געשווינט וועגן זיין וויינען אַדורכגעלאָפן.

»הייסט עס, אַז ער האָט שוין ביי זיך געפּועלט...«

זי האָט אויף זיך באַלד דעם שוואַרצן שאַרף אַרויפגעוואָרפן, זיך געלאָזט אַוועקגיין און פון דער טיר צום לעצטן מאָל אויף אים אַ קוק געטאָן:

»הייסט עס, אַז זיי גייען זיך פונאַנדער... זי ווינשט אים אַלץ בעסטע און וויל אים צום לעצט בעטן איין זאַך: זאָל ער דאָ אין שטוב קיין רעש נישט אָנמאַכן און זיך ביזן

סוף פירן אַזוי, גלייך ער איז נאָך איר חתן, קיינעם, בעט זי אים, זאָל ער איצט דאָ אין שטוב וועגן דעם נישט זאָגן. אירע פאָטער און מוטער באַדאַרפן עס געוואָר ווערן שפּעטער, ווען ער, שמואליק, וועט שוין דאָ נישט זיין ... זי אַליין האַלט אים געוויס פאַר אַ לייטישן מענטשן און גלויבט, אַז ער וועט עס פון אירעטוועגן טאָן.«

אומבאַמערקט פאַר אַלע שטובמענטשן האָט זי זיך דורך דער הינטערשטער קיכטיר אינדרויסן אַרויסגערוקט און איז אַוועקגעגאַנגען צו דער אַקושאָרקע שאַץ.

זי האָט דאָרטן מיט גרויס אומגעדולד געוואַרט, די צייט פון פאָרן צום צוג זאָל איבערגיין. געלעגן ביי דער אַקושאָרקע אין בעט און געטראַכט:

»איז שוין, הייסט עס, אַן עק ... זי איז סוף־כּל־סוף פּטור געוואָרן פון אים, שמואליקן, און פון די תּנאים, וואָס האָבן זי צו אים צוגעבונדן.«

XIII.

ווען מירל האָט זיך פון דער אַקושאָרקע אַהיים אומגעקערט, איז שוין געווען אַרום דריי אַזייגער בייטאָג. קורצע טונקעלע שאָטנס זיינען דורכויס לעבן די הייזער געלעגן און האָבן צוזאַמען מיטן גאַנצן שטעטל געצויגן די לאַנגווייליגקייט פונם נודנעם און הייסן טאָג.

אַרום און אַרום ר׳ גדליה הורוויצעס שטוב איז געווען אַזוי שטיל און רוהיג. אַ חזיר האָט געדרימלט הינטער איר אינעם בלאָטיגן גרוב. וואוהין מ׳האָט די קיכוואַסער געגאָסן, און די טיר פון פאָרנטיגן גאַניק איז געווען געשלאָסן פונאיינווייניג, ווי אום שבת, מ׳איז דאָרטן, אַפּנים געשלאָפן בייטאָג.

מירל איז אַריינגעקומען אין הויף און האָט זיך אַרומגעקוקט. די בריטשקע, וואָס שטייט תּמיד אונטערן קליינעם

שוצדעכל׳ איז שוין דאָרטן גישטאָ׳ די שטאַל איז אויך געשלאָסן און ליידיג.

»הייסט עס׳ אַז די פור האָט טאַקע שמואליקן צו דער באַן אָפּגעפירט׳ ר׳ גדליה איז שוין אויך אין קאַשפּעריוור־קער וואַלד אַוועקגעפאָרן׳ און קיינער איז אין שטוב׳ אַחוץ גיטעלען׳ נישטאָ. איר׳ מירלען׳ ווילט זיך שוין איצט אַזוי אַהין׳ אין אָטדער שטילער שטוב׳ וואו ס׳איז קיינער נישטאָ.«

אין דער קיל׳ וואָס ביי איר אין חדר׳ וועט זי לאַנג ליגן אויף איין אָרט׳ און וועט דאָרטן אינדערשטיל טראַכטן וועגן זיך און וועגן דעם׳ וואָס זי איז שוין צוריק פריי׳ און אין איר לעבן קען נאָך עפּעס געשעהן.

אָבער נאָך אין עסצימער האָט זי שוין איר טעות באַ־מערקט און מיטאַמאָל פאַרגעסן׳ וואָס זי האָט פריהער מיט אַ רגע געטראַכט.

די שטוב איז געווען פול מיט סודות און מיט איבערגע־שראָקענעם טומל׳ וואָס מ׳האָט פאַרבאָרגן פון דער שטאָט און פון די מענשן׳ וואָס זיינען געוואוינט אַהער אַריינצו־קומען.

מ׳האָט זי גערופן אין דעם פאַרמאַכטן זאַל׳ וואו מ׳איז געזעסן אַרום דעם פאַרוויינטן און דערשלאָגענעם שמואליקן און אים צופיל געבעטן׳ ער זאָל אויסטרינקען זיין קאַלטע גלאָז טיי. איבעררריידן האָט מען דאָרטן מיט איר געוואָלט פאַר שמואליקן אין די אויגן׳ און אַ פּאָר לייטישע שאלות זיינען שוין פאַר איר אָנגעגרייט געווען. נאָר זי האָט אַהין נישט געוואָלט גיין. זי האָט זיך פאַרשלאָסן ביי זיך אין חדר׳ זיך דאָרטן געפילט שטאַרק געדריקט און שלעכט און געטראַכט:

»אייגנטליך איז זי׳ מירל׳ געווען אַזוי נאַריש און

קינדערש־נאַאיוו··· ווי האָט זי אפילו געקאָנט קלערן, אַז אַלץ וועט זיך ענדיקן אַזוי גיך און אַזוי גרינג?···«

מ׳האָט זיך די גאַנצע צייט געהאַלטן עצות אין דער פאַרמאַכטער זאַל, פונוואַנען שמואליק איז זעלטן אַרויס־געגאַנגען.

אברהמל דעם רב האָט מען אין מיט די עצות אַריינגע־מישט, דעם קאַסיר האָט מען פון שטוב נישט אַרויסגע־לאָזט, און אַרויסגערופן האָט מען מיט אַ דעפּעש יענעם גוטן פריינט פון זיידענאָווסקיס הויזגעזינט, וועלכער איז אַהער פאָריגן ווינטער צוגעשיקט געוואָרן.

אינאָוונט איז ר׳ גדליה צו מירלען אין חדר אַריינגע־קומען און האָט ביי איר געפרעגט:

»וואָס וויל זי? זי קען זאָגן, וואָס זי וויל?«

מירל האָט געהאַט אַן ערנסטן פּנים. זי האָט געענטפערט ברוגז און קאַלט:

»זי וויל גאָרנישט··· זי וויל, מ׳זאָל זי לאָזן צורוה.«

ר׳ גדליה האָט זיך אומגעקערט צו דער טיר, וואָס פירט אין זאַל אַריין, און האָט געזאָגט וועגן שמואליקן שטיל גלייך ער וואָלט מורא האָבן, עמיצער זאָל אונטערהערן:

»יענער וויל אַרויסרופן אַהער די עלטערן זיינע··· ס׳איז פּשוט אַ בזיון פאַר דער שטאָט.«

און נאָך:

»אפשר מיינט זי, אַז די געשעפטן זיינע האָבן שוין גליקליך צו גיין אָנגעהייבן? אפשר קלערט זי, אַז די פּופציג פּראָצענט, וואָס ער האָט אין קאַספּעריוקער וואַלד, וועלן אים קלעקן מער, ווי אויף אויסצוצאָלן די חובות און אָפּצולעבן מיט גרויס חשבון אַ פּאָר שטילע יאָר?«

ער איז דאָ אַ ווײַלע געשטאַנען און האָט געטראַכט וועגן זיינע לעצטע ווערטער.

ער זאָגט איר נאָכאַמאָל: זיי, ער מיט גיטעלען, נע־מען פון זיך אַראָפּ די אחריות... זאָל זי טאָן, ווי זי פאַר־שטייט.

ס'איז געווען קלאָר: זיי, די פאָטער־און־מוטער אירע, האָבן שוין געטאָן צוליב איר אַלץ, וואָס זיי האָבן געקאָנט. איצט מאַכן זיי זי בעל־הבית אויף זיך אַליין און זאָגן:

»טו, וואָס דו ווילסט.«

איר איז נאָך ר' גדליהס אַוועקגיין געוואָרן נאָך שווע־רער, ווי פריהער, און שרעקן האָט זי אָנגעהייבן איר קומענדיגע איינזאַמקייט:

»זיי, ר' גדליה מיט גיטעלען, וועלן זיין די עדות פון אָטדעם אומענדליכן עלענטן לעבן; זיי וועלן וועגן דעם קיינמאָל נישט ריידן, נאָר זיי וועלן טראַכטן: „נו, וואָס קענען זיי העלפן"?«

בײַנאַכט האָבן זיך איר געחלומט די ברוגזע פּנימער פון שמואליקס עלטערן, וואָס האָבן זיך דאָ אין שטוב שעהנ־לאַנג אין איין פּאַקן געהאַלטן און צו קיינעם נישט גע־וואָלט אַ וואָרט אויסריידן. פּלוצים איז זי מיטן טאָגליכט אויסגעוואַקסן לעבן פענסטער און האָט דערזעהן זייער אייגענע אָפּפאָרנדיגע פור. אויבנאָן זיינען דאָרטן גע־זעסן אַברהם־משה בורנעס מיטן ווייב, און צווישן זיי איז שמואליק געווען אײַנגעהויקערט אינדרײַען. שמואליקס קאָפּ איז געווען אַראָפּגעלאָזן, זיינע אַקסלען האָבן גע־ציטערט פון אײַנגעהאַלטענעם כליפּען, און זיי, אַברהם־משה בורנעס מיטן ווייב, האָבן ביידע געשטאָרכעט דעם קליינעם שייגעץ, דעם אָנטרייבער, און אים געאײַלט, ער זאָל טרייבן וואָס געשווינטער צו דער באַן.

ווען זי האָט זיך גאַנץ פריה פון שלאָף אויפגעכאַפּט, האָט זי קודם כל אַ טראַכט געטאָן, אַז שמואליקס עלטערן זיינען נאָך דאָ איז שטוב נישטאָ. דער דריקנדיגער קאָשמאַר

האָט איר נאָכלאָזן אָנגעהייבן, איז זי געלעגן אין בעט, געקלערט, אַז ס'איז נאָך געבליבן צייט אויף צו כאַפּן צוריק, און זי, מירל... זי קאָן זיך נאָך באַטראַכטן און באַשליסן ביי זיך חתונה האָבן מיט שמואליקן נישט אויפ־אייביג, נאָר אויף דערווייל, ביז אַ צייט.

מירל איז צוריק שלום געוואָרן מיט איר חתן, און די חתונה איז נאָכאַמאָל אָפּגעשטעלט געוואָרן אויף שבת נאָך שבועות.

מ'האָט געשמועסט וועגן די שפּאָגלנייע צוויי תנאים, וואָס מירל האָט פונסניי מיטן חתן אויסגענומען:

»לעבן מיט איר, ווי אַ מאַן מיט אַ ווייב, זאָל ער זיך נישט ריכטן, און זי, מירל...

זי מעג אַוועקגיין אויפאייביג פון אים און פון זיין שטוב אין יעדער צייט, וואָס איר וועט זיך פאַרוועלן.«

וועגן וואָס איז דאָ שוין געוועזן שייך צו קלערן?

שמואליק זיידענאָווסקי האָט געוויס נאָך איצט אויך געקאָנט דעם גליקליכסטן שידוך טאָן, אויב ער האָט ביי זיך געפּועלט לעבן מיט מירלען אייביג, ווי אום יום־כפּור, איז דאָס שוין נאָר געוועזן דערפאַר, וואָס זי איז אים שוין אפשר ניט ווינציגער, ווי וועלוול בורנעסן איינ־געבאַקן אין האַרצן געוועזן. אָבער די מעשה, די מעשה אַליין איז דאָך שטאַרק אינטערעסאַנט און טשיקאַווע גע־געוואָרן, און כדאי איז פונסניי געוועזן צו באַלעגערן טיר און פענסטער און צו זעהן, ווי אָטדי פּאָרל שפּאַ־צירט איבער דער לאַנגער גאַס — אַ פּאָרל, וואָס וועט לעבן נישט ווי מאַן און ווייב, נאָר עפּעס משונה און אַנ־דערש, ווי קיין פּאָרפאָלק האָט נאָך ביז היינטיגן טאָג דאָ אין שטעטל ניט געלעבט.

שמואליק האָט שוין איצט איבער עפּעס אַלעמען אויס־געזעהן׳ ווי אַ הייליגער מאַנסביל. פּאַר באַקאַנטע האָט ער נאָך׳ ווי פריהער׳ דערציילט לאַנגע נודנע מעשיות, נאָר זיין קול איז שוין געווען שטיל׳ ווי ביי אַ יורד׳ דער פּנים אומעטיג׳ און געדוכט האָט זיך׳ אַז ער פאַסט. מענשן האָבן געפילט צו אים אַ רחמנות און האָבן באַ־קלאָגט זיין מזל:

»מאָלט אייך: ס׳איז אַז אָכאונווי צו אים אויך... ער איז נעבעך אויך גוט אריינגעפאַלן.«

און מירל האָט זיך נאָך שפּאַצירנדיג איבערן שטעטל אַזוי שטרענג מיט אים געפירט׳ ער האָט שוין אַפילו נישט דערוועגט זיך זי אונטער דער האַנט אָנצונעמען.

אינמיטן דער גאַס האָט זי איינמאָל אפשר אויף אַ האַל־בער שעה צייט אָן אים פאַרגעסן און האָט זיך אַוועקגע־שטעלט ריידן מיט ברכה דער שוסטערין׳ וואָס ביי איר האָט זי אַמאָל זעקס חדשים צייט געזויגן.

»יאָ׳ האָט זי צו דער ברכה גאַנץ ערנסט געזאָגט. אייער שטוב פאַלט איין׳ איר מוזט זי געוויס נאָך היינטיגן זומער איבערבויען.«

אַרום און אַרום זיינען לייט אויף זייערע גאַנקעס גע־שטאַנען און האָבן געגאַפט:

»גוואַלד געשריען: אָטדאָס טוט מען׳ בשעת מ׳גייט שפּאַצירן מיט אַ חתן?«

און זי האָט נאָך געהייסן׳ ברכהס מאַן זאָל קומען שמואליקן אַ מאָס אויף אַ פּאָר שיך אַראָפּנעמען׳ און האָט אָטדער שוסטערין נאָכגעשריען אויפן קול:

»נישקשה׳ אַייער מאַן איז אַ גוטער בעל־מלאכה׳ ער בייהט געוויס נישט ערגער פון די שוסטערס׳ וואָס אין די גרויסע שטעט.«

XIV.

שמואליק איז נאָכדעם אויף גאַנצע אַכט טעג דא אין שטוב פאַרבליבן. ער האָט געהאַט אַ דערשלאָגענעם אויסזעהן און אָפּגעלייגט זיין נסיעה פון טאָג אויף טאָג.

ווען ער איז אַהיים אַוועקגעפאָרן, האָט זיך דאָ אין שטוב שוין שטאַרק די נאָהענטע חתונה געפילט, און אין קיך האָט שוין אַ קיילעכדיגן מעֵת־לעֵת אין אויוון געברענט. מער פון אַ האַלב טוץ ווייבער האָבן דאָרטן געשווינט מיט די נאַסע פאַרקאַטשעטע הענט גערודערט, געשיילט מאַנדלען, געקלאַפּט אייער, געשטויסן צימרינג — און אַלץ אונטער דער השגחה פון אַ פרעמדער הייזעריגער סאַרוועריז, אַ יידענע אין בלויע ברילן, וואָס האָט גערעדט ווינציג, ווי אַ גוט יידישע אַלמנה, און געטאָן געשווינט, ווי פאַר צעהן.

ר׳ גדליה איז, ווי פריהער, גאַנצע וואָכן אָפּגעוועזן אין קאַשפּעריוּוקער וואַלד.

אין שטוב האָט שוין דערווייל געבעבל־הבֿתּעוועט גיטעלעס פרעמדשטעטלדיגע אָרעמע קרובה, און די פאָרנטיגע חדרים זיינען שוין פול געוועזן מיט דער היפשער קאָמפּאַניע ווייבערשע שניידערס, וועלכע זיינען מיט מירלס האַלבאויפגענייהטע קליידער פון קרייזשטאָט אַראָפּגעקומען און האָבן זיי דאָ אין שטוב פאַרענדיגט.

אין שטאָט גלויבט מען נאָך אַלץ נישט, אַז מירל האָט באֱמת חתונה, און אַ שמועס מאַכט מען נאָך וועגן דעם ביי אַברהם־משה בורנעסן אין עסצימער:

»וואַרט און האָט בטחון, זי וועט נאָך אי״ה זיידענאָווסקין אויף די תּנאים אָפּשיקן.«

צו ר׳ גדליהן אין שטוב קומען שוין פון אַ צייט נישט אַריין נישט די אַקושאָרקע שאַץ און נישט דער פּראָווי־

זאָרגעהילף סאַפּיאַן.ביידע שפּאַצירן זיי אַלעטאָג אַראָפּ דעם שטעטל, ווערן אַלץ מער פֿאַרפרעמדט צו מירלען און געפינען שוין אין איר קיין אינטערעס ניט.

»און מיט וועמען זאָלן זיי זיך טאַקע דאָ אינטערעסירן? זיי האָבן קיינמאָל קיין חתונהמיידל נישט געזעהן?«

און מירל אַליין ווייס שוין, אַפּנים, אויך, אַז זי איז די לעצטע צייט שטאַרק אַראָפּגעפאַלן; ווייס עס, בשעת זי שטייט אַ גאַנצן בייטאָג אינם שטילן, מיט וועש פֿאַר־וואַלגערטן חדר; ווייס עס, בשעת זי לייגט אָטדי וועש צונויף און בויגט זיך דערמיט אינם אָפענעם נאַדנקאַסטן. אַרום און אַרום איר גייט זיך רעגלמעסיג פֿאָרויס די ערב־חתונהדיגע אַרבעט, און אינמיטן דער שטילקייט, וואָס אין די קילע חדרים, הערט זיך פון צייט צו צייט דער היי־זעריגער קלאַנג פון דער גרויסער שניידערשער שער. ס'פּרובט אָטדי שטילקייט אויפרודערן איינער פון די בחורים־אַרבעטער, וואָס זיצט אָנגעבויגן איבער זיין נייהמאַשין און דרייט זי אונטן געשווינט מיט אַ פוס. אומגעריכט פֿאַר אַלעמען טוט ער פּלוצים אַ זונג מיטן גאַנצן קול:

אוי, מיין געליבטע!
אין אַ ווייטן וועג
פֿאָר איך אַוועק.

און נאָכדעם הערט זיך שוין נאָר דער איינזאַמער קלאַפּן פון דער געשווינט שטעפּנדיגער מאַשין, הערט זיך לאַנג, הייזעריג און בייז און ווערט צולעצט פֿאַרשוויגן. אינם קעגנאיבערדיגן ווינקל גרייט זיך שוין שטעפּן אַ צווייטע מאַשין. און דורכן אָפענעם פענסטער דרינגט דערווייל אַריין דער לעבליכער שטאָטווינטל, בלאָזט פֿאַ־מעליך אויף אַ פֿאָרהאַנג הויך, הויך ביז צום באַלקן און באַווייזט, אַז אינם סופּאָפרילדיגן דרויסן זיינען די הימ־

לען עטוואָס פאַרטונקלט, און אַז ווייט, ווייט, אין די גוישע סעדלאַך בליהען שוין צייט עטליכע טעג די בוימער.

מירלען רופט מען אין זאַל אַריין אַ הלייד מעסטן. אַ שטיק צעהן שניידעריונגען פאַרגעסן דאָרטן מיטאַמאָל אָן זייערע אויפגעהויבענע נאָדלען, גלאָצן אויס די אידיאָטישע אויגן און קוקן אויף אירע נאַקעטע פּלייצעס און הענט.

און זי שטייט אינם נייפאַרסטריגעטן קלייד אַקעגן גרויסן שפּיגל און געדענקט:

»אָט איז זי, מירל, עפּעס געווען און האָט עפּעס שטאַרק נישט געוואָלט... און איצט איז זי גאָרנישט און געפאַלן, און ווייס לחלוטין נישט, וואָס מיט איר וועט זיין ווייטער, און מעסטן מעסט זי זיי נאָך אַליין, אומשטיינס געזאגט, אָטדי חתונהקליידער אירע.«

פלוצים ווערט זי אויפגערעגט און בייז און שטופּט אָפּ פון זיך דעם שניידער, וואָס בעט זי שטיין גלייך.

»וואָס וועט ער איר דערציילן מעשיות, דער שניידער? אַז די גאַנצע פּלייצע קנייטשט זיך, און די גאַנצע קלייד איז באַגראָבן אין דער ערד.«

און איינמאָל בייטאָג איז זיך אזוי אויף ר׳ גדליה הורוויצעס באַניק געשטאַנען איינע פון די קרייזשטעטיגע מיידלאַך שניידערינס און האָט דאָרטן אינדרויסן געפּרעסט אַ נייע זיידענע קלייד. די מיידל האָט דאָרטן אַלעמאל גענומען דעם הייסן אייזן אין האַנט, געשפּריצט אונטער די וואַסער פון מויל און געהערט, ווי אין שטוב כאַפּט אויס איין מאַ־שין ביי דער צווייטער דעם שטעפּן. ווייט, ווייט אַרום דער מזרחדיגער שטאָטבריק זיינען פאַמעליך איינער נאָכן צווייטן אָפּגעשטאָרבן די רעגלמעסיגע קלעפּ פונם שמידישן האַמער, און אין שטעטל איז געווען שטיל. פלוצים האָט זיך פון יענעם זעלבן עקשטאָט געלאָזט הערן דער קלינגען

פון אַ פּאָר פרעמדשטעטלדיגע גלעקער, און אַן אומבאַ־קאַנטע בעל־עגלהשע פור האָט זיך אַהער אַלץ געהענטער און נעהענטער גענומען רוקן. אַ פרעמדער וואוקסיגער בחור איז אויבנאָן אויף אָטדער פור געזעסן און האָט פאַרביי־פאָרנדיג נישט אַראָפּגעלאָזן קיין אויג פון ר׳ גדליה הורוויצעס שטוב. די מיידל האָט אויף אַ ווײַלע פאַרגעסן אָן קלייד, וואָס זי פּרעסט, באַגלייט די פור מיט די אויגן ביז צו די ערשטע גויישע סעדלאַך און זיך באַרוהיגט:

»מסתמא אַ פרעמדער.... מסתמא נאָר אַדורכגעפאָרן.«

נאָר אין אַ ווײַלע אַרום איז עמיצער גאַנץ רוהיג אַהער אין שטוב אַרײַנגעקומען און דערציילט שטיל, ווי אָהן לונג און לעבער:

»צו דער אַקושאָרקע, זאָגט מען, איז ווידעראַמאָל געקומען דער פאַרפסחדיגער גאַסט.«

מעסטנדיג אַ נייע קלייד, איז דענסטמאָל מירל געשטאַ־נען אַקעגן שפּיגל מיט נאַקעטע אַקסלען און מיט אַ הייסן פלאַמענדיגן פּנים.

»ווער? האָט זי מיטאַמאָל באַקומען ברייט פונאַנדער־געעפנטע ערשטוינטע אויגן, ווער, זאָגט מען, איז גע־קומען?«

און נאָך איידער מ׳האָט איר געענטפערט, האָט זי שוין לחלוטין געהאַט פאַרגעסן אָנם עלטסטן שניידער, וואָס איז לעבן איר אויף די קני געשטאַנען און זי פון אַלע זייטן אַרומגעשפּילעט מיט שפּילקעס. זי האָט געשווינט פון זיך די ניטדערמאָסטענע קלייד אַראָפּגעריסן און זיך געכאַפּט צוריק צום וואָכעדיגן קאַפּטל.

דער שניידער איז געוואָרן אויסער זיך, אויסגעדרייט דעם פּנים צו די צוויי אַרבעטער, וואָס זיינען צוליב אָט־דעם קלייד אָהן אַרבעט געבליבן, און האָט אָנגעהייבן ווישן דעם שווייסיגן שטערן.

»מאָלט אייך, מירעלעס קאַפּריזן... ער קען זיי שוין פון גאַנץ לאַנג. נאָר איצט איז ער געווען זיכער, אַז מ׳וועט דינסטאָג אינאָוונט די אַרבעט ענדיגן און מ׳וועט פרייטאָג גאַנץ פריה קענען אַהיים פאָרן.«

נאָר ביי מירלען האָבן שוין געציטערט די ליפּן, בעת די פינגער האָבן אויף זיך געשווינט דעם קעלנערל פון קאַפּטל פאַרקנעפּלט:

»וואָס וויל ער פון איר, דער שניידער? זי ווייס לחלוטין נישט, וואָס ער וויל.«

זי איז געשווינט פון זאַל אַרויס און אין גרויס אומגע־דולד גענומען אויף עמיצן וואַרטן. יעדעסמאָל, וואָס די דרויסנטיר האָט אַ קלאַפּ געטאָן, איז זי פון איר חדר אין עסצימער אַריינגעלאָפן און אויפגערעגטערהייט געשיקט די דינסטמיידל אַ קוק טאָן אין פאָדערשטיבל:

»אַנו, ווער? ווער איז אַהין אַריינגעגאַנגען?«

און פאַרנאַכט איז שוין ביי איר די שטימונג געווען אַזוי געפאַלן און דער פּנים אומעטיג און מיד.

קיינער איז צו איר אַהער נישט געקומען.

איינעאַליין איז זי געזעסן אויף די טרעפּלאַך פון גאַ־ניק, זיך געהילט אינם זומערדיגן שאַל און געקוקט, ווי די פאַרגייענדיגע זון רויטלט נאָך דאָ אוי דאָרטן די שפּיצן פון די שטרויענע דעכער. ערגעצוואו האָט אינאָוונט אַ וואַך, וואָס פאַר אַ „בן־זכר“, באַדאַרפט פאָרקומען. האָט מען אַהין געטראָגן פון מאַרק אַ פערטלעמערדיגן שטאָף וויין. דער וויין האָט זיך געכליאַפּעט אין דער גרויסער פלאַש, געשימערט אַקעגן דער פאַרגייענדיגער זון און אויסגעזעהן צופיל לויטער און רויט. ס׳האָט זיך געמאָלט די שטוב, וואו אָטדי וואַך וועט אינאָוונט פאָרקומען; ס׳האָבן זיך געמאָלט די געגרייטע טישן, די יידן מיט די

באשיינטע פּנימער, וואס וועלן אַרום זיי זיצן און וועלן לחיים טרינקען, און ווייט, ווייט אַרויס דעם שטאָטישן דאָרף האָט זיך געמאָלט אַ צווייטע גויישע האַלבע שטוב, וואָס וועט היינט ביז שפּעט אינדערנאַכט זיין באַלויכטן, זיצן וועלן דאָרטן די אַקושאָרקע מיט הערצן, זיצן וועט דאָרטן אויך דער פּראָוויזאָרגעהילף סאַפּיאַן, און אַלע וועלן זיי, ריידנדיג וועגן פאַרשיידענע ענינים, וויסן, וואָס עס איז געשטאַנען אינם בריוו, וועלכן זי, מירל, האָט באַלד נאָך פּסח אַוועקגעשיקט. נאָר יעדער באַזונדער וועט וועגן דעם קיין וואָרט נישט דערמאָנען און יעדער באַזונדער וועט געדענקען ערגעצוואו ביי זיך אין מוח:

»וועגן וואָס איז דאָ שייך צו ריידן?... אַ נאַרעשע מעשה מיט אַ בריוו... גאָר, גאָר אַ נאַרעשע מעשה מיט מירלס אַ בריוו...«

אויף מאָרגן גאַנץ פריה האָט די אַקושאָרקע געכאַפּט אַ פרעמד פערד און וועגל, געפלויגן מיט דעם איבערן שטעטל און אליין אָנגעטריבן.

ווייבער האָבן דאָס געזעהן מיט זונאויפגאַנג, בשעת זיי האָבן זייערע בהמות אין טשערעדע געטריבן.

מ׳איז געוואָר געוואָרן:

אַ גאַנצע נאַכט האָט מען געשיכּורט אין דער אַקושאָרקעס עקדאָרפישער שטיבל. געטרונקען האָבן דאָרטן פיל: הערץ, די אַקושאָרקע אַליין, דער בעל־הביתטעס זון, דער אויסגעדינטער סאָלדאַט און נאָך עפּעס אַ לערער פון נאָהענטן שטעדטל, אַן אָפּגעפליקטער אַכטאונדרייסיג־יאָריגער פאַרשוין אין אַ בלויער העמדל, וואָס האָט שוין אַמאָל געהאַט סמיכות אויף רבנות מיט אַ שוחטס אַ טאָכטער פאַר אַ ווייב און איז איצט פאַרליבט אין אַ פאַר־

מעגליכן קרעמערס אַ מיידל, וואָס איז נאָך קיין זיבעצן יאָר נישט אַלט.

אויסגעטרונקען, איז דאָרטן הערץ שטאַרק ברוגז געװאָרן, וואָס מ׳מאַכט מיט אים אַ שמועס וועגן מירלען, און האָט וועגן איר געזאָגט האַלב אויף לצנות, האַלב אויפֿדעראמת:

»ער פֿאַרשטייט נישט, וואָס מ׳וויל, זי איז טאַקע נישט מער ווי אַן איבערגאַנגפּונקט, און זיין וועט פֿון איר גאָרנישט. אָבער אַ מיידל איז זי דאָך.«

ביטאָג האָט מען וועגן דעם גערעדט ביי ר׳ גדליה הורוויצן אין שטוב. עמיצער האָט אויסגעמאָלט, ס׳אַראַ פּנים די אַקושאָרקע האָט געהאַט, בשעת דער פֿערד און וועגל איז מיט איר איבערן שטעטל געפֿלויגן. אַ צווייטער האָט פֿון חוזק וועגן געפֿרעגט:

»כ׳בעט אייך: וויפֿיל איז זי אַלט, די אַקושאָרקע?«

מירל האָט עס געהערט, זוכנדיג עפּעס אונטער די בערג וועש און קליידער, וואָס אַרום איר. זי האָט אויף אַ רגע צו זוכן אויפֿגעהערט און אָנגעשטעלט די אויגן אויף דעם, וואָס דערציילט.

פֿאַרנאַכט האָט זי זיך אין גאַס מיט דער אַקושאָרקע באַגעגנט. ביידע מיידלאַך האָבן זיך אַ ווײַלע געקוקט אין די פּנימער, נישט געהאַט, וועגן וואָס צו ריידן, און געפֿילט, אַז זיי האָבן איינע די צווייטע פֿיינט.

מירל האָט געזאָגט:

»זי האָט געהערט, הערץ איז געקומען.«

און די אַקושאָרקע האָט געשמייכלט שלעכט, ווי אַ שניידערס אַ טאָכטער, בשעת זי איז זיך אָן עמיצן נוקם.

»יאָ, האָט זי געזאָגט, נאָך זונטאָג איז ער געקומען.«

אַ פּויזע.

»לאַנג וועט ער דאָ פֿאַרברענגען?«

»עטליכע טעג.«

אַ צווייטע פויזע.

»די אַקושאָרקע ווייס נישט, פאַרוואָס הערץ האָט איר מירלען, אויפן בריוו נישט געענטפערט?«

דענסטמאָל איז דער אַקושאָרקעס שמייכל מיטאַמאָל געוואָרן אַזאַ שטעכנדיגער, און דער געלעכטער אַזאַ נאַרעשער און גיפטיגער, גלייך מירל וואָלט ביי איר עפּעס געוואָלט צונעמען און קען נישט.

»זי פאַרשטייט נישט, וואָס מירל ״וויאַזשעט״ זיך צו הערצן, יענעם ליגט געוויס מער נישט אינזינען, נאָר זי, מירל, מיט אירע בריוולאַך.«

און מירל איז אַקעגן איר געשטאַנען און האָט איר אין פּנים געקוקט.

אַהיים איז זי שוין געגאַנגען גיכער ווי אַלעמאָל, און האָט עס נישט באַמערקט. אין פאָדערשטוב האָט צו איר עפּעס געזאָגט דער עלטסטער שניידער, און זי האָט נישט געהערט; געלעגן נאָכדעם לאנג ביי זיך אין חדר און האט עס נישט געדענקט.

פּלוצים האָט זי זיך אויפגעכאַפּט, געשווינט פאַרקנעפּלט אויף זיך דאָס זומערדיגע אויבערשט, זיך נישט אומגעקוקט צום עלטסטן שניידער, וואָס האָט זי ווידער געוואָלט אָפּשטעלן, און האָט פלינק אַוועקגעשפּאַנט אַרויף צו דער אַקושאָרקע שאַצס עקדאָרפישן שטיבל.

ווען זי האָט זיך פונדאָרטן צוריק אַהיים אומגעקערט, איז שוין געווען אַרום צעהן אַזייגער אינאָוונט. מיט אַ פלאַמענדיגן פּנים איז זי אַריין צו זיך אין חדר, געבליבן שטיין, געוואָלט זיך עפּעס דערמאָנען און זיך גענומען דערפרעגן ביי דער נייהטאָרין־מיידל:

»די מיידל געדענקט נישט, וואָס פאַר אַן אַרבעט זי, מירל, האָט היינט בייטאָג געהאַט צו טאָן?«

און באלד איז זי אַוועק אינם עקסטן היפשן חדר מיט די טונקעלע לאָמפּן, וואו ס'האָבן נאָכן טאָג אַרבעט געדרימלט זיצנדיג די אָנגעהאָרעוועטע שניידער. זי האָט זיך דאָרטן געהייסן געבן מעסטן יענע ניטפאַרענדיגטע קלייד, וואָס מ'האָט זי איבער איר נאָך בייטאָג אַוועקגעלייגט, און איז געוואָרן שטאַרק אומצופרידן מיטן שניידער דעם בעל־הבית, וועלכער האָט געוואָלט אויפמאָרגן איינעראַליין אין קרייזשטאָט אָפּפאָרן. דער פּנים אירער האָט שטאַרק געפלאַמט, בשעת זי האָט אויף זיך צקעגן שפּיגל דעם גאָרסעט צורעכטגעמאַכט, און זי האָט געטענהט:

»קומענדיגן מאָנטאָג פאָרט מען אַרויס אויף דער חתונה, זי וועט זיך אַפילו מיט צוגויפלייגן די קליידער אויף קיינעם, אַחוץ דעם עלטסטן שניידער, נישט פאַרלאָזן.«

איר האָט זיך געוואָלט, אַז אַרום איר אין שטוב זאָל ווערן וואָס מער טאַרעראַם; זי איז געלאָפן צו ר׳ גדליהן אין קאַבינעט, אים אַהער געבראַכט און אים געצוואונגען, ער זאָל דאָ אויפן אָרט אירע ווערטער פאַר די שניידער איבערחזרן:

»אויב די שניידער וועלן נעמען אַרבעטן ביינאַכט, וועט מען זיי אַביסל שכירות מוסיף זיין.«

XV.

נאָר אינגיכן איז שוין געקומען אַזאַ שיינער טאָג פרייטאָג, וואָס דעמאָלט האָבן די שניידערשע מאַשינעס דאָ שוין מער נישט געקלאַפּט. די גאַרדינען זיינען דאָ שוין אויף אַלע פענסטער געהאַנגען. און די שטוב האָט מען צום לעצטן מאָל אין גרויס אײלעניש גענומען צוקלייבן.

ערב־שבתפאָרשפּיל איז דאָס געוועז.

אַרום דריי אַזייגער בייטאָג שטייען זיך אַזוי לעבן ר׳ גדליהס שטוב די צוויי גרויסע גויישע פורן, וואָס צו זיי בינדן די שניידער אין אײַלעניש זייערע מאַשינעס מיט די פּאָר נאַרעשע מאַנעקענען, און דער צעטראָגענער ר׳ גדליה אַליין קומט בשעת מעשה אָן פונם גרויסן קאַשפּעריוקער וואַלד און שמייכלט פריילעך צום שטעטל. אַראָפּקריכנדיק פון זיין פור, עפנט ער ברייט דעם טייסטער און באַווייזט די שניידער דאָ, אויף די פרישאָפּגעוואַשענע גאַניק־טרעפּלאַך, אַז ער איז נאָך אינשטאַנד גביריש פּאַר זיין טאָכטערס חתונהקליידער צו באַצאָלן. פון גליק שימערט ביי אים דער פּנים, און לאָזנדיק זיך אויף דער נישטאויס־געשפּאַנטער פור אין מרחק אַריין פאָרן, פאַרגעסט ער דאָך נישט זיך אָפּצושטעלן לעבן אַברהמל דעם רב און אים אויך מיט זיך מיטנעמען.

אין מאַרק זיינען געשטאַנען יידן, געקוקט, ווי די שניי־דער וואַרפן זיך געשווינט אַריין אין די גרויסע וועגן, געזעהן, ווי זיי שמייסן געשמאַק אַוועק מיטן וועג אין קרייזשטאָט, און זיך וועגן זיי גוטמוטיג אַדורכגעשמייכלט:

»זיי וועלן אַריינשמייסן אין שבת, די שניידער.«

»אויף אַ פּאָר שעה וועלן זיי געוויס אין שבת אַריינ־שמייסן.«

און נאָכדעם איז שוין געוואָרן אַזוי שטיל אין שטעטל און אין ר׳ גדליהס צוגעקליבענער שטוב.

ס׳זיינען דאָרטן אויף די פענסטער געהאַנגען די ראָזע גאַרדינען, ס׳זיינען געלעגן אויסגעשפּרייט די סאַמעטענע סטעזשקעס און האָבן אַרויסגערופן אַ בענקשאַפט נאָך פרעמדן גליק.

ליגט זיך אַזוי אַ סטעזשקע אין זאַל אויף דער ריינער פּאָדלאָגע, ליגט מיט איר גאַנצער אויסגעצויגענער לענג און איז זיך מתקנא אין א צווייטער סטעזשקע, וואָס ליגט

ערגעץ ווייט אין אַ צווייטער חתונהדיק צוגעקליבענער שטוב.

»די כלה איז אין יענער שטוב גליקליך, קלערט דוכט זיך אָטדי סטעזשקע.«

טוט זיך קוים, קוים אַ ריר דער לאַנגער פאָרהאַנג, וואָס אויפן פענסטער, און וויל, דוכט זיך, אומעטיק צוגעבן:

»זי האָט ליב דעם חתן, יענע כלה.«

און מירל איז נאָך אַלץ געשטאַנען אַקעגן קליינעם שפּי־געלע, וואָס ביי איר אין חדר, און זיך אָנגעטאָן פשוט, ווי אויף אַלע שבת.

ס'איז געווען שטיל אין די ארומיקע חדרים; ס'האָט זיך געפילט אַ בענקשאַפט נאָכן בת־יחידישן לעבן, וואָס גוססט, און ס'האָט זיך נישט געוואָלט טראַכטן וועגן שמואליקן, וואָס גרייט זיך אינם פאָרשטאָט פונם ווייטן כּרך צו דער־זעלבער חתונה, וואָס זי, סייווסיי איז דאָך אָטדי גאַנצע חתונה שוין מער נישט געווען, ווי אויף קאַטאָוועס, ביז אַ צייט און אויף דערווייל. מער ווי אַן אַנדערש מאָל איז זי דערין געווען איבערצייגט איצט ערב־שבתפאָר־שפּיל, זיך געפילט וואָכעדיק, ווי אין די טעג פון גאַנץ יאָר און זיך שוין אַפילו, ווי אין אַ פשוטן פרייטאָג, גע־לאָזט גיין עפּעס קויפן אין אַפּטייק.

גייענדיק אַהין איינעאַליין מיט דער גאַס, וואָס אַרויף דעם שטעטל, האָט זי געדענקט, אַז זי איז עלענט און איז דאָך עפּעס ווי פאַרעקשנט אין אָטדער עלנטקייט, און באַדאַרף איצט נישט קיינעם, קיינעם; אַז פון צייט צו צייט קלערט זי נאָך, אַז אין איר לעבן פעלט אַן „עיקר“, און סך־הכל מיט איין מינוט שפּעטער גלויבט זי שוין נישט סיי אין זיך, סיי אין אָטדעם „עיקר“, קוקט זיך אַרום און זעהט, אַז קיינער גלויבט נישט.

און פּלוצים איז זי רויט געוואָרן און זיך דערמאָנט, אַז אָטדיזעלבע ווערטער האָט זי געשריבן אינם בריוו, וואָס אויף אים האָט הערץ ניט געענטפערט. אַרויפשפּרינגענדיק אויף די טרעפּלאַך פון אַפּטייק, איז זי שוין געווען אַזוי אינכּעס אויף זיך אַליין.

»עפּעס אַ מין נאַרעשער בריוו... און בכלל ווער האָט אים באַדאַרפט, אָטדעם בריוו?«

און אין אַ ווײַלע אַרום, ווען זי איז צוריק פון אַפּטייק אַרויסגעגאַנגען, איז שוין די ווײַטע און רויטע זון געהאַנגען אין מערב־ווערטיקאַל, ווי אַ גרויסע פײַערדיק גאָלדענע מטבע, און אין אָנהייב ערב־שבּתדיקן שטעטל איז אײַנגעראַליין געשטאַנען הערץ, פון זײַנע קליינע אַרײַנגעגראָבענע אויגן האָט ווי שטענדיק אַרויסגעשמייכלט דער גרינער אָפּגלאַנץ, און אַליין האָט ער אײַנגעבויגענערהייט געקוקט אויף די ייִדן, וואָס זײַנען שוין צוריק פון מֶרחץ געקומען, שטייען דאָ און דאָרטן לעבן זייערע פונאַנדערגעעפנטע טירן און גרייטן זיך גיין צו קבלת־שבת. הערצס פּנים איז אינגאַנצן געווען אײַנגעטונקט אין דער שײַן פון דער אונטערגייענדיקער זון; ער האָט אויסגעזעהן אַ גאָלדענער. ער האָט דערזעהן מירלען, געטאָן צו איר עטליכע שפּאַן און איר אָנגעוויזן אויפן שטעטל:

»זאָל זי אַ קוק טאָן, ממש אַ שבתדיגער הימל; שבתדיג זעהען אויס אויפן מערבדיגן באַרג אַפילו די אַרומיגע גרינע פעלדער.«

מירל האָט מעכאַניש אַ קוק געטאָן צום באַרג און האָט דאָרטן גאָרנישט געזעהן, אַחוץ דעם מידן גוי, וואָס דעראַקערט צו נאַכט זײַן פעלד. אַ היפּשער צעאַקערטער פּאַס האָט זיך דאָרטן שוין געצויגן איבערן גאַנצן רעליעף פון גרינעם באַרג און אים אַרומגענומען, ווי מיט אַ ברייטן שוואַרצן גאַרטל. זי האָט נאָך נישט געוואוסט, צי הערצס

ווערטער האָבן אַן איראָנישן זין, צי ניין, און האָט גע־
קוקט אויף אים מיט דערשראָקן ערשטוינטע אויגן:

»בכלל ווייס זי נישט, וואָס ער וויל פון איר, אָטדער
פאַרשווין, און קען אים מיטן שכל נישט תופס זיין.«

און ביי אים האָבן די אויגן נאָך איראָנישער צו שמייכ־
לען אָנגעהייבן. ער האָט זי באַטראַכט, ווי אַ קלוגיטשקער,
און געפרעגט האָט ער שוין ביי איר, אַפּנים, גלאַטאַזוי,
פון חוזק וועגן:

»זי האָט אַמאָל געטראַכט וועגן יידן?«

אין מירלען האָט געזאָדן עפּעס טיף, אינווייניג. זי איז
געווען בלאַס פון אויפרעגונג, נישט געקוקט צו אים, גע־
האַלטן האַרט צונויפגעדריקט די ליפּן און געעטעמט שווער
און צו אָפט.

»ווער האָט נאָך אים געשיקט?«

איבער עפּעס האָט זיך איצט געדענקט דער צעטעלע,
וואָס ער האָט פאַרן ערשטן אַוועקפאָרן ביי איר אין חדר
געלאָזט. „אויב ער וועט נאָך אַמאָל קומען אַהער אין
שטעטל, וועט דאָס זיין אויסשליסליך צוליב איר, מירלען”.
און באַליידיגט האָט דערפאַר שטאַרק און טיף אָטדי איצ־
טיגע משונהדיג קאַלטע און דערווייטערטע באַציהונג זיינע
מיטן ריידן אויף איר אונטער די אויגן ערגעץ דאָרטן ביי
דער אַקושאָרקע אין שטוב. ניין, עפּעס איז שוין אין
יענעם צעטעלע געווען ערגערס, ווי אַ ווערטל.

ער האָט זיך געלאָזט זי באַגלייטן אַראָפּ מיטן שטעטל
און געזאָגט:

»ער האָט דאָ צוריק מיט עטליכע טעג איר פאָטער גע־
זעהן...«

נאָר זי האָט אים באַלד די רייד איבערגעהאַקט:

»פאַרהאַן מענשן, וואָס מוזן באַליידיגן מיט יעדן וואָרט,
וואָס זיי ריידן אַרויס. די איינציגע גוטע זאַך, וואָס זיי

קענען טאָן, איז שווייגן... און זי, מירל, זי האָט אים שוין איינמאָל געבעטן וועגן דעם.«

און נישט אומקוקנדיג זיך מער צו אים, דעם פאַר־שעמטן, האָט זי זיך געשטעלט ריידן מיט דער אַקעגן געקומענער יידענע, וואָס איר האָט ר׳ גדליה ערשט צוריק מיט עטליכע טעג אַריינגעשיקט דעם לעצטען חוב מיטן פּראָצענט און האָט פאַרגעסן ביי איר די קוויטלאַך אָפּצו־נעמען. ביי דער יידענע האָט געשימערט דער שמייכלדי־גער גוטער פּנים, וואָס אונטערן ליכטיג זיידענעם שבת־דיגן טיכל, און געאירצט האָט זי ר׳ גדליהן אונטער די אויגן:

»אַניט קען מען דען אָפּשאַצן זייער האַרץ, ר׳ גדליה׳ס? אַניט האָט זי נישט געזאָגט פריהער, אַז זיי וועלן, חלילה, נישט אָנרירן יענעמס און וועלן נישט שולדיג בלייבן קיינעם אַ קאָפּיקע?«

און הערץ איז דאָ נאָך געשטאַנען און זי נאָך נאָכדעם אַראָפּ ביז צו דער שטוב באַגלייט.

»הערט, האָט ער, שמייכלענדיג מיט זיין רויט שעמעוו־דיגן פּנים, געוואָלט פאַרפירן מיט איר אַ וועלטליכן שמועס, ער קען מיידלאַך, וואָס ווערן צוציהענדי, פּונקט מיט איין מאָמענט פריהער, איידער זיי האָבן חתונה...«

זי האָט נישט געוואָלט הערן און אים די האַנט אויס־געשטרעקט.

»זאָל ער איר מוחל זיין, זי באַדאַרף אַריינגיין אין שטוב.«

צוליב עפּעס האָט ער נאָך געזאָגט:

»ער האָט געמיינט, אַז זי איז איצט פריי; די אַקושאָרקע וועט ערשט שפּעט אינאָווענט אַהיים קומען... ער האָט אַרויס די סעדלאַך פון דאָרף אַ זעלטן שיינעם אָרט באַ־מערקט.«

און זי האָט אים דאָ איינעמאַליין געלאָזט, אַריין אין שטוב און פון שטוב צו זיך אין חדר. דאָרטן האָט זי אָקאָרשט אין אַ ווײַלע אַרום דערפילט, אַז ס׳ציהט צוריק צו אים, אַז זי וויל נאָכאַמאָל זעהן אים, וועלכער האָט זיך איינעראַליין צו דער אַקושאָרקעס וואוינונג אומגעקערט, און האָט מיט אים וואָס צו ריידן, צווישן די פיל געדאַנקען, וואָס ביי איר אין מוח זיינען אַרויפגעשוואומען איינציגע און זיך אַלעמאָל איבערגעחזרט:

»מאָנטאָג פאָרט זי אַרויס אויף דער חתונה... הערץ איז דאָרטן איינעראַליין לעבן דער שטוב, וואו ס׳איז איצט ניטאָ די אַקושאָרקע.«

און אַליין איז זי נאָכדעם אינדרויסן אויפן גאַניק געשטאַנען, געשטאַנען לאַנג, ביז ס׳איז שוין אינגאַנצן פינסטער געוואָרן, ביז יידן האָבן אָנגעהייבן צו גיין פון דאַוונען, און ר׳ גדליה איז אַהער אין זיין זיידענער קאַפּאָטע מיט אַ פריילעכן און שימערנדיגן פנים אויף די טרעפּלאַך אַרויפגעקומען און האָט איבערגעחזרט צוויי מאָל:

»גוט שבת, גוט שבת.«

זונטאָג פאַרמיטאָג האָט זיך הערץ ווידער אין שטעטל אַרומגעדרייט און איז סוף כל סוף איינעראַליין אַריינגעקומען צו ר׳ גדליה הורוויצן אין שטוב.

ס׳איז געווען מאָדנע:

אין עסצימער ביים טיש זיינען דאָרטן דענסטמאָל געזעסן מער פון אַ האַלבן מנין היימישע יידן, גוטע פריינט, און אברהמל דער רב איז דאָרטן אויך געווען און האָט געטרונקען צו ר׳ גדליהן לחיים:

»השי״ת זאָל העלפן, מ׳זאָל אַרויספאָרן בשלום און מ׳זאָל קומען בשלום.«

»לחיים! גאָט זאָל געבּן אין אַ שעה טובה ומוצלחת.«

פון די אַרומיגע חדרים האָט זיך געהערט, ווי מ׳פּאַקט קערבּ און מ׳פאַרקלאַפּט קעסטלען, און ווי גיטעלעס פרעמדשטעטלדיגע קרובה קלינגט מיט די שליסלאַך און שרייט צו עמיצן אַרויס דורכן אָפענעם פענסטער:

»קומט מאָרגן צוועלף אַזייגער; האַלבּ איינס וועלן מיר שוין זיין אַרויסגעפאָרן.«

פּלוצים האָט זיך געעפנט די טיר, און אַריינגעשטעלט האָט זיך איינגעראַליין הערץ, אַ געזונטער און וואוקסיגער בחור, וואָס קיינער פון די יידן קען אים נישט און וואָס פרעגט זיך נאָך אויף מירלען.

די יידן האָבּן אים אָנגעקוקט; אָנגעקוקט האָט אים אויך ר׳ גדליה, פאַרריסן די שפּיציגע נאָז מיט די גילדענע בּרילן און געקלערט וועגן אים, ווי וועגן עפּעס אַ כּלי־זמריונג, וואָס איז געקומען אַהער אין שטעטל אַ חתונה בּאַשטעלן, און איז איצט פאַרבּלאָנדזשעט געוואָרן נישט אין יענער שטוב, וואוהין ער האָט בּאַדאַרפט.

און הערץ האָט נאָך נאָכדעם גענומען שמייכלען צו מירלען, וואָס האָט אין זאַל אַריין זיין קול דערהערט און האָט זיך אַן איבּערגעשראָקענע בּיי דער טיר בּאַוויזן.

אַקעגן אַ האַלבּע שעה האָבּן זיי גערעדט דאָרטן, קעגנ־איבּער דער געשלאָסענער טיר פון זאַל. ווען זיי זיינען ביידע צוריק פון זאַל אַרויס, האָט בּיי מירלען פון אויפ־רעגונג געבּרענט דער פּנים. זי האָט צו אים נישט גע־קוקט, און ער איז רוהיג געגאַנגען פאַר איר און האָט געשמייכלט צו זיך אַליין.

אויף די טרעפּלאַך פון גאַניק האָבּן זיי זיך אָפּגעשטעלט און דורכגעלאָזט אַ פּאָר יידן, וואָס האָבּן זיך שוין מיט ר׳ גדליהן געהאַט אָפּגעזעגנט.

מירל האָט געקוקט צום זומערדיג בלויען הימל, וואָס איבערן שטעטל, זי האָט געזאָגט קאַלט און אים, הערצן, אויפצולהכעיס:

»זי איז אַזוי צופרידן, וואָס די לעצטע טעג זיינען שיינע און לויטערע; דער טאָג פון איר חופה וועט שוין געוויס אויך זיין אַ שיינער.«

און ער האָט נאָר אַ מער מערקזאַמען שמייכל געטאָן, געגעבן צו איר אַ שאָקל מיטן קאָפּ און זיך פאַמעליך אַוועקגעלאָזט צוריק, צו די עקדאָרפישע שטיבלאַך.

און אין שטאָט האָט מען נאָך דערציילט, אַז מאָנטאָג, אַ פּאָר שעה פאַרן אַרויספאָרן, איז מירל איינעאַליין אַרום און אַרום דעם שטעטל צו דער אַקושאָרקע שאַץ אַוועק, נישט געטראָפן דאָרטן קיינעם און איז געוואָר געוואָרן ביי דער גויע, דער בעל־הביתטע:

»הערץ איז נאָך נעכטן אינאָוונט קיין אויסלאַנד אַוועק־געפאָרן און וועט שוין מער צוריק נישט קומען.«

פון בורנעסעס הויז זיינען נאָך גאַנץ פריה די פאָטער און מוטער אין קרייזשטאָט געוועזן אַוועקגעפאָרן.

בייטאָג, ווען ר׳ גדליהס שטוב איז שוין געוועזן פוסט און געשלאָסן, איז עמיצער אַהער צו בורנעסעס קינדער געקומען און האָט פאַרזיכערט, אַז די אָרטיגע שניידער, וואָס מ׳האָט זיי מירלס קליידער נישט געגעבן נייהען, האָבן וועגן הערצן און מירלען אַן אַנאָנימען בריוו צו שמואליקס פאָטער און מוטער אָנגעשריבן, און אַז דער בריוו וועט אַהין אָנקומען פונקט דעם „פריילעכן שבת“.

אין אברהם־משה בורנעסעס עסצימער איז שוין דעסט־מאָל געוועזן איבעריג פריילעך ביי טיי טרינקען, און די פּאָטאָגראַפטשיכע, די רויזענבוימיכע, איז דאָרטן מיט איר

גיטאַרע געזעסן, און די קליינע קינדער האָבן צופיל אין די אַרומיגע חדרים געפּילדערט. מ׳האָט צולעצט געלאָזט אָטדי קליינע קינדער לויפן אַפריהער און מ׳איז אַוועקגעגאַנגען שפּאַצירן איבערן שטעטל. די לופט האָט זיך געדוכט פרייער, דאָרטן ביי ר׳ גדליהן אין שטוב איז שוין קיינער נישט געווען.

אָבער דורכגייענדיג פאַרביי אָטדער געשלאָסענער שטוב, איז אַלעמען מיטאַמאָל געוואָרן עפּעס מאָדנע אומעטיג פון אירע אויסוויייניג געשלאָסענע לאָדנס און פון איר אינווייניגסטער פּוסטקייט. אַן אָנגעפּעלצטער גוי, אַ סטרוזש, איז דאָרטן געזעסן אויף די טרעפּלאַך פון גאַניק אינמיטן העלן טאָג און געהיט איר פאַרנטיגע געשלאָסענע טיר. און זי, די שטוב אַליין, האָט אָהן לשון עפּעס דערציילט וועגן די אַוועקגעפאָרענע און וועגן דעם היפּשן און וייטן וואָקזאַל, וואו ס׳וועט מאָרגן פאָרקומען מירלס חופּה.

ס׳האָט זיך געמאָלט דעם פאַרבייגייענדיגן מענשישן מוח:

דאָרטן, אינם וייטן געבּרוקירטן שטעטעלע, וואָס איבערן רעלסנשנור, ציהט זיך איצט דערזעלבער שטילער זומערדיגער בייטאָג, וואָס דאָ; כלי־זמר שפּילן דאָרטן צום אָנבייסן, וואָס ביי חתנס צד, און מירל גרייט זיך אַהין גיין און טוט זיך אָן אינם נייעם זיידענעם קלייד, וואָס מיטן שלעפּ.

ווען עמיצער פון די שפּאַצירנדיגע האָט פאָרגעלייגט זיך אומקערן און בעסער גיין צו די דעמבענע וועלדלאַך, האָבן זיך שוין אַלע אַהין געלאָזט פויל, אָהן אַ שום ווילן. פלוצים האָט בורנעסעס קלענערע מיידל דערזעהן פונווייטנס די פור, וואָס האָט זיך נאָרוואָס לעבן זייער פאַראַדגאַניק אָפּגעשטעלט. זי האָט קיין שכל נישט געהאַט און האָט אויסגעשריען אויפן קול:

»זעה נאָר, װעלװולס פור!... װעלװול איז געקומען!«

אַלע שפּאַצירנדע האָבן דאָך שוין געװאוסט, פאַרװאָס װעלװול איז אין די לעצטע אָנדערהאַלבן חדשים אַפילו איינמאָל אַהער אין שטעטל נישט געקומען.

די עלטערע מיידל האָט זיך באַלד איינעאַליין געשװינט אַהין אַװעקגעלאָזט, אַריינגעקומען אין עסצימער און דערזעהן:

װעלװול שטייט דאָרטן איינעראַליין אין זיין ליכטיגן פאָרכאַלאַט, שטייט מיט אַן אַראָפּגעלאָזטן קאָפּ, קוקט אַראָפּ צו זיין אויסגעצויגענעם פינגער און שאַרט מיט אים די װאַסער, װאָס איז פון נאָך טיי טרינקען אויף דער טישקלעיאָנקע פאַרבליבן.

טראַכטנדיג װעגן אים און װעגן מירלען, האָט די מיידל נאַריש אויסגעשריען:

»זעה נאָר—װעלװול!...«

זי האָט זיך מיט אים געװאָלט דערפרייען, נאָר ער האָט איר גאָרנישט ניט געענטפערט און דעם אַראָפּגעלאָזטן קאָפּ נישט אויפגעהויבן.

אַ װיילע איז געװען שטיל. די שװעסטער האָט זיך געפילט שלעכט. זי איז צו איינעם פון די פענסטער צוגעגאַנגען, פאַרהייבן דעם פאָרהאַנג, און האָט לאַנג און אומעטיג אַרויסגעקוקט אינדרויסן. צולעצט האָט זי נאָכאַמאָל צו אים איר פּנים אויסגעדרייט:

»װעלװול, האָט זי געפרעגט, דו װעסט דאָ נעכטיגן?«

דענסטמאָל האָט ער אָקאָרשט אויפגעהערט מיטן פינגער די װאַסער צו שאַרן, באַהאַלטן ביידע הענט אין די זייטנקעשענעס פון פאָרכאַלאַט און, נישט קוקנדיג צו איר, איבערגעפרעגט:

»אַ?... װאָס?... ניין, ער פאָרט צוריק אַהיים.«

און באַלד איז ער צוריק פון שטוב אַרויסגעגאַנגען און זיך אויפגעזעצט אויף דער פור.

די שפּאַצירנדע קאָמפּאַניע האָט געהערט, ווי ער זאָגט דעם אָנטרייבער:

»צוריק אַהיים... אויפן פּולוואַריק.«

און נאָכדעם איז מען שוין דאָ גלאַטאַזוי געשטאַנען און געקוקט:

די פערד מיט דער גרינגער רעסאָרנבריטשקע טראָגן זיך געשווינט צוריק צווישן די לעצטע הייזער פון שטאָט, און וועלוול זיצט דאָרטן עטוואָס איינגעבויגן אויבנאָן, זיצט מיט די פּלייצעס אַהער און קוקט זיך אַפילו איינמאָל נישט אום.

Druck von B. G. Teubner in Leipzig.